

T.C.

İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı
Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**XIX. YÜZYIL ORTALARINDA
KIRKLARELİ (KIRKKİLİSE)'DE
SOSYAL VE EKONOMİK HAYAT**

Hazırlayan

Burcu BURNAZ KABAKCI
2501100054

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Neriman ERSOY HACISALİHOĞLU

İstanbul 2013

Y Ü K S E K L İ S A N S

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı :Burcu BURNAZ KABAKCI Numarası :2501100054
Anabilim/Bilim Dalı :Tarih Tez Savunma Tarihi :26.04.2013
Danışman :Yrd.Doç.Dr.Neriman ERSOY HACISALİHOĞLU Saati :10:00
Tez Başlığı :”XIX. Yüzyıl Ortalarında Kırklareli (Kırkkilise)’de Sosyal ve Ekonomik Hayat ”

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof.Dr.Mahir AYDIN		Kabul
2-Prof.Dr.Mehmet Ali BEYHAN		Kabul
3-Prof.Dr.İsmail COŞKUN		Kabul
4-Doç.Dr.Rahmi Deniz ÖZBAY		Kabul
5-Yrd.Doç.Dr.Neriman ERSOY HACISALİHOĞLU		Kabul

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof.Dr.Mehmet CANATAR		
2-Yrd.Doç.Dr.Şamil MUTLU		

ÖZ

19. Yüzyıl Ortalarında Kırklareli (Kırkkilise)'de Sosyal ve Ekonomik Hayat

Burcu Burnaz Kabakcı

19. yüzyıl ortalarında vergi kaynaklarını yeniden tespit ederek halkın vergi yükünü hafifletmek ve vergi adaletsizliğini önlemek amacıyla yapılan temettuat sayımları, aynı zamanda pek çok şehir, kaza ve köyün demografik, idari, sosyal ve ekonomik yapısını ortaya koymamızı sağlayacak önemli bilgiler içermektedir. Temettuat sayımları, Tanzimat'ın uygulandığı bölgelerde yapıldığından bu defterler özellikle Tanzimat dönemi yerel tarihçiliği için önem arz etmektedir.

Bu çalışma Kırkkilise (Kırklareli) Kazası'nın 19. yüzyıl ortalarında sosyal ve ekonomik hayatını incelemeyi amaçlamaktadır. Kırkkilise Kazası, 1844 yılı Temettuat Defterleri kayıtları, salname verileri, çeşitli arşiv belgeleri, kaynak ve tetkik eserler ışığında ele alınmış, Tanzimat dönemi şehrin demografik, idari, sosyal ve ekonomik hayatı, hane, mahalle ve cemaat bağlamında karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırkkilise, Kırklareli, Temettuat, Şehir Tarihi, Osmanlı Toplum Yapısı, 19. Yüzyıl, Tanzimat

ABSTRACT

Social and Economic Life of Kırklareli (Kırkkilise) in the Mid-19th Century

Burcu Burnaz Kabakcı

To remove the heavy burden of taxes from the citizens and reorganize them equally, Temettuat registers were conducted across the Ottoman territory in the mid-19th century. Temettuat defters are notable sources for the historians of Tanzimat era since they contain valuable information on the demographical, administrative, social and economic formations of the cities, towns and villages.

This thesis aims to research the social and economic life of Kırkkilise (Kırklareli) district. The district is studied under the guidance of Temettuat registers of 1844, data from salnames, various documents from the Archive (BOA), primary and secondary sources. The demographical, administrative, social and economic life of Kırkkilise is comparatively analysed in the context of household, neighbourhood and community structures.

Key Words: Kırkkilise, Kırklareli, Temettuat, Urban History, Social Structure of the Ottoman State, 19th Century, Tanzimat

ÖNSÖZ

Tarih boyunca farklı uygarlıkları bünyesinde barındırmış olan Kırkkilise şehri 7000 yıllık bir geçmişe sahiptir. Önemi Osmanlı hâkimiyeti boyunca da koruyan şehir, 16. yüzyıldan itibaren Kırım-Karadeniz ticaret yolu üzerinde askeri, ticari ve haberleşme açısından son derece mühim bir merkez haline gelmiştir. Kırkkilise'nin siyasi tarihi hakkında yapılmış birçok çalışma olmasına rağmen, şehrin 19. yüzyıl idari, sosyal ve ekonomik tarihinin yeteri kadar incelenmediği görülmektedir. Bu çalışma, Kırkkilise bağlamında şehir tarihçiliğine bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Nuri Güçtekin tarafından, 19. yüzyıl ortalarında Kırkkilise'nin üç mahallesi (Karaca İbrahim Bey, Hacı Zekeriya ve Dellakzade) üzerine hazırlanmış yüksek lisans tezi, bu mühim şehrin genel değerlendirmesinin eksik kaldığını göstermiş aynı zamanda şehrin bir bütün olarak ele alınması konusunda da bize ufuk açmıştır. 19. yüzyılda toplam dokuz mahallesi bulunan Kırkkilise Merkez Kazası'nı, tüm mahalleleri ile sağlıklı bir şekilde değerlendirebilmek için, bu üç mahallenin defterleri yeniden okunmuş ve şehrin bütününe görebilmek üzere Güçtekin'in çalışmasından bağımsız olarak incelenmiştir.

19. yüzyıl ortalarında Kırkkilise'nin sosyal ve ekonomik hayatına katkı sağlayacağını düşündüğümüz bu çalışma giriş, üç bölüm, sonuç ve ekler kısmından oluşmaktadır. Giriş bölümünde; genel olarak Osmanlı Devleti'ndeki sayımlara, özellikle temettu sayımlarına, bu sayımların yapılma sebeplerine ve uygulanmasına değinilmiş, çalışmamızın temel kaynağı olan temettuat defterlerinin şehri çözümlemede temsil ettiği idarî, sosyal ve iktisadî önem vurgulanmıştır. Bu önem ile söz konusu defterlerin sosyal tarih bakış açısıyla değerlendirilmesi gerektiğinin altı çizilmiş ve son olarak da Kırkkilise'ye mahsus temettuat defterlerinin özelliklerinden bahsedilmiştir.

Birinci bölümde, Kırkkilise'nin 19. yüzyıla kadar olan tarihsel sürecine değinilmiştir. Bu ilk bölüm, Osmanlı öncesi ve Osmanlı dönemi olmak üzere Kırkkilise'nin tarihsel süreçte geçirdiği değişimi ortaya koymayı hedeflemektedir.

Kırkkilise isminin kaynağı hakkındaki tartışmalarla başlayan bölüm, şehrin 19. yüzyıldaki – idari – yönetiminin değerlendirilmesiyle son bulmaktadır.

İkinci bölümde, Kırkkilise'nin sosyal tarihi ile ilgili nüfus hareketlerine etnik durumuna ve kentin mesleki karakterine değinilmiştir. Nüfusla ilgili kısımda, hane ve mahalle ekseninde Kırkkilise nüfusu ele alınmış, gayrimüslim ile Müslüman cemaat karşılaştırılmış ve cemaatlerin mahallelerdeki oranları tespit edilmiştir. Sosyal tarih açısından son derece önemli gördüğümüz şehrin mesleki karakteri, 19. yüzyıl meslekleri tanıtılarak yorumlanmaya çalışılmıştır. Merkez kazada en fazla tercih edilen meslekler, mesleklerin cemaatlere göre dağılımları ve tercih edilme sebepleri ile uygulama alanları da ikinci bölümde değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölüm, Kırkkilise şehrinin iktisadi hayatının temettuat defterleri ışığında değerlendirilmesidir. Bu bölümde, merkez kazada bulunan gayrimenkullerin, toprağın, ürünlerin ve hayvanların çeşitleri ve sahipleri ile mahallelere ve cemaatlere göre dağılımları kantitatif ve kalitatif bir yöntem ile incelenmiş, ayrıca her türlü menkul ve gayrimenkulden elde edilen gelirlerin ve bunlara tekabül eden vergilerin yine cemaat ve mahalle kapsamında yorumlanması hedeflenmiştir.

Sonuç bölümünde ise 19. yüzyılda Kırkkilise Kazası'nın sosyal ve ekonomik panoramasının genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Harita ve görsel malzemenin bir bölümü de Ekler kısmında paylaşılmıştır.

Tezimizde, çalışmanın ana kaynağını oluşturan temettuat defterlerine ilaveten, çeşitli fonlardaki arşiv belgeleri, vesikalar, salnameler ve seyahatnameler gibi kaynak eserlerden ve Osmanlı tarihine dair sosyal, ekonomik ve idari tarih incelemelerinden yararlanılmıştır.

Çalışmamızda bizi en çok zorlayan konu, kayıp olduğu düşünülen mahalle defterlerinin bulunmasında karşılaşılan güçlüklerdir. Arşiv kayıtlarında ulaştığımız mahalle sayısı sadece yedi iken, salname kayıtlarında dokuz mahalleye rastlamamız bizi “kayıp” iki mahalle konusunda araştırma yapmaya sevk etmiştir. Yedi mahalle ile çalışmaya başlanılmış ancak “kayıp” olduğu sanılan iki mahallenin belirsizliği sürekli soru işareti olarak karşımıza çıkmıştır. Uzun bir arayış süreci sonrasında

kayıp olduğu düşünölen *mahalle* defterlerine, Kırkkilise *köyleri* arasında rastlanılmıştır. Arşivdeki hatalı tasnif, çalışmamızın süresini uzatmış ancak somut bir sonuca ulaşmak bizi memnun etmiştir. Burada ifade etmek gerekir ki karşılaşılan ufak güçlükler neticeye ulaşıldığında yerini, büyük bir hevese, araştırmacı-tarihçi olma yolunda atılan adımın heyecanına ve çalışmanın karşılığında edinilen deneyim ile minnettarlığa bırakmaktadır.

Bu bakımdan öncelikle benim bu duyguları yaşamama vesile olan, beni yüksek lisans yapmam konusunda teşvik eden ve desteğini her an hissettiren sevgili Prof. Dr. İsmail Coşkun'a minnettarlığımı belirtmek isterim. Hassaten çalışmamda gösterdiği, titizlik, alaka ve anlayış için sevgili danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Neriman Ersoy Hacısalihoğlu'na çok teşekkür ederim.

Eğitimimde sağladıkları katkıları için, Prof. Dr. Mehmet Ali Beyhan, Prof. Dr. Mahir Aydın, Doç. Dr. Ali Fuat Örenç ve Yrd. Doç. Dr. Şamil Mutlu hocalarıma, tez sürecinde ayırmış olduğu vakit ve kaynak teminindeki yardımseverliğinden dolayı Nuri Güçtekin'e, Osmanlıca veri-transkripsiyon eksiklerimi tamamlamada yardımlarını esirgemeyen arkadaşım Feriştat Ballı'ya özellikle teşekkür etmek isterim.

Son olarak fedakârlığı, sabrı, maddi ve manevi desteğiyle her zaman yanımda olan sevgili eşim Enes Kabakçı'ya, beni yetiştiren sevgili anneciğim ve babacığım, bu süreçte oğlum Edip Seha'ma eksikliğini hissettirmeyen ablam Nursel Şenel'e yardımlarından dolayı bilhassa teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ-ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	viii
TABLOLAR-ŞEKİLLER	xii
KISALTMALAR	xvii
GİRİŞ	1

OSMANLI DEVLETİNDE SAYIMLAR VE TEMETTUAT TARİHİ

1. Osmanlı Devleti'nde Sayımlar	1
2. İltizamın Kaldırılması ve Muhassıllıklar	6
3. Temettu Sayımları, Yapılma Sebepleri ve Uygulanması	9
4. Temettuat Defterlerinin Sosyal Tarih Açısından Önemi	13
5. Kırkkilise Temettuat Defterlerinin Özellikleri	15

I. BÖLÜM

KIRKKİLİSE'NİN 19. YÜZYILA KADAR TARİHSEL GELİŞİMİ

A. OSMANLI ÖNCESİ KIRKKİLİSE

1. Kırkkilise Adının Menşei ve Değişim Süreci	20
2. Osmanlı Öncesi Kırkkilise'nin Tarihi	24

B. OSMANLI DÖNEMİNDE KIRKKİLİSE	
1. Rumeli Fetihleri_____	26
a) Kırkkilise'nin Osmanlı Hâkimiyetine Girişi _____	27
b) Fetih Sonrası Kırkkilise'nin İşkânı_____	28
2. Osmanlı İdari Taksimatında Kırkkilise'nin Yeri_____	29
a) Tanzimat'a Kadar Kırkkilise_____	29
b) Tanzimat Sonrası Kırkkilise_____	32
c) Kırkkilise Kaza İdaresi_____	36

II. BÖLÜM

19. YÜZYILDA

KIRKKİLİSE KAZASI'NDA SOSYAL HAYAT

A. KIRKKİLİSE'DE NÜFUS HAREKETLERİ	
1. Osmanlı Kırkkilisesi'nde Hane ve Aile_____	39
2. Kırkkilise'de Mahalle_____	41
a) Mahallelerin İsimleri ve Tarihsel Süreci_____	44
b) Hane Sayıları ve Tahmini Nüfus_____	46
c) Temettuat Defterlerine Göre Kırkkilise Mahallelerinde Nüfus_____	48
3. Kırkkilise Ahalisi_____	50
a) Kırkkilise'de Müslüman ve Gayrimüslim Nüfus_____	52
b) Cemaatlere Göre Mahallelerde Nüfus_____	54
B. KIRKKİLİSE KAZASI'NDA MESLEKLER	
1. Kaza'nın Mesleki Karakteri_____	61
a) En Çok Tercih Edilen Meslekler_____	63
b) Diğer Meslekler_____	69

2. Mesleklerin Mahallelere ve Cemaatlere Göre Dağılımı	74
a) Karakaş Mahallesi	74
b) Dellakzade Mahallesi	77
c) Cami-i Kebir Mahallesi	80
d) Hacı Zekeriya Mahallesi	84
e) Karaca İbrahim Mahallesi	86
f) Yapraklı Mahallesi	89
g) Hatice Hatun Mahallesi	90
h) Doğice Mahallesi	92
i) Sultan Bayezıd Mahallesi	94

III. BÖLÜM

KIRKKİLİSE KAZASI'NDA EKONOMİK HAYAT

A. KIRKKİLİSE KAZASI'NDA GAYRİMENKULLER

1. Gayrimenkul Çeşitleri ve Miktarları	95
2. Gayrimenkullerin Mahallelere ve Cemaatlere Göre Dağılımı	96

B. KIRKKİLİSE'DE TOPRAK TASARRUFU VE HAYVANCILIK

1. Kırkkilise'de Toprağın Kullanım Alanları	99
a) Toprağın Mahallelere Göre Dağılımı	100
b) Toprağın Cemaatlere Göre Dağılımı	103
2. Kırkkilise'de Yetiştirilen Ürünler	106
a) Tahıl Ürünleri	106
b) Bahçe ve Bostan Ürünleri	108
c) Yetiştirilen Ürünlerin Öşür Miktarları	110

3. Kırkkilise’de Hayvancılık_____	112
a) Hayvan Çeşitleri ve Miktarları_____	113
b) Hayvanların Cemaatlere ve Mahallelere Göre Dağılımı_____	115

C. KIRKKİLİSE’NİN GELİR KAYNAKLARI VE VERGİLERİ

1. Kırkkilise Kazası’nda Gelir Dağılımı ve Toplam Gelirler_____	118
a) Gelirlerin Mahallelere Göre Dağılımı_____	123
b) Gelirlerin Cemaatlere Göre Dağılımı_____	130
c) Gelir Durumu En Yüksek Olan Meslekler_____	130
2. Kırkkilise Kazasında Vergiler_____	131
a) Vergi-i Mahsusanın Kırkkilise’de Dağılımı _____	132
b) Cizye Vergisinin Kırkkilise’de Dağılımı_____	135

SONUÇ_____	138
KAYNAKÇA_____	144
EKLER_____	165
HARİTALAR_____	168

TABLolar LİSTESİ

- Tablo 1: 1287 Edirne Salnamesi'ne Göre Kırkkilise Kaza İdaresi
- Tablo 2: Mahallelere Göre Hane Sayıları ve Nüfus
- Tablo 3: Kırkkilise Genelinde Müslüman, Hıristiyan, Yahudi ve Çingenerin Toplam Hane Sayısı ve Nüfusu
- Tablo 4: Kırkkilise Merkez Kazası'nın Tahmini Nüfusu
- Tablo 5: Karakaş Mahallesi *Toplam* Meslek Dağılımı
- Tablo 6: Karakaş Mahallesi *Hıristiyan* Meslek Dağılımı
- Tablo 7: Karakaş Mahallesi *Müslüman* Meslek Dağılımı
- Tablo 8: Karakaş Mahallesi *Yahudi ve Kiracıyan* Meslek Dağılımı
- Tablo 9: Dellakzade Mahallesi *Toplam* Meslek Dağılımı
- Tablo 10: Dellakzade Mahallesi *Hıristiyan* Meslek Dağılımı
- Tablo 11: Dellakzade Mahallesi *Müslüman* Meslek Dağılımı
- Tablo 12: Cami-i Kebir Mahallesi *Toplam* Meslek Dağılımı
- Tablo 13: Cami Kebir Mahallesi'nde *Hıristiyan* Meslek Dağılımı
- Tablo 14: Cami-i Kebir Mahallesi *Müslüman* Meslek Dağılımı
- Tablo 15: Hacı Zekeriya Mahallesi *Toplam* Meslek Dağılımı
- Tablo 16: Hacı Zekeriya Mahallesi *Hıristiyan* Meslek Dağılımı
- Tablo 17: Hacı Zekeriya Mahallesi *Müslüman* Meslek Dağılımı
- Tablo 18: Karaca İbrahim Mahallesi *Toplam* Meslek Dağılımı
- Tablo 19: Karaca İbrahim Mahallesi *Hıristiyan* Meslek Dağılımı
- Tablo 20: Karaca İbrahim Mahallesi *Müslüman* Meslek Dağılımı
- Tablo 21: Yapraklı Mahallesi *Toplam* Meslek Dağılımı
- Tablo 22: Yapraklı Mahallesi *Müslüman ve Hıristiyan* Meslek Dağılımı

- Tablo 23: Hatice Hatun Mahallesi *Toplam* Meslek Dağılımı
- Tablo 24: Hatice Hatun Mahallesi *Hıristiyan* Meslek Dağılımı
- Tablo 25: Hatice Hatun Mahallesi *Müslüman* Meslek Dağılımı
- Tablo 26: Doğice Mahallesi *Toplam* Meslek Dağılımı
- Tablo 27: Doğice Mahallesi *Hıristiyan* Meslek Dağılımı
- Tablo 28: Doğice Mahallesi *Müslüman* Meslek Dağılımı
- Tablo 29: Sultan Bayezıd Mahallesi *Müslüman* Meslek Dağılımı
- Tablo 30: Kırkkilise Merkez Kazası'nın Mahallelere Göre Gayrimenkul Dağılımı
- Tablo 31: Toprak Dönümlerinin Mahallelere Göre Dağılımı
- Tablo 32: Mahalle Sakinlerine Göre Tahıl Ürünlerinin Miktarları
- Tablo 33: Bahçe ve Bostan Ürünlerinin Miktarları
- Tablo 34: Kullanım Alanlarına Göre Hayvan Dağılımı
- Tablo 35: Tüm Mahallelerin Hayvan Dağılımı
- Tablo 36: Hâsılatların Türlerine ve Mahallelere Göre Dağılımı
- Tablo 37: Zirai Hâsılatın Toprak Türlerine ve Mahallelere Göre Dağılımı
- Tablo 38: Hayvan Hâsılatının Türlerine ve Mahallelere Göre Dağılımı
- Tablo 39: Gayrimenkul Hâsılatın Türlerine ve Mahallelere Göre Dağılımı
- Tablo 40: Müslüman ve Gayrimüslim Hâsılatlarının Mahallelere Göre Dağılımı
- Tablo 41: Gelir Seviyesi En Yüksek Olan Mesleklerden Örnekler
- Tablo 42: Vergi-i Mahsusa'nın Cemaatlere ve Mahallelere Göre Dağılımı
- Tablo 43: Cizye Vergisinin Derecesine ve Mahallelere Göre Dağılımı
- Tablo 44: Kırkkilise' de Mesleklerin Cemaatlere Göre Dağılımı

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1: Kırkkilise Mahallelerinde Nüfus Oranı
- Şekil 2: Müslüman ve Gayrimüslim Nüfus Oranı
- Şekil 3: Nüfusun İnanca Göre Dağılımı
- Şekil 4: Cemaatlere Göre Karakaş Mahalle Nüfusu
- Şekil 5: Cemaatlere Göre Dellakzade Mahalle Nüfusu
- Şekil 6: Cemaatlere Göre Cami-i Kebir Mahalle Nüfusu
- Şekil 7: Cemaatlere Göre Hacı Zekeriya Mahalle Nüfusu
- Şekil 8: Cemaatlere Göre Karaca İbrahim Mahalle Nüfusu
- Şekil 9: Cemaatlere Göre Yapraklı Mahalle Nüfusu
- Şekil 10: Cemaatlere Göre Hatice Hatun Mahalle Nüfusu
- Şekil 11: Cemaatlere Göre Doğice Mahalle Nüfusu
- Şekil 12: Cemaatlere Göre Sultan Bayezıd Mahalle Nüfusu
- Şekil 13: Mesleklerin Gruplara Göre Dağılımı
- Şekil 14: Meslek Sahibi Olan ve Olmayanlar
- Şekil 15: Cami-i Kebir Mahallesi'nde Yahudilerin ve Çingenerlerin Meslekleri
- Şekil 16: Kırkkilise'de Gayrimenkul Oranı
- Şekil 17: Müslüman ve Gayrimüslim Emlak Dağılımı
- Şekil 18: Mahallelerin Gayrimenkul Oranı
- Şekil 19: Kırkkilise'de Toprak Dağılımı
- Şekil 20: Mahallelere Göre Toprak Dağılımı
- Şekil 21: Toprağın Cemaatlere Göre Dağılımı
- Şekil 22: Müslüman Topraklarının Dağılımı

- Şekil 23: Gayrimüslim Topraklarının Dağılımı
- Şekil 24: Müslüman Toprak Sahiplerinin Mahallelere Göre Dağılımı
- Şekil 25: Gayrimüslim Toprak Sahiplerinin Mahallelere Göre Dağılımı
- Şekil 26: Kırkkilise’de Yetiştirilen Tahıl Ürünleri
- Şekil 27: Tahıl Üretiminin Mahallelere Göre Dağılımı
- Şekil 28: Kırkkilise’de Yetiştirilen Bahçe ve Bostan Ürünleri
- Şekil 29: Bahçe ve Bostan Ürünlerinin Mahalle Sakinlerine Göre Dağılımı
- Şekil 30: Kırkkilise Ürünlerinde Öşür Dağılımı
- Şekil 31: Tahıl ve Bahçe Öşür Vergisinin Mahallelere Göre Dağılımı
- Şekil 32: Mahallelere Göre Üzüm Öşürleri
- Şekil 33: Üzüm Öşürünün Cemaatlere Göre Dağılımı
- Şekil 34: Kırkkilise’de Hayvan Dağılımı
- Şekil 35: Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvanların Yüzdeleri
- Şekil 36: Küçükbaş Hayvan Dağılımı
- Şekil 37: Büyükbaş Hayvan Dağılımı
- Şekil 38: Cemaatlere Göre Hayvan Dağılımı
- Şekil 39: Hayvan Oranlarının Mahallelere Göre Dağılımı
- Şekil 40: Gelir Türlerinin Dağılımı
- Şekil 41: Hâsılat Gelirlerinin Dağılımı
- Şekil 42: Zirai Hâsılatın Dağılımı
- Şekil 43: Gelir Getiren Hayvanlar
- Şekil 44: Gayrimenkul Hâsılatın Dağılımı
- Şekil 45: Hane Başına Düşen Gelir Bakımından Mahalleler
- Şekil 46: Toplam Hâsılatın Mahallelere Göre Dağılımı
- Şekil 47: Zirai Hâsılatın Mahallelere Göre Dağılımı

- Şekil 48: Gayrimenkul Hâsılatın Mahallelere Göre Dağılımı
- Şekil 49: Zuhurat Gelirlerinin Mahallelere Göre Dağılımı
- Şekil 50: Sanâ'at Gelirlerinin Mahallelere Göre Dağılımı
- Şekil 51: Gelirlerin Cemaatlere Göre Dağılımı
- Şekil 52: Vergi-i Mahsusanın Mahallelere Göre Dağılımı
- Şekil 53: Vergi-i Mahsusanın Cemaatlere Göre Dağılımı
- Şekil 54: Cizye Vergisinin Derecesine Göre Dağılımı
- Şekil 55: Cizye Vergisinin Mahallelere Göre Dağılımı

RESİMLER LİSTESİ

- Resim 1 : Sultan Bayezid Mahalle Defterinin Kapağı
- Resim 2: Doğice Mahalle Defterinin Kapağı
- Resim 3: Defter Sonlarında Bulunan İmam ve Muhtarların Mühürleri
- Resim 4: Kırkkilise İsminin Değiştirilmesi Hakkında Kanun
- Resim 5: Karaca İbrahim Mahallesi Temettuat Defterinin İlk Sayfası
- Resim 6: Hatice Hatun Mahallesi Temettuat Defterinin Son Sayfası
- Resim 7: 1879 Yılı Kırkkilise Sancağı'nın Kazaları
- Resim 8: Kırkkilise Haritası
- Resim 9: 1293 Tarihli Kırkkilise Haritası
- Resim 10: 19. Yüzyıl Kırkkilise Haritası

KISALTMALAR

A.e.	Aynı Eser
A.g.e.	Adı Geçen Eser
A.g.m.	Adı Geçen Makale
A.g.t.	Adı Geçen Tez
A.MKT.	Bab-1 Asafi Mektubi Kalemi
A.AMD.	Bab-1 Asafi Amedi Kalemi
Aş.	Aşağıya Atıf
ML. d.	Maliye Defteri
MVL.	Meclisi Vala
BEO.	Babıâli Evrak Odası
Bkz.	Bakınız
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
C. EV.	Cevdet Evkaf
C.ML.	Cevdet Maliye
Çev.	Çeviren
D.	Defter
DİA.	Diyanet İslam Ansiklopedisi
Ed.	Editör
G.m.t.	Gayri Mezru Tarla
H.	Hicri
Haz.	Hazırlayan

HRT.	Harita
İ.A.	İslam Ansiklopedisi
İ.MMS.	İrade Meclis-i Mahsus Belgeler
İ.MSM.	İrade Mesail-i Mühimme
İ.Ü.İ.F.	İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
MEB.	Milli Eğitim Bakanlığı
ML. VRD.	Maliye Varidat
Nr.	Numara
OTAM.	Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
PAÜ.	Pamukkale Üniversitesi
S.	Sayı
s.	Sayfa
Sic.	Değiştirilmeden, Aynen
ŞD.	Şurayı Devlet Belgeleri
TATAV.	Tarih ve Tabiat Vakfı
TMT. d.	Temettuat Defteri
TTK.	Türk Tarih Kurumu
Vd.	Ve Diğerleri
Yay.	Yayın
Y.EE.	Yıldız Esas Evrak

GİRİŞ

OSMANLI DEVLETİNDE SAYIMLAR

VE

TEMETTUAT TARİHİ

1. Osmanlı Devleti'nde Sayımlar

Osmanlı Devleti'nde sayımları, hem “tarihi dönem” bakımından hem de sayımların “amacı ve sonucu” açısından ikiye ayırmamız mümkündür. Tarihi dönem olarak kategorize edilen dönemi, 15. ve 19. yüzyıl arası ilk dönem, 1830 sonrası dönemi ise ikinci dönem olarak ayırabiliriz. 19. yüzyıla kadar geleneksel bir sayım anlayışı ile devam eden süreç, 1830 sayımları ile modern öncesi nüfus istatistikleri döneminin başlangıcı olmaktadır.

Bu iki dönemde yönetimin tebaasına bakış açısı ve tebaasına ilişkin bilgi toplama sebepleri farklılık göstermektedir. Amaç ve sonuç bakımından farklılık gösteren bu iki dönemi geleneksel ve modern nüfus sayımlarının karşılaştırıldığı dönemler olarak görebiliriz. İlk dönemde amaç ve kaygılar; devletin tebaasını kontrol altında tutmak, vergi matrağı tespiti, tımar kayıtları iken; ikinci dönemde bunlarla birlikte devletin, vergi toplamayı düzenleme, asker potansiyelini ölçme ve tebaası adına bilgi edinme merakı ağır basmaktadır¹.

Tahrir sayımları, 15.-17. yüzyıllara ait Osmanlı Devleti'nin fethettiği bölgelerde beş ila kırk yıllık aralıklarla yaptığı vergi nüfusu sayımlarıdır². Bu

---

¹ Cem Behar, “Osmanlı Nüfus İstatistikleri ve 1831 Sonrası Modernleşmesi”, **Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik**, Haz. Halil İnalcık & Şevket Pamuk, Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000, s. 63-67.

² Erhan Afyoncu, “Türkiye’de Tahrir Defterlerine Dayalı Olarak Hazırlanmış Çalışmalar Hakkında Bazı Görüşler”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C. I, S. 1, 2003, s. 267.

sayımlara ait defterler de tahrir defterleridir³. Özellikle 15. ve 16. yüzyıllara, tahrir defterlerinin bolluğu açısından “Tahrir Defterleri Çağı” denilmektedir⁴. Bu defterler *mufassal*, *icmal*, *evkaf* ve *piyade* olarak isimlendirilirler⁵. Tahrir çalışmaları, fethedilen bölgelerin arazilerinin tescilini, toprağın mülkiyet ve tasarruf durumunu saptamak ve vergi oranlarını belirlemek için yapılmaktadır. Bu tahrirler temelde vergi amacıyla hazırlandığı için ancak erkek nüfus hakkında detaylı bilgi vermektedir.

15. ve 16. yüzyıl tahrir sayımları demografik amaç ve demografik içerik taşımamaktadır. Tahrir kayıtlarını nüfus sayımı ile değil Osmanlı dirlik sistemi ile ilişkilendirmek gerekir. Devlete ait mir’i arazinin muayyen bir kısmının yıllık gelirinin tamamının veya bir kısmının, savaşlarda yararlılık sağlamış kumandanlara, devlet hizmetinde bulunan erbaba, askerlere ve memurlara hizmet karşılığında verilmesi demek olan dirlik sistemi, toprak rejiminin temelini teşkil etmektedir⁶. Bu sebeple 16. yüzyıldan itibaren kapsamlı tahrirlerin son bulması da *tımar sistemi*⁷ nin çözülmeye başlamasıyla doğrudan ilişkilidir⁸.

16. yüzyıl sonlarında Osmanlı mali sistemi yapı değiştirmeye başlamıştır. Devletin nakit ihtiyacının karşılanacağı düşüncesi ile *iltizam*⁹ sistemi yaygınlaşmış, iltizam ile de devletin vergi toplama sistemi giderek adem-i merkeziyetçi bir yapıya

---

³ Daha ayrıntılı bilgi için bkz.: Mehmet Öz, “Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler”, **Vakıflar Dergisi**, S. 22, 1991, s. 429-439.

⁴ Feridun Emecen, “Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Osmanlı Tahrir Defterleri”, **Tarih ve Sosyoloji Semineri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991, s. 144.

⁵ L. Fekete, “Türk Vergi Tahrirleri”, **Bellekten**, Çev. Sadrettin Karatay, C. XI, S. 42, 1947, s. 300-303.

⁶ Halil Cin, **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması**, Konya, Selçuk Üniversitesi Basımevi, 1992, s. 64.

⁷ Detaylı bilgi için bkz.: Halil İnalcık, “Tımar”, **DİA**, C. XLI, 2012, s. 168; Sabahattin Zaim, **Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı**, İstanbul, İşaret Yayınları, C. II, 2005, s. 27,32.

⁸ Numan Elibol, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Nüfus Meselesi ve Demografi Araştırmaları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, C. II, S. 2, 2007, s. 138.

⁹ Lüzum kelimesinden türeyen iltizam, terim olarak “Özel bir şahsın, devlete ait herhangi bir vergi gelirini toplama işini belli bir zaman ile bedel karşılığında üzerine alması” demektir. Bkz.: Mehmet Genç, “İltizam”, **DİA**, İstanbul, C. XXII, 2000, s. 154-158; Eftal Batmaz, “İltizam Sisteminin XVIII. Yüzyıldaki Boyutları”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. XVIII, S. 29, 1996, s. 39-50.

dönüşmüştür¹⁰. İki yüzyıldır yapıla gelen vergi mükelleflerini sayma-yazma işi devlet elinden çıkmış, mükellefleri belirlemek, vergiyi tahsil etmek, yerel düzeyde *mültezimlerin* işi haline gelmiştir¹¹.

17. yüzyıl başlarından itibaren büyük tahrirlerin yan ürünü olmaktan çıkan cizye¹² ve avarız¹³ sayımları da müstakil ve düzenli olarak tutulmaya başlanmıştır. Ancak cizye ve avarız sayımları yalnızca vergilere tabi olan nüfusla ilgili veriler ihtiva etmektedir. Bu bakımdan ekilebilir toprak büyüklüğü ve ürün miktarını da içeren tahrir defterlerinden farklılık gösterir. Tımar sisteminin çözülmeye başlaması ve iltizam sisteminin yaygınlaşmasına paralel olarak avarız vergileri de her yıl düzenli toplanan vergiye dönüştürülmüştür. Böylece avarız ve cizye vergileri merkez hazinenin en büyük geliri haline gelmiş ve 1856’da cizye vergisinin kaldırılmasına kadar düzenli olarak toplanmaya başlanmıştır¹⁴.

Hane usulü ile sayılan bu tahrirlerde demografik sonuçlar çıkarmak için Ömer Lütfi Barkan’ın haneyi beş sayısı ile çarpa yöntemi kabul görmüş ve tahrir çalışmalarında kullanılmıştır¹⁵. Yanılma payı olan bu yöntem ancak aynı yöntem ile

---

¹⁰ Oktay Özel, “Avarız ve Cizye Defterleri”, **Osmanlı Devleti’nde Bilgi ve İstatistik**, Haz. Halil İnalçık & Şevket Pamuk, Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000, s. 36.

¹¹ Behar, **a.g.e.** s. 67.

¹² Cizye, karşılığını ödemek kâfi gelmek anlamında ceza mastarından türetilmiş bir isimdir. Cizye vergisi gayrimüslimlerin, askerlik yapmamalarına, can ve mal güvenliklerinin sağlanmasına karşılık sayıldığından bu isim ile anılmaktadır. Halk arasında bu vergiye haraç da denilmekteydi. Bkz.: Mehmet Erkal, “Cizye”, **DİA**, İstanbul, C. VIII, 1993, s. 42-45; Yavuz Ercan, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Gayrimüslimlerin Ödedikleri Vergiler ve Bu Vergilerin Doğurduğu Sosyal Sonuçlar”, **Bellekten**, C. LV, S. 213, 1991, s. 171-191.

¹³ Avarız, sözlükte sonradan meydana gelen asli ve sabit olanın tersi anlamında kullanılır. Osmanlı bütçelerinde, düzenli olmayan, fevkalade durumların vergisi olarak anılırdı. Özellikle savaş zamanlarında halktan nakdi olarak toplanırdı. Halil Sahillioğlu, “Avarız”, **DİA**, İstanbul, C. IV, 1991, s. 108-109; Turan Gökçe, “Osmanlı Nüfus ve İskan Tarihi Kaynaklarından “Mufassal-İcmal” Avarız Defterleri ve 1701 1709 Tarihli Gümülcine Kazası Örnekleri”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C. XX, S. 1, Temmuz 2005, s. 71-134.

¹⁴ Cizye vergisi ıslahat fermanı ile kaldırılmış olsa da bu ferman eşitlik prensibi getirdiğinden gayrimüslimlerin de askerlik yapma gereklilikleri ortaya çıkınca, belirli bir vergi ile askerlikten muafiyetleri kararlaştırılmıştı. Böylece kaldırılan cizye vergisi *bedel-i askeri* adı altında mahiyet değiştirerek 1907’ye kadar sürmüştür. Bkz.: Halil İnalçık, “Osmanlılarda Cizye”, **DİA**, İstanbul, C. VIII, 1993, s. 45-48.

¹⁵ Ömer Lütfi Barkan, “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, **Türkiyat Mecmuası**, C. X, 1953, s. 13; Barkan, **Osmanlı Devletinin Sosyal ve Ekonomik Tarihi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, C. II, 2000, s. 1413.

yapılan çalışmaların karşılaştırılmasında nüfus yoğunluğunun yüzdeliği açısından bize kesin sonuçlar verebilmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu ortalama iki asırlık bir zamandan sonra merkeziyetçi bir yaklaşımla II. Mahmud zamanında 1831 tarihli nüfus sayımı gerçekleştirmiştir. Bu sayım Osmanlı tarihçisi Ziya Enver Karal tarafından çağdaş anlamda gerçekleştirilecek olan sayımların ilki kabul edilmektedir¹⁶. Bu sayımın amacı öncelikli olarak arazi ve vergi tespiti değil, ülkenin asker potansiyelini ölçme isteğidir. 1831 sayımı da amacına uygun olarak sadece erkek nüfusu kayıt altına almıştır.

1840 yılında ise Temettuat sayımları yapılmıştır¹⁷. Arazi, emlak, hayvan ve vergiyi esas alan bu sayımlar, hane halkının mevcut menkul ve gayrimenkullerini, yıllık kazancını, mesleğini ve işletmelerinin detayını vermesi açısından tahrir defterlerinden daha kapsamlıdır¹⁸. Ancak tahrir defterleri gibi ülkenin genelini değil Tanzimat'ın cari olduğu bölgeleri kapsamaktadır¹⁹. Tanzimat'ın ilanından hemen sonra girişilen bu sayımları, Tanzimat ile kurulan “Muhassıllık İdaresi” yapmaya çalışmıştır. Fakat İltizam sistemine alternatif olarak tesis edilen muhassıllığın başarısızlığı, sayım teşebbüslerini de başarısızlığa uğratmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda demografik nitelik taşıyan ikinci sayım, Sultan Abdülmecid zamanında 1844 yılında yapılmak istenmiştir²⁰. Harbiye nazırı Rıza Paşa tarafından orduyu yeniden tanzim etmek ve askere alma usulünü değiştirmek maksadı ile yapılan bu sayımda tüm nüfusun tespitine çalışılmış ancak yeni vergilerden korkan halkın gizlendiği ve sağlıklı bir sonuca varılamadığı ve sayımın

---

¹⁶ Enver Ziya Karal, **Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831**, Ankara, T.C Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1943, s. 10.

¹⁷ Temettu vergisi senelik kazanç üzerinden alınan vergiye denir. Lügat manası kâr -kazanç demektir. Mehmet Zeki Pakalın, “Temettü Vergisi”, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri**, İstanbul, MEB, C. III. 1983, s. 453.

¹⁸ Mübahat Küçüköğlü, “Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri”, **Bellekten**, C. LIX, S. 225, Ağustos 1995, s. 395-413.

¹⁹ Said Öztürk , “Temettuat Tahrirleri”, **Akademik Araştırmalar Dergisi**, S. 4-5, 2000, s. 537-546.

²⁰ Semra Erhan, “Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Tahrirleri ve Cumhuriyet Devrinde Yapılan Nüfus İstatistikleri”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yakınçağ Tarihi Kürsüsü, Mezuniyet Tezi, 1973, s. 37-38.

bazı bölgelerde tahmine dayalı olduğu hükümetçe tespit edilince, sayım sonuçları neşredilmemiştir²¹.

Tezimizin asıl konusunu teşkil eden 1844 yılında, Tanzimat sonrası vergi düzenlemeleri ile yapılan yeni temettuat sayımları ise, emlak-arazi ve hayvan sayımını ihtiva eden vergi mükelleflerine yönelik bir malumat olarak kabul edilmiştir. Ancak bu defterler nüfus tespiti açısından da anlamlı bilgiler vermektedir. İlgili dönemde temettuat defterlerindeki hane sayıları ile nüfus defterlerindeki hane sayıları büyük bir yakınlık göstermektedir. Vergi mükellefi olan hane reisleri ile hiç bir vergiye tabi olmayıp “*şunun bunun ianesi ile geçinen*” kişiler de defterlere kaydedilmişlerdir²². Bu durum bize bu sayımların sadece emlak ve arazi kaydı olmayıp nüfus potansiyelini ölçme amacıyla yapılmış olabileceği ihtimalini de hatırlatmaktadır. Kronolojik bütünlük açısından burada zikrettiğimiz temettuat sayımları ayrı bir başlıkla kapsamlı bir şekilde ele alınacaktır.

Bir diğer sayım olan Midhat Paşa'nın Tuna vilayetinde, daha sonra Bağdat vilayetinde yaptırmış olduğu 1866 yılı emlak ve nüfus sayımı da -yerel olmakla birlikte- Osmanlı İmparatorluğu'nun modern nüfus sayımı öncülerindedir. Bu sayımda amaç öncelikle ne askeri potansiyeli ölçmek ne de vergi mükelleflerini belirlemektir; öncelikli amaç tebaa hakkında salt bilgi alma isteğidir. Midhat Paşa perspektifiyle “etkin bir yönetim modeli için yönetilenleri iyi tanıma gerekçesi” öngörülmüştür. Bir Tanzimat aydınının yönlendirdiği bu yerel sayım, ilk gerçek nüfus sayımının yapılmasına ilham kaynağı olmuştur²³.

1871'de son şeklini alan vilayet nizamnamesinin taşra teşkilatında meydana getirdiği değişiklikler yeni bir kayıt ve sayım sistemini zorunlu kılmaktadır.

---

²¹ Lakin yarı resmi mahiyette olsa bile meseleyle alakalı olan yabancı araştırmacılar bu bilgilere ulaşmıştır. Bunun üzerine devlet salnamelerinin hazırlanmasına ve neşrine riyaset eden Ahmet Vefik Paşa sayım neticelerini resmi mahiyette Henry Ubcini'ye vermiştir. Bkz.: İbrahim Hakkı Akyol, “Tanzimat'ta Coğrafya ve Jeoloji”, **Tanzimat**, İstanbul, Maarif Matbaası, 1940, s. 548-549.

²² Nuri Adıyeke, “Temettuat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri”, **OTAM**, Ankara, S. 11, 2000, s. 774.

²³ Behar, **a.g.e.**, s. 68-70.

Bu sayım ile bilhassa nüfus kütükleri oluşturmak, nüfus hareketlerini takip edebilmek ve halkın eline nüfus tezkereleri verebilmek maksadı güdülmüştür²⁴. Bu amaç doğrultusunda 1874'te Şura-yı Devlet'e yeni bir Nüfus Nizamnamesi hazırlanmıştır²⁵.

Ancak Sultan Abdülaziz'in tahtan indirilmesi, I. Meşrutiyet'in ilanı, Osmanlı-Rus Harbi (1877-78) ve yoğun göçler sebebiyle yapılmak istenen sayım ertelenmiştir. İç istikrar sağlanır sağlanmaz 1874'teki nizamname dikkate alınarak tek bir Sicil-i Nüfus Nizamnamesi hazırlanmış ve 5 Temmuz 1881'de II. Abdülhamid'e onaylatılıp yürürlüğe konulmuştur. Hazırlıkların tamamlanması ile 1882'de yapılmaya başlanan sayım, nihayet 1890 yılında tamamlanmış ve üç yıl sonra da sonuçları açıklanmıştır. Bu sayım ile Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınların da sayımının yapıldığı ve ilk kez sicile yazılan herkese bir nüfus tezkeresi verildiği belirtilmektedir²⁶.

Geç Osmanlı döneminin önemli diğer sayımları ise 1903-1907 sayımlarıdır. Bu sayımlar, nüfusun, yaşa, cinsiyete, doğum yerine, mesleğe, medeni duruma, etnik/cinsel duruma ve cemaatlere göre dağılımlarını verebilen ilk ve son Osmanlı sayımlarıdır²⁷.

2. İltizamın Kaldırılması ve Muhassıllıklar

Tanzimat döneminde merkezi yönetimin en önemli mali problemi mali kaynakların yetersizliği idi. Tanzimat yönetimi, bu problemi ülke içi kaynakları geliştirerek ve idarenin mali etkinliğini artırarak çözeceğine inanıyordu²⁸.

---

²⁴ Erhan, a.g.t., s. 44.

²⁵ Bilal, Eryılmaz, **Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme**, İstanbul, İşaret Yayınları, 1992, s. 221-223.

²⁶ Nuri Akbayar, "Tanzimat'tan Sonra Osmanlı Devleti Nüfusu", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul, C. V, 1986, s. 1240-1241.

²⁷ Behar, a.g.e., s. 70.

²⁸ Tefik Güran, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi", **İÜİF Mecmuası**, 60.Yıl Özel Sayısı, İstanbul, C. XLIX, 1998, s. 79.

Osmanlı devlet yönetiminde mali merkeziyetçiliğin önemli bir gerekliliği derhal iltizam usulüne son verilmesi idi²⁹.

Tanzimat öncesi dönemde bir bölgenin vergisi merkezde yapılan açık artırma yoluyla hak sahiplerine (mültezimlere) verilirdi. Mültezimler “genellikle” iltizama verilen bölgenin valileri veya valilerin adamları oluyordu. Valiye rağmen mültezimliğe talip olmak zordu, yaptırım gücü yerel yöneticinin elindeydi³⁰.

Vergilerin mültezimler tarafından toplandığı iltizam sistemi, merkeziyetçi devlet algısına ters düşmeye başlamıştı. Bu hedef doğrultusunda Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile öteden beri halkı ve devleti zarara uğratan, şikâyetlere sebep olan iltizam sisteminin kaldırılmasına ve çeşitli isimler ile alınan vergilerin yerine herkesten geliri oranında tek bir vergi tahsil edilmesine karar verildi. Bu düzenleme ile vergilerin toplanmasında aracı olan mültezimlerin görevlerine son verilerek vergileri toplamakla vazifeli doğrudan merkeze bağlı *muhassıl-ı emval*³¹ adlı görevliler tayin edildi³².

Muhassıllar, vergiyi vali ve ayanın kontrolünden alarak doğrudan devlet hazinesi adına tahsil edecek maaşlı devlet memurlarıydı ve mal-mülk sayımı yaparak herkesin gelirine göre yılda belirli bir oranda tek bir vergi toplamakla görevlendirilmişlerdi³³. Böylece Osmanlı Devleti’nde yeni bir merkezi vergilendirme anlayışı doğuyordu.

Tanzimat bürokratlarının bu politikası, muhassıllık aracılığıyla taşraya doğrudan müdahaleyi amaçlamaktaydı. Muhassıllık sisteminin uygulanmasına merkeze yakın yerlerden başlanacaktı. Kontrolü sağlamak ve teftiş bakımından bu gerekli görülüyordu. Muhassılların yanına yardımcı olmak üzere birer mal, emlak ve

---

²⁹ Öztürk, a.g.m., s. 546.

³⁰ İlber Ortaylı, **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)**, Ankara, TTK, 2000, s. 32.

³¹ Muhassıl, tahsildar anlamında kullanılan Arapça bir kelimedir. Emval, malların çoğulu demektir. *Muhassıl-ı emval* ise, mal tahsildarı anlamına gelir. Bkz.: Abdurrahman Vefik Sayın, **Tekalif Kavaidi**, Maliye Bakanlığı, Ankara, 1999, s. 186.

³² Halil İnalcık, “Tanzimat’ın Uygulanması ve Sosyal Tepkiler”, **Bellekten**, C. XXVIII, S. 112, Ekim 1964, s. 625.

³³ Henry Abdolonyme Ubcini, **Osmanlı’da Modernleşme Sancısı**, Çev. Cemal Aydın, İstanbul, Timaş Yayınları, 1998, s. 382.

nüfus kâtibi veriliyordu. Muhassılların asli görevleri, nüfus ve emlak sayımı ile bölgenin ödeme gücünü tespit edip vergi tevzii etmektir. 24 Ocak 1840³⁴ tarihinde muhassılların tayin ve çalışma esaslarını içeren bir *talimatname*³⁵ yayımlandı³⁶.

Bu talimatname (nizamname)ye göre sancak merkezlerinde muhassıllara yardım ve bilgi akışı için *muhassıllık meclisleri*³⁷ kurulacaktı. Meclisler, muhassıl, hâkim, müftü, asker zabiti, ayrıca bölgenin ileri gelenlerinden bilgi sahibi, güvenilir ve iyi halli dört temsilci ve iki kâtipten oluşacaktı. Bölgedeki gayrimüslimler için de *kocabaşı*³⁸ denilen temsilci seçilecekti³⁹.

Devlet bu sistemle mahalli bölgelerdeki yöneticilerin hazine gelirlerini kendi çıkarlarına göre kullanmalarının önüne geçmek istemişti ancak menfaatleri zedelenen vali, sancak beyi, mütesellim gibi taşra yöneticileri halkı kışkırtarak ayaklandırdı. Eski alışkanlıklarından vazgeçemeyen idarecilerin de muhassıllar üzerindeki baskıları veya muhassılların temayülleri yolsuzlukları devam ettirdi⁴⁰.

---

³⁴ Bu tarih hicri 19 Zilkade 1255 tarihinin karşılığıdır. Çeşitli kaynaklarda 23-25 Ocak olarak geçebilmektedir. Bu durum yanlışlıktan değil kullanılan çevirme kılavuzlarının farklılığındandır.

³⁵ Muhassılların seçilmeleri atanmaları ve görevleri hakkında daha detaylı bilgi için ayrıca Nizamname metni için bkz.: Reşat Kaynar, **Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat**, Ankara, TTK, 1985, s. 239-283.

³⁶ Ayla Efe, “Osmanlı Devleti’nde Mali Sistem Arayışının Getirdiği Yerel Yönetim Uygulamaları: Muhassıllık Örneği”, **Tarih Dergisi**, S. 49 (2009/1), 2010, s. 64.

³⁷ Muhassıllık meclisleri hakkında daha detaylı bilgi için bkz.: Efe, “Muhassıllık Teşkilatı”, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Mayıs 2002, s. 55-79.

³⁸ Osmanlı Devleti’nde Hıristiyan halkın önde gelen kişilerine denilen kocabaşılar Müslüman ahalinin önde gelen şahsiyetleri olan ayan ve eşraf ile eş statüde sayılırlardı. Hıristiyan ileri gelenlerine, Osmanlı ülkesinin değişik yerlerinde *kocabaşı*, *çorbacı* ve *arhont* da denilmekteydi. Bkz.: Gilles Veinstein, “Balkan Eyaletleri (1606-1774)”, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Çev. Server Tanilli, İstanbul, Say Yayınları, C. I, 1991, s. 401. Daha detaylı bilgi için bkz.: Özcan Mert, “Tanzimat Döneminde Çeşme Kocabaşıları”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. XXII, S. 35, s. 139; Mert, “XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu’nda Kocabaşı Deyimi, Seçimleri ve Kocabaşılık İddiaları”, **Hakkı Dursun Yıldız Armağanı**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, 1995, s. 402.

³⁹ Yücel Özkaya & Ali Akyıldız, “Muhassıl”, **DİA**, İstanbul, C. XXXI, 2006, s. 18-19.

⁴⁰ Musa Çadırıcı, **Tanzimat Sürecinde Türkiye Ülke Yönetimi**, Ankara, İmge Kitabevi, 2007, s. 263.

Tanzimat'ın ilanıyla birlikte vergi toplama sisteminde köklü bir değişiklik yapıp, gelirleri artırmayı planlayan merkezi hükümet istediği gelir artışını elde edemediği gibi gelirlerin azalması gibi ilginç bir sonuçla da karşı karşıya kaldı⁴¹.

Muhassıllık sisteminden ne halk ne devlet memnun kalmıştı. İki yıllık muhassıllık sistemi iltizamda söz konusu olan şikâyetleri kaldırmaya yetmedi. İltizam sistemine hâkim ve taraftar zümrelerin baskı ve teşvikleri de şikâyetleri artırıyordu. 1843'te iltizam sistemine geri dönüldü⁴².

3. Temettu Sayımları, Yapılma Sebepleri ve Uygulanması

Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. yüzyıl reformlar döneminde maliye alanında da önemli değişiklikler yapılmıştır. Vergi sistemi büyük ölçüde değiştirilmiştir. İltizam sistemi kaldırılmış, cizye, aşar gibi birkaç verginin dışında kalan bütün vergiler kaldırılarak, "herkesin mutasarrıf olduğu emlak ve arazi-i mevcudesinin menafii ve temettuat-ı hâsılasına ve kâr ve ticaret ve iktidarına ve'l-hâsıl hal ve tahammüllerinin derecesine göre virgü-ü namıyla" bir vergi alınması kararlaştırılmıştır⁴³. Her şeyden önce mükellefin ödeme gücüne göre belirlenecek olan bu vergi *an-cemaatin* diye adlandırılmıştır⁴⁴.

Mahalle ve köy sakinlerinin ödeme güçlerine göre alınacak bu verginin tahsil edilebilmesi için öncelikle gelir oluşturabilecek bütün ekonomik kaynakların tespit edilmesi -yazılması- gerekmektedir. Bu gereklilik ile 1838 yılında Anadolu'da ve Rumeli'de bütün kazaların sayımı ve yazımı kararlaştırıldı. Tanzimat'ın getirmeye çalıştığı yeni mali düzenin bütün ülkede uygulanması mümkün olmamıştır. Bu sebeple mali sistemin uygulanabilmesi amacıyla merkeze yakın eyaletler pilot bölge

---

⁴¹ Fatih Sadık Torun, "Tanzimat'tan Meşrutiyete Türkiye'de Kaza Yönetimi", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005, s. 30-31.

⁴² Genç, **a.g.e.**, s. 158.

⁴³ Süleyman Sudi, **Defter-i Muktesid**, İstanbul, Şirketi Mürettibiye Matbaası, C. I, 1307, s. 78

⁴⁴ Temettu vergisi, *an-cemaatin* (tek olarak alınacak, toplam alınacak, bir kerede alınacak) vergi olarak da adlandırılıyordu. Bu vergi 1858 yılına kadar toplanmaya devam etmiştir. Pakalın, "Temettü Vergisi", **a.g.e.**, İstanbul, C. III, 1993, s. 453-454.

olarak seçilmiştir. Çünkü bütün ülke topraklarının nüfus ve emlak tahririnin bir anda yapılması mümkün değildir. Böylece bazı bölgeler Tanzimat'ın uygulaması dışında kalmıştır. Tanzimat'ın getirdiği yeni mali düzen ile önce Rumeli'de Gelibolu, Anadolu'da Hüdavendigâr (Bursa) sancaklarının yazımına başlanmıştır⁴⁵. Daha sonra bu alan genişlemiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Osmanlı eyaletlerinin tamamının Temettuat Defterleri bulunmamaktadır⁴⁶.

Temettu sayımları, daha önce taşranın inisiyatifine bırakılan *tevzi defterleri*⁴⁷ uygulamasının getirdiği tecrübelerle dayanılarak ve eksiklikleri tamamlanarak hazırlanacaktı⁴⁸. Ancak sayımların genel ve sistemli olarak yapılması 1840'lı yıllarda gerçekleşmiştir.

Temettuat sayımlarının öncelikli amacı, Tanzimat reformlarının temelini oluşturan mali düzenlemelerin yapılabilmesi ve ekonomik potansiyelin tam olarak bilinmesi gerekliliğidir. Bu bilgi ile vergiler sayesinde devlet gelirleri arttırılacak ve harcamaların finanse edilmesi sağlanacaktır⁴⁹. Bu çerçevede ilk adımda yeni vergi düzenlemesini sistemleştirecek olan bu sayımlar uzun dönemde diğer mali reformlar için de veri oluşturacaklardır⁵⁰.

Tanzimat'ın cari olduğu bölgelerde ve halkın mali gücüne oranla vergi tahsilini amaçlayan tahrir çalışmalarının ilki muhassılların kontrolünde 1840 yılında yapılmıştır. Muhassılların talimatnameye aykırı davranması, ehliyetli olmamaları,

---

⁴⁵ Kaynar, a.g.e., s. 225.

⁴⁶ Öztürk, a.g.m., s. 547.

⁴⁷ Sancak, kaza, nahiye ve köylere düşen imdad-ı seferiyye, imdad-ı hazariyye, avâız, nüzul, menzil ücretleri, paşalar için harcanan paralar, emr-i âli ile görevlendirilen kişilere verilen zahire, aşçı ve konak ücretleri, teftiş için gelen görevlilere vs. kişilere verilen ücretlerle kazalara düşen diğer giderleri gösteren deftere salyâne ya da tevzi defteri adı verilmektedir. Bir sancağa düşen masraf, sancağın kazalarının ve nahiyelerinin mahallelerine, köylerine dağıtılır ve toplanırdı. Yücel Özkaya, "XVIII. Yüzyılın Sonlarında Tevzi Defterlerinin Kontrolü", **Belleten**, C. LII, S. 203, s. 135- 155, Nisan 1988, Ankara, s. 135.

⁴⁸ Ahmet Akgündüz & Said Öztürk, **Darende Temettuat Defterleri**, Somuncu Baba Araştırma ve Kültür Merkezi Yayınları, C. I, İstanbul, 2002, s. 43.

⁴⁹ Öztürk, a.g.m., s. 550.

⁵⁰ Adıyeke, a.g.m., s. 772.

vergi tevziinde keyfi davranmaları ve yeni uygulamalardan memnun olmayan eski mültezimlerin etkileri ile sayım başarısızlıkla sonuçlanmıştır⁵¹.

1842 yılında muhassılların görevlerine son verilmesi ile bir süre tahrir süreci sekteye uğrasa da yapılan yeni düzenlemeler ile tahrir geleneği sürdürülmüştür. Nitekim Osmanlı merkez bürokrasisi tarafından amacı ve muhtevası belirlenmiş olan bu resmi tahrirler, görevlilerin değişmesi ile son bulmamıştır. Muhassıllık sisteminin başarısızlığı 1844-1845 yıllarına kadar geçen sürede, reformların başarısının, bölgesel düzeyde meselelerin ve problemlerin iyi anlaşılmasını sağlamış bu doğrultuda idari düzenlemeler de yapılarak, Kaza idari birimleri oluşturulmuştur⁵².

Bu sistem ile her sancak ve kazada bölgenin ileri gelenlerinin ailelerinden birinin, kazalarına müdür seçilmeleri önerilmiştir. Uygulama ile kaza müdürü kendi bölgesinin sorunlarını ve problemlerini daha iyi anlamış olacak, ayrıca bölgeden olduğu için halk nezdinde kabul görmesi kolaylaşacaktı. Müdürün doğduğu bölgede görev yapması bölgeyi iyi tanınması ve sorunlarını bilmesi nedeniyle dışarıdan gelecek birine göre daha başarılı işler yapabileceği anlamına da gelmekteydi. Bu sistem ile Tanzimat'ın gerekliliklerinin daha iyi kavranması ve vergi toplamadaki güvensizliklerin ve yolsuzlukların önüne geçileceği öngörülmüyordu. Bu öneri Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâmı Adliye'de oy birliğiyle kabul edilmiş ve padişah tarafından da onaylanarak işleme konulmuştu⁵³.

Tanzimat ile birlikte yapılan değişikliklere göre vergiler, Ruz-ı Hızır ve Ruz-ı Kasım olmak üzere iki taksitte toplanmaktaydı. Eyalet temsilcilerinin vermiş olduğu raporlardan anlaşıldığına göre bu uygulama halkı zor durumda bırakıyordu. Zira halk, mahsul zamanına rastlamayan bu ödemeyi yapabilmek için faizle borç alma

---

⁵¹ Öztürk, a.g.m., s. 549.

⁵² Daha ayrıntılı bilgi için bkz.: Çadırcı, "Türkiye'de Kaza Yönetimi (1840-1876)", **Belleten**, C. LIII, S. 206, 1989, s. 237-257.

⁵³ Torun, "Osmanlı Taşra İdaresinin Yeniden Yapılanma Süreci (1842-1876)", **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, S. 32, Kış 2012, s. 87-88.

yoluna gitmekte, bu ise zaten ağır vergiden ezilen ahaliyi daha güç duruma düşürmekteydi. Bunun üzerine halkın ödeme gücüne göre kolaylıklar yapıldı⁵⁴.

1844 (h.1261) mali yılından itibaren ticaret ve zanaat ehli, vergilerini sene başından başlamak üzere belli taksitlerle, ziraat ehli ise, bakaya bırakılmamak şartıyla o bölgenin mahsul zamanında ödeme yapacaktı⁵⁵.

Bu düzenlemeler ve uygulamalar sonucunda Tanzimat yönetimi, kapsamlı bir tahrir faaliyetine girişerek tahrirlerin kısa sürede ve sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için eyaletlere yeni sayımla ilgili özel talimatnameler göndermişti. Bununla birlikte sayımların usulüne göre yapılabilmesi için nizamnameler⁵⁶, sorulu cevaplı layihalar ve örnek numuneler hazırlanmıştı⁵⁷. Nizamnameye göre, mahallerinde herkes isim ve şöhretiyle yazılacak, ne kadar hayvan, emlak ve arazisi olduğu defterlerde belirtilecekti. Vergi mükelleflerinin 1260 senesi kesin kazançları ve 1261 yılı tahmini temettuatı tahkik edilerek kaydedilecekti. Yazımlarda herkese eşit davranılacak ve herkes vereceği vergiyi bilecekti⁵⁸.

1844-1845 sayımı için vali ve defterdarlara gönderilen talimatnamelerde “kiraya verilmeyip sakin bulunan haneler hariç olmak üzere her şahsın gelir getiren bütün tarla, bağ, bostan, değirmen, han, dükkân, kiraya verilen haneler, emlak ve akarı, bunlardan hâsıl olan temettuları, tüccar ve esnafın senelik temettuatı ve çiftçilerin her sene ne miktar ve ne cins öşür verdikleri ve vergi vermeyen şahısların miktarlarının ayrıntılarıyla tahkik ve kaydedilmesi” istenmekteydi⁵⁹.

---

⁵⁴ Bu uygulama Kırkkilise bölgesindeki halkı memnun etmiş, Kırkkilise kadısı İbrahim Bey halkın vergi tahsilindeki kolaylıklardan dolayı teşekkürlerini bildirmek için h.1261 yılında bir yazı yazmıştır. BOA, A.MKT. nr. 26/48.

⁵⁵ Ali Kınay, “Karasu Kazasının Temettuat Defterleri ve Sosyo-Ekonomik Açından Tahlili”, Sakarya Üniversitesi Yakınçağ Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004, (çevrimiçi)http://www.karasu.gov.tr/ortak_icerik/karasu/Dosyalar/Karasu%20Temettuat%20Defterleri.pdf

⁵⁶ Nizamnameler için bkz.: Adıyeke, a.g.m., s. 785-808.

⁵⁷ Güran, “19.Yüzyıl Temettuat Tahrirleri”, **Osmanlı Devleti’nde Bilgi ve İstatistik**, Haz. Halil İnalçık & Şevket Pamuk, Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000, s. 76.

⁵⁸ Kaynar, a.g.e., s. 241.

⁵⁹ Öztürk, a.g.m., s. 556.

Bu düzenleme ile sayımlar, muhassıllar nezdinde yapılmayacak merkezden görevli gönderilmeyecek, sayımın yapıldığı ilgili köy ve mahallelerdeki muhtar ve imamlar tarafından, ziraat müdür vekili nezaretinde yapılacaktır. Gayrimüslim mahallerindeki sayımlar ise papaz veya kocabaşılar tarafından yapılacaktır. Defterlerin sonunda sayımı yapan kişilere ait mühürler bulunacak⁶⁰ ve kaza müdürlerine teslim edilip, kaza meclislerince kontrol ve onay sağlandıktan sonra sancak kaymakamına⁶¹ veya vali ve defterdarlara gönderilecektir. Defterler burada temize çekilmeden ve karıştırılmadan torbalara konularak maliye nezaretine yollanacaktır⁶².

4. Temettuat Defterlerinin Sosyal Tarih Açısından Önemi ve Değerlendirilmesi

19. yüzyıl ortalarında kayıtları tutulan Temettuat defterleri iktisat tarihi dışındaki sosyal bilimciler tarafından fazla rağbet edilmeyen, Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomik hayatını kısmen resmeden birincil kaynaklardır. Sosyal bilim açısından bu defterlerin öneminin farkına varılması, çalışmaların bakış açısının farklılığı ile bu konuda yapılan çalışmaların kalitesini de artıracaktır.

19. yüzyıl Tanzimat dönemi reformlarının etkisi altında tutulmuş olan temettuat defterlerinde, bölgenin ekonomik ve sosyal potansiyeli detaylı verilerle yazılmıştır. İlgilenilen şehir, kasaba ve köylerde bulunan hane reislerinin isimleri, lakapları, akrabalık ilişkileri etnik ve dini kimlikleri, meslek tercihleri, mesleklerin nitelikleri, edinilen menkul ve gayrimenkullerin türleri, hanelerin ekonomik durumları, iş sahibi olmayan ve yardıma muhtaç kimselerin statüleri, sahip oldukları

---

⁶⁰ Bu nizamnamelere uyulmayan bölgeler de vardı. Mesela Gördes Kazası'na ait temettuat defterlerinde mühürlerin bulunmadığı, sadece toplam temettu miktarı ve vergi-i mahsusa bilgilerinin olduğu tespit edilmiştir. Bkz.: Fatih Bozkurt, "Temettuat Defterlerine Göre Gördes Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu", Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Manisa, 2003, s. 14.

⁶¹ Kırkkilise Kaymakamı h.1262 yılında İsmail Rahmi Bey'dir. BOA, A. TŞF., nr. 58/1.

⁶² Akgündüz & Öztürk, **a.g.e.**, s. 66.

malların senelik fiyatları ve hâsılatları, karşılığında vermiş oldukları vergiler gibi gündelik hayatla ilgili önemli bilgilere de ulaşılabildiğimiz defterler iç göçler ve taşınmalar ile ilgili toplumsal hayatla ilgili veriler de ihtiva etmektedir⁶³.

Bu defterler sadece Müslüman cemaatin değil gayrimüslim cemaatin de sosyal ve ekonomik hayatına ışık tutmaktadır.

Osmanlı sosyo-ekonomik tarihinin özellikle Tanzimat'ın ilk yılları için çok önemli gördüğümüz bu kaynaklar, mikro (hane) düzeyden makro (şehir) düzeyi okumada perspektif sağlayacak, iktisat tarihçilerine ilaveten, dönemin sosyal tarih araştırmacıları, şehir tarihçileri, sosyologları, demografları, antropologları kısacası sosyal bilimcileri için kaynak oluşturabilecek niteliktedir⁶⁴.

Temettuat defterleri ilk defa iktisat tarihçisi Tevfik Güran tarafından kullanılmıştır⁶⁵. Belki de tam bu yüzden Temettuat çalışmaları iktisadi-istatistiksel veri olarak kullanılmakta ve iktisat disiplininde yerini almaktadır. Temettuat defterleri ile ilgili yapılan çalışmalar tarih ve sosyal bilim tezlerinden çok, iktisadi verilerin ağırlıklı olduğu vergi defterleri olarak incelenmiştir. Tarih disiplininde çalışılan temettuat tezleri ile iktisat alanında yapılan tezler arasında yöntem farkının olmaması, bize tarihsel bir perspektif oluşturulmadan iktisat yönteminin kalıplarının tercih edildiğini göstermektedir. Bu kaynakları iktisat disiplininin bağımsız, sosyal bilimci olarak okumak ve yorumlamak disiplinler arası bir bakışa imkân sağlayacaktır.

Örneğin kaynakların önemini, sosyoloji ile bağlantı kurarak açıklayacak olursak, sosyologlar istatistikî verileri saha çalışmaları ile günün toplumundan elde ediyor ve çözümlüyorlarsa, biz de “*dünün*” istatistikî verilerini ve saha çalışmalarını, temettuat sayımları olarak kabul edebilir, sonuçların değerlendirilip çözümlenmesini de sosyoloji disipliniyle ilişkilendirebiliriz. Gelenek ile değişim arasındaki *çekişmeyi*

---

⁶³ Adıyeke, a.g.m., s. 784.

⁶⁴ Zafer Toprak, “Sosyal Tarih Alanı ve Türkiye Gerçeği”, **Toplum ve Bilim**, S. 54/55, Güz 1991. s. 77-88.

⁶⁵ Güran, “Ondokuzuncu Yüzyıl Ortalarında Ödemiş Kasabası'nın Sosyo-Ekonomik Özellikleri, **İÜİF**, Ömer Lütfi Barkan'a Armağan Özel Sayısı, İstanbul 1985.

anlamak, tarih ve sosyoloji arasındaki bağıdır. Bu bağı kuvvetli hale getirmek, aynı tarihten (arşivden) beslenmekle gerçekleşebilir⁶⁶.

Tarihin, diğer bilimleri besleyen bir bilim dalı olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Tarih de, doğru yorumlanmak ve algılanmak adına sosyal bilimlerin her alanıyla etkileşim halinde olmak durumundadır. Dolayısıyla şimdiye kadar temettuat defterlerinin büyük bir kısmının, 19. yüzyıl şehir, kasaba ve köylerinin sosyal ve ekonomik durumlarının, tez ve makale çalışmaları olarak hazırlandığı düşünülecek olursa, sosyal bilimcilerin de bu verileri toplu/bölgesel ve karşılaştırmalı olarak değerlendirebilmesi ve sosyal tarih perspektifi ile temettuat defterlerini yeniden yorumlaması bilime katkı sağlayacaktır.

5. Kırkkilise Temettuat Defterlerinin Özellikleri

Tanzimat'ın mali reformlarının bir ayağı sayılan Temettuat kayıtlarının tutulduğu defterler Başbakanlık Osmanlı Devlet Arşivi'nde muhafaza edilmektedir. Sayıları 17.000'den fazla olan temettuat defterlerinin önemli bir kısmı Temettuat Defterleri (ML.VRD.TM.) katalogunda, az bir kısmı da Kamil Kepeci ve Maliyeden Müdevver Defterler tasnifinde bulunmaktadır.

Defterler genellikle 1260-1261 (1844-1845) yıllarına aittir. 1256 (1840) ve 1262 (1846) tarihli defterler çok az sayıdadır. Defterlerin bir kısmı tek bir ciltte olup, ciltsiz olan küçük defterler de bulunmaktadır. Bazen defterlerin ilk sayfası boş, bazı defterlerin ara sayfaları kayıptır. Bir kısım defterlerde ise aralara başka defterlerin sayfaları karışmıştır⁶⁷.

Kırkkilise defterleri ciltli ve tüm mahalle ve köyleri kapsayan tek bir defter olmadığından her mahalleyi ayrı ayrı bulmanın ve karşılaştırmanın zorluğu yaşanmıştır. Kırkkilise merkez kazasının dokuz mahallesinin toplam dokuz defteri

---

⁶⁶ Ümit Meriç, **Braudel'e Göre Tarih ve Sosyoloji**, Tarih ve Sosyoloji Semineri, Mayıs 1990, Bildiriler, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1991.

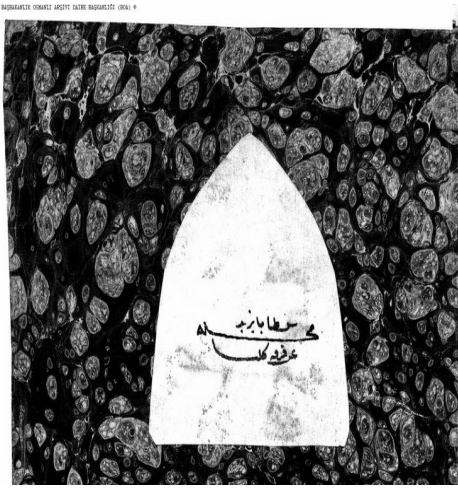
⁶⁷ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 15478, s. 56-57.

bulunmaktadır. Bu defterlerin sayfalarında herhangi bir kayıp ve eksik yoktur. Tüm mahallelerin temettuat defterleri toplam 600 sayfadır.

Kırkkilise defterlerinde tasnif sırasında ya hatalı okunduğundan ya da dikkatsizlikten mahalleler farklı idari birimler içinde veya farklı isimler ile kaydedilmişlerdir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde karşılaşılan tasnif hataları dikkate alınarak tüm temettuat defterleri taranmış ve tahrir kayıtlarında bulunan mahallelerin adları ile Kırkkilise Temettuat defterlerimizde bulunmayan mahalleler karşılaştırılarak, kayıp olduğu sanılan mahallelere, nihayet *köy* adı ile rastlanılmıştır.

Örneğin Sultan Bayezid Köyü diye tasnif edilmiş olan Sultan Bayezid Mahallesi'dir. Nitekim ilk sayfada açık bir şekilde mahalle ibaresi okunmaktadır⁶⁸. Aynı durum Doğice Mahallesi için de geçerlidir; arşiv belgelerinde Doğuca Köyü adıyla tasnif edilmiştir⁶⁹. 19. yüzyıl ortalarında 7 mahalle olarak bilinen Kırkkilise Kazası, salname kayıtlarında olduğu gibi 9 mahalle ile tamamlanmıştır⁷⁰.

Resim 1: Sultan Bayezid Mahalle Defteri Kapak

Resim 2: Doğice Mahalle Defteri Kapak

⁶⁸ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06014.

⁶⁹ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06025.

⁷⁰ *Salname-i Edirne*, Def'a I, Edirne Vilayet Matbaası, 1287, s. 143.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi temettuat tasnifinde Yapraklı Mahallesi, Bayraklı Mahallesi olarak, Dellakzade Mahallesi Dilanzade Mahallesi olarak, bazı çalışmalarda⁷¹ ise Yapraklı Mahallesi, *Bayramlı Mahallesi* olarak okunmuştur.

Temettuat defterlerinin içeriğine bakacak olursak, defterlerde kaynağı belli olan (hâsılat) ve belli olmayan (zuhurat) tüm gelirler yazılmıştır. Bağcı, arabacı, kalaycı, bakkal, hizmetkâr vs. tüm meslekler gelirleriyle kaydedilmiştir. Her hane reisinin sahip olduğu malların kârına *hâsılatan temettuatı*, nereden geldiği belli olmayan kazançlara ya da mesleğinden kazandıklarına *zuhurattan temettuatı*, zanaatla uğraşan kalaycı, demirci gibi hane reislerinin kazancına ise *sanâ'atından*⁷² *temettuatı* denilmiş ve bu sistemle kazançlar kaydedilmiştir. Bu sebeple olsa gerek, bu yazımların adı da *temettuat* -kâr, kazanç- yazımları olarak kaydedilmiştir. Böylece beyana dayanmamakla birlikte tahrir dayanan bir gelir vergisi tespiti gerçekleşmiştir⁷³.

Hesaplanan temettü vergisi tohum masrafı, icar masrafı, çeşitli atölye ve değirmenlerin tamir ve onarım masrafları gibi giderler kayda geçilmeden tutulmuştur⁷⁴.

Kırkkilise temettuat defterlerinde her hane birden başlayarak numaralandırılmıştır. Temettuat defterlerinde muhtarlar ve imamlar genellikle defterin ilk haneleridir. Ancak Kırkkilise mahallelerinde bu uygulama sadece Hatice Hatun Mahallesi'nde görülmektedir⁷⁵. Sırasıyla hane reisinin lakabı, adı ve adının üstüne mesleği yazılmıştır⁷⁶. Bunlarla birlikte üst kısma sene sabıka -geçen yıl ödediği- vergisi, üzüm aşarı, arpa, buğday, yulaf gibi ürünleri varsa kile ve öşür miktarları yazılmaktadır.

---

⁷¹ Sema Altunan, "XVIII. yy'da Silistre Eyaletinde Haberleşme Ağı: Rumeli Sağ Kol Menzilleri", *OTAM*, S. 18. s. 6. (çevrimiçi) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/23/76.pdf>

⁷² Sanâ`at-Sinâ`at; örfi ammede, terzilik, berberlik, çulhalık gibi müvazele-i amel ile hâsıl olan ilimdir. Bkz: Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umur-ı Belediye*, "Erbab-ı Sanat ve Ticarete Verilen İsim" İstanbul, Matbaa Osmaniye, C. I, 1338, s. 507-517.

⁷³ Adıyeke, a.g.m., s. 774.

⁷⁴ A.e., s. 773.

⁷⁵ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06018, s. 2.

⁷⁶ Meslekler genellikle hane reisinin adının üzerine çapraz şekilde yazılmıştır.

İsmin alt kısmında bağ, bahçe, ektiği toprak (*mezru tarla*) ve ekili olmayan toprak (*gayrı mezru*) miktarı, elde edilen kesin (1260) ve gelecek senenin tahmini hâsılatı (1261), bu toprağın kira (*icar*) ise kimden alındığı ve veya kime kiralandığı ve bu topraktan elde edilen *icar senevîsi* yazılmaktadır.

Bunun yanı sıra hayvan türleri, sayıları ve hâsılatları da defterlerde kayıtlıdır. Koyun, keçi, sağmal inek gibi gelir getiren ve vergiye tabi hayvanlar yazıldığı gibi, gelir getirmeyen beygir ve katır gibi hayvanlar da vergi potansiyelini ölçmek üzere kayıt altına alınmıştır. Ayrıca han, değirmen, dükkân gibi gayrimenkuller, bunların miktarları, türleri ve kirada ise hâsılatları ayrıntılı olarak sayımlara eklenmiştir.

Başka mahalle veya köylerde malı olanların, her bölgenin tahsildarına ayrıca vergi ödeme ihtimali söz konusu olabileceğinden, vergi mükelleflerinin diğer mahalle ve köylerdeki malları da ayrıca yazılmıştır⁷⁷.

Babasından mal-mülk kalan yetim çocukların, yetim oldukları belirtilerek, geliri yazılmaktadır. Bazen de eğer varsa vasisi bildirilmektedir. Malı mülkü olmayan küçük yaştaki yetim çocuklar ise haneleri açık bırakılarak vergi muafı olarak yazılmışlardır⁷⁸.

Çalışmayanlar, yaşlılar veya engelliler vergiden muaf edilmiş “*şunun bunun ianesiyle geçinirler*” denilerek defterlere yazılmışlardır. Hane reisi ölmüş ve mal sahibinin eşi dul kalmış ise meslek hanesine “*dul kari*” şeklinde yazılarak vergiden muaf edilmiş ve temettu miktarı kaydedilmiştir⁷⁹. Gayrimüslim hanelerde bu saydıklarımıza ek olarak ödemekle yükümlü oldukları cizye türü (*edna*, *evsat*, *ala*) de belirtilmiştir⁸⁰.

Gayrimüslim ve Müslüman cemaat Kırkkilise defterlerinde birlikte kaydedilmişlerdir. Gayrimüslim halktan Hıristiyan olanlar, mahallelerde ayrı bir

---

⁷⁷ Cami-i Kebir Mahallesi’nde hane no: 189’da sakin Petraki hanesi için “Yapraklı Mahallesi’nde tahrir olduğu” yazmaktadır. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06010, s. 82.

⁷⁸ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06014, s. 17, hane no: 66.

⁷⁹ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06006, s. 40, hane no: 9.

⁸⁰ Gayrimüslimlerin ödemiş oldukları cizye vergisinin sınıflarından olan *edna* en aşağı, *evsat* orta, *âlâ* ise en yüksek ücreti ya da cizye grubunu işaret eder. Gayrimüslimlerin ödediği vergiler hakkında detaylı bilgi için bkz.: Ercan, a.g.m., s. 171-191.

başlıkla “Zımmiyanın” veya “Reayanın Temettuatı” şeklinde kaydedilmişlerdir. Yahudiler, “Millet-i Yahudiyanın Temettuatı”, Çingenerler ise “Taife-i Kıbtıyanın Temettuatı” başlığı altında kaydedilmişlerdir. Ayrıca defterlerimizde kayıt sırası da bellidir. İlk sırada *Müslüman*, ardından *Zımmiyan* ve *Kıbtıyan* ve en sona *Yahudiyan* milleti yazılmıştır.

Kırkkilise defterlerinin sonunda her mahallenin toplam vergi-i mahsusa vergileri ve toplam temettuat (hâsılat) bilgileri veri olarak girilmiştir. Her mahalle defterinin sonunda, sayımdan sorumlu olan mahalle muhtarlarının (muhtar-ı evvel ve muhtar-ı sani) istinasız olarak iki mührü ve ayrıca mahalle imamının mührü bulunmaktadır⁸¹.

Resim 3: Defter Sonlarında Bulunan İmam ve Muhtarların Mühürleri

⁸¹ BOA, ML.VRD.TMT. d., nr. 06010, s. 92.

I. BÖLÜM

KIRKKİLİSE (KIRKLARELİ)'NİN 19. YÜZYILA KADAR TARİHSEL GELİŞİMİ

A. OSMANLI ÖNCESİ KIRKKİLİSE

1. Kırkkilise Adının Menşei ve Değişim Süreci

Kırkkilise adının tarihçesi ile ilgili oldukça farklı rivayetler söz konusudur. Osmanlı fethinden önce Bizans topraklarında uzun süre bulunan bu şehrin ismi *Saranta Ecclesies / Saranta Ekklesia (Kırkkilise)* olarak kullanılmıştır⁸². *Memalik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lugatı*'nda *Kırkkilisa - Saranda Ecclisses* yazmaktadır⁸³. Bölge, fazla kullanılmayan Virisium, Verisse, Aya Saranda gibi isimlerle de adlandırılmıştır⁸⁴. Bulgar akınlarına uğrayan şehre ise Bulgarlar *Lozengrad* (bağlar şehri) adını takmışlardır⁸⁵. Şehrin adı, Edirne Salnameleri'nde ise *Heraklia-Kırkkilise* şeklinde yazılıdır⁸⁶.

Osmanlı fethi ile kullanılmaya başlandığı sanılan Kırkkilise ismi üzerine en detaylı araştırmayı Ali Rıza Dursunkaya yapmıştır⁸⁷.

Osmanlı geleneğinde fetihlerden sonra kasaba ve şehirlere genellikle Rumca isimlerinin tercümeleri verilmekteydi⁸⁸. Kırkkilise adının da Rumcadan tercüme

---

⁸² Bilge Umar, **Türkiye'deki Tarihsel Adlar**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1993, s. 708.

⁸³ Ali Cevad, "Kırkkilisa", **Memalik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügatı**, Kasbar Matbaası, C. II, İstanbul, 1316, s. 593.

⁸⁴ Naciye Okuroğulları, "Kırklareli'nde Şehirleşme Olayı", İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Mezuniyet Tezi, İstanbul, 1981, s. 2.

⁸⁵ Metin Tuncel, "Kırklareli", **DİA**, Ankara, C. XXV, 2002, s. 479.

⁸⁶ **Edirne Vilayet Salnamesi**, Def'a 19, Edirne Vilayet Matbaası, 1309, s. 244.

⁸⁷ Çalışma kaynak ismi konusunda bizi yönlendirmiş olsa da Dursunkaya'nın eserinde bibliyografya detayı bulunmamaktadır. Bu durum, bilgileri teyit etme amacıyla yaptığımız araştırmada bizi oldukça zorlamıştır. Ali Rıza Dursunkaya, **Kırklareli Vilayetini Tarih, Coğrafya, Kültür ve Eski Eserleri Yönünden Tetkik**, Kırklareli, Yeşilyurt Basımevi, C. I, 1948. s. 51-55.

⁸⁸ Dursunkaya, **a.g.e.**, s. 52.

edildiğine kıyasla böyle düşünülmesi muhtemeldir. Ancak Kırkkilise isminin fetih ile kullanılmaya başlandığını söylemek birbirinin aynı olan ansiklopedi maddelerinin söylemlerini tekrar etmek anlamına gelir⁸⁹. Nitekim Orhan Gazi'nin 760 / 1359 tarihinde yani Kırkkilise'nin fethinden 10 sene önce Şehzade Süleyman'a yazdığı fermanda Kırkkilise adının kullanılmış olması tarihi vesikalar ile netlik kazanmakta ve fetihden önce de Osmanlılar tarafından bu adın kullanıldığını kanıtlamaktadır⁹⁰. Bu teamülle fetihden sonra da aynı şekilde kullanılmaya devam edilmiştir. Fetih ile gerçekleşmiş bir değişme süreci yaşanmamıştır.

Kırkkilise adının nereden geldiği ile ilgili çeşitli rivayetler vardır. Öncelikle Kırkkilise isminin kırk tane kilise manasında kullanıldığını düşünmemekteyiz. *Kırk* kelimesinin çokluk ifade eden manada kullanıldığı ve çok fazla kilisenin bulunması dolayısıyla bölgenin bu isim ile anıldığı tahmin edilmektedir.

Bu adın İslam ve Hıristiyan kültüründe önemli bir yer teşkil eden *kırklar* ya da *azizler* terimlerinden kaynaklandığı ve fetihden evvel bölgede *Ayasaranda* (*Azizler Mabedi*) denilen bir mabet bulunduğu ve Türkçeleştirilerek Kırkkilise (Kırklar Kilisesi - Azizler Kilisesi) haline getirildiği rivayet edilmektedir⁹¹. Yine Bizans döneminde Hıristiyanlığın serbest bırakılması ile bölgede dinsel merkezlerin oluşmaya başlaması, Hıristiyan azizlerin bölgedeki faaliyetleri ve buranın ilk Hıristiyanların yeri olduğu düşüncesi Azizler Mekânı, Mabetler Yeri, Azizler Kilisesi, Kırk Azizler gibi isimleri doğrular niteliktedir⁹².

XVI. yüzyıl tahrir kayıtlarında ise bazen *Kırkenise*, *Kırkkena*, *Kırkkilise*, *Kırkkilise* diye geçmektedir⁹³. Kanaatimizce Kırkkilise için söylenen *kırk kimesne* ifadesi de *Kırk Azizlerin* Kırk-kimseye dönüşmüş halidir.

---

⁸⁹ **Yurt Ansiklopedisi**, "Kırklareli", İstanbul, C. VII, 1982, s. 4807; **Büyük Larousse**, "Kırklareli", İstanbul, C. XI, 1986, s. 6719; **Cem Büyük Ansiklopedi**, "Kırklareli", İstanbul, C. VIII, 1984, s. 3086; Metin Tuncel, "Kırklareli", **DİA**, Ankara, C. XXV, 2002, s. 479.

⁹⁰ "Kırkkilise canibine hala sancak verilen Ayvad Beyi kifayet kadarı leşkerle gönderesin ki bi-tevfikillah feth ederse anın olsun... Dimetoka kâfiri tazarru yüzünden vergiyü keseler ise Hacı-il Beyi dahi Ayvad İvaz Beyi'yle Kırkkilise'ye varup...", bkz.: Feridun Ahmet Bey, **Mecmua-i Münşeat**, **991/1583**, İstanbul, Dârü't-Tıbâati'l-Âmire, C. I, 1858, s. 72.

⁹¹ Dursunkaya, **a.g.e.**, s. 55; Cengiz Orhonlu, "Kırk Kilise", **Encyclopedie de l'İslam**, C. V. s. 146.

⁹² Nazif Karaçam, **Efsaneden Gerçeğe Kırklareli**, Belediye Yayını, Kırklareli, 1995, s. 110.

⁹³ Tayyib Gökbilgin, **Edirne ve Paşa Livası**, İstanbul, Üçler Basımevi, 1952, s. 112, 144, 211, 251.

Bu süreçte *Kırk* kelimesinin değişmemiş olması muhtemelen kelimenin İslam inancına aykırı olmamasından kaynaklanmaktadır. Kırkkimesne adını destekleyen bazı kitabe ve beyitler bulunmaktadır. Ancak bu beyitleri tarihi vesika olarak kabul etme noktasında tereddütlerimiz vardır. Kırklar Baba Dergâhı'ndaki kitabede: “*Kırk kimesne şehit oldu bu yerde bu nam ile anılmıştır bu belde*” yazmaktadır. Aynı şekilde Balkan Savaşı'ndan sonra kurtarılan iki kitabede *kırk kimesne kadısı* ya da *kırk kimesne eşrafından* şeklinde ibareler vardır⁹⁴. Nitekim Kırkkilise adının fetihten 10 sene önce dahi kullanılmış olması daha sonraki adlandırmaların kişisel tercihler ile ortaya çıktığı kanısını uyandırmaktadır.

Bu tercihlerin bir örneği de Millî Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasının akabinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde “millî kültüre” ters düştüğü düşünülen yer adlarının değiştirilmesi hususunda olmuştur. Ancak bu defa isim kanun ile tescil edilerek Kırklareli halini almıştır. Kırkkilise halkından defalarca şehir ismindeki *kilise* tabirinin kaldırılması yolunda Dâhiliye Vekâleti'ne müracaatlarda bulunmuş⁹⁵, Kırkkilisel Bolu Milletvekili Dr. Fuad (Umay) Bey de bu durumla yakından ilgilenmiştir.

Kırkkilise Vilayeti'ne bağlı Mustafa Paşa Kazası'nın lağvı ile ilgili bir kanun teklifinin müzakeresi sırasında Zonguldak Milletvekili Tunalı Hilmi Bey'in kanun maddesinde geçen Kırkkilise ismindeki kilise tabirini eleştirmesi üzerine, dönemin Kırkkilise Milletvekili Dr. Fuad Bey, şehrin adının halk dilinde ve resmi olmayan kullanımda Kırklareli veya Kırklar ili şeklinde geçtiğini izah ederek, Dâhiliye Vekili Recep Bey'in de onayını alarak TBMM Başkanlığı'na şu teklifi yapmıştır⁹⁶.

“Riyaset-i Celileye İkinci Maddedeki Kırkkilise isminin Kırklareli'ne tahvilini teklif eylerim”

14/12/1340 (1924)

Kırkkilise Mebusu Doktor Fuad

---

⁹⁴ Dursunkaya, a.g.e., s. 54.

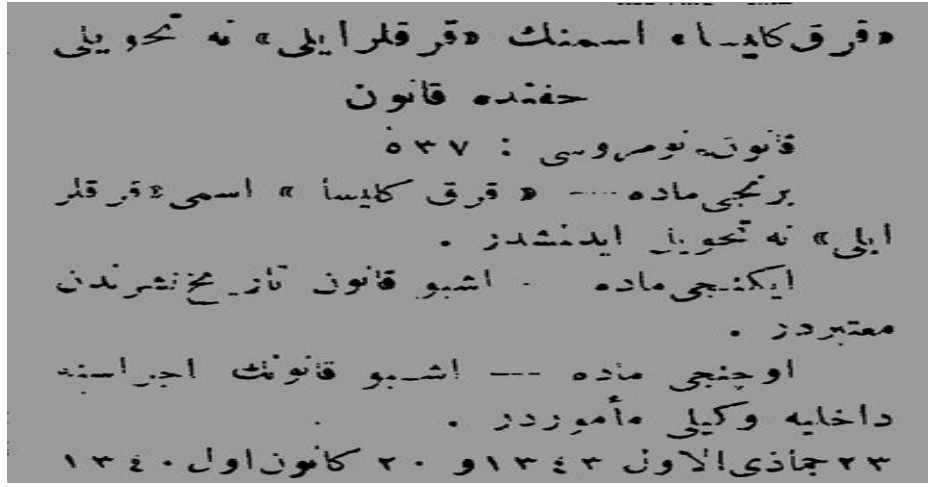
⁹⁵ İsim değişikliği konusu Cumhuriyetten önce de Kırkkilise'nin bir köyü için söz konusu olmuştur. 1278 tarihli bir belgede Kırkkilise'de bulunan Koyun kâfiri adlı bir köyün Koyun Köyü olarak değiştirilmesi gündeme gelmiştir. BOA, A.AMD., nr. 94/86.

⁹⁶ Akın, a.g.m, s. 11.

Böylece 20 Aralık 1924 tarihli kanun ile bu vilayet merkezi il/el tabirine istinaden Kırklareli adını almıştır. İlgili kanun, bir gün sonra Reis-i Cumhuriyet'in onayına sunulmuş ve 23.12.1924 tarihinde Mustafa Kemal'in onayı alındıktan sonra 14.01.1925 tarih ve 82 numarayla Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Resim 4: Kırkilise İsminin Değiştirilmesi Hakkında Kanun

“Kırkilise İsminin Kırklar İline Tahvili Hakkında Kanun

- 1.Madde: Kırkilise ismi Kırklarili'ne tahvil edilmiştir.
- 2.Madde: İşbu kanun tarih-i neşrinden muteberdir.
- 3.Madde: İşbu kanunun icrasına dâhiliye vekili memurdur⁹⁷.

Böylece Cumhuriyet ile adı değiştirilen ilk il Kırkilise olmuştur. Ne var ki “Fetih sırasında 40 şehit verilmiştir bu yüzden Kırklareli ismi uygundur” şeklindeki rivayetler şehrin adının tarihini gerçekçi bir ifade ile yansıtmamaktadır⁹⁸.

⁹⁷ **Kavanin Mecmuası**, Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, Ankara, C. III, 1341-1925, s. 33.

⁹⁸ Kırklareli'nde, Kırkşehitler Anıtı'nda isimleri geçen kişiler, Kırkilise'nin fethi sırasında şehit düşen kişiler sanılmaktadır. Bu sebeple Kırklareli adını uygun görmüşlerdir. Oysa Kırkşehitler Anıtında yazan isimlerin Saltuk Bey, Balaban Bey, Sungur Bey, Demirhan Bey, Kılıçaslan Bey, ... gibi isimler olduğu ve bu kimselerin Kırkilise'nin fethiyle alakalı kimseler olmadığı hakkında Nazif Karaçam eserinde detaylı bilgiler vermekte ve bu kişilerin Kırkilise şehitleri olmadıklarını iddia etmektedir. Bkz.: Karaçam, a.g.e., s. 114-115.

2. Osmanlı Öncesi Kırkkilise'nin Tarihi

Kırkkilise'nin tam olarak ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu kesin olmamakla beraber şehir tarihinin Traklara dayandığı bilinmektedir⁹⁹. M.Ö. 1200-513 Trakya tarihi ile paralellik gösteren şehir tarihi eskiçağlarda İskitler, Persler, Makedonlar, Galatlar, Roma ve Bizans Devleti'ne kadar pek çok kavim ve devlete ev sahipliği yapmıştır¹⁰⁰.

Trakya çok uzun süren bir tarih devresi içinde yüzlerce kez istilaya uğramış, tahrip olmuş ve her defasında tarih sahnesinde mücadele göstermiştir. M.Ö. 7. yüzyılda Tuna'yı aşarak Marmara'ya kadar inen İskitler, Trakya'yı tamamen ele geçirmişlerdir. M.Ö. 6. yüzyılda tüm Anadolu'yu istila eden Persler ise 5. yüzyılda tüm Trakya'yı hâkimiyetleri altına almışlardır. Odris Trakları denilen Trak kabilesi milli birlik adına Odris Devleti'ni kurarak Doğu Trakya'daki Pers Hâkimiyeti'ne son vermiştir¹⁰¹.

Odris'lerin parçalanmaya başlaması ile M.Ö. 4. yüzyılda Trakya, Makedon'ların istilasına uğramıştır. Makedon hâkimiyetini bir türlü kabullenemeyen Traklar, Makedonya kralı Filib'in [*sic*] ölümü ile ayaklandılar ise de İskender'in Makedon tahtına oturmasıyla başarısızlığa uğramışlardır. İskender'in ölümünden sonra da Trak ayaklanmaları Roma hâkimiyetine kadar devam etmiştir¹⁰².

---

⁹⁹ Trak kabilelerinden olan Astların Istranca Dağları'nın eteklerinde oturdukları ve merkezlerinin Bizye (Vize) olduğu bilinmektedir. Ayrıca Türkiye Trakyası'ndaki bütün mühim höyükler Edirne, Kırklareli, Pınarhisar, Vize, Saray istikametinde ve civarında bulunmaktadır. Pınarhisar Yancıklar yakınındaki höyükte yapılan arkeolojik kazıda bölgenin ilk yerleşiminin kalkolitik çağda olduğu tespit edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Arif Müfid Mansel, **Trakya'nın Kültür ve Tarihi**, İstanbul, Ay Matbaası 1938, s. 15, 20; Karaçam, **a.g.e.**, s. 394.

¹⁰⁰ Oya Esin Kaymaz, "Kırklareli Şehri", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edebiyat Fakültesi Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1994, s. 19-20.

¹⁰¹ Şerif Yavuz, "Eskiçağda Kırklareli Bölgesi ve Vize", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Tarihi Kürsüsü, Mezuniyet Tezi, 1979, s. 9.

¹⁰² Dursunkaya, **a.g.e.**, s. 21-36; Mansel, **a.g.e.**, s. 25-30.

İskender'in ölümü M.Ö. 168'de Roma Devleti'nin Trakya'ya girmesini hızlandırmış, Vize ve Pınarhisar'a kadar sokulan Roma Devleti yoğun Trak savunması karşısında Vize'de Roma Devleti'ne bağlı Doğu Trakya Krallığı kurulmasını kabul etmek zorunda kalmıştır.

Bu krallık uzun sürmemiş ve Roma sınırlarına kayıtsız dâhil edilmiştir. Ancak Roma Devleti'nin ikiye ayrılması (M.S. 395) ile Bizans'ın payına düşen Doğu Trakya, Osmanlı fethine kadar Bizans toprakları hâkimiyetinde kalmıştır¹⁰³. Bin yıla yakın Bizans hâkimiyetinde kalan "Saranta Ecclesies", Bizans'ı tehdit eden kavimler (Hunları, Türk kavmi Avarlar, Bulgarlar, Macarlar) tarafından akınlara uğramıştır¹⁰⁴.

Bizans'ın yıkılmasına kadar geçen dönemde, imparatorluk içerisindeki kilise ve taht mücadeleleri, isyanlar ve İtalyan devletlerinin hem birbirleriyle hem de Bizans ile devam ettirdikleri savaşlar, Bizans'ı her açıdan büyük bir yıkıma uğratmıştır¹⁰⁵.

Balkan ülkelerinin zayıf ve Batı Hıristiyan dünyasının da birlikten yoksun olması, Osmanlı Devleti'ne büyük bir avantaj sağlamıştır. Bu avantaj ile 1353'te Rumeli'ye geçerek hızla ilerleyen Osmanlı, Bizans'ın iç işlerine karışmaya başlamıştır. Böylece Balkanlardaki devletlerin zafiyetleri görülerek gelecekte düşünülen fetihler için gerekli bilgiler elde edilmiştir¹⁰⁶.

Kırkkilise fethine de zemin hazırlayan bu süreç Kırkkilise'nin Osmanlı hâkimiyetindeki seyrinin başlangıcı kabul edilebilir.

---

¹⁰³ Yusuf Karaca, "Kırklareli", **Tarih Ansiklopedisi**, Berikan, C. VI, Ankara, 2002, s. 51-52.

¹⁰⁴ **Türk Ansiklopedisi**, "Kırklareli", Ankara, MEB, C. XXII, 1975, s. 69; Selahattin Demiraco, **Trakya**, Edirne, Bellek *Yayınları*, 2008, s. 12; **Yurt Ansiklopedisi**, "Kırklareli", C. VII, 1982, s. 4807-4810.

¹⁰⁵ Mehmet İnbaşı, "Balkanlarda Osmanlılar", **Balkanlar El Kitabı**, Haz. Osman Karatay&Bilgehan Gökdağ, Ankara, Vadi Yayınları, C. I, 2006, s. 287-288.

¹⁰⁶ Karaçam, **a.g.e.**, s. 423.

B. OSMANLI DÖNEMİNDE KIRKKİLİSE

1. Rumeli Fetihleri

Osmanlı Devleti'nin henüz kuruluş yıllarında başlayan Rumeli'deki faaliyetleri ve bu bölgedeki bir dizi fetihleri, imparatorluğa giden yolda atılan en önemli adımlardır. Rumeli toprakları, Osmanlıların küçük bir uç beyliğinden cihan imparatorluğuna giden yoldaki adımlarının ilk basamağını oluşturması nedeniyle devlet protokolünde Anadolu'dan öncelikli olmuş ve “*asıl vatan*” statüsünü kazanmıştır¹⁰⁷.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve imparatorluğa geçiş aşamasında Balkanlar coğrafyasında Osmanlı ilerleyişini durduracak güçlü bir siyasî yapının bulunmayışı, bunun yanı sıra Bizans İmparatorluğu'nun 11. yüzyıldan başlayarak çöküş sürecine girmesi ve 1204 yılındaki IV. Haçlı Seferi'nin ardından da toprakları dâhilinde feodal Latin devletlerinin kurulması, Osmanlı yayılmasını kolaylaştıran başlıca etkenlerdi.

Osmanlı Devleti'nin Bizans'ın taht mücadeleleri sırasında oynadığı rol, Sırp hükümdarının Selanik'i kuşatması ve Kantakuzenos'un Orhan Bey'den yardım istemesi, karşılığında vaat edilen Gelibolu'daki Çimpe/Tsympe Kalesi'nin Süleyman Paşa'ya teslim edilmesi, 1352'de Rumeli topraklarına yayılma sürecinin başlangıcı olmuştur. Süleyman Paşa'nın 1357'deki vefatı Rumeli fütuhatını bir müddet yavaşlatmış ise de Orhan Bey'in diğer oğlu Şehzade Murad ve komutanlarının gayretleri ile fetihler tekrar hız kazanmıştır. Sultan Murad'ın saltanatının ilk yıllarında Edirne fethedilerek devlet merkezi buraya nakledilmiştir¹⁰⁸.

Rumeli'nin Osmanlılar tarafından fethi I. Murat ile başlayıp II. Mehmed'in ölümüne dek devam edecektir¹⁰⁹.

---

¹⁰⁷Hakan Doğan, “Osmanlı Devleti'nin Rumeli'nin İskânında Uyguladığı Yöntem ve Stratejiler”, **Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Reşat Genç Özel Sayısı-I, Ankara, C. XXIX, 2009, s. 659.

¹⁰⁸ İnbaşı, **a.g.e.**, s. 289-290; **Yurt Ansiklopedisi**, “Kırklareli”, s. 4810.

¹⁰⁹ Georges Castellan, **Balkanların Tarihi 14-20. Yüzyıl**, Çev. Ayşegül Yaraman Başbuğu, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1993, s. 61.

a) Kırkkilise'nin Osmanlı Hâkimiyetine Girişi

Kırkkilise'nin fethi ile alakalı bilgi veren ilk kaynaklar, 16. ve 17. yüzyıllarda yazılmış eserlerdir. Bu yüzden Kırkkilise'nin fetih tarihini mevcut kaynaklara dayanarak kesin olarak söylemek mümkün değildir. Bununla beraber, Kırkkilise fethinin, Edirne'nin fethinden sonra, I. Murad zamanında ve bizzat Padişahın kumandası altında gerçekleştiği genellikle kabul edilmektedir¹¹⁰. Fetih tarihiyle ilgili muhtelif kaynaklarda farklı tarihler tespit edilmiştir. Hoca Sadeddin'e göre Kırkkilise, “770/1368 yılının evvel baharında feth edilmiştir. Ardından Pınarhisar ve Vize fethedilmiştir”¹¹¹. Kâtip Çelebi'ye göre Kırkkilise'nin fethi 769/1367 yılında, Şemseddin Sâmî'ye göre 768/1366 tarihinde¹¹², Sadrazam Cevad Paşa'ya göre, 767-772 tarihleri arasındadır¹¹³.

Ahmet Rıfat Efendi'ye göre ise Kırkkilise, “772/1370 tarihinde feth olunmuştur”¹¹⁴. Feraizade Mehmed Said Efendi'ye göre, “770 senesinin evvel baharında Kırkkilise ve Pınarhisar fethedilmiş akabinde ise Vize âmânla teslim olmuştur”¹¹⁵.

Bu rivayetlere göre Şehrin I. Murat zamanında Edirne'nin fethinden hemen sonra Bizans'tan alındığı kesindir. Rivayetlerin geneli dikkate alındığında Kırkkilise'nin 770 tarihinde Timurtaş Paşa tarafından feth edilmiş olduğu ağırlık kazanmaktadır.

---

¹¹⁰ Bizzat I. Murad ile gerçekleşen bu fethin Kırkkilise'nin ikinci ve mutlak fethi olduğu rivayetler arasındadır. İlk fethin ise Edirne'nin fethinden hemen önce olduğu ancak Edirne'nin fethinden sonra bölgeden ayrılan I. Murad'ın yokluğunda Kırkkilise şehrinin Bulgarlar tarafından geri alındığı ve bu yüzden I. Murad'ın önderliğinde tekrar sefer düzenlendiği belirtilmektedir. Bkz.: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Ankara, TTK., C. I, 1982. s. 170.

¹¹¹ Hoca Sadeddin Efendi, **Tacü'ttevarih 1008/1599**, Çev. İsmail Parmaksızoğlu, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1979, s. 136.

¹¹² Şemseddin Sâmî, **Kamusu'l-Â'lam**, Mihran Matbaası, İstanbul, C. V, 1314, s. 3614.

¹¹³ MEB İslam Ansiklopedisi'nin Kırkkilise maddesinde aynı tarihler Cevat Paşa yerine Sadrazam Cevdet Paşa'nın ismi ile verilmiştir. Bkz.: Ahmed Ardel, “Kırklareli”, **İ.A.**, C. VI, İstanbul, s. 763; Dursunkaya'nın eserinde ise farklı olarak Sadrazam Cevad Paşa referans gösterilmiştir. Bkz.: **a.g.e.**, s. 48. 1309 tarihli Edirne Salnamesi'nde de “Sadrazam Devletlü Fehametlu Cevad Paşa” olarak geçmektedir. Bkz.: **Edirne Salnamesi**, 1309, s. 344.

¹¹⁴ Yağlıkçızade Ahmed Rıfat Efendi, **Lügat-ı Tarihiye ve Coğrafiye 1312/1894**, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, C. V, 1300, s. 280.

¹¹⁵ Fetih tarihi ile ilgili bkz.: Feraizade Mehmed Said, **Tarih-i Gülşen-i Maarif 1251/1835**, İstanbul, C. I, Dârü't-Tibâati'l-Âmire, 1836, s. 441.

b) Fetih Sonrası Kırkkilise'nin İskânı

Kırkkilise, ilk fütihat anlarından itibaren Rumeli için teşkil edilmiş Rumeli Beylerbeyliği'nin üç sancağından biri haline gelmiştir¹¹⁶. Kırkkilise Sancağı'nın, Hızırbey denilen sancakbeyinin idaresinde olduğu düşünülmektedir¹¹⁷. İlk fetihlerden sonra, Osmanlı padişahlarının ehemmiyetle üzerinde durduğu iskân faaliyetleri başlamıştır. Fetih sonrası Kırkkilise yöresinde imar faaliyetleri Çelebi Mehmet döneminde başlatılmış ve fetih sırasında faydalı olan askerler bu bölgede iskân edilmişlerdir¹¹⁸.

Süleyman Paşa, I. Murad, Yıldırım Bayezid ve Çelebi Mehmet, bu faaliyetleri desteklemiş ve Anadolu'dan Türk göçmenler getirterek bölgeyi iskân ve harap yerleri imar ile köyler kurulmasını teşvik etmişlerdir¹¹⁹.

Bu faaliyetler muhtemelen Saruhan'daki konar-göçer Yörüklerin Rumeli'ye yerleştirilmesi ile başlamıştır. Kırkkilise Sancağı dâhilindeki Küçük Saruhanlı ve Büyük Saruhanlı gibi köy adlarının olması ve köy adlarının orada mukim olan ahali adıyla anılma teamülü Kırkkilise'de Yörük iskânını tespit etme imkânı tanımıştır¹²⁰. Uygulanan bu iskân siyaseti ile XVI. yüzyıl başlarında Kırkkilise Sancak merkezi ve köylerine Türk nüfus hâkim olmuştur¹²¹.

---

¹¹⁶ Gökbilgin, **Edirne ve Paşa Livası**, s. 7.

¹¹⁷ Köse Mihayl Oğlu Hızır Bey denilmektedir. Fethin hemen akabinde Hızır Bey'in yaptırdığı ve kendi adıyla anılan cami bugün hala şehirde ve ayakta. Bkz.: Zekai Koçoğlu, "XVI. Yüzyılda Kırkkilise Sancağı ile Köylerinin Nüfus ve Hâsılatı", Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Kütüphanesi, Mezuniyet Tezi, nr. 1547, İstanbul, 1970, s. 6.

¹¹⁸ Kaymaz, **a.g.e.**, s. 22.

¹¹⁹ Rumeli'de yerleştirilen Yörükler Evlad-ı Fatihan adıyla yeni bir nizam ile silahlı bir kuvvet olarak teşkilatlandırılmıştır. Cengiz Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskân Teşebbüsü**, İstanbul, İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1963, s. 4.

¹²⁰ Dulkadiroğulları'ndan Budak Bey Vize sancak beyliğine atanmış yanındaki çok sayıda Yörük'le bölgeye yerleşmişlerdir. XVI. yüzyılda orduda ve devlet işlerinde görev alarak Vize Yörükleri adıyla bir askeri sınıf olmuşlardır. Bkz.: **Yurt Ansiklopedisi**, C. VII, s. 4811. Kırkkilise'de bulunan Germiyan, Menteşe gibi köy adları da yine Anadolu'dan getirtilen konar göçer halkın yerleştirildikleri köylerin adlarıdır. Bkz.: Koçoğlu, **a.g.e.**, s. 6-7; Tayyib Gökbilgin, **Rumeli'de Yörükler, Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan**, İstanbul, Osman Yalçın Matbaası, 1957, s. 83.

¹²¹ Tevfik Yalnız, "Kırklareli Tarihi ve Tarihi Eserleri", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Umumi Türk Tarihi Kürsüsü, Mezuniyet Tezi, 1970, s.12.

2. Osmanlı İdari Taksimatında Kırkkilise'nin Yeri

Osmanlı Devleti hâkimiyeti altına aldığı yerlerde, idarî sistemde mutlak bir merkezîyetçilik yerine, bölgelerin özelliklerine göre esnek ve değişik idare tarzları tatbik etmeyi uygun görmüştür. Devletin karakteristik idarî taksimatı; *Beylerbeyilik*¹²² (*eyalet, vilayet*), *sancak (livâ)*¹²³, *nahiye, köy (karye)* ve *mezra'a* birimlerinden oluşmuştur. Bu idarî birimlerin zaman içinde değişiklik gösterdiği de malûmdur.

Tanzimat devrine kadar uygulanan bu sistem Tanzimat döneminde de (1839-1876) otorite yönünden bazı değişiklikler hariç sürdürülmüştür. Kırkkilise'nin Osmanlı Devleti'ndeki idari taksimatını Tanzimat'a kadar ve Tanzimat sonrası şeklinde ele almak doğru olacaktır.

a) Tanzimat'a Kadar Kırkkilise

İlk fütuhât anlarında Sancak olarak teşkil edildiği düşünülen Kırkkilise, 1522 tarihinde Liva-i Vize dâhilinde kaza durumundadır¹²⁴. Kırkkilise, h. 977-981 (1569-

---

¹²² Selçuklular zamanında sadece savaş sırasında var olan bu makam, Osmanlılarda ilk defa 1360 yılında Rumeli Beylerbeyliği olarak teşekkül etmiştir. Rumeli beylerbeyi olarak tayin edilmiş olan Şahin Paşa da ilk beylerbeyi sayılmaktadır. Osmanlı taşra teşkilatında sancaklar üzerinde bir kontrol mekanizmasıdır. XVII. yüzyıl başlarına kadar kullanılmış olan terim yerini eyalet tabirine bırakmıştır. Eyaletlerin vilayetlere dönüştürülmesi ve vali ünvanlı memurların tayini ile beylerbeyi terimi de tamamen etkisini kaybetmiştir. Bkz.: Pakalın, "Beylerbeyi", **a.g.e.**, C. I, s. 216- 221.

¹²³ Sancak, liva olarak da bilinir, Osmanlı Devleti'nde eyalet ile kaza arasındaki yönetim birimidir. 17. yüzyıla kadar askeri, yönetsel ve mali konularda taşra örgütlenmesinin temelini oluşturmuştur. Osmanlı taşra yönetiminin en temel idari ve askeri birimi sayılan sancaklar 16. yüzyılın sonlarından itibaren bir değişim sürecine girmiştir. 18. yüzyılda bazı sancaklar muhassıllar tarafından yönetilmeye başlayınca muhassıllık adıyla da anılmışlardır. Merkezi idarenin kuvvetlenmeye başladığı bu süreçte ise eyaletler sancaklardan ön plana geçmeye başlamıştır. Bkz.: İlhan Şahin, "Sancak", **DİA**, İstanbul, C. XXXVI, 2009, s. 99; Orhan Kılıç, **18 Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdarî Taksimatı-Eyalet ve Sancak Tevcihati**, Elazığ, Ceren Matbaacılık, 1997, s. 12-13.

¹²⁴ Enver Çakar, "Kanuni Sultan Süleyman Kanunnamesine Göre 1522 Yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun İdari Taksimatı", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. XII, S. 1, 2001, s. 268.

1573) tarihlerinde de Liva-i Kırkkilise olarak Rumeli Vilayeti'nin bir sancağı durumunda görülmektedir¹²⁵.

Yine 16. yüzyıl Rumeli Eyaleti'nin Vize Livası teşkilatında bir sancak olarak görülmektedir ve Kızılca Müsellemeleri¹²⁶ sancak beyinin tasarrufunda bulunmaktadır¹²⁷. Önceleri Kızılca Müsellem Sancağının merkezi olan ve bu sebeple *Kızılca Müsellem Sancağı* da denilen Kırkkilise, yine XVI. yüzyıl başlarından itibaren Çingenerlerin de müsellemler teşkilatına sokulmasıyla, ayrıca bir *Çingene Müsellemeleri Sancağı* olarak teşkil edilmiştir¹²⁸.

Kırkkilise sancağının idari taksimatındaki belirsiz görünen bu durum, bir eyalet olmadan, müstakil bulunan sancakların durumundan kaynaklanmaktadır¹²⁹. Yani Kızılca Müsellem, Voynuk ve Çingâne Livaları askeri nitelikteki sancaklar olmaktadır. Osmanlı idari taksimatında toplu halde yaşayan ve birbirlerinden özel durumlar ile ayrılan gruplar için muhtelif teşekküller (idari ve kazai şekil verme yolu ile) oluşturulmuştur¹³⁰. Bununla birlikte sancak merkezlerinin bazen kısa süreli aralıklarla değişmiş olması, sancak adının bir diğerinin adına tekabül etmiş olduğunu düşündürmektedir¹³¹.

---

¹²⁵ Liva-i Kırkkilise'nin h.977 senesi, der tasarruf-ı Hemdem Bey, h.979 senesi, derdest-i Mehmed Bey, h. 981 senesi derdest-i, Hüseyin Bey'dir. Bkz.: Pervin Sevinç, "Osmanlı Beylerbeyi ve Sancakbeyleri Tevcih Defteri", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1994, s. 3.

¹²⁶ Yeniçeri teşkilatı kurulmadan önce Osmanlı beyliğinde görevli süvari askerinin adına denir. Savaş zamanı askeri hizmette bulunur, barış zamanı ise ziraatla meşgul olurlardı. Şer'i ve örfi vergilerden muaf tutulurlardı. Müsellemler oturdukları bölgelere göre de isimlendirilirlerdi. Kırkkilise'de oturanlara Kızılca Müsellem deniliyordu. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü **370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri (937 / 1530) II**. Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2000, s. 131.

¹²⁷ "Der Liva-i Vize dâhilinde Nefs-i Kırkkilise müsellemler beyi tasarrufunda müsellemler sancağıdır". Bkz.: Gökbilgin, "Kanuni Sultan Devri Başlarında Rumeli Eyaleti Livaları Şehir ve Kasabaları", **Bellekten**, S. 20/78, 1956, s. 255, 269.

¹²⁸ Emine Dinceç, "XVI. Yüzyılda Osmanlı Ordusunda Çingenerler" **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık 2009, S. 20, s. 33-46.

¹²⁹ Koçoğlu, **a.g.e.**, s. 8.

¹³⁰ Orhonlu, **a.g.e.**, s. 18.

¹³¹ Kısa süreli değişikliklere örnek olarak Kırkkilise adıyla ihdas edilen sancağın Kızılca Müsellem sancağına tekabül ettiği düşünülmektedir. Bkz.: Ayn-i Ali Efendi, **Kavanin-i Ali Osman Der Hülâsa-i Mezamin-i Defteri Divan**, İstanbul, 1979, Kalem Yayınları, s. 13-14.

Ayrıca yurtluk ve ocaklık¹³² ile tevcih olunan sancaklardan da sayılan Kırkkilise sancağının idari durumu bu şekilde de açıklanabilir.

17. yüzyılda Kırkkilise Rumeli beylerbeyliğinin bir sancağı durumundadır¹³³. Ancak Kırkkilise'nin idari taksimattaki yeri 1632-1641 yılları itibari ile eyalet olan Özü¹³⁴ dâhilinde Liva-i Kırkkilise olarak geçmektedir¹³⁵. 1667 tarihinde ise tek bir merkez kazadan müteşekkildir. Yine 18. yüzyıl başları itibariyle 1700-1718 yıllarını kapsayan tevcih defterinde Kırkkilise, Özi Eyaleti'ne bağlı sekiz sancaktan biri olarak kayıtlıdır¹³⁶.

Özi Eyaleti için, 18. yüzyılın sonlarında Tuna'nın kuzeyinde kalan toprakların Rusların eline geçmesiyle vasfını yitirmiştiir denilmektedir. 1777-1778 tarihlerinde de Kırkkilise tek bir merkez kazadan müteşekkil sancaktır¹³⁷.

---

¹³² Yurtluk ve ocaklık sahipleri sefer zamanlarında tıpkı sancakbeyleri gibi kendi askerleri ile beylerbeyinin bayrağı altına girerlerdi. Ayrıca donanma için gemi inşası sırasında yapılacak gemilerin malzemelerini imal edecek bazı bölgeler kurulmuştu. Kırkkilise sancağı da Tersane ocaklığı denilen bu ocaklık dâhilinde bulunuyordu. Bkz. Sofyalı Ali Çavuş, **Sofyalı Ali Çavuş Kanunnamesi: Osmanlı İmparatorluğu'nda Toprak Tasarruf Sistemi'nin Hukuki ve Mali Müeyyede ve Mükellefiyetleri, 1653**, Haz. Midhat Sertoğlu, İstanbul, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, 1992, s. 15.

¹³³ **Kavanin-i Ali Osman'da** Rumeli sancağı şu şekildedir. Rumeli Eyaleti, Merkez Paşa Sancağı (Sofya ve Manastır), Sancaklar: Mora, İskenderiye, Yanya, Tırhala, Köstendil, İşkodra, Ohri, Dukakin, Avlonya, Elbasan, Selanik, Pelvine, Üsküp, Vidin, Alacahisar, Prizren, Vuçitrin, Silistre, Niğbolu, Çirmen, Vize, Kırkkilise (Kırklareli), Bender, Akkerman'dır. Ayn-i Ali, a.g.e., s. 11-12; **Koçi Bey Risaleleri: Sultan IV. Murad'a Devlet Yönetimindeki Bozukluklar ile Alınması Gereken Tedbirler Hakkında Sunulan Risale ve Sultan I. İbrahim'e Osmanlı Devlet Teşkilatı Hakkında Sunulan Risale, 1051/1640**, Haz. Seda Çakmacıoğlu, Kabalcı Yayınevi, 2008, s.125.

¹³⁴ Özü veya Özi Eyaleti, yedi livaya ayrılmıştır: Özü, Niğboli, Pelvine (Plevne), Çirmen, Kırkkilise, Vize, Gelibolu. Bkz.: L. İnciciyan & H.D. Andereasyan, "Osmanlı Rumelisi'nin Tarih ve Coğrafyası", **Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, S. 4-5, 1975-76, s. 109.

¹³⁵ Şerafettin Turan, "XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İdari Taksimattı", **Atatürk Üniversitesi 1961 Yıllığı**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1963, s. 212; Metin Kunt, **Sancaktan Eyalete**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1978, s. 186; Ayrıca Bkz.: Tahir Sezen, **Osmanlı Yer Adları**, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri, 2006, s. 307.

¹³⁶ Kılıç, a.g.e., s. 50.

¹³⁷ Aurel Decei, "Dobruca", **İ.A.**, C. III, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı, 1993, s. 641.

b) Tanzimat Sonrası Kırkkilise

Tanzimat dönemi Kırkkilise'nin Osmanlı idari teşkilatındaki yerini anlamak Tanzimat dönemi idari düzenlemeleri anlamaya bağlıdır. Sürekli değişen idari birimlerin fonksiyonları Kırkkilise'nin durumunu tespit etmemizi kolaylaştıracaktır.

19. yüzyıl başlarına ait olan bir risalede Kırkkilise Özi Eyaleti dâhilinde Liva-i Kırkkilise olarak görülmektedir¹³⁸. 19. yüzyılda Rumeli'nin idari taksimatındaki değişiklikler ile birçok küçük eyalet teşkil edilmiştir. Kırkkilise de, 1831 yılındaki idari taksimata göre Silistre eyaletine bağlı Liva-i Kırkkilise konumuna getirilmiştir¹³⁹.

Tanzimat Fermanı'nın ilanından kısa bir süre sonra fermanın mimarı olan Mustafa Reşit Paşa, taşra teşkilatında reform niteliğinde girişimler başlatmış, 1840 yılında taşra idaresindeki bölünmeyi yeniden gözden geçirmiş ve sancakların başına merkezi hükümetin tayin ettiği "Muhassıllar" göndermiştir. Bu arada önemli bir değişiklik daha yapılarak 1842 yılında bugünkü anlamda "Kaza", idari birim statüsüne kavuşmuştur. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren "kaza" birimi, başlangıçta idari-adli, sonraları ise yalnızca adli statüye bürünen bir birim olarak kullanılmıştır¹⁴⁰. Tanzimat'tan sonra kurulan ve *idari* bir birim olarak anılan "kaza" ile karıştırılmamalıdır¹⁴¹.

Tanzimat'ın ilk yıllarında yeni bir mülki düzenlemeye gidilerek sancakların eyaletlere bağlılığı artırılmış ve sancak yönetimi kaymakama, kazanın ki ise kaza müdürüne verilmiştir¹⁴².

Nitekim Tanzimat sonrası Osmanlı idare düzeninde, eyalet sisteminden vilayet sistemine geçilince, 19. yüzyılın ortalarında Kırkkilise Edirne vilayetine bağlı Vize

---

¹³⁸ İzzet Tan, "19. Yüzyıl Başlarında Osmanlı İdari Tarihçesine Ait Bir Risale", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Mezuniyet Tezi, Haziran 1971, s. 31.

¹³⁹ Fazıla Akbal, "1831 Tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nda İdari Taksimat ve Nüfus", **Belleten**, C. XV, S. 59, Temmuz 1951, s. 621.

¹⁴⁰ Temettuat defterlerinde Kırkkilise Kazası olarak geçen birim adı, idari birim statüsünde kullanılmıştır.

¹⁴¹ Çadırcı, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları**, TTK, Ankara, 1991, s. 79.

¹⁴² Çadırcı, **a. g. e.**, s. 225.

Sancağında bir kaza statüsündedir. 1844-1845 tarihli temettuat tahrirlerine göre de Kırkkilise, Edirne vilayetine bağlı Vize sancağının kazası durumundadır. “Edirne eyaletinin havi olduğu Vize sancağı kaymakamlığı dâhilinde kâin Kırkkilise kazasına tâbi...” şeklinde temettuat defterlerimizde kaydı vardır¹⁴³. 1849 (1265) Devlet Salnamesine göre ise Kırkkilise, Edirne sancağına bağlı Bilad-ı Erbaa’dan olan bir kazadır ve arpalık olarak Emin Efendi’ye verilmiştir¹⁴⁴.

1845 yılından sonra da Tanzimat’ın uygulanmasında istenilen sonuçların alınmadığını gören Osmanlı devlet adamları, bu durum karşısında taşradaki bozukluğu giderecek girişimlerde bulunmuşlardır. Bu girişimlerden bir tanesi 1858’te yapılan düzenlemeydi. Bu talimata göre ülke topraklarındaki idari bölünme *eyalet, liva, kaza ve köy* şeklinde belirlenmiş, eyaletlerin valiler, livaların kaymakamlar ve kazaların müdürler tarafından idare olunacağına karar verilmiştir¹⁴⁵.

Böylece idari bölünme eyalet, sancak ve kaza olarak yeniden belirlenmiş, kazanın idari bir birim olmasının gerekçeleri ve bununla birlikte eyalet ve sancak yönetiminde yapılan değişiklikler Sultan Abdülmecit’in Hatt-ı Hümayunu’na dayanarak hazırlanmış ve Takvim-i Vekayi’de belirtilmiştir¹⁴⁶.

Tanzimat devrinin getirdiği birtakım yenilikler ile Osmanlı idari taksimatındaki eyalet yönetimi 1864 yılında yürürlüğe giren Vilayet Nizamnamesi ile

---

¹⁴³ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06006.

¹⁴⁴ Edirne Mevleviyeti’nde Bilad-ı Erbaa olarak geçer yani 4 şehir demektir. Bunlar; Silivri, Kırkkilise, Gelibolu ve Tekfurdağı’dır. Medrese çıkışı uzun süre kadılık yaptıktan sonra “*mevleviyet*” payesi almış olanların görev alabilecekleri nitelikte yeterli “*mansıp*” olmaması üzerine çözüm olarak böylelerine ek bir gelir niteliğinde daha alt derecedeki bir veya birkaç kazanın kadılığı verilmekteydi. Giderek yaygınlaşan bu uygulamaya tabi olanları onurlandırmak maksadıyla “*atının arpasına karşılık*” bir ödeme gibi değerlendirilerek sözü edilen kazalara “*arpalık*” denilmeye başlandığı bilinmektedir. Arpalık kadılıklar genellikle mevleviyet payeli ulemaya mazûliyet dönemleri için verilmekte, yeni bir mevleviyete atandıklarında bu kazâların tasarrufu üzerlerinden alınmaktaydı. Kimi zaman da atanmak için mevleviyet bulunmaması durumunda birkaç kazânın kadılığı ile birlikte mevâlîye tevcih edilmekteydi. Bazen de emekli olan ulemâya arpalık verilmekteydi. Maîşet kadılıklar ise bir tür ek gelir niteliğinde müderris ve mülâzımlara hisselerle ayrılarak tahsis edilmekteydi. Bkz.: **Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye**, Def’a III, Tabhâne-i Âmire, 1265, s. 64; Hamiyet Sezer Fezyioğlu & Selda Kılıç “Tanzimat Arifesinde Kadılık-Naiblik Kurumu”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, 24(38), 2005, s. 34; Yasemin Beyazıt, “Tanzimat Devri Şeyhülislâmlarından Meşrebzâde Arif Efendi ve Kadılık Kurumundaki İstihdam Sorunu”, **Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, 2010, s. 53. (çevrimiçi)<http://yayinlar.yesevi.edu.tr/files/article/387.pdf>

¹⁴⁵ Torun, “Tanzimat’tan Meşrutiyete...”, s. 52.

¹⁴⁶ A.e., s. 42-43.

kaldırılmış ve ülke; *vilayet, sancak, kaza ve nahiyelere* bölünerek bütün idari organlar valinin emri altına verilmiştir¹⁴⁷.

Buna göre her sancak kazalara ayrılmakta ve her bir kaza müdürlük sayılmakta, her kazanın baş kasabası, müdürün oturacağı yer olarak anılmaktaydı. Bu düzenleme ile eyalet adı vilayete, sancak adı livaya dönüştürüldü. Kazalar, köylere bölünmüş olup bazı köylerin birleştirilmesiyle oluşacak olan nahiyeler teşekkül edecekti. Kasaba ve şehirlerde elli hane bir mahalle sayılacak ve köy hükmünde bulunacaktı¹⁴⁸.

1866'da Edirne'de de tatbik edilen nizamname ülkenin geneline yayılarak 1867'de tüm kaymakamlıkların büyük olanları mutasarrıflığa, küçükleri ise kaza müdürlüğüne dönüştürülmüştür¹⁴⁹. Bu yıllarda yine Kırkkilise, Edirne Eyaleti'ne bağlı Edirne Sancağı'nın bir kazası durumundadır¹⁵⁰.

1870 tarihli nizamname ile ülke idaresi daha sistemli hale getirilerek idari taksimat; *vilâyetlerin livalara, livaların kazalara, kazaların nahiyelere, nahiyelerin ise köylere* ayrılması şeklinde belirlenmişti¹⁵¹.

Kırkkilise Sancağı'nın idari taksimatıyla ilgili belirsizlik Osmanlı idari teşkilatının hızlı değişiminden ve kavramların da bu değişimle karışmasından kaynaklanmaktadır. Tanzimat öncesi Kırkkilise Kazası olarak geçen birimler adli statüdedir ve sancak bölgesi için de söylenebilmiştir. Dolayısıyla Kırkkilise'nin idari anlamda kaza olması 19. yüzyıl ortalarında gerçekleşmiştir. Günümüzde idari anlamda kaza denildiğinde akla gelen bir ilin alt birimi olan ilçeler gelmektedir. Çünkü Tanzimat'tan sonra yapılan bir düzenleme ile kaza, eyalet ve sancaktan sonra

---

¹⁴⁷ Gökbilgin, "Tanzimatın Osmanlı Müesseselerine Etkisi", **Bellekten**, C. XXXI, S. 121, Ocak 1967, s.110.

¹⁴⁸ Çadircı, "Türkiye'de Kaza Yönetimi", s. 250-251.

¹⁴⁹ 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyıl başlarında sıkça kullanılan "Mutasarrıf" tabiri, sancak idaresinin tamamen mutasarrıflara verildiği 1864 vilayet nizamnamesi ile sancağın en yüksek âmiri manasını kazanmıştır. Mutasarrıfın idaresinde olan sancaklara, bazen "Mutasarrıflık" denmiş, ancak Cumhuriyetin ilanından sonra mutasarrıf tabirinin idari manada kullanımına son verilmiştir. Bkz.: Ali Fuat Öreñç, "Mutasarrıf" **DİA**, C. XXXI, 2006, s. 377-378.

¹⁵⁰ Hasan Duman, **Osmanlı Yıllıkları (Salnameler ve Nevsaller)**, İstanbul, IRCİCA, 1982, s. 118.

¹⁵¹ Süleyman Oğuz, "Osmanlı Vilayet İdaresi ve Doğu Rumeli Vilayeti", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yeniçağ Tarihi Kürsüsü, Doktora Tezi, Aralık 1979, s. 19.

gelen idari birim haline gelmiş ve çeşitli tarihlerde yapılan düzenlemeler ile günümüze kadar varlığını korumuştur¹⁵².

Tanzimat öncesinde idari birim olan eyalet ve sancak merkezlerinin bulunduğu şehirler, aynı zamanda kadı¹⁵³ ve diğer mahkeme görevlilerinin yerleştikleri bölge olduklarından *adli* bir birim olarak “kaza” diye anılmışlardır. Mahkemenin, kadı ve naibin bulunduğu her yerleşim bölgesi, eyalet merkezi, sancak veya voyvodalıkla yönetilen kasaba ve köyler topluluğu, adli birim olarak Tanzimat’a kadar *kaza* adı altında varlığını sürdürmüştür¹⁵⁴.

Kronolojik olarak vermeye çalıştığımız Kırkkilise’nin idari konumu 1867, 1870, 1876 ve 1877 tarihli Edirne salnamelerine göre “Edirne Vilayeti dâhilinde Edirne merkez sancağına bağlı bir kaza” durumundadır.

1879 yılında tekrar sancak hâline getirilen Kırkkilise’ye Midye, Tırnova, Babaeski, Lüleburgaz, Ahtapolu ve Vize kazaları dâhil edilmiştir¹⁵⁵. Osmanlı-Rus savaşı sonrası, Ayastefanos antlaşmasına göre Bulgaristan prensliğine bırakılan Kırkkilise 5 ay sonra Berlin antlaşmasıyla tekrar Osmanlı Devleti’ne iade edilerek idari konumunu sancak olarak muhafaza etmiştir¹⁵⁶.

19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise Kırkkilise, Balkanlara karşı mühim bir askeri mevki durumunda 20.000 nüfuslu Edirne Vilayeti’ne tabii bir sancak durumundadır¹⁵⁷.

Balkan Savaşı’nın başlarında tekrar Bulgar işgaline uğrayan Kırkkilise, 1913 yılında işgalden kurtarılmış olsa da Kurtuluş savaşı yıllarında -1920- bu kez Yunan işgaline uğramıştır. Yunan işgali sırasında, Kırkkilise, merkezi Edirne olan Trakya

---

¹⁵² Torun, **a.g.e.**, s. 38.

¹⁵³ 1261/1844 tarihinde Kırkkilise Kadısı İbrahim Bey’dir. BOA, A.MKT., nr. 26/48.

¹⁵⁴ Çadircı, “Türkiye’de Kaza Yönetimi”, s. 237-238.

¹⁵⁵ Bu tarihte Cavit Paşa mutasarrıf görevi ile Kırkkilise Sancağı’nda göreve başlamıştır. BOA, İ.MMS, nr. 00061/2890.

¹⁵⁶ **Yurt Ansiklopedisi**, “Kırklareli”, İstanbul, C. VII, 1982, s. 4811. Osmanlı Devleti’nde (1881–82/93) yıllarına ait nüfus sayımında, “Kırkkilise Kazası Edirne Sancağı’na bağlı bir kaza olmaktan çıkarak, Edirne Vilayeti’ne bağlı bir sancak haline gelmiştir” denilmektedir. Bkz.: Kemal H. Karpat, **Osmanlı Nüfusu (1830–1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri**, İstanbul, 2003, s. 164.

¹⁵⁷ Ramazan Özey, “19. Asırda Edirne Vilayeti Coğrafyası”, İstanbul, **Marmara Coğrafya Dergisi**, S. 6, Temmuz-2002, s. 33.

umumi valiliğine bağlı sancak merkezi durumundadır. Kırkkilise 1922 yılında geri alınarak 1924 yılında il durumuna getirilmiştir¹⁵⁸.

1924 Anayasası ve 1929 Vilâyet Kanunu ile Türkiye'nin mülki teşkilâtı vilâyet-kaza-naahiye şeklinde örgütlendirilerek, idaredeki karışıklık giderilmiştir. Böylece liva kavramı şeklen kaldırılmış; hakikatte ise livalar 'vilâyet' adı altında ve bir takım şekil değişiklikleriyle varlıklarını devam ettirmişlerdir¹⁵⁹. Kırkkilise de bu değişiklik ile vilayet statüsüyle Cumhuriyet Türkiye'si'nin bir ili olarak varlığını sürdürmüştür¹⁶⁰.

c) Kırkkilise Kaza İdaresi

1842 düzenlemeleri ile muhassıllık meclisleri kaldırılırken, mülki yapıda sağlanan en önemli değişim, adli bir ünite olarak zaten var olan kaza biriminin idari ve mali fonksiyonlarla yeniden örgütlenmesidir. Yönetici olarak kaza müdürlerinin atandığı bu yeni ünite; müdürler bir nevi tahsildar olarak görev yapmıştır. Dolayısıyla en küçük birime kadar ulaşıp vergiyi kaynağından toplama hedefi hala belirgindir. İlk kez taşra teşkilatında "müdür" adı ile oluşturulan bu makamın bir diğer özelliği de, yerel kişilerin bu göreve atanmasıdır¹⁶¹.

Kazalar müdür tarafından idare edilecek ve en az bir önemli köy veya kasabayı içine alan nahiye ve köylerden oluşacaktır¹⁶².

---

¹⁵⁸ Murat Küçükkoğlu, "Türkiye'de Livaların Vilayete Dönüştürülmesi", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları**, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, 5.yıl, S. 10, Güz 2009, s. 45.

¹⁵⁹ A.e., s. 45.

¹⁶⁰ Livaların vilayete dönüşmesiyle, vilayet sayısının çokluğu yüzünden vilayetlerin kaldırılması gündeme gelmiştir. Kırklareli de projede sunulan bu vilayetlerden biriydi ancak proje uygulanamadı. Bkz.: Küçükkoğlu, a.g.m., s. 44.

¹⁶¹ Ayla Efe, "Tanzimat'ın Eyalet Reformları 1840-64: Silistre Örneği", **Karadeniz Araştırmaları**, C. VI, S. 22, Yaz 2009, s. 94-95.

¹⁶² Standfort J. Shaw, "Local Administrations in the Tanzimat", **150. Yılında Tanzimat**, Haz. Hakkı Dursun Yıldız, Ankara, TTK, 1992, s. 33-34.

Buna göre kazaların idari, mali, zaptiye ve diğer işleri kaza müdürü tarafından görülecekti. Kaza müdürlerinin, vergi toplama ve Tanzimat'ın tanıtılması ve kabul görmesi bakımından muhassıllar ile benzer görevleri vardı.

Muhassıllarla müdürlerin farkı ise müdürlerin merkezden seçilip atanmamaları, halk tarafından seçiliyor olmaları ve vali tarafından görevlerine son verilebilmesiydi. Öncelikli olarak kaza müdürü kendi kazasındaki asayiş ve güvenliği sağlamakla yükümlüydü. Devlet gelirlerinin zamanında toplanıp, yerine ulaştırılması, her sınıftan halka, eşit muamele yapılarak, kimsenin bir haksızlığa uğratılmaması da kaza müdürlerinin sorumluluğundaydı¹⁶³.

Kazanın hesap işleri ve vergi tahsili konularında müdürlere yardımcı olmak üzere bir veya gereğine göre iki kâtip olacaktı. Kaza müdürünün maiyetinde ikisi Müslüman, ikisi gayrimüslim olmak üzere idare meclis azaları olacaktı. Müdür başkanlığında kazada bir İdare Meclisi oluşturulacak ve bu meclis kaza müftüsü, hâkimi, kâtibi ve gayrimüslimlerin reis-i ruhanileri ile dört üyeden oluşacaktı. Her kazada bir Meclis-i Deâvi oluşturulacak ve buranın başkanı kaza hâkimi olacaktı. Ayrıca bu kurulda temyiz işlerini yürütmek üzere ikisi Müslüman ikisi gayrimüslim dört aza olacaktı¹⁶⁴.

---

¹⁶³ “Kaza müdürleri 1842-1845 yılları arasında Tanzimat'ın öngördüğü yenilikleri uygulamanın çok uzağında idiler. Gerek vergilerin düzenli toplanması ve gerekse toplanan verginin zamanında hazineye ulaştırılması konusunda isteneni veremeyen kaza müdürleri bir taraftan da çeşitli yolsuzluklar yaparak zimmetlerine para geçiriyorlar ve Tanzimat'ın yasakladığı angarya iş yaptırma alışkanlıklarını devam ettiriyorlardı. Edirne valisine 11 Temmuz 1849'da gönderilen sadrazamlık yazısında: Kırkilise'ye iki saatlik mesafedeki derbentlerde görevli zaptiye askerlerinin halka angarya iş yaptırduklarından bahsediliyordu. Ayrıca Karapeykar Köyü güvenlik görevlilerine ise aylık ödendiği halde yem ve yiyecek ihtiyaçlarını halktan karşıladıkları, kaza müdürü İsmail Bey'in ise topladığı aşarı halka ücretsiz olarak iskeleye taşıdığı bildiriliyordu. Kaza müdürünün, zahirenin satış fiyatı en fazla on dört kuruşken, kendininkinin kilesini zorla on sekizer kuruştan sattığı, diğer mültezimlerle de anlaşarak, onlarında fazladan vergi almalarına göz yumduğu ayrıca zaptiye erlerini eksik kullanarak, kendi hizmet kârlarını zaptiye görevinde çalıştırmak gibi uygunsuzluklar yaptığının istihbar edildiği yazıyordu. Bütün bu hususların soruşturulup, gerekli önlemlerin alınması ve sonucun bildirilmesi isteniyordu”. Bkz.: Çadircı, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin...**, s. 247.

¹⁶⁴ Ortaylı, **Tanzimattan Sonra Mahalli İdareler**, Ankara, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, nr. 142, 1974, s. 68; Torun, **a.g.e.**, s. 59-60.

Bu sistem ile teşekkül etmiş olan Kırkkilise kaza idaresinin 1287 Edirne Salnamesi'ne göre durumu tablo 1'de verilmiştir ¹⁶⁵.

Tablo 1: 1287 Edirne Salnamesine Göre Kırkkilise Kaza İdaresi

KIRKKİLİSE KAZASI		Dava Meclisi		İdare Meclisi	
Kaymakam	Talat Bey	Resi	Naib	Reisi	Kaymakam
Naib	Mehmet Tahir Efendi	aza	Tevfik Efendi	Aza	Atif Bey
Müftü	Ahmet Hamdi Efendi	aza	Selim Efendi	Aza	Hacı Osman Ağa
Mal Müdürü	Rauf Bey	aza	Yorgaki Ağa	Aza	Lazaraki Ağa
Sandık Emni	Avram Behar	aza	Yorgi Ağa	Aza	Yanaki Ağa
		Katip	Salim Efendi	Katip	Ahmet Efendi
Belediye İdare Meclisi		Ziraat Komitesi	Menafii Umumiye Sandığı Vekilleri		
Reisi	Süleyman Bey	Salih Ağa	Vekil	Mahmut Ağa	
Aza	Mahmut Bey	Ahmet Ağa	Vekil	Mestan Ağa	
Aza	Aleksandır Bey	Mustafa Ağa	Vekil	Nikola Ağa	
Aza	Akyaçov Bey	Dimitri Ağa	Katip	Ali Efendi	
Katip	Ali Bey	Aleksandır Ağa	Sandık Emni	Ali Bey	
Sandık Emni	Dimitri Ağa				

Bu tarihlerde vergi müdürü Tahsin Efendi, kâtibi ise Ahmet Efendi'dir ¹⁶⁶.

¹⁶⁵ Salname-i Edirne, Def'a I, Edirne Vilayet Matbaası, 1287, s. 42-43.

¹⁶⁶ A.e. s. 121.

II. BÖLÜM

19. YÜZYILDA

KIRKKİLİSE KAZASI'NDA SOSYAL HAYAT

A. KIRKKİLİSE'DE NÜFUS HAREKETLERİ

1. Osmanlı Kırkkilisesi'nde Hane ve Aile

Hane, bir sosyal ünite olan mahalle ile organik bir bağ içerisinde. Farsçadan Türkçeye geçen hane kelimesi, “*ev, bina, ikametgâh, aile, hanım, bir cetvelde veya şemadaki alt bölümler, küçük kısımlara bölünebilen bir şeyin her bir parçası, matematikte sayılar sistemindeki basamaklar*” gibi türlü anlamlar taşımaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun nüfus meseleleri veya Tapu-Tahrir Defterleri üzerinde çalışanlar için hane, mahiyeti henüz tam bir açıklıkla çözümlenememiş, kaç nüfusluk bir topluluğu ifade ettiği hâlen tartışılmakta olan bir deyimdir¹⁶⁷. Aile ise ancak, modernleşme hareketi ile cemaatin önüne geçerek tanınmıştır. Aile içindeki *birey* ise bu süreçte keşfedilmiştir.¹⁶⁸

Hane aynı evde, aynı çatı altında veya yaşama mekânında oturan, hep birlikte yemek yiyen ve gelirlerini paylaşan insanlar için kullanılan bir kavramdır. Antropolojik ifade ile hane, ekonomik üretim, tüketim, miras, çocuk yetiştirme ve barınma olgularını düzenleyip gerçekleştiren bir birim olan *ev halkının* Osmanlı toplumundaki karşılığıdır. Bu tanım çerçevesinde hane, çekirdek aileden, geniş aileden veya akrabalık ilişkisi bulunmayan orada yaşayan hizmetlilerden oluşabilir.

¹⁶⁷ Nejat Göyünç, “Hane”, *DİA*, C. XV., İstanbul, 1997, s. 552-553.

¹⁶⁸ Ekrem Işın, *İstanbul'da Gündelik Hayat*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1999, s. 81.

Aile her toplumda olmayabilir ancak haneye üretim, tüketim, çocuk bakımı, barınma işlevini gören bir birim olarak her yerde rastlanılır¹⁶⁹.

Hanede yaşayan insanlar arasında mutlaka kan bağı olması gerekmez. Klasik dönem boyunca İmparatorluğun nüfus analizlerinde hane terimiyle basitçe aile kastedilmektedir¹⁷⁰. Bu noktada aile ve hane kavramları, Türkiye’de sosyal bilim alanlarında yapılan çalışmalarda aynı anlamda kullanılmakla birlikte, *hane halkı* kavramıyla da hanenin/ailenin akrabalık ilişkilerini açıklamaktadır.

Osmanlı ekonomisinin temeli “hane” üzerine kuruludur. Hane, evli erkeğin, ailesi ile oluşturduğu üretim birimi olarak algılanmaktadır ve sermayesi toprak olan hane sahibi, üretimin sürekliliğini sağlamak ve vergi vermek durumundadır¹⁷¹.

Hane, mahalle ve köy gibi fiziki bir ortam, ayrıca üç kuşağın bir arada yaşadığı, ama aynı zamanda bir hukuki ve mali birimdir. Osmanlı toplumunda birey değil hane kavramı geçerli olduğundan konut, ailenin barınma hakkı gereği tarif edilmiştir. Osmanlı nüfus sayımı 16. yüzyılda da 19. yüzyılda da hane usulü esas alınarak yapılmıştır. Ancak hane nüfusu dönemlere, bölgelere ve kültürlere göre farklılık gösterdiğinden bir hanede kaç kişi olduğu netlik kazanamamıştır¹⁷².

Geleneksel şehir ve köylerde çekirdek aile tabir ettiğimiz aile tipi üretimin sürdürülebilmesi için uygun bir aile tipi gibi gözükmemektedir. Yıllık tüketim stoklarının hazırlanması, kırsal alandaki işbölümü, ailenin güvenliğinin sağlanması bakımından üç kuşağın bir arada yaşaması kaçınılmazdır. Genellikle hane halkının ikamet ettiği yapı tipleri de birkaç kuşağı barındırmaya müsaittir¹⁷³. 19. yüzyılda imparatorluğun büyük şehir ve kasabalarında bu yapı değişiklik gösterebilmektedir.

---

¹⁶⁹ William A. Haviland Harald E. L Prins v.d, **Kültürel Antropoloji**, İstanbul, Çev. İnan Deniz Erguvan Sarioğlu, Kaknüs Yayınları, 2008, s. 473.

¹⁷⁰ Ali İhsan Karataş, “XVII. Yüzyılda Bursa’nın Nüfus Yapısı”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. IX, S. 9, 2000, s. 1.
(çevrimiçi)<http://home.uludag.edu.tr/users/ucmaz/PDF/ilh/2000-9%289%29/htmpdf/M-43.pdf>,

¹⁷¹ Lütfi Bergen “Osmanlı Mahallesinin Hususiyetleri”, 2011.
(çevrimiçi)<http://www.derinkulis.com/yazi/osmanli-mahallesinin-hususiyetleri-2637.htm>,

¹⁷² Ortaylı, **Osmanlı Toplumunda Aile**, İstanbul, Pan Yayıncılık, 2000, s. 3.

¹⁷³ A.e, s. 4.

Temettuat defterlerinde “hane” ve “numero” (numara) ibareleri altlarına rakamlar konularak yazılmıştır. Hane rakamı defterdeki kaçınıcı hane, “numero” rakamı ise hane içindeki diğer vergi ödeyen kişileri göstermektedir. Temettuat defterlerimizde gördüğümüz uygulama hane reisi olanlar dışında, hane reisi olmayan ama meslek sahibi veya gelir elde edebilen, dolayısıyla vergi verebilecek kişilerin de kayıt altına alınmış olmasıyla gerçekleşmektedir. Ancak bu ayırım hane numarası altında numaralandırarak yapılmıştır. Mesela Cami-i Kebir Mahallesi’nde hane 2 numara 3’te oturan Ali bin Mehmed, hane 2, numara 2’de oturan Emine binti Mehmed’in yeğenidir ve aynı hane altında farklı numarada oturmaktadır¹⁷⁴.

2. Kırkkilise’de Mahalle

Mahalle, “bir yere inmek, konmak, yerleşmek” anlamına gelen Arapça hall (halel ve hulul) kökünden türetilmiş bir mekân ismidir. Kelimenin kökü olan “mahal” sözcüğü; yer, yöre, mevzi anlamına gelmektedir. Mahalle ise, devamlı veya geçici olarak ikamet etmek için kurulan küçük yerleşim birimlerini ifade eder. Mahalle, fiziki anlamda bir kentin veya kasabanın en küçük fiziksel parçasını; sosyal olarak bir yerde oturan ve aralarında örgütsel ilişkiler bulunan bir topluluğu ifade eder¹⁷⁵. Birbirini tanıyan birbirlerinin davranışlarından sorumlu sosyal dayanışma içinde olan kişilerden oluşmuş bir topluluğun yaşadığı yerdir. Her toplumda olduğu gibi Osmanlı Devleti’nde de mahalleler, toplumu oluşturan ve kendine has özellikleri olan önemli sosyal kurumlardır.¹⁷⁶

Kentsel alanda mahalle ve kırsal alanda köy toplulukları, Osmanlı idaresinin klasik dönemden beri en alt birimini oluşturmaktadır. Mahalle, sadece idari değil aynı zamanda sosyal bir birimdir. Bugünkü anlamda mahalle ve köy kavramları, statüsüne Tanzimat’tan önce kavuşmuştur. Geleneksel Türk şehirlerindeki

¹⁷⁴ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06010, s. 2.

¹⁷⁵ Musa Şahin & Esra Işık, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Mahalle Yönetimi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 30, Ağustos 2011, s. 223.

¹⁷⁶ Özer Ergenç, “Osmanlı Şehrinde Mahalle’nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, **Osmanlı Araştırmaları**, İstanbul, S. 4, 1984, s. 69.

mahalleler, sınıf ve statü farklılıklarının biçimlendiremediği mekânlardır. Mahalle sakinleri her gün birbirleriyle karşılaşır etnik ve dini farklılıklarına rağmen aynı kahvede toplanır görüşürlerdi. 18. yüzyıl hatta 19. yüzyıl başlarında dahi mahallelerde toplumsal sınıflaşmaya göre biçimlenmiş belirgin bir mekân farklılaşması yoktu. Dinsel farklılıklar hariç her sınıf ve statüden olan insanlar kurallar çerçevesinde aynı mahallede birlikte yaşarlardı¹⁷⁷.

Kırkkilise mahallelerinde de bu farklılıklar mahalleler de belirgin şekilde görülmemektedir. Hatta dinsel farklılıklar dâhil -her sınıf ve statüden- aynı mahallede yaşayan Müslüman ve gayrimüslim ahaliye tüm defterlerimizde rastlanılmaktadır. Bu ayrım muhtemelen mahalle içinde gruplaşmış haneler ile yapılmaktadır. Bu da aynı geleneklere ve inançlara sahip olan insanların doğal gruplaşmasıdır¹⁷⁸. Nitekim Osmanlı mahallesinde toplumsal ve dini işlevler bir bütündür. Dolayısıyla mahalle, işlevler için tahsis edilen ibadethane, okul, kahvehane, çeşme, dükkân, hamam gibi unsurların etrafında oluşan ve gelişen yaşam alanlarını teşkil eder.

Osmanlı mahalleleri, kurucu öğelerden olan cami esas alınarak kurulmuştur. Mahalle, cami ve mescit etrafında oluşan bir yapı arz etmektedir. Cami toplumsal merkez durumundadır. Bu nedenle, caminin ismi veya camiye ya da mescide ismini

---

¹⁷⁷ Ortaylı, **Türkiye İdare Tarihi**, Ankara, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, no.180, 1979, s. 217-218.

¹⁷⁸ Doktor Ahmet Hamdi Bey, Kırkkilise'nin 9 mahalleden ibaret olduğundan ancak mahallelerin kendi içlerinde etnik gruba göre ayrıldıklarından bahsetmiştir. İlaveten Mahalleleri bu ayrım ile değerlendirmiş ve sıralamıştır. Buna göre Kırkkilise'de bulunan **Hatice Hatun** Mahallesi'nin Müslüman ve Bulgar olarak iki mahalleye ayrıldığını, **Karakaş** Mahallesi'nin Müslüman, Musevi ve Rum olarak üç mahalleye ayrıldığını, **Cam-i Kebir** Mahallesi'nin Müslüman, Rum ve Bulgar olarak üç mahalleye ayrıldığını, **Yapraklı** Mahallesi'nin Rum ve Bulgar olarak iki mahalleye ayrıldığını, **Dellakzade** Mahallesi'nin Müslüman, Rum ve Bulgar olarak üç mahalleye ayrıldığını, **Hacı Zekeriya** Mahallesi'nin Müslüman, Rum ve Bulgar olarak üç mahalleye ayrıldığını söylemiştir. Ahmet Hamdi, 19. yüzyıl mahallelerinin etnik yapısını bu açıklama ile bize *kısmen* göstermiş olsa da böyle bir etnik ayrım, ele aldığımız tarihte görülmemektedir. Bu gözlem mahallelerdeki doğal gruplaşma savımızı desteklemiş gözükmemektedir. Bkz: Doktor Ahmet Hamdi, **Türkiye'nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası Kırkkilise "Kırklarili Vilayeti"**, Anonim, 1925, s. 15; Elimizde bulunan 1317/1899 tarihli bir belgede Karakaş Mahallesi için "Bulgar Karakaş Mahallesi" denmektedir. BOA, ŞD., nr. 1922/16; Aynı tarihli başka bir belgede ise "Bulgar Hacı Zekeriya Mahallesi" diye geçmektedir. BOA, ŞD., nr. 1922/3.

veren şahsın ismi, çoğu kere mahallenin de ismidir¹⁷⁹. Kırkkilise örneğinde de bu yapıyı Cami-i Kebir¹⁸⁰ ve Cami-i Atik¹⁸¹ şeklindeki mahalle isimleri ile görmekteyiz.

Osmanlı toplumunda cami, dini karakterin merkezinde olduğu gibi fiziki olarak da mahallenin merkezinde bulunurdu. Cami mahallenin sadece ibadet merkezi değil, aynı zamanda idare merkeziydi. Halkı toplayan tanıştıran kaynaştıran uhrevi ve dünyevi işlerin görüldüğü bir toplantı yeri ve bu toplantıdan istifade edilerek devletin emir ve yasaklarını haberdar eden sosyal bir müesseseydi¹⁸².

19. yüzyılın ilk yarısına kadar mahalleleri imamlar yönetirdi. İmam padişah beratı ile tayin edilir ve kadının mahalli düzeyde temsilciliğini üstlenirdi. Gayrimüslim mahallelerinde ise bu görev ruhani lider veya cemaatin kocabaşlarına aitti¹⁸³. İmam, doğum ve ölüm gibi nüfus kayıtlarını tutardı. Ayrıca mahalleye yerleşmek isteyen kişilerin kefilisi durumundaydı. Çünkü mahalleye yerleşmek isteyen kişi, imamın kefaleti olmadan mahalle sakini olamazdı. İmamların görevleri dini, ahlaki, mülki, idari ve mali görevi barındırıyordu¹⁸⁴.

19. yüzyıl başlarında vergi toplamadaki usulsüzlükler yüzünden, kadı ve imamların müsamahalarına göz yumulmaması için ve mahalle güvenliği adına mahallelere muhtar-ı evvel ve muhtar-ı sani olmak üzere iki muhtar görevlendirildi¹⁸⁵.

---

¹⁷⁹ Adalet Bayramoğlu, **Osmanlı Şehrinde Mahalle**, İstanbul, Sümer, 2008, s. 146.

¹⁸⁰ Cami-i Kebir (büyük cami) mahallesine ismini veren caminin Osmanlı Türklerinden kalma en eski eser olan Hızır Bey Cami i olduğu bilinmektedir. Cami şehrin bilinen ve ayakta duran en eski camidir ve Mihaloğlu Hızır Bey tarafından yaptırılmıştır. Bkz.: Mert, "Kırklareli Kitabeleri", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, S. 25, 1971, s. 155

¹⁸¹ 1383-1384 yıllarında Hızır Bey Camii inşa edilince, Osmanlıların şehri ele geçirdiklerinde yaptıkları ilk cami, Cami-i Atik (Eski Cami) olarak isimlendirilmiştir. XVI. ve XVII. yüzyıllarda varlığı tespit edilen caminin 1832 tarihli bir belgede yangın sonucu tahrip olduğu ve Çorbacıoğlu el'hac Hüseyin bin Ahmed tarafından tamir görerek yenilediği yazmaktadır. BOA, C. EV. nr. 351/17816. Çarşı ortasında olduğu anlaşılan cami muhtemelen bir zelzele, yangın veya bir sel baskını ile hiç iz bırakmadan yok olmuştur. Bkz.: Mert, **a.g.e.**, s. 155-156.

¹⁸² Mehmet Bayartan, "Osmanlı Şehrinde Bir İdari Birim Mahalle", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi**, S. 13, 2005, s. 99.

¹⁸³ Ortaylı, **Türkiye İdare Tarihi**, s. 218-219.

¹⁸⁴ Osmanlı Devleti'nde imamların vazifeleri için bkz.: Kemal Beydilli, **Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü**, İstanbul, TATAV, s. 6-12.

¹⁸⁵ Ortaylı, **a.g.e.**, s. 219.

Tanzimat sonrası yerel yönetim kurumlarının laikleştirilmesi yolunda atılmış bir adım olarak görülen İstanbul'daki bu teşebbüs, taşradaki muhtar teşkili için de bir başlangıç sayılmıştır¹⁸⁶. Muhtarlık teşkilatının yaygınlaşması ile muhtar, imama göre daha yetkili bir yönetici durumuna gelmiş, ancak imamların görevleri tamamen dini sınırlara çekilmemiştir. Nitekim 19. yüzyılın ortalarında yapılmış olan temettuat sayımlarında tutulan kayıt defterlerinde, muhtar-ı evvel olarak birinci muhtarın, muhtar-ı sani olarak ikinci muhtarın ve son olarak da imam-ı evvel mührünün bulunması, imamların mali görevlerinin kısmen devam ettiğini göstermektedir¹⁸⁷.

Mahalle birimi zaman ve mekân değişkenlerine bağımlı bir yerleşim prototipi özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır. Bu bakımdan mahalle gündelik hayatın hem dar ölçekli iktisadi, kültürel ve dini pratiklerini içermesi hem de geniş ölçekli şehir yaşantısının kurucu ögesi olması bakımından elverişli bir gözlem alanıdır¹⁸⁸.

a) Mahallelerin İsimleri ve Tarihsel Süreci

Osmanlı dünyasındaki şehircilik anlayışında mahalle son derece mühim bir yer teşkil etmekteydi. Bu bakımdan bir mahallenin biçimlenmesi ve adlanmasında sosyal dokuya dikkat edilir ve kültürel değerlerin uyumlu olarak varlığını korumasına önem verilirdi¹⁸⁹.

Kırkkilise mahallelerinde de bu yapı dikkat çekmektedir. Mahalle isimlerinin birçoğu, mahallede bulunan cami isimleri veya önemli bulunan şahıs isimleri ile isimlendirilmiştir.

---

¹⁸⁶ İlk muhtarlıklar İstanbul'da 1829 yılında Bilad-ı Selase (Eyüp, Üsküdar, Galata) mahallelerinde kurulmuştur. Bkz.: Bayramoğlu, **a.g.e.**, s. 183. İstanbul'daki bu yeni uygulamanın taşradaki öncü vilayeti ise 1833 yılında Kastamonu sancağı olmuştur. Çadircı, "Türkiye'de Muhtarlık Teşkilatının Kurulması Üzerine Bir İnceleme, **Belleten**, C. XXXIV, S. 135, Temmuz 1970, s. 410-411; Bilal Eryılmaz, **Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılanması**, İstanbul, Birleşik Yayıncılık, 1997, s. 202.

¹⁸⁷ BOA, ML.VRD.TMT. d., nr. 06014. s. 22.

¹⁸⁸ Ekrem Işın, **İstanbul'da Gündelik Hayat**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1999, s.73.

¹⁸⁹ Mahir Aydın, "Tatarpazarcığı", **Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına**, "Globus" Dünya Basımevi, İstanbul, 2008, s. 650.

16. yüzyıldan itibaren kurulan tüm mahalleler -Cami-i Atik Mahallesi hariç- 19. yüzyılda da varlığını sürdürmüştür. Ancak temettuat defterlerinde Cami-i Atik Mahallesi adında bir mahalle defterine rastlanmamıştır. Ayrıca Edirne salnamelerinde de Cami-i Atik Mahallesi'nin bulunmaması ve toplam mahalle sayısının dokuz olması, 19. yüzyılda Cami-i Atik adında bir mahallenin olmadığını göstermektedir. Muhtemelen bu mahalle, nüfusunun azlığı bakımından yakın mahallelere ilhak edilmiştir. Karakaş Mahallesi'ne ilhak edilme ihtimali oldukça yüksektir. Cami-i Atik Mahallesi'nin Karakaş Mahallesi'nde mukim İbrahim bin Hacı Numan adlı bir imam için, “mahalle-i mezbura mülhak Cami-i Atik imamıdır” şeklinde bir açıklama yapılmıştır¹⁹⁰. Bu tespit ile elimizdeki mahallelerin Kırkkilise merkez kazasının bütün mahalleleri olduğu, kayıp ve eksik mahalle olmadığı netleşmiştir.

Kırkkilise mahalleleri 20. yüzyıla kadar isimlerini hiç değiştirmeden muhafaza etmişlerdir. Ancak söz konusu yüzyıl itibari ile şehrin isminin değişmesi gibi mahalle isimleri de değiştirilmiştir. *Yapraklı Mahallesi* Yayla Mahallesi'ne, *Cami-i Kebir Mahallesi* Demirtaş Mahallesi'ne, *Hacı Zekeriya Mahallesi* Doğu Mahallesi'ne, *Dellakzade* ve *Doğice* mahalleleri Akalar Mahallesi'ne, *Sultan Bayezid ve Hatice Hatun Kocahıdır Mahallesi* sınırları içine dâhil edilmiştir. İsmi 16. yüzyıldan itibaren muhafaza eden mahalle *Karaca İbrahim Mahallesi*, ismi 17. yüzyıldan itibaren muhafaza eden mahalle ise *Karakaş Mahallesi*'dir. Mahalle sınırlarının ilhak ve genişleme ile değişmiş olduğu kabul edilmektedir.

Osmanlı öncesi ilk yerleşmenin, Yapraklı (bugünkü Yayla) Mahallesi'nin bulunduğu bölgeler olduğu sanılmaktadır. Yerleşme daha sonra güneye ardından batıya doğru genişlemiştir. Önce Yayla ve Kırklar Tepeleri denilen bölgenin arasındaki vadi ikametgâh sahası olmuştur. Mahalli yerleşim sıralarına göre Yapraklı Mahallesi daha sonra Hacı Zekeriya Mahallesi, Cami-i Kebir Mahallesi, Karaca

---

¹⁹⁰ Cami-i Atik adındaki bir caminin varlığı o caminin bulunduğu mahallenin daha önce aynı adla anılma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. “Mahalle-i mezbura mülhak” denirken de buraya katılmış anlamında Cami-i Atik Mahallesi'nin Karakaş Mahallesi'ne mülhak olduğunu düşünebiliriz. Aynı imam için hem “Cami-i Atik imamı hem de Cami-i Kebir müderrislerinden” şeklinde bir ibarenin olması bize Cami-i Atik adlı eski caminin 1844 yılında şehirde varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06004, s. 26.

İbrahim Mahallesi, Karakaş Mahallesi ve diğer mahalleler yerleşim alanı haline gelmişlerdir¹⁹¹.

b) Kırkkilise Hane Sayıları ve Tahmini Nüfusu

Kırkkilise mahallelerinin sayısı ve nüfusu da yüzyıllar boyu şehrin gelişimine ve nüfusuna paralel olarak artmıştır. Kırkkilise Sancağı'nın merkez kazası 16. yüzyılda Nefs-i Kırkkilise olarak tapu tahrir kayıtlarına geçmekte ve 6 mahalle olan Cami-i Kebir, Sultan Bayezıd Han, Karaca İbrahim Bey, Hacı Zekeriya, Cami-i Atik ile Yapraklı¹⁹² mahallelerinden oluşmaktadır¹⁹³.

16. yüzyıl Kırkkilise mahalleleri hane ve nüfus çokluğuna göre aşağıdaki gibidir:

Mahalleler	Hane Sayısı	Nüfus
Mahalle-i Cami-i Kebir	80 hane	400 kişi
Mahalle-i Kethüda-i Sultan Bayezıd Han	74 hane	370 kişi
Mahalle-i Karaca İbrahim	44 hane	220 kişi
Mahalle-i Hacı Zekeriya	41 hane	205 kişi
Mahalle-i Cami-i Atik	24 hane	120 kişi
Mahalle-i Yapraklı	20 hane	100 kişi

16. yüzyılda nüfusu en kalabalık olan mahalle Cami-i Kebir Mahallesi, nüfusu en az olan mahalle ise Yapraklı Mahallesi'dir. 16. yüzyılda Nefs-i Kırkkilise'nin bu kayıtlara göre toplam hane sayısı 283 ve nüfusu 1415 kişi olarak

¹⁹¹ Oya Esin Kaymaz, **a.g.e.**, s. 53-54.

¹⁹² Başbakanlık Osmanlı Devlet Arşivinde Yapraklı Mahallesi, Bayraklı Mahallesi şeklinde okunmuş ve tasnif edilmiştir.

¹⁹³ Koçoğlu, **a.g.e.**, s. 10.

hesaplanmıştır. Koçoğlu'na göre “gayrimüslim nüfusa Kanuni devri başlarındaki bu tapu tahrir kayıtlarında rastlanılmamıştır”¹⁹⁴.

17. yüzyıl da Kırkkilise'nin fiziki olarak gelişmesinin devam ettiği bir dönemdir. Avarız defterine göre (Miladi 1641-42) şehirde Doğanca¹⁹⁵, Dellakzade, Hatice Hatun ve Karakaş olarak 4 yeni mahalle daha teşekkül etmiş ve mahalle sayısı 10'a yükselmiştir¹⁹⁶.

Kırkkilise nüfusu 17. yüzyılda yeni kurulan bu mahalleler ile aşağıdaki gibidir¹⁹⁷:

Mahalleler	Hane Sayısı	Nüfus
Karakaş Mahallesi	63 hane	315 kişi
Cami-i Kebir Mahallesi	61 hane	305 kişi
Hacı Zekeriya Mahallesi	44 hane	220 kişi
Karaca İbrahim Mahallesi	39 hane	195 kişi
Hatice Hatun Mahallesi	31 hane	155 kişi
Doğanca Mahallesi	30 hane	150 kişi
Sultan Bayezid Han Mahallesi	27 hane	135 kişi
Dellakzade Mahallesi	27 hane	135 kişi
Cami-i Atik Mahallesi	13 hane	65 kişi
Yapraklı Mahallesi	12 hane	60 kişi

17. yüzyıl kayıtlarında da nüfusu en az olan mahalle, 16. yüzyıl tapu tahrir defterlerindeki gibi Yapraklı Mahallesi'dir. Nüfusu en fazla olan mahalle ise varlığı

¹⁹⁴ Sancak merkezinin yaklaşık 1.500 kişilik bir nüfusa sahip olduğu söylenebilir. Hane sayısının 5kat sayısı ile hesaplanması sonucu 1.415 olması gereken nüfus 1.515 şeklinde yazılmıştır. Bkz.: Koçoğlu, a.g.e., s. 10.

¹⁹⁵ Kırklareli il yıllığında yazdığı şekliyle Doğanca ancak temettuat defterlerine göre Doğice şeklinde okunmaktadır.

¹⁹⁶ **Kırklareli 2000**, Haz. Zülküf Yılmaz, Kırklareli, Kırklareli Valiliği, s. 39.

¹⁹⁷ A.e., s. 40; Kırkkilise'de bulunan menzilkeş hanelerin tespitini yapan Sema Altunan makalesinde, 1690 yılında Kırkkilise'de 10 mahalle olduğunu belirtmiş ancak bu mahallelerin isimlerini şu şekilde okumuştur; Sultan Bayezid Mahallesi, Cami-i Atik Mahallesi, Cami-i Cedid Mahallesi, Kara İbrahim Mahallesi, Doğanca Mahallesi, Dellakzade Mahallesi, Bayramlı Mahallesi, Hatice Hatun Mahallesi, Karakaş ve Elhac Zekeriya Mahallesi. Bkz.: Altunan, a.g.m., s. 6.

17. yüzyıldan itibaren bilinen Karakaş Mahallesi'dir. Nüfus çokluğu itibariyle Karakaş Mahallesi'ni Cami-i Kebir ile Hacı Zekeriya mahalleleri izlemektedir.

1641-42 yıllarında Kırkkilise mahallelerinin toplam hane sayısı 347 iken nüfus 1735 kişidir¹⁹⁸. Mahallelerde, nüfusla ilgili olarak verilen rakamlara sancakbeyinin adamları, mahkeme görevlileri ve hür olmayan kimseleri de ilave etmek gerekmektedir. Çünkü bu kişiler vergi mükellefi olmadıklarından, defterlere kaydedilmemişlerdir. Bunu da dikkate alarak 17. yüzyıl Kırkkilise merkez sancağının nüfusu 1800 civarındadır diyebilmekteyiz.

16. yüzyıllardan 17. yüzyıla gelindiğinde mahalle sayısının artmasına rağmen, nüfusun aynı oranda artmadığı tespit edilmektedir. 17. yüzyılda nüfusun artmamış olması Osmanlı Devleti'nde görülen genel bir nüfus durağanlığıdır¹⁹⁹.

c) Temettuat Defterlerine Göre Kırkkilise Mahallelerinde Nüfus

Temettuat defterlerine göre 19. yüzyıl ortalarında Kırkkilise'nin dokuz mahallesinin toplam hane sayısı tespit edilmiş, hane sayısı ve nüfus bakımından en kalabalık mahallenin Karakaş Mahallesi olduğu, nüfusu en az olan mahallenin ise Sultan Bayezid Mahallesi olduğu tespit edilmiştir. Karakaş Mahallesi hane sayısı ve nüfusu bakımından % 21 ile en kalabalık mahalledir.

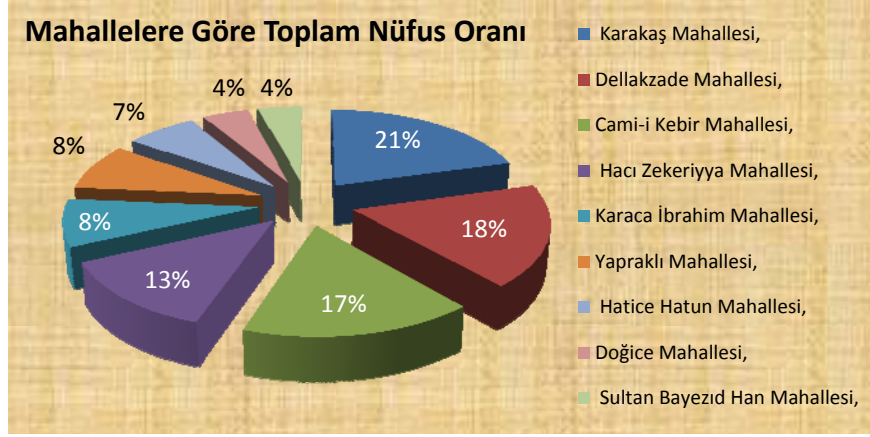
Dellakzade Mahallesi % 18 ile ve Cami-i Kebir Mahallesi % 17 ile en kalabalık mahalle sırasını takip eder. Doğice ve Sultan Bayezid Mahalleleri ise % 4 ile nüfusun en az olduğu mahallelerdir.

---

¹⁹⁸ Yine aynı usul ile 5kat sayısı kullanılarak yapılan hesaplama doğruluk açısından bize kesin sonuç vermese de karşılaştırma açısından sağlıklı sonuç verebilmektedir.

¹⁹⁹ Elibol, a.g.m., s. 147.

Şekil 1: Kırkkilise Mahallelerinde Nüfus Oranı

Kırkkilise merkez kazasında bulunan dokuz mahallenin toplam hane sayısı 1.984 ve toplam nüfusu yaklaşık 10.000'dir.

Tablo 2: Mahallelere Göre Hane Sayıları ve Nüfus

Mahalleler	Hane Sayısı	Nüfus
Karakaş	409	2.045
Dellakzade	357	1.785
Cami-i Kebir	332	1.660
Hacı Zekeriya	255	1.275
Karaca İbrahim	166	830
Yapraklı	164	820
Hatice Hatun	132	660
Doğıce	87	435
Sultan Bayezıd	84	420
TOPLAM	1.984	9.920

19. yüzyılda Kırkkilise mahallelerinin nüfusu ile 17. yüzyıldaki nüfus karşılaştırıldığında şaşırtıcı farklar olduğu görülmektedir. Örneğin Dellakzade Mahallesi 17. yüzyılda nüfus çokluğu bakımından 8. sırada yer alırken, ciddi nüfus artışıyla 19. yüzyılda ikinci en kalabalık mahalle olma özelliğine sahip olmuştur. 17. yüzyılda nüfusu en az olan Yapraklı Mahallesi ise 19. yüzyılda Hatice Hatun, Doğıce ve Sultan Bayezıd mahallelerini geride bırakarak nüfus çokluğu bakımından 6. sıraya yerleşmiştir.

3. Kırkkilise Ahalisi

Osmanlı Devleti'nin toplumsal, hukukî, siyasî ve idarî yapısı ırk esasına göre değil, "Millet Sistemi" denilen inanç temeline göre şekillenmiştir²⁰⁰. Osmanlı Devleti döneminde "Millet Sistemi" esasına dayanan azınlıkların büyük çoğunluğunu Rum, Ermeni ve Yahudi toplumları oluşturuyordu. Millet esasına göre azınlık statüsünde bulunan Ermenilerin, Rumların ve Bulgarların dini Hıristiyanlık, Yahudilerin dini ise Museviliktir. Osmanlı Devleti sınırları dâhilinde sürekli yaşayan gayrimüslimlere aynı anlama gelen Zımmi, Zımmiyan, Reaya denilmiştir²⁰¹. Reaya, başlangıçta Müslüman-gayrimüslim ayrımı yapmadan tüm tebaa için kullanılmışsa da sonraları gayrimüslimler için kullanılan bir kavram haline gelmiş²⁰², 19. yüzyılın başlarından itibaren de sadece Hıristiyan tebaa için kullanılmıştır²⁰³.

Temettuat defterlerinde gördüğümüz kayıtlarda da etnik ayrım yapılmadan din üzerinden yapılan sınıflandırma son derece belirgindir. Hıristiyanlar için Reaya veya Zımmiyan, Museviler için Yahudiyan, Çingenerler için ise Kıbtıyan denilmektedir. Yine önemli bulduğumuz bir husus etnik ayrım yapmayan Osmanlı politikası Çingenerleri, Müslüman olmalarına rağmen ayrı bir kategori içinde değerlendirmiştir. Osmanlı Devleti Çingenerleri Müslüman olmalarına rağmen tamamen vergiden muaf etmemiştir. Çingenerler, Reaya ve Yahudilerin ödediği miktardan daha az vergi ödemiş olsalar da bir Müslüman gibi vergiden tamamen muaf edilmemişlerdir.

---

²⁰⁰ Eryılmaz, **Osmanlı Devletinde Millet Sistemi**, İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 1992, s. 11.

²⁰¹ Ehli kitap olan gayrimüslimler İslam devleti hâkimiyetinde yaşamayı kabul ettiklerinde kendilerine Allah ve Peygamberin koruması, himayesi anlamına gelen *zimmesi* verilirdi. Bu kişilere de Zımmi denilirdi. Bkz.: Cevdet Küçük, "Osmanlılarda Millet Sistemi ve Tanzimat", **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, C. IV, 1986. s. 1007.

²⁰² Eryılmaz, **Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi**, İstanbul, Risale Yayınları, 1990, s. 19.

²⁰³ Katolik ve Protestanlar Tanzimat dönemine kadar Osmanlı millet sistemine dâhil değildi. Çünkü Ortodoks Ermeni ve Yahudilerin dini ve idari merkezleri Osmanlı topraklarındaydı. Katoliklerin dini merkezi ise Osmanlı toprakları dışındaydı ve kontrolü mümkün değildi. Osmanlı Katolikleri Roma'da Papaya bağlıydılar ve piskoposların tayin ve atamaları Papa tarafından yapılmaktaydı. Bu durum İstanbul'un fethinden itibaren Fatih'in izlediği bir politika olarak 19. yüzyıl son çeyreğine kadar devam etmiştir. 19. yüzyılın ortalarında Katoliklere ve Protestanlara "millet" statüsü tanınmasına rağmen Temettuat defterlerinde Hıristiyanlar için topluca "Reaya" denilmesi belki bu politikanın devamı niteliğindedir. Söz konusu politikalar için bkz.: Eryılmaz, **a.g.e.**, s. 28, 63-64.

Osmanlı Devleti'nde Çingenerin, Müslüman nüfusla birlikte sayılmamalarını etnik bir ayrıma değil, vergi usulüne bağlamak gerekir. Çünkü Çingenerin İslam'ı tercih etmeleri neticesinde bir Müslüman gibi vergiden muaf edilmeleri gerekirken verginin gayrimüslimlere göre daha azını, ancak bir kısmını ödedikleri görülmektedir. Dolayısıyla bu durum etnik ayrıma göre değil, dini-vergi statüsüne göre Müslümanlarla aynı muameleyi görmemelerinin sebebini bir şekilde açıklamaktadır. Bu bakımdan vergilendirme usulüne göre statüsü belirlenen zümreler içinde Çingener ayrı bir konum teşkil etmektedirler.

19. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşen Rus savaşında (1828-1829) Ruslar tarafından ele geçirilen Kırkkilise'nin gayrimüslim nüfusu önemli miktarda azalmıştı. "Rusların Rumeli genelinde uygulamış olduğu göçürtme politikası Osmanlı Reaya nüfusunda ciddi bir azalmaya sebep olmuştu. Kırkkilise, Pınarhisar ve Vize dolaylarının istilası sırasında kasaba ve köylerde zahire namıyla bir habbe bırakılmamış olduğu bu yüzden halkın kıtlık çektiği, bölge sakinlerinin zahirelerinin ellerinden alındığı öküz ve arabalarına el konulduğu benzeri olayların tüm bölgede yaşandığı gözleniyordu"²⁰⁴.

Savaşın Rumeli coğrafyasında meydana getirdiği iktisadi ve sosyal problemler, yapılan göç propagandasına ikna olmayı kolaylaştırıyordu. Rumeli'de çok sayıda nüfus, işgal edilmemiş bölgelere göç ediyordu. Ancak Ruslar, ellerine geçirdikleri mahallerin özellikle Rum ve Bulgar reayasından olanlarını Eflak, Boğdan, Besarabya ve Kırım'a doğru sevk ediyordu. Bir çeşit ikna metodu ile istila ettikleri bölgelerde "Devleti Aliyye sizin haraçlarınızı yükseltecek birçok vergiye mecbur edecek" şeklinde şaibeler çıkarıp kendilerinin çok iyi imkânlar sunacaklarını ve 20 sene boyunca vergilerden muaf edileceklerini ilan ediyorlardı. İkna olmayanları ise çeteler ile korkutarak cebren göçtürüyorlardı²⁰⁵.

Osmanlı Devleti için vahametini anlayıp bir taraftan reaya temsilcilerini ve ileri gelenlerini çağırıp ikna ediyor bir yandan bölgeye reayanın teskin edilmesi için özel vazifeliler ve memurlar gönderiyordu. Kırkkilise ve Pınarhisar dolaylarına da

---

²⁰⁴ Ufuk Gülsoy, **1828-1829 Osmanlı Rus Savaşında Rumeli'den Rusya'ya Göçürülen Reaya**, İstanbul, 1993, s. 19.

²⁰⁵ A.e., s. 23, 28, 44.

görevliler gönderilerek “Ruslara tabi olmak fikrinde olanların tahriklerine itibar edilmeyip, herkesin meskenlerinde kalıp işleriyle meşgul olmaları isteniyor ve eskiden beri devletin raiyyeti olarak yaşaya gelmiş olanların bundan sonra da aynı şekilde korunacakları, her türlü asayiş ve rahatlarının sağlanacağı, reayanın şikâyetçi olduğu tüm konularda çözüm bulunacağı söylenerek”, göçe niyetli reaya ikna edilmeye çalışılıyordu. Hatta Kırkkilise civarından Ruslarla gitmek üzere olan halk, hayvanı, malı, mülkü neyi varsa satmış iken, bir bölümü ikna edilerek yollardan çevrilmiş, bütün sattıkları mallar da iade edilmişti. Yine “Kırkkilise dâhilinde bazı köylerden Rusya’ya gitmiş olan reayanın dahi mallarına dokunulmayacak “Reaya Emlakı” şeklinde mukataa müdürünün kontrolünde emaneten bekletilecekti”²⁰⁶.

Bu ve bunun gibi birçok teşvik politikası ile göç etmekte olan veya göç etmiş reayaya dönüş kapısı açılmış ve devlet kısmen geri dönüş sağlamıştı. Ancak sağlanan imtiyazlar ve geri döndürme çabaları Kırkkilise gayrimüslim nüfusunun görece azalmasını engelleyememişti.

1844 yılına kadar tedricen devam eden reayanın dönüşü sonrasında Kırkkilise nüfusunun tespit edilmesi için temettuat defterleri bize son derece yararlı olmuştur.

a) Kırkkilise’de Müslüman ve Gayrimüslim Nüfus

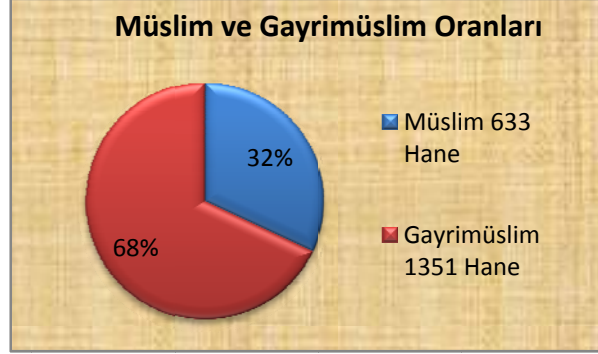
19. yüzyıl Kırkkilise mahallelerinin *geneli* karma bir yapıya sahiptir. Söz konusu dönem ve bölge itibari ile gayrimüslimler ve Müslümanlar aynı mahallelerde birlikte yaşamışlardır. Ortak işlerde çalışmış, birbirlerine ev-dükkân ve tarlalarını kiralamış, aynı kasaptan etlerini almış aynı berberde tıraş olmuşlardır. 19. yüzyıl Kırkkilisesi’nde Müslüman ve gayrimüslimler sosyal ve iktisadi hayatı aynı mahallelerde paylaşmışlardır.

Kırkkilise mahalleleri temettuat defterlerine göre hane ve nüfus bakımından incelendiğinde gayrimüslimlerin Müslümanlardan fazla olduğu tespit edilmiştir. Kırkkilise nüfusunun % 68’i gayrimüslim, % 32’si ise Müslüman’dır.

---

²⁰⁶ Gülsoy, a.g.e, s. 67, 70.

Şekil 2: Müslüman ve Gayrimüslim Nüfus Oranı

Kırkkilise mahalleleri genelinde 633 Müslüman hane ve 1351 gayrimüslim hane tespit edilmiştir. Kıbtıyan olarak ayrı bir millet kabul edilen Çingeneler, Osmanlı İmparatorluğu *genelinde* Müslüman'dır. Ortodoks olanları da vardır ancak Kırkkilise bölgesinde bulunan Çingenelerin hepsi Müslüman'dır ve "toplam nüfus" sayımında Müslümanlarla birlikte hesaplanmışlardır.

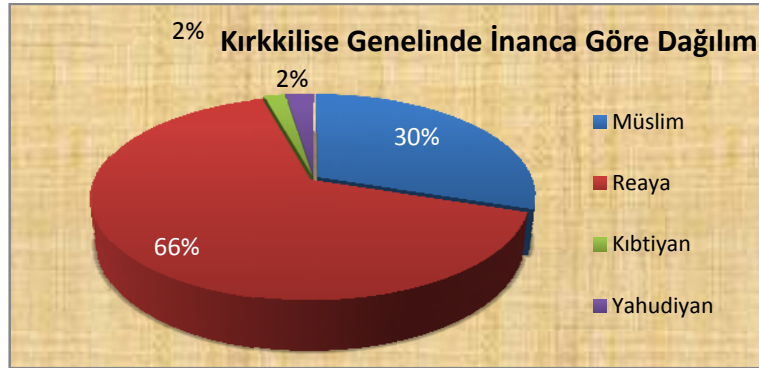
Yahudiyan, Hıristiyan ve Kiracıyan²⁰⁷ da gayrimüslim nüfus olarak toplam hesaplamada birlikte kaydedilmiştir. Kiracıyan olarak belirtilen zümre Kırkkilise mahallelerinde Hıristiyan olmalarına rağmen ayrı bir isimle kaydedilmişlerdir. Bu durum vergi esasına dayalı sayım ve kayıt usulünden kaynaklanmaktadır.

Tablo 3: Kırkkilise Genelinde Müslüman, Hıristiyan, Yahudi ve Çingenelerin Toplam Hane Sayısı ile Nüfusu

	Müslüman Hane	Hıristiyan Hane	Çingene Hane	Yahudi Hane	TOPLAM
Hane Sayısı	596	1305	37	48	1986
Nüfus	2980	6525	185	240	9930

²⁰⁷ Kiracıyanın vakıf hanelerinde kalan veya vakıf için çalışan işçiler oldukları düşünülmektedir. Bkz.: aş. s. 66.

Şekil 3: Nüfusun İnanca Göre Dağılımı

Kırkkilise genelinde nüfusun % 66'sı reaya yani Hıristiyan'dır. Müslümanlar ise nüfusun % 30 ile Kırkkilise genelinde ikinci sırada yer almaktadır.

Yahudiler, Çingenerler gibi % 2'lik dilime sahiptir ve Müslümanlardan sonra üçüncü sırada yer alırlar.

Daha önce bahsettiğimiz gibi Çingene nüfus Kırkkilise mahalleleri genelinde Müslüman'dır. Ancak bu topluluğun nüfusunun sağlıklı bir şekilde tespit edilebilmesi için "mahalle esasına" dayalı hesaplamalarımızda Osmanlı sayım usulüne uygun olarak, Çingene nüfus, Müslüman nüfustan ayrı olarak değerlendirilmiştir.

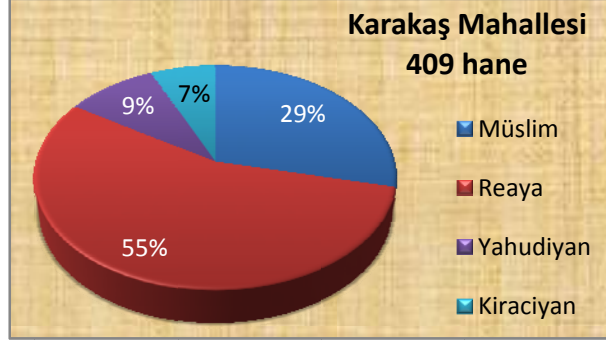
b) Cemaatlere Göre Mahallelerde Nüfus

Karakaş Mahallesi toplam 409 hanesi ile Kırkkilise'nin en kalabalık mahallesidir. Mahallede bulunan toplam nüfusun % 55'ini Hıristiyan, % 29'unu Müslüman, % 9'unu Yahudi, % 7'sini Kiracıyan oluşturmaktadır. Bu mahallede Çingene nüfusa rastlanılmamıştır²⁰⁸.

²⁰⁸ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06004.

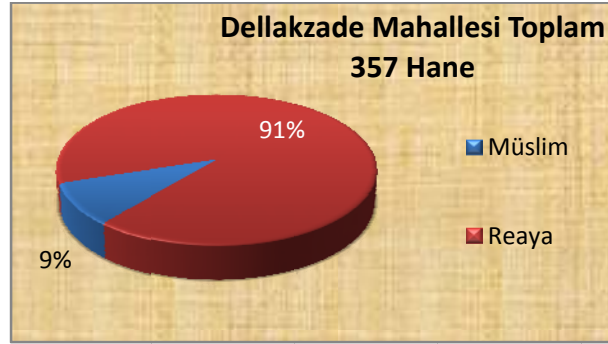

Şekil 4: Cemaatlere Göre Karakaş Mahalle Nüfusu

17. yüzyılda kurulan Dellakzade Mahallesi nüfus bakımından Karakaş Mahallesi'nden sonra ikinci sıradadır. Dellakzade Mahallesi'nde nüfusun büyük çoğunluğunu % 91 ile Hıristiyan oluşturur. Bu bakımdan mahalle, Hıristiyan Mahallesi sayılabilir. Müslüman hane sayısı ise % 9'luk pay ile ikinci zümreyi teşkil eder. Bu mahallede Yahudi ve Çingene bulunmamaktadır²⁰⁹.

Şekil 5: Cemaatlere Göre Dellakzade Mahalle Nüfusu

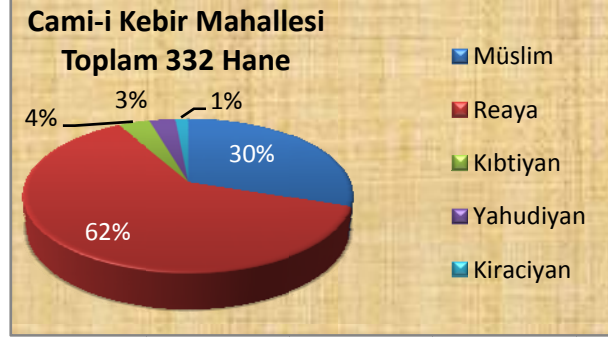

Cami-i Kebir Mahallesi Kırkkilise Kazası'nın en büyük ve en eski mahallelerinden biridir. Bu sebeple olmalıdır ki, Kırkkilise'nin en kozmopolit mahallesidir. Tüm milletlerin bir arada yaşadığı tek mahalledir. Mahallede nüfus bakımından Hıristiyanlar ilk sırada gelmektedir. Müslüman nüfus % 30'luk bir pay

²⁰⁹ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06000.

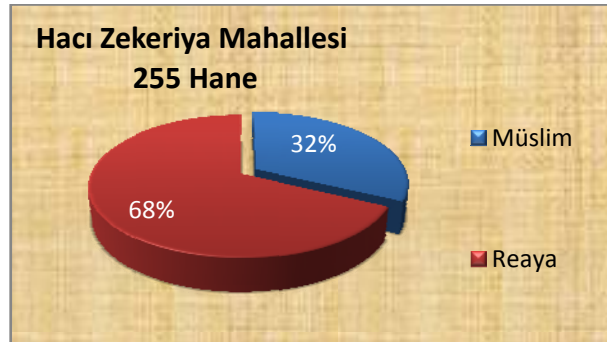
ile ikinci sırada yer almaktadır. Çingenerler % 4, Yahudiler % 3'lük dilimde yer alırken Kiracıyan ise nüfusun % 1'ini oluşturmaktadır²¹⁰.

Şekil 6: Cemaatlere Göre Cami-i Kebir Mahalle Nüfusu

Hacı Zekeriya Mahallesi 16. yüzyılda kaydı bulunan en eski mahallelerden biridir. Hıristiyan ve Müslüman nüfusun yoğunlukta olduğu bir mahalledir. Hane sayısı bakımından en kalabalık nüfusa sahip olan Hıristiyanlar % 68 ile ilk sırada gelmektedir. İkinci sırada ise % 32 ile Müslüman nüfus yer almaktadır. Kıbtı ve Yahudi nüfusa bu mahallede rastlanılmamaktadır²¹¹.

Şekil 7: Cemaatlere Göre Hacı Zekeriya Mahalle Nüfusu

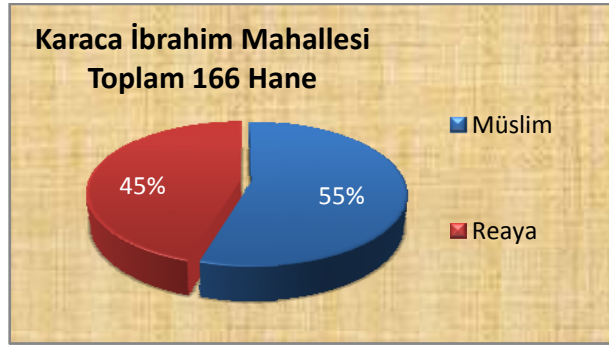

²¹⁰ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06010.

²¹¹ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06005.

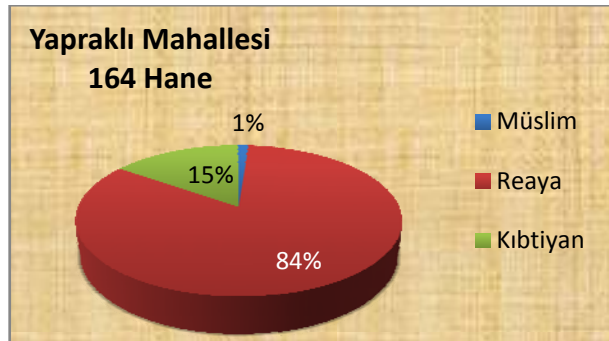
Karaca İbrahim Mahallesi'nde Müslüman ve Hıristiyan nüfus oranları birbirlerine çok yakındır. Müslüman nüfus % 55 ile birinci sırada yer alırken Hıristiyan nüfus % 45 ile ikinci sıradadır. Yahudi ve Çingene nüfus, Karaca İbrahim Mahallesi'nde bulunmamaktadır.

Şekil 8: Cemaatlere Göre Karaca İbrahim Mahalle Nüfusu

Kırkkilise'nin en eski ve ilk mahallesi olan Yapraklı Mahallesi'nde Hıristiyan nüfus yine % 84 ile birinci sırada yer alır. Müslüman Kıbtî nüfus ise % 15'lik dilimdedir. Çingene nüfus sadece bu mahallede en fazla yüzdelerle sahiptir. Çingener bu mahalle genelinde Müslüman'dır. Çingene olmayan Müslüman nüfus ise sadece iki haneden ibarettir²¹².

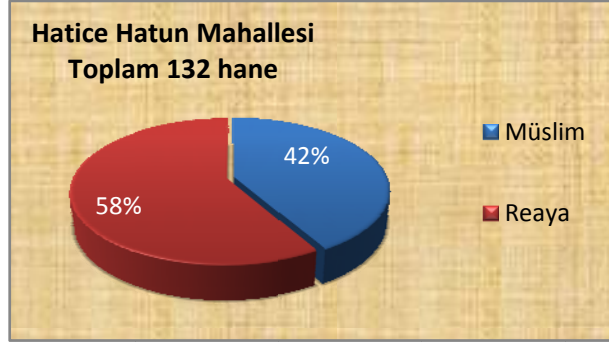
Şekil 9: Cemaatlere Göre Yapraklı Mahalle Nüfusu

²¹² BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06011. s. 4.

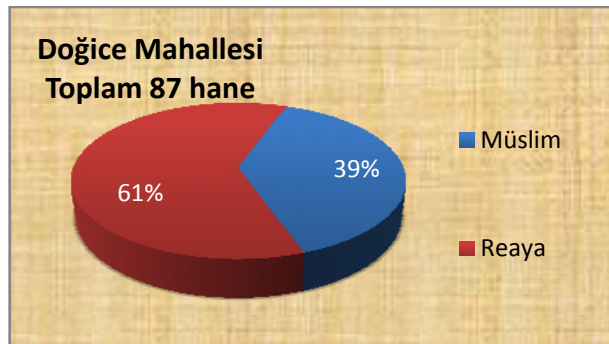
Hatice Hatun Mahallesi 17. yüzyılda kurulan dört mahalleden biridir. Hıristiyan ve Müslüman nüfus tüm mahallelerde olduğu gibi bu mahallede de bir arada yaşar. Hıristiyanlar yine % 58'lik nüfusu ile ilk sıradadır. Müslüman nüfus % 42 ile Hıristiyan nüfusu takip eder. Yahudi ve Çingene nüfus mahallede tespit edilmemiştir.

Şekil 10: Cemaatlere Göre Hatice Hatun Mahalle Nüfusu

Doğice Mahallesi 17. yüzyılda teşekkül etmiş ve nüfusun en az olduğu mahallelerden biridir. Hıristiyan nüfus % 61 ile en kalabalık nüfustur. Müslüman nüfus ise % 39 ile ikinci sırada bulunmaktadır. Çingene ve Yahudi nüfusa Doğice Mahallesi'nde rastlanılmamıştır²¹³.

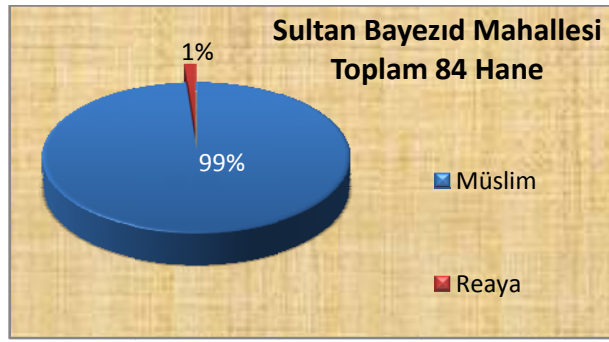
Şekil 11: Cemaatlere Göre Doğice Mahalle Nüfusu

²¹³ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06025.

16. yüzyıl mahallelerinden Sultan Bayezid Mahallesi % 99'u Müslüman olan ve Kırkkilise'de Müslüman Mahallesi sayılabilecek tek mahalledir. Mahallede ilginç olan Nikola adında tek bir Hıristiyan hane reisinin varlığıdır²¹⁴. Ayrıca bu da Müslüman mahallesindeki tek kasaptır. Bu durum, meslekler kısmında ayrıca ele alınacaktır.

Şekil 12: Cemaatlere Göre Sultan Bayezid Mahalle Nüfusu

Tablo 4: Kırkkilise Merkez Kazası'nın Tahmini Nüfusu

Kırkkilise Merkez Kazası'nın Tahmini Nüfusu						
Mahalleler	Müslüman	Hıristiyan	Çingene	Yahudiyan	Kiracıyan	Toplam Nüfus
Karakaş	585	1135	---	190	135	2045
Dellakzade	160	1625	---	---	---	1785
Cami-i Kebir	500	1025	60	50	25	1660
Hacı Zekeriya	410	865	---	---	---	1275
Karaca İbrahim	455	375	---	---	---	830
Yapraklı	10	685	125	---	---	820
Hatice Hatun	275	385	---	---	---	660
Doğice	170	265	---	---	---	435
Sultan Bayezid	415	5	---	---	---	420
TOPLAM	2.980	6.365	185	240	160	9.930

1844 yılı kayıtlarında Kırkkilise toplam hane sayıları ve nüfusu için bulduğumuz yaklaşık sonuçlar ile bundan 26 yıl sonra devlet salnamelerinde

²¹⁴ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06014. s. 20.

karşımıza çıkan sonuçlar genel olarak paralellik arz etmektedir. Gayrimüslim nüfus 1870 yılında da Müslümanlara göre çoğunluktadır. Ancak temettuat sayımları ile karşılaştırıldığında söz konusu yılda Müslüman nüfusun oransal olarak azaldığı, gayrimüslim nüfusun ise arttığı gözlenmektedir. Salname kayıtlarında Kırkkilise’de gayrimüslimler, nüfusun % 76’sını, Müslümanlar ise nüfusun % 24’ünü oluşturmaktadır. Gayrimüslim hane sayısı 4.106 iken Müslüman hane sayısı 1.296’dır²¹⁵.

---

²¹⁵ Salname-i Edirne, 1287, s. 142, 143.

B. KIRKKİLİSE KAZASI'NDA MESLEKLER

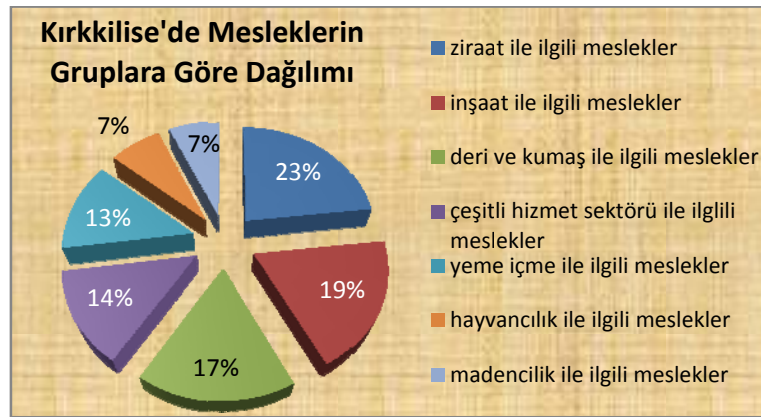
1. Kaza'nın Mesleki Karakteri

19. yüzyıl Kırkkilise merkez kazasının mesleki karakterinin oluşumunda dikkatimizi çeken ve en fazla icra edilen meslekler, meslek sahibi olanlar ve olmayanlar, meslek tanımları, mesleklerin işlev alanları, tercih nedenleri ve cemaatlere göre gruplaşmaları bu bölümde değerlendirilmiştir.

Kırkkilise'de sosyal ve ekonomik hayatı birlikte yaşayan Müslüman ve gayrimüslimler arasında mesleki gruplaşmanın belirgin olduğu görülmektedir. Nitekim Müslümanlar ile gayrimüslimleri karşı karşıya getiren genellikle ticari rekabettir. Osmanlı idaresi Müslümanların “keferelere” karşı desteklenmesi gerektiğini hiçbir şekilde kabul etmediği gibi, kabul görmüş bütün meslek ve dükkân sahiplerinin geçimlerini sağlamaları gerektiğini ve önceliğin barışı ve düzeni korumak olduğunu vurgulamaktaydı²¹⁶.

19. yüzyıl ortalarında Kırkkilise'de inşaat ve ziraat alanları ile ilgili meslekler ön plana çıkmaktadır.

Şekil 13: Mesleklerin Gruplara Göre Dağılımı

Sadece inşaat ve ziraat alanlarında çalışanlar, toplam meslek gruplarının % 42'sini temsil etmektedir. Bağcılık, hizmetkârlık, rençperlik ve bahçıvanlık gibi meslekler ziraat alanının içinde hesaplanmıştır. İnşaat alanının içinde hesaplanan

²¹⁶ Suraiya Faroqhi, **Osmanlı Zanaatkârları**, Çev. Zülâl Kılıç, Kitap Yayınevi, 2011, s. 214.

meslekler, kiremitçilik, dölgerçilik, boyacılık gibi mesleklerdir. İnşaat alanı, toplam meslek gruplarının içinde % 19'luk bir paya sahiptir.

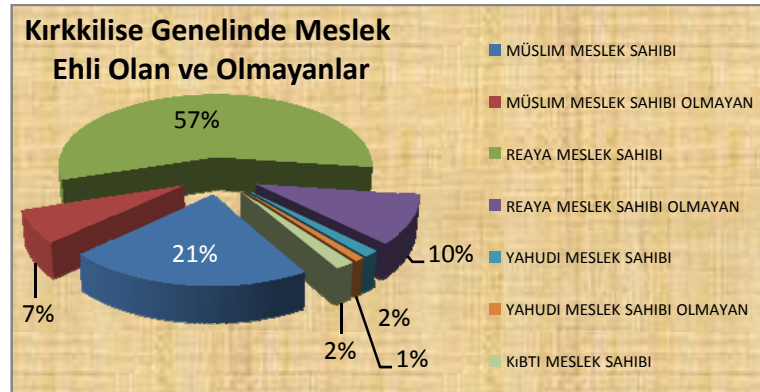
Deri ve kumaş sektörü ile ilgili meslekler, kürkçülük, papuççuluk, debbağlık, muytablık, terzilik ve abacılık gibi mesleklerdir. Bu sektör grup içerisinde % 17 ile mühim bir paya sahiptirler.

Çeşitli hizmet sektörleri ile ilgili meslekler, imamlık, koruculuk, bekçilik gibi meslekleri kapsamakta ve % 14 oranında bir grubu teşkil etmektedirler.

Gıda alanında hizmet veren meslekler arasında saydığımız kasap, bakkal, fırıncı, kahveci, attar, fiçici gibi meslekler de % 13 ile önemli bir dilimde yer almaktadır.

Hayvancılık ile ilgili meslekler arasında saydığımız çoban, sığırtmaç²¹⁷, celep ve nalbantlık % 7 ile grup içinde yerini alırken, madencilik ile ilgili ayırdığımız grupta yer alan kalaycılık, kuyumculuk ve demircilik gibi meslekler % 6 ile en düşük dilime sahiptir.

Şekil 14: Meslek Sahibi Olan ve Olmayanlar

Kırkkilise merkez genelinde halkın % 82'si meslek sahibidir. Meslek sahibi olmayan kesim ise halkın % 18'lik dilimini kapsamaktadır. Cemaatlere göre bu duruma baktığımızda meslek sahibi olanların % 57'si Hristiyan, % 21'i Müslüman, % 2'si Yahudi, % 2'si Çingene'dir. Meslek sahibi olmayanların % 10'u Hristiyan, % 7'si Müslüman, % 1'i Yahudi'dir.

²¹⁷ Sığır çobanı için bkz.: Ayverdi, a.g.e., s. 2808.

a) En Çok Tercih Edilen Meslekler

Kiremitçilik:

19. yüzyılın ortalarında Kırkkilise merkez kazasında yoğun olarak icra edilen mesleklerin başında kiremitçilik gelmektedir. Kiremitçilik mesleği bölgenin yapısal özelliklerini Evliya Çelebi'nin Kırkkilise'den bahsederken *kırmızı kiremitli evler tasvirini* destekleyecek şekilde bize sunmaktadır²¹⁸. Bu yapının ve kiremitli evler tercihinin 19. yüzyılda da devam ettiğini mesleğin yoğun şekilde icra edilmesinden anlayabilmekteyiz. 18. yüzyılda bina yapımında kiremitçi, taşçı, tuğlacı ve dülgere dendiğinde akla ilk gelenlerin Bulgarlar olduğu ve binaların da Bulgar ustaların ellerinden çıktığı söylenmektedir²¹⁹. 19. yüzyılda İstanbul'da çıkan yangınların akabinde tuğla ve kiremite duyulan gereksinim ile 1835 yılında hazırlanan bir düzenlemede toprağın verimli olduğu bölgelerde kiremithane yapımına engel olunmaması, bu mesleği yapacak olanların teşvik edilmesi istenmekteydi. Ayrıca bu bölgelerden işin ehli kiremit ustaları başkente çağrılmaktaydı. Bu bölgeler arasında Edirne civarı Şarköy ve Öreşe'nin bulunması bölgenin kiremitçilik alanında gelişmiş olduğunu göstermektedir²²⁰.

Kiremitçilik mesleğinin gelişiminin Kırkkilise bölgesinde de bu seviyelerde olduğunu söylemek mümkündür. Kiremitçilik Kırkkilise merkez kazada ustası, kalfası, çırağı ile toplam 149 hane reisinin meşgul olduğu bir meslek çeşididir. Kiremitçilik Kırkkilise'de sadece Hıristiyanların uğraştığı mesleklerdendir. Bu meslek grubu içerisinde Müslüman hane reisine rastlanmamıştır.

Bağcılık:

Kırkkilise genelinde ikinci olarak en çok icra edilen meslek bağcılıktır. Zaten bölgede mesleği olmayan hatta hiçbir malı olmayanların dahi en az yarım dönüm bağının olması bölgenin zirai karakterini anlamamıza yeterlidir. Bağcılık

---

²¹⁸ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Haz. Yücel Dağlı v.d, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, C. V, 2001, s. 46.

²¹⁹ Ahmet Hezarfen, "Bulgarlar", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. II, s. 331.

²²⁰ Hezarfen, **17.-20. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Esnaf**, İstanbul, İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Yayınları, 1999, s. 64-65.

Kırkkilise’de Müslüman ve Hıristiyanların uğraştıkları mesleklerdendir. Ancak daha önce belirtildiği gibi tüm Kırkkilise sakinlerinin mesleki anlamda değil ama zirai anlamda az da olsa sahip olduğu bağı vardır. Bağcılık mesleği bağcı ve bağcı ameliliği olarak iki statüde uygulanmaktadır.

Kırkkilise merkez kazada toplam 124 hane bağcılık ile uğraşmaktadır. Kırkkilise için “Üzüm Kasabası” ya da “Bağ Şehri” anlamında “Lozengrad” isminin kullanılması da bölgede bağcılığın yaygın olduğunu doğrular niteliktedir²²¹.

Ziraatçılık:

Kırkkilise merkez kazada üçüncü olarak tercih edilen mesleğin ziraatçılık olması halkın geçimini önemli ölçüde tarım ile karşıladığının bir göstergesidir. Ziraatçılık, Kırkkilise’de yaşayan halkın tercih ettiği ortak mesleklerden sayılmaktadır. Temettuat defterlerinde “erbab-ı ziraatten” şeklinde geçen meslek kendi arazisi olduğu halde toprağı işleyenler için kullanılmaktadır. Ziraatçılık ile geçinen toplam 118 meslek erbabı Müslüman ve Hıristiyanlardan oluşmaktadır.

Yine bir çeşit çiftçilik olan rençperliği de burada zikredecek olursak Müslüman ve Hıristiyan olmak üzere Kırkkilise’de 16 kişi rençperlikle uğraşmaktadır²²².

Hizmetkârlık:

Temettuat kayıtlarında geçen “çoban hizmetkârı”, “bağ bahçe hizmetkârı” “çoban hizmetkârı” ve “hizmetkâr ile eker” ifadelerinden, hizmetkârlık mesleğinin genellikle hayvancılık ve tarım alanlarında söz konusu olan bir tür *yardımcılık* olduğunu anlamaktayız²²³. Irgat terimi defterlerde hizmetkârdan ayrı kullanılmıştır. Ancak mahiyeti itibarı ile bu iki mesleği bir arada değerlendirmeyi uygun gördük. Hizmetkârlık ve ırgatlık yapanların sayısı Kırkkilise merkez kazası genelinde

---

²²¹ Tuncel, **DİA**, C. XXV, s. 479.

²²² Ziraatçı ile rençperlik arasındaki fark, rençperin geçimini sağlamak için bu işi meslek edinmesidir. Rençperlik hakkında bkz.: Cahit Telci, “Osmanlı İktisat Literatüründe Bulunan ve Günümüzde Hala Yaşayan Bir Kavram: Rençber”, **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yayınları, C. X, 2002, s. 714.

²²³ Tek bir istisnai durum ile Sultan Bayezıd Mahallesi hane no: 67 de sakin bulunan Kalyoncu oğlu Hüseyin’in Tuna yalısında hizmetkâr olduğu yazmaktadır. Bu durum istisnai olsa da hizmetkâr teriminin kullanım sahasını sadece tarım ve hayvancılıkla sınırlamadığını göstermiş olmaktadır. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06014, s. 17.

107'dir. Hizmetkârlık ve ırgatlık Müslüman ve Hıristiyanların uğraştığı ortak mesleklerdendir.

Papuççuluk:

Papuç, kundura ve yemeni, mesleğin çeşitlerinden olup hepsi aynı meslek olan ayakkabıcılığı temsil eder. Osmanlılar dönemindeki ayakkabılar, yapıldıkları malzemeye, biçimlerine ve kullanıldıkları yere göre başmak, cimcime, çapula, çizme, yarım çizme, çedik, papuç, edik, fotin, galoş, mest, kalçın, kundura, merkub, nalın, sandal, terlik, tomak, yemeni²²⁴ gibi isimler almışlardır. 19. yüzyılın sonlarına kadar ayakkabıcılık tümüyle el işçiliğine dayanmaktadır²²⁵. Papuç, kundura ve yemeni arasındaki farklardan dolayı Kırkkilise bölgesinde üç isim de kullanılmıştır. Kırkkilise'de üç yemenici Müslüman hariç tüm papuç ve kundura usta ve kalfaları Hıristiyan'dır. Kırkkilise genelinde toplam 46 papuççu, 23 yemenici ve 15 kunduracı olmak üzere ayakkabıcılıkla uğraşan toplam 84 meslek erbabı vardır.

Bakkallık:

Bakkallık, seyyar olan çerçilik mesleğinin yerleşik hale gelmesi ile oluşmuş bir meslek çeşididir. Bakkallar Tanzimat devrine kadar diğer bütün esnafın genelinde olduğu gibi gedik²²⁶ usulüne tabiydi. İstanbul'da bakkallık Tanzimat devri gedik sisteminin kaldırılmasına kadar sadece Müslümanlarca yapılan bir meslekti. Bu tarihten sonra Karamanlı Ortodoks Türkler bakkallık yapmaya başlamışlardır²²⁷. 1845 yılında ise Kırkkilise'de tek bir Müslüman bakkala rastlanmamaktadır.

---

²²⁴ İlk manası ile yemeni, üzeri kalıpla ve desenle boyanan ve kadınlar tarafından başa takılan tülbent, ikinci manası tabanı manda derisinden yüzü ise sahtiyandan (tabaklanmış ve cilalanmış teke derisi) ibaret tamamen el emeğine dayanan sağlıklı, kısa kenarlı giyimi kolay bir papuç çeşidi. Kırkkilise'de halk arasında yaygın olan kullanım dikkate alındığında yemeninin papuç çeşidi olduğu ağır basmaktadır. Bkz.: Ayverdi, **a.g.e.**, C. III, s. 3448; **Büyük Larousse**, "Yemeni", C. XX, s. 12499.

²²⁵ Taner, **a.g.e.**, s. 195.

²²⁶ Bir kimse ne olursa olsun istediği zaman istediği yerde bir dükkân bulup bakkallık yapamazdı. Gedik, kişinin belirli bir mahalde kendi işini sürdürme hakkı ve gerekli donanım veya hammadde yeterliliğine sahip olması demektir. Devletin liyakati olmayanlar üzerinde koyduğu mesleki kota da denilebilir. Bkz.: **Geç Osmanlı İmparatorluğu**, Ed. Suraiya Faroqhi, İstanbul, Kitap Yayınevi, C. III, 2011, s. 412; Gedik hakkında daha detaylı bilgi için bkz: Ahmet Kala, "Gediklerin Doğuşu ve Gedikli Esnafı", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S. 67, 1990, s. 181-187.

²²⁷ Reşat Ekrem Koçu, **Tarihte İstanbul Esnafı**, İstanbul, Doğan Yayıncılık, 2002, s. 82.

Kırkkilise merkez kazada bulunan 72 bakkal, kalfaları ve çırakları dâhil olmak üzere Hıristiyan'dır.

Çobanlık:

Özellikle küçükbaş hayvancılık açısından verimli kabul edilen Kırkkilise'de çobanlık en çok icra edilen mesleklerdendir. Çobanlık, bölgede sadece Hıristiyanlar tarafından yapılmaktadır. Çobanlık yapan 69 meslek erbabı vardır. Defterlerimizde çobanlık mesleği kendi içerisinde koyun çobanı veya câmus²²⁸ çobanı şeklinde ayrılmıştır.

Arabacılık:

Arabacılık mesleğinin oluşumundan önce, uzun bir süre sadece saray kadınları ve çocukları için kullanılan arabalar Lale Devri'nde kibar ve rical ailelerin özel durumlarında da kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonra özel binek araçlarının talep edilmesi ile artan yolcu taşımacılığı yapan arabacıların, 1826 İhtisap Ağalığı Nizamnamesi ile bir esnaf topluluğu haline getirilerek düzene sokulması kararlaştırılmıştır²²⁹. Kılık kıyafetlerinden davranışlarına kadar nizamnameyle durumları belirlenmiş olan bu esnaf topluluğu Tanzimat devrine kadar halkın hizmetine sunulmamıştı. Tanzimat sonrası halkın yaygın olarak kullanmaya başladığı arabalar, arabacılık mesleğinin de yaygınlaşmasını sağlamıştır²³⁰. Defterlerimize göre Kırkkilise kazasında arabacılık mesleğini yapan 65 meslek ehli vardır ve bu mesleği icra edenlerin sadece 7'si Müslüman geri kalanı Hıristiyan'dır.

İşçilik:

İşçilik Osmanlı Devleti'nde *bağımlı çalışanlar* için kullanılmaktaydı. Bu sözcük, 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar, daha çok inşaat, tarım, madencilik alanlarında yoğunlaşmış olan işgücü için, daha sonraki dönemlerde de genellikle ağır işlerde çalışan vasıfsız işçileri adlandırmakta kullanılmıştı. Osmanlı Devleti'nde *amele*, *hizmetçi*, *ırgat* gibi tabirler, farklı nitelik ve durumdaki emek gücünü ifade

---

²²⁸ Manda, Su sığırı bkz.: Şemseddin Sâmi, **Kâmus-ı Türkî**, Dersaadet, Akdam Matbaası, 1318, s. 466.

²²⁹ Nizamname için bkz.: Koçu, **İstanbul Ansiklopedisi**, C. II, 1959, s. 905.

²³⁰ **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, "Arabacılar", İstanbul, C. I, 1993, s. 287.

ederken, 19. yüzyılda *işçi* tabiri de sıkça kullanılmaya başlanmıştı²³¹. Buna göre Osmanlı Devleti'nde işçileri ifade etmek için kullanılan kavramların dönemlere, kurumlara, alınan ücrete ve yapılan işe göre, hatta belgeleri düzenleyen görevlilerin anlayışlarına göre farklı anlamlar taşıdığını söylemek mümkündür²³². Kırkkilise'de bağcılık ve ziraat işçileri için *amele*, *hizmetkâr* ve *ırgat* terimleri kullanılmaktadır. Bağcı veya ziraatçı için de “*hizmetkâr ile zer eder*” gibi örneklere rastlanmaktadır²³³. Dolayısıyla toprakla uğraşan ve ziraat alanında yardımcılık yapanlara Kırkkilise bölgesinde kullanılan isimler bellidir. “İşçi”nin iş alanı Kırkkilise bölgesi için tarım ve ziraat alanları olmamıştır.

Kiremitçilik mesleğinin ihtiyacı olan iş gücü ve önemi, kiremitçi esnaf ve kalfalarının sayılarının çokluğuna ama çırak sayısının azlığına baktığımızda görülmektedir. Bu durum işçilerin Kırkkilise'de inşaat alanında çalışma ihtimalini de akla getirmektedir. Karakaş Mahallesi'nde bulunan kiracılar için “*vakf-ı hanede bulunan kiracıyan beyanı*” şeklinde yazmaktadır²³⁴. Bu durum bize Kiracıyanın vakıf hanelerinde kalan veya vakıf için çalışan işçiler olduklarını düşündürmektedir. İş için başka bir yerden gelmiş olmaları da mümkündür. Bununla bağlantılı olarak *Kiracıyan* dediğimiz zümrenin çoğunun bu mesleği yapıyor olması ve kazançlarını mal varlıklarından değil yaptıkları işten sağlamaları mevsimlik işçiliği de akla getirmektedir. Kırkkilise'de işçilik yapan toplam 65 kişi vardır ve bunların hepsi Hıristiyan'dır.

Terzilik:

Terzilik Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıla kadar en çok rağbet edilen mesleklerdendir. 19. yüzyıla kadar hazır giyim olmaması terzilerin kıymetini artırıyordu. Ancak Osmanlı Devletinin yasakları ve müşterinin talepleri terzileri

---

²³¹ Deniz Rahmi Özbay, “19. Yüzyılda Osmanlıda Devletin Emek İstihdamı”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2003, s. 97.

²³² Cevdet Kırpık, “Osmanlı Devletinde İşçiler ve İşçi Hareketleri”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Isparta, 2004, s. 30.

²³³ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06004, s. 7, hane no: 17.

²³⁴ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06004, s. 97.

büyük sorumluluklar altında tutuyordu²³⁵. Kırkkilise’de defterlerimize göre toplam 60 meslek ehli terzilikle uğraşmaktadır. Meslekle uğraşanların 49’u usta, 9’u kalfa ve 2’si çırağıdır. Kırkkilise’de bulunan bütün terziler Hıristiyan’dır.

Abacılık:

Abacılık, yünden gevşek bir biçimde dokunduktan sonra su ile dövülerek elde edilen bir tür kaba kumaşın imal edilme işidir²³⁶. Abacılık mesleği Kırkkilise’de en çok tercih edilen mesleklerdendir. Kırkkilise nüfusunun ciddi bir bölümünün Bulgarlardan oluştuğunu bilmemiz bir Bulgar mesleği olan abacılık sanâ’atının da Kırkkilise’de icra edilmesine bir anlam yükleyebilir. 16. yüzyılda imparatorluğun her yerine şöhretini duyuran Filibe abaları ülke sınırları dışında kullanılmaya ve talep edilmeye başlanmıştı. 18. yüzyılda Filibe, Osmanlı uzak ve yakın pazarları için üretim yapan imalat merkezi haline gelmişti. Abacılıkla ünlü Koprivštitsa şehrinin 1810 yılında yakılması ile halk, kervanlar halinde getirdikleri koyun sürüleri ve zanaat mamulleri ile Trakya ve İstanbul’a yerleşmişlerdi. Bu durum Osmanlı Devleti pazarları için üretim yapmaya başlayan ilk Bulgar abacıların Koprivštitsa Bulgarları olduğunu açıklar niteliktedir.²³⁷ 19. yüzyılda Osmanlı ordusunun giyim ihtiyacının Balkan bölgelerindeki aba üreticileri tarafından karşılanmasıyla, ordunun acil ihtiyacına bağlı olarak aba üretimi ve aba üreticilerinin sayısında da kayda değer bir artış olmuştur²³⁸. Kırkkilise’de abacılık yapan 48 meslek sahibinin hepsi gayrimüslimdir. Yukarıdaki bilgiler ışığında Kırkkilise abacılarının da Bulgar Ortodokslar oldukları tahmin edilmektedir.

---

²³⁵ Mesela 19. yüzyıl başlarında terzi esnafı için çıkarılan fermanlarda kadınların giymesi yasaklanan bir kumaş türü olan “engürü şalisinden ferace diken terzilerin dükkânlarının kapılarında asılacakları” ilan edilmekteydi. Engin Taner, **Osmanlı Esnafı Ticari ve Sosyal Hayat**, Ankara, Halkbank, 2009, s. 200.

²³⁶ Sabri Koz, “Abacılık”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. I, s. 3.

²³⁷ Nikolay Todorov, “19. Yüzyılın İlk Yarısında Bulgaristan Esnaf Teşkilatında Bazı Karakter Değişimleri”, **İÜİF Mecmuası**, C. XXVII, S. 1-2, 1969, s. 3-6.

²³⁸ Neriman Ersoy - Hacısalihoglu, “Textile Trade in Bulgaria in the Mid-Nineteenth Century and the Gümüşgerdan Family”, **Living in the Ottomoan Ecumenical Community**, Ed. Vera Constantini & Markus Koller, Leiden, Brill, 2008, s. 181.

b) Diğer Meslekler:

Kalaycılık mesleği Kırkkilise’de en çok Çingenerin tercih ettiği mesleklerdendir. Toplam 46 meslek sahibinin 36’sı Müslüman Çingene’dir. Çingenerin genelinin bu mesleği yapması kalaycılığın yerleşiklik gerektirmeyen bir meslek olmasından kaynaklanabilir. Kırkkilise genelinde bütün Çingenerin seyyar halde kalaylarını rahatça taşıyabilmeleri için en az bir beygiri bulunmaktadır. Bu da Çingenerin Kırkkilise genelinde kalaycı olduklarını ve mesleğin gereği olarak besi hayvanı değil, taşımacı hayvan sahibi olduklarını açıklamaktadır.

Muytab/Mutaflık, hayvancılığın gelişmiş olduğu bölgelerde rağbet edilen ve keçi kılından yapılan bir tür dokumacılıktır. Mutaflık, Kırkkilise’de Müslümanların ve Hıristiyanların icra ettikleri ortak mesleklerdendir. 45 meslek ehli içerisinde 8 Hıristiyan, 37 Müslüman mutafık yapmaktadır.

Kuyumculuk, Osmanlı Devleti’nde öteden beri gayrimüslimlerin elinde bulunan bir meslek çeşididir²³⁹. Nitekim Kırkkilise merkezde de kuyumcular Hıristiyanlardandır. Defterlerimize göre, toplam 44 meslek ehli Kırkkilise’de kuyumculuk yapmaktadır.

Dülgerlik, inşaat sektörünün bir kolu olarak bilinir. Ahşap yapılarda iskeletin kurulması, merdiven, döşeme, tavan ve çatı yapımı dülgerlik işleridir²⁴⁰. Kırkkilise’de kiremitçiliğin en fazla icra edilen mesleklerin başında gelmesi, dülgerlik mesleğinin de bu bölgede yaygın olmasını açıklamaktadır. Kiremit yapılmadan önce çatı işlerinin yapılması dülgercilerin işidir.

Nitekim Kırkkilise’de 43 hane reisi dülgerlik ile uğraşmaktadır. Taşçı ve kiremitçiyi, dülgerler ile inşaat alanı sınırlarına dâhil edersek, Kırkkilise bölgesi için Hıristiyanların inşaat alanına hâkim olduklarını söyleyebiliriz.

Fıncılık, Osmanlı toplumunda önemli mesleklerden biriydi. Her türlü gıda ve içecek muhafazası için kullanılan fıçılardan, Kırkkilise’de bilhassa bağcılık ve

---

²³⁹ Taner, **a.g.e.**, s. 306.

²⁴⁰ Doğan Hasol, **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**, İstanbul, Yapı Endüstri Merkezi, 1979, s. 163.

şarapçılık alanında kullanılmış olması muhtemeldir. Bölgede 43 fiçici bulunmaktadır ve bir kişi hariç hepsi gayrimüslimdir.

Boyacılık, Kırkkilise genelinde 32 meslek ehli tarafından icra edilmektedir. Kırkkilise bölgesinde boyacıların hepsi Hıristiyan'dır. Kayıtlarda geçen boyacı esnafı, “*boyacı esnafından*” ve “*Der Aliyye’de boyacı esnafından*” şeklinde ayrılmıştır²⁴¹.

Attarlar, Osmanlı döneminde usta çırak usulü ile yetişen, ilaç yapımında kullanılan hammaddeleri satan ve ilaç hazırlayan bir esnaf topluluğudur. 1850’lerde bugünkü anlamda eczacıların çoğalması, attarların mesleki durumlarının baharatçılık ile sınırlanmasına kadar varmıştır. Attarların 1884’te “Attarlar ve Kökçüler Nizamnamesi” ile ilaç hazırlamaları ve satmaları yasaklanmış²⁴², attarlık da tohumculuk ve baharatçılığa dönüşmüştür²⁴³.

Kırkkilise genelinde hepsi gayrimüslim olan 31 attar kaydedilmiştir. Attarlardan biri Yahudi diğerleri Hıristiyan’dır.

Nalbantlık, Kırkkilise genelinde rağbet edilen mesleklerdendir. Taşımacılığın, ulaşımın, ticaretin ve ziraatın hayvan aracılığı ile yapıldığı bir bölgede nalbant ehlinin olması kaçınılmazdır. Nalbantlık hem Müslüman hem Hıristiyanların yaptıkları ortak mesleklerdendir. Kırkkilise genelinde 15’i Müslüman 14’ü Hıristiyan toplam 29 meslek erbabı nalbantlık yapmaktadır.

Kürkçülük, Kırkkilise’de sadece Hıristiyanların yaptığı mesleklerdendir. Gayrimüslimlere kürk giymeleri yasaklandığı halde kürkçülük genellikle onların meslekleri kabul edilirdi²⁴⁴. Kırkkilise’de bulunan 26 kürkçü esnafının hepsi Hıristiyan’dır.

---

²⁴¹ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06010, s. 54, hane no: 77/86.

²⁴² Attarlar ve Kökçüler Nizamnamesi için bkz.: Koçu, “Attar, Attarlar”, **İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, C. III, 1960, s. 1329.

²⁴³ Serkan Özburun, **Kaybolan Meslekler**, İstanbul, Majestic, 2006, s. 31.

²⁴⁴ Gülnihal Bozkurt, **Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu, 1839-1914**, Ankara, TTK, 1989, s. 154. Kürkçülük Hakkında bkz.: Zeki Tekin, “Osmanlı Devletinde Kürk Ticareti”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. X, s. 754.

Kasaplık, 19. yüzyıl ortalarında Kırkkilise merkezde sadece Hıristiyanların icra ettikleri meslekler arasındadır. Kasaplık Kırkkilise merkezde 18 meslek ehli tarafından icra ediliyordu. Bölgede tüm kasapların hatta “Müslüman Mahallesi” sayılabilecek Sultan Bayezid Mahallesi’nin kasabı dâhil hepsi Hıristiyan’dır.

16. yüzyıl sonlarında Kanuni Sultan Süleyman zamanında yeniçerilerin beslenmesine gösterilen özen ile Aksaray’da et meydanı kuruluyordu. Bu meydanda 8 kasap dükkânı bulunmaktaydı. “Her bir kasap dükkânında ikişer Hıristiyan kasap ile dörder Hıristiyan yamak hizmet etmekteydi”²⁴⁵. İstanbul’da kasaplık sürekli zarar etmesinden dolayı tercih edilen bir meslek değildi. Mesleğin devamı ancak “mecburi kasaplık” denilen zorlayıcı bir mekanizma ile sağlanabilmekteydi. Cebri olarak kasap yapılanların ise zengin ve kasaplığa muktedir kişiler olmaları gerekiyordu. Ayrıca bazen kasaplar “şer’an uygun olmayan yollarla zengin olmuş” kişiler arasından seçiliyordu. Bu durum da gayrimüslimler için söz konusu oluyordu. Örneğin “cebren kasap” olarak yazılan Dimorakodi adlı zımminin meyhaneleri vardı²⁴⁶. Bu uygulamanın temellerini 13. yüzyılda da aramak gerekir. Türk esnaf teşkilatının oluşumunda mühim bir yere sahip olan ahilik teşkilatının, anayasası kabul edilen fütüvvetnamede kasaplık fütüvvet verilmeyen mesleklerden sayılırdı.²⁴⁷ Bu tarihi perspektif, belki 19. yüzyıl Kırkkilisesi’ndeki kasapların istisnasız neden gayrimüslim olduklarını açıklamak için bir altyapı oluşturabilir.

Debbağlık/tabaklık, her türlü deriyi işlevsel hale getirebilmek için derinin kimsiyal maddelerle bozulmasını önleme işlemine denir. Debbağlık, tabaklık ve sepicilik günümüzdeki kullanımıyla dericilik anlamına gelmektedir²⁴⁸. Bizans döneminde varlığı bilinen debbağcılık mesleği, İstanbul’un fethinden sonra Fatih

---

²⁴⁵ Ahmet Kala, “İstanbul’un Et İhtiyacının Temini için Kurulan Kasap ve Celep Teşkilatları”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Fakültesi Türk İktisat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1985, s. 65.

²⁴⁶ Kala, a.g.t., s. 83-85.

²⁴⁷ Bunun sebebi ise Hz. Muhammed’in “kasapların bulaştığı pislikten dolayı” bu mesleği değersiz gördüğü yönündeki iddialara bağlanmaktadır. Bkz. Erdoğan Merçil, **Türkiye Selçukluları’nda Meslekler**, Ankara, TTK, 2000, s. 56; Ebru Zeren & Gözde Sazak, “Osmanlı Minyatürlerinde Kasaplık”, **ActaTurcica**, Yıl III, Sayı 2, Temmuz 2011, s. 55-56.

²⁴⁸ Miyase Koyuncu, “Debbağlık”, **Turkish Studies: International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic**, C. IV/8, Sonbahar 2009, s. 1746.

Sultan Mehmed'in Kazlıçeşme'de 360 debbağhane inşa ettirmesiyle yaygınlık kazanmıştır²⁴⁹.

19. yüzyılda Kırkkilise'de de tabaklık veya debbağlık ile uğraşan 17 meslek erbabı vardır. Müslüman ve Hıristiyanların icra ettiği mesleklerdendir. Hayvancılığın gelişmiş olduğu bir bölgede debbağlık doğal olarak icra edilen bir meslek olmuştur. Defterlerimizde debbağlık ve tabaklık olmak üzere iki isim de bu meslek için kullanılmıştır. Kırkkilise'de debbağ ustaları ve kalfaları olduğu halde debbağ çıraklarına rastlanılmaması, mesleğin gençler tarafından tercih edilmediğini ihtimal dâhilinde bize düşündürmektedir.

Berberlik, kahvenin bir keyif maddesi olarak içilmeye başlandığı Kanuni Sultan Süleyman döneminde ortaya çıkmış ve kendilerine kahvehanelerin köşelerinde yer bulmuş mesleklerdendi. Berberler diş çeker, sünnet yapar, sülük koyarlardı. IV. Murat zamanında içki ve kahve içme yasağı da getirildiğinde kahvehanelerin kapatılması ve berberlerin mekânsız kalması söz konusu oldu. Böylece seyyar berberlik süreci başladı. 1828 tarihine kadar mekânsız kalan berberler için kapatılan kahvehanelerin berber dükkânına dönüştürülmesine karar verildi²⁵⁰. Kahvehanelerin tekrar açılması ile, isteyen berberler kahvehanelerde mesleklerine devam edebilmiş, müstakil olarak berberlik yapmak isteyenler ise kendi dükkânlarını açabilmişlerdir²⁵¹. 19. yüzyılda Kırkkilise'de 16 berber vardır ve hepsi Müslüman'dır.

Fırıncılık, Osmanlı toplumunda icra edilen önemli mesleklerden biridir. 17. yüzyılda fırıncılar, Müslüman ve gayrimüslim esnaf loncalarında birlikte yer alırlardı. Osmanlı toplumunda genellikle fırın işleten esnafın çoğunun, ekmekçi ustalarının ise tamamının Ermeni oldukları söylenmektedir²⁵². Dönemsel farklılıklar ile değişmesi muhtemel olan bu sonuçlarla, 19. yüzyıl Kırkkilise fırıncılarını

---

²⁴⁹ Hasan Yelmen, "Debbağlık", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, C. III, 1994, s. 13.

²⁵⁰ Nalân Turna, "19. Yüzyılın İlk Yarısında İstanbul'da Berber Olmak Berber Kalmak", **İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarih Enstitüsü Yakın Dönem Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. V. S. 9, 2005, s. 171-188,

²⁵¹ Koçu, **a.g.e.**, s. 47-48.

²⁵² Metin Demirtaş, **Osmanlı'da Fırıncılık 17. Yüzyıl**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2008, s. 74-75.

karşılaştığımızda sonucun Kırkkilise’de değişmediğini söyleyebiliriz. Defterlerimizde fırıncılık mesleğiyle uğraşan 15 esnafın tümünün Hıristiyan olduğunu görmekteyiz. Ancak defterlerdeki bilgilerle Rum veya Ermeni oldukları konusunda kesin sonuca varamamaktayız.

Bezirgân, ticaret, sarraflık, resmi ve özel müesseselere mal temini ile uğraşan tüccarlara denilirdi. 17. yüzyıldan sonra Hıristiyan ve bilhassa Musevilerin eline geçmiş olan bu meslek son derece kârlıydı²⁵³. Bezirgânlık Kırkkilise merkezde de sadece gayrimüslimlerce icra edilen mesleklerdendi. Toplam 15 meslek ehlinin sadece biri Yahudi diğerleri Hıristiyan’dır.

Çerçilik, değiş tokuş işinin mesleğe dönüşmesiyle zaman içinde pazar gibi yerlerde herkesin ihtiyacı doğrultusunda alıp sattığı iğne iplikten çanak çömleğe, oyuncaktan leğene kadar ufak tefek eşyanın bulunduğu tezgâhlardır²⁵⁴. Bu hizmeti köylere mezralara ve çeşitli yerleşim mekânlarına yük hayvanı ile taşıyan seyyar satıcılar çerçilik mesleğini oluşturmuştur. Bu mesleği icra edenlere yaymacı, sergici, tuhafçı da denilmekteydi²⁵⁵.

Günümüzde de kullanılan “çer çöp” kelimesi bu meslekten çağrışım yapan bir ifade biçimidir. Çerçicilerin, Kırkkilise’de çarşamba günleri kurulması kabul edilen yöre pazarında tezgâh açtıkları düşünülmektedir²⁵⁶. Kırkkilise genelinde çerçilik yapan toplam 13 meslek erbabının hepsi gayrimüslimdir. Bunların 10’u Yahudi ve 3’ü Hıristiyan’dır. Kırkkilise’de Yahudilerin en fazla tercih ettikleri meslek çerçiliktir.

Bekçi/pasban, Osmanlı günlük hayatında mahalle dirlik ve güvenliği bakımından mühim bir yer teşkil etmektedir. Bekçiler mahallenin malını canını emanet ettiği, yangın ve afetleri, devletin emir ve fermanlarını duyuran mahalleyle

---

²⁵³ Mehmet İpşirli, “Bezirgân”, **DİA**, C. VI. 1992, s. 103.

²⁵⁴ Suraiya Faroqhi, **Osmanlı’da Kentler ve Kentliler**, Çev. Neyyir Kalaycıoğlu, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1993, s. 72.

²⁵⁵ M. Ali Diyarbakırlıoğlu, **Kaybolan Meslekler ve Son Ustalar**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası, 2010, s. 33-39.

²⁵⁶ 1848 yılına ait bir belgede “Kırkkilise’de pazar kurulmadığından bundan sonra çarşamba günleri kurulmasına izin verilmiştir” denmektedir. Bu belge ile muhtemelen daha önce Kırkkilise’de pazar kurulmadığını ve Kırkkilise halkının talepte bulunduğunu ve devletin kabul ederek pazarın çarşamba günü kurulmasına karar verdiğini söyleyebiliriz. BOA, MVL. nr. 64/27. Bugün de Kırklareli’nde halk pazarı çarşamba günleri kurulmaktadır.

alakalı her şeyden haberdar kimselerdir²⁵⁷. Kırkkilise mahalleleri genelinde toplam 8 bekçi ve 4 pasban kaydı vardır. Farsça da “pasban” demek olan bekçi kelimesinin defterlerde iki şekilde kayda geçmesi mesleğin farklılığından değil, iki adın da bu meslek için kabul görmesinden ve kullanımının kâtiplerin alışkanlıklarına göre değişmesindedir.

Celep, Osmanlı literatüründe kasaplara koyun ve sığır tedarik edip satan esnafa verilen isimdir²⁵⁸. 16. yüzyıldan itibaren mevcut olan celeplerin özellikle İstanbul’un et ihtiyacının karşılanması için celep teşkilatı haline getirildiği bilinmektedir²⁵⁹.

19. yüzyılda Kırkkilise merkez kazada bu meslekle uğraşan 11 meslek ehli bulunmaktadır ve bunların hepsi Hıristiyan’dır.

2. Mesleklerin Mahallelere ve Cemaatlara Göre Dağılımı

a) Karakaş Mahallesi

Kırkkilise Kazası’nın en kalabalık mahallesi olan Karakaş Mahallesi’nde Müslüman, Hıristiyan, Yahudi ve Kiracıyanın uğraştıkları toplam 63 çeşit meslek mevcuttur. Mahallede meslek sahibi olanların sayısı 290, meslek sahibi olmayanların sayısı ise 195’dir. Mahallenin % 40’ı meslek sahibi değildir, bu da ciddi bir orandır. Meslek sahibi olmayanların altısı yetim, üçü yardım ile geçinmektedir. Kalan meslek sahibi olmayan 168 kişi hakkında malumatımız defterlerdeki bilgilerle sınırlıdır²⁶⁰.

Karakaş Mahallesi’nde yaşayanların en çok uğraştıkları mesleklerin başında % 17 ile işçilik gelmektedir. İşçilik mesleğini abacılık, bakkallık, ziraatçılık ve çobanlık takip etmektedir.

---

²⁵⁷ Koçu, a.g.e., s. 123-124.

²⁵⁸ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara, 1970, s. 161.

²⁵⁹ Kala, “İstanbul’un Et İhtiyacının Temini İçin Kurulan Kasap ve Celep Teşkilatları”, s. 13.

²⁶⁰ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06004.

Tablo 5: Karakaş Mahallesi Toplam Meslek Dağılımı

KARAKAŞ Mahallesi Toplam Meslek Dağılımı					
Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli
İşçi	50	Abacı Kalfası	2	İmam ve Hatib	2
Abacı	26	Bakkal Kalfası	2	Cami-i Atik İmamı	1
Bakkal	26	Kalaycı Esnafı	2	Debbağ Kalfası	1
Erbab-ı Ziraat	24	Kiremitçi Kalfası	2	Derviş	1
Çoban	11	Muytab Esnafı	2	Doğramacı	1
Dülger	10	Muytab Kalfası	2	Duhancı	1
Fıçı	10	Süvari Zabıtası	3	Kasap Kalfası	1
Kürkçü	9	Tenekeci	2	Kâtip	1
Nalbant	9	Yemenici	2	Kayyum ²⁶¹	1
Çerçi	8	Yemenici Kalfası	2	Kazancı	1
Hizmetkâr ile Ziraat Eden	8	Arabacı Çırağı	1	Kuyumcu Çırağı	1
Arabacı	6	Arabacı Kiracısı	1	Kürkçü Çırağı	1
Bağcı	6	Bahçivan	1	İmamı Evvel	1
Hizmetkâr	6	Bahçivan Çırağı	1	Mehter	1
Kuyumcu	6	Bakkal Çırağı	1	Nalbant Çırağı	1
Eskici	5	Berber Çırağı	1	Nalbant Kalfası	1
Kapçı	5	Berber Esnafı	1	Semerci	1
Boyacı	4	Bozacı	1	Siğirtmaç	1
Çarıklı	4	Yaya Zabıtası	2	Süvari Sipahi Takayyüdü	1
Fırıncı	3	Terzi Kalfası	1		
Terzi	3				

Karakaş Mahallesi'nde ikamet eden 198 meslek sahibi Zımmiyan, 39 çeşit meslek ile uğraşmaktadır. Mahallede bulunan Hıristiyanların yoğun olarak uğraştıkları mesleklerin başında işçilik, abacılık, bakkallık, ziraatçılık, dülgercilik ve kürkçülük gelmektedir. Mahalledeki tüm abacı, bakkal, dülger ve kürkçüler Hıristiyan'dır. Ayrıca fırıncılık ve kasaplık da mahallede sadece Hıristiyanların yaptıkları mesleklerdendir. Meslek sahibi olmayan 86 Hıristiyan'ın altısı hatun, üçü yetim ve ikisi yardım ile geçinmektedir.

Karakaş Mahallesi'nde Müslümanların tercih ettikleri meslekler 23 çeşittir. Meslek sahibi Müslümanların sayısı, meslek sahibi olmayanlardan daha azdır. Bu duruma ilk defa Karakaş Mahallesi'nde karşılaşılımıştır. Toplam meslek sahibi olanların sayısı 450 iken meslek sahibi olmayanların sayısı 89' dur. Meslek sahibi olmayanların 14'ü hatun ve 3'ü yetimdir. Geri kalan 72 kişinin meslek hanesi boştur.

²⁶¹ Camilerde temizlik yapan ve eşyayı koruyan cami hademesi, bkz.: Ayverdi, "kayyim-kayyum", a.g.e., s. 1643.

Tablo 6: Karakaş Mahallesi Hıristiyan Meslek Dağılımı

Karakaş Mahallesi HİRİSTİYAN Meslek Dağılımı					
Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli
İşçi	35	Nalbant	3	Bozacı	1
Abacı	26	Terzi	3	Duhancı	1
Bakkal Esnafı	26	Bakkal Kalfası	2	Hizmetkâr ile Zer Eden	1
Erbab-ı Ziraat	17	Kalaycı Esnafı	2	Eskici	1
Dülger	10	Kiremitçi Kalfası	2	Hizmetkâr	1
Kürkçü	9	Koyun Çobanı	2	Kasap Kalfası	1
Çoban	9	Abacı Kalfası	1	Kazancı	1
Fıçı	8	Arabacı Çırağı	1	Kuyumcu Çırağı	1
Kuyumcu	6	Arabacı Kiracısı	1	Kürkçü Çırağı	1
Arabacı	5	Bahçivan	1	Muytab Esnafı	1
Bağcı Esnafı	5	Bahçivan Çırağı	1	Semerci Esnafı	1
Boyacı	4	Yemenici Kalfası	1	Terzi Kalfası	1
Fırıncı	3	Bakkal Çırağı	1	Yemenici	1

Müslümanların yoğun olarak tercih ettikleri mesleklerden birinci sırada “ziraat ehli olmayıp” hizmetkâr ile ziraat yapan bir sınıf vardır. Nalbantlık yine Müslümanların uğraştıkları mesleklerdendir. Mahallede bir kâtip²⁶², iki hatip²⁶³, ve üç imam bulunmaktadır. İmamların ikisi Karakaş Mahallesi imam-ı evveli ve imam-ı sanisi iken²⁶⁴ bir diğeri Cami-i Atik imamıdır. Mahallede ayrıca üç süvari zabıtası ve bir süvari sipahi emeklisi vardır.

Tablo 7: Karakaş Mahallesi Müslüman Meslek Dağılımı

Karakaş Mahallesi MÜSLÜMAN Meslek Dağılımı					
Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli
Erbab-ı Ziraat Olmayıp	8	Hatib	2	Süvari Sipahi Emeklisi	1
Nalbant	6	Arabacı	1	Yaya Zabıtası	1
Hizmetkâr	5	Debbağ Kalfası	1	Yemenici	1
Erbab-ı Ziraat	4	Derviş	1	Yemenici Kalfası	1
Eskici	4	Kâtip	1	Berber	1
Süvari Zabıtası	3	Kayyum	1	Berber Çırağı	1
İmam	3	Mehter	1	Doğramacı	1
Nalbant Kalfası	2	Muytab	1		

²⁶² Ali Bin Mehmed, Vize Sancağı Kaymakamlığı dâhilinde, aylık 200 kuruş maaş ile istihdam edilmektedir. Geliri ile toplam hâsılatı 757 kuruştur. BOA, ML. VRD. TMTM.d., nr. 06004, s. 4.

²⁶³ Karakaş Mahallesi Hatibi Abdulvahhap bin Mehmet ve Cami-i Kebir ile Karaca İbrahim Camii Şeriflerinde görev yapmakta olan Ahmet Efendi Bin Numan'dır. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06004, s. 10, 30.

²⁶⁴ İmam-ı evvel Abdurrahman bin Mehmet, hane no: 29'da ikamet etmektedir. Toplam 1242 kuruş hâsılatı vardır. İkinci imam ise aynı zamanda hatip olan Abdulvahhap bin Mehmet'tir. Hane 30'da ikamet etmektedir. Toplam hâsılatı 353 kuruştur. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06004, s. 10.

Mahallede bulunan Yahudilerin icra ettikleri dört çeşit meslek, 19 meslek ehli tarafından icra edilmektedir. Meslek sahibi olmayanların sayısı da 19'dur. Mahallede Yahudi mesleğidir diyebileceğimiz çerçilik sekiz hane reisinin tercihiyle birinci sırada yer almaktadır. Kapçılık, çarıkçılık ve tenekecilik de mahallede sadece Yahudiler tarafından icra edilmektedir.

Karakaş Mahallesi'nde bulunan Kiracıyanın en çok yaptıkları mesleklerin başında işçilik gelmektedir. Mahalle'de Kiracıyan meslek sahipleri 23 ve meslek hanesi yazılmayanların sayısı ise 4'tür.

Tablo 8: Karakaş Mahallesi Yahudi ve Kiracıyan Meslek Dağılımı

Yahudiyan Meslek		Kiracıyan Meslek	
Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli
Çerçi	8	İşçi	14
Kapçı	5	Fıçı	2
Çarıkçı	4	Muytab Kalfası	2
Tenekeci	2	Abacı Kalfası	1
İaneyle Geçinmekte	1	Bağcı amelesi	1
Boş	18	Çoban	1
		Nalbant Çırağı	1
		Siğirtmaç	1
		Boş	4

b) Dellakzade Mahallesi

Dellakzade Mahallesi'nde yaklaşık 60 çeşit meslek bulunmaktadır. Meslek haneleri yazılmamış 37 haneden 11'i hatun, 4'ü yetim, 9'u metruk²⁶⁵, 4'ü ise yardım ile geçinmektedir. Mahallede en fazla rağbet edilen meslek 41 kişinin icra ettiği kiremitçi kalfalığıdır. Dellakzade Mahallesi bağcı amelesi, arabacı, terzi, ziraat ehli, kuyumcu, bakkal ve dülgerlerin yoğunlukta olduğu bir mahalledir. Mahallede bir papaz²⁶⁶ ve bir hatip²⁶⁷ vardır.

Dellakzade Mahallesi'nde Müslüman ve gayrimüslim halkın meslek tercihleri ve dağılımı değerlendirildiğinde, yine nüfus bakımından gayrimüslimlerin fazla

²⁶⁵ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06000, hane no: 101, 113, 123,153, 211, 346, 349, 350, 351.

²⁶⁶ 314 numaralı hanede ikamet eden Papaz Stefan'dır. Toplam hâsılatı 5596 kuruştur. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06000, s. 103.

²⁶⁷ Hafız Süleyman bin Mehmet, Cami-i Atik'de hatiplik yapmaktadır. Hane no: 28'de ikamet etmektedir ve toplam hâsılatı 297 kuruştur. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06000, s. 11.

olduğu bu mahallede, meslek sahibi gayrimüslimler de sayıca fazladır. Dellakzade Mahallesi’nde gayrimüslimler yaklaşık 50 çeşit meslekle uğraşmaktadır.

Tablo 9: Dellakzade Mahallesi Toplam Meslek Dağılımı

DELLAKZADE Mahallesi Toplam Meslek Dağılımı					
Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli
Kiremitçi Kalfası	41	Araba Kiracısı	3	Azadan	1
Bağcı Amelesi	39	Celep	3	Bağcı	1
Arabacı	24	Kahveci	3	Bargir Kiracısı	1
Terzi	24	Kazancı	3	Bekârci ²⁶⁸	1
Erbab-ı Ziraattan	23	Kuyumcu Kalfası	3	Berber	1
Kuyumcu	21	Bahçe Amelesi	2	Bileğci	1
Bakkal	18	Bakkal Kalfası	2	Hatib	1
Dülger	18	Bekçi	2	Çörekçi Kalfası	1
Kiremitçi	17	Bükmeci	2	Debbağ	1
Attar	12	Çizmecî	2	Duhancı	1
Boyacı	12	Çoban	2	Kıracı	2
Çoban Hizmetkârı	12	Çörekçi	2	Kunduracı	1
Papuççu	12	Eskici	2	Mumcu	1
Hizmetkâr	10	Kalaycı	2	Öküz Kiracısı	1
Kürkçü	8	Korucu	2	Hizmetkâr	2
Terzi Kalfası	6	Mismarci ²⁶⁹	2	Sepetçi	1
Yemenici	6	Muytaf	3	Siğirtmac	1
Hancı	4	Paspan	2	Ayak Hizmetinde	1
Kasap	4	Bağcı Amelesi	1	Sürücü	1
Nalbant	4	Doğramacı Çırağı	1		
Rençber Amelesi	4	Papaz	1		
Abacı	4				

Mahallede Hıristiyanların en fazla tercih ettiği meslekler arasında kiremitçi kalfalığı, bağcı ameliliği, arabacılık, terzilik, kuyumculuk, dülgerlik, ziraatçılık, kiremitçilik ve bakkallık bulunmaktadır. Mahallenin % 92’si meslek sahibidir. Meslek hanesi boş olan 33 haneden 10’u hatun, 9’u metruk, 4’ü yetim, 2’si yardım ile geçinmektedir. Yine mahallede bulunan kasap, bakkal, attar ve kuyumcuların hepsi Hıristiyan’dır.

²⁶⁸ Bi-kâr işsizlere ve herhangi bir sana’at işçiliği bilmeyen kişilere denmektedir. Bekâr olarak da kullanılmıştır. Bu kişiler belli bir sana’at öğrenene kadar eğitim alır ve dükkân üstlerinde bulunan odalarda veya kendileri için ayrılmış hanlarda kalırlar. Bu kişilerin eğitimi ve kontrollerini sağlayan Bi-kârci ise, muhtemelen bikâr odalarını ve hanlarını kiralamakla görevli kişilerdir. Bkz.: Ergin, a.g.e., “İhtisap Ağalığı Nizamnamesi”, s. 348-349; BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06000, s. 52, hane 151.

²⁶⁹ Çivi ve mihçilik işleri ile meşgul olan meslek grubu için, bkz.: Ayverdi, a.g.e., “Mismar”, s. 2112.

Tablo 10: Dellakzade Mahallesi Hıristiyan Meslek Dağılımı

Dellakzade Mahallesi HIRİSTİYAN Meslek Dağılımı					
Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli
Kiremitçi Kalfası	41	Kasap	4	Bağcı	1
Bağcı Amelesi	37	Celep	3	Bargir Kiracısı	1
Arabacı	24	Kazancı	3	Bekârcı	1
Terzi	24	Kuyumcu Kalfası	3	Bileğci	1
Kuyumcu	21	Nalbant	3	Çörekçi Kalfası	1
Dülger	18	Rençber Amelesi	3	Değirmenci Hizmetkârı	1
Erbabı Ziraat	18	Abacı	3	Duhancı	1
Kiremitçi	17	Korucu	2	Eskici	1
Bakkal	18	Bakkal Kalfası	2	Hancı	1
Attar	12	Bükmeci	2	Kıracı	1
Boyacı	12	Çizmeçi	2	Kunduracı	1
Çoban Hizmetkârı	12	Çoban	2	Mismarcı	1
Papuççu Esnafı	12	Çörekçi	2	Mumcu	1
Hizmetkâr	10	Kahveci	2	Öküz Kiracısı	1
Kürkçü	8	Kalaycı	2	Papaz	1
Terzi Kalfası	6	Arabacı Kiracısı	2	Sepetçi	1
Yemenici	6	Azadan ²⁷⁰	1	Siğirtmac	1

Dellakzade Mahallesi'nde meslek sahibi Müslümanlar 19 farklı meslek çeşidiyle uğraşmaktadır. Toplam 32 hane reisinin 29'u meslek sahibidir. Mesleği yazılmamış olan üç haneden biri metruk, biri boş, diğeri ise yardım ile geçinmektedir. Bu mahalle Müslümanlarının en fazla tercih ettikleri meslek ziraatçılıktır.

Tablo 11: Dellakzade Mahallesi Müslüman Meslek Dağılımı

Dellakzade Mahallesi MÜSLÜMAN Meslek Dağılımı					
Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli
Erbabı Ziraatdan	5	Doğramacı Çırağı	1	Eskici	1
Hancı	3	Araba Kiracısı	1	Kahveci	1
Bağcı Amelesi	2	Ayak Hizmetinde	1	Mismarcı	1
Bekçi	2	Berber	1	Kıracı	1
Muytab/Muytaf	2	Hafız/Hatib	1	Nalbant	1
Pasban	2	Debbağ	1	Rençber Amelesi	1
Sürücü	1				

²⁷⁰ Kalut veledi Yanaki, 53. hanede ikamet etmektedir. Toplam hâsılatı 2047 kuruştur. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06000, s. 21.

c) Cami-i Kebir Mahallesi

19. yüzyıl ortalarında Cami-i Kebir Mahallesi'nde yaklaşık 75 çeşit meslek icra edilmiştir. Mahallenin büyüklüğü ve kozmopolit yapısı bu çeşitliliğin sebeplerindendir. Mahallede Müslüman, Hıristiyan, Yahudi ve Çingenelerin bulunduğu 316 meslek sahibi meslek durumu yazılmamış 45 kişi bulunmaktadır. Meslek durumu belirtilmemiş olanların yedisi dul hatun, beşi yetim, ikisi ise yardım alarak geçimini temin etmektedir.

Tablo 12: Cami-i Kebir Mahallesi Toplam Meslek Dağılımı

CAMİ-İ KEBİR Mahallesi Toplam Meslek Dağılımı					
Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli
Bağcı	31	Sekban	4	Hancı	3
Arabacı	14	Terzi	4	İmam	1
Bezîrgân	13	Duhancı	3	Keçeci	1
Kiremitçi	13	Eskici	3	Kıracı	1
Erbab-ı Ziraat	12	Helvacı	3	Kiremitçi Kalfası	1
Kalaycı	12	Kahveci	3	Kunduracı Kalfası	1
Papuççu	12	Kürekçi	3	Kürekçi Kalfası	1
Fıçı	11	Yapakçı	3	Leblebici	1
Çoban	10	Berber	2	Lüleci	1
Hizmetkâr	9	Celep Hizmetkârı	2	Mekteb-i Tıbbiye	1
Kuyumcu	8	Çarıklı	2	Meshçi	1
Yemenici	8	Çerçi	2	Meşayih	1
Boyacı	7	Rençber	2	Muhzır Mahkeme	1
Bağcı Amelesi	6	Tüccar	2	Nalbant Çırağı	1
Kasap	6	Abacı çırağı	1	Papaz	1
Nalbant	6	Amel-Mande ²⁷¹	1	Papuççu Kalfası	1
Abacı	5	Attar	1	Saatçi	1
Bakkal	5	Bahçivan	1	Sarrafi	1
Celep	5	Bargir Sürücü	1	Sipahi Onbaşı	1
Debbağ	5	Bezîrgân Çırağı	1	Tabib	1
Dülger	5	Bezîrgân Kalfası	1	Taşçı	1
Kâtip	5	Boyacı Kalfası	1	Terzi Çırağı	1
Mumcu	5	Canbaz ²⁷²	1	Terzi Kalfası	1
Timarlı Sipahi	5	Doğramacı	1	Tüfenkçi	1
Kunduracı	4	Eğerci	1		
Mellah	4	Hace	1		
Muytap	4				

²⁷¹ İşini yapamayacak derecede aciz kimse için kullanılmaktadır. Ayverdi, **a.g.e.**, “Amelmande”, s. 131.

²⁷² İp ile oynayıp maharetler gösteren kimse. Bkz.: Merçil, **a.g.e.**, s. 126; At alıp satan kimselere de denilmektedir. Bkz.: Sâmi, **Kamus-ı Türkî**, s. 467.

Cami-i Kebir Mahallesi'nde en fazla icra edilen meslek bağcılıktır. Bağcılık mesleğini arabacılık, bezirgânlık, kiremitçilik, kalaycılık, pabuççuluk, ziraatçılık, fiçicilik ve çobanlık izlemektedir.

Mahallede 31 hane reisi bağcılıkla uğraşmaktadır. Mahallede bir imam²⁷³, bir papaz²⁷⁴ ve biri Hıristiyan dört kâtip²⁷⁵ bulunmaktadır. İlginç olan mahallede tek bir doktor vardır ve defterlerimizde başka mahallelerde hiçbir tabib kaydına rastlanılmamıştır²⁷⁶. Ayrıca mahallede Hıristiyan tebaadan Galata Mektebi Tıbbiyesi'nde yatılı okuyan adı verilmemiş bir tıp öğrencisi de bulunmaktadır²⁷⁷.

Cami-i Kebir Mahallesi'nde bulunan Hıristiyanlar 56 çeşit meslekle uğraşmaktadır. Mahallede meslek ehli olan 204, meslek hanesi yazılmamış veya herhangi bir mesleği bulunmayan 21 Hıristiyan bulunmaktadır. Meslek hanesi boş olanların dördü dul, üçü yetim ve ikisi yardım ile geçinmektedir.

Hıristiyanların uğraştıkları mesleklerin başında bağcılık, kiremitçilik, bezirgânlık, pabuççuluk, kiremitçilik, fiçicilik ve arabacılık gelmektedir. Mahallede bulunan toplam dokuz çoban, altı kasap ve beş bakkalın hepsi Hıristiyan'dır. Mahallenin hatta Kırkkilise merkez kazasının tek doktoru da Hıristiyan'dır.

---

²⁷³ Cami-i Kebir Mahallesi'nde hane no:36'da mukim, imamı evvel Hüseyin bin Mehmet'tir. Toplam hâsılatı 945 kuruştur. BOA, ML.VRD.TMT. nr. 06010, s. 12.

²⁷⁴ Hane 185'de ikamet eden Tanas veledi Yanaki'dir. Toplam hâsılatı 649 kuruştur. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06010, s. 81.

²⁷⁵ Mahallede meskûn Müslüman kâtipler, Ahmet bin Mustafa, Hüseyin bin Ahmet Salih bin Ali'dir. Kitabet vazifesinde olan gayrimüslim ise Yorgi veledi Tanasaki'dir. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06010, sırasıyla bkz.: s. 14, 20, 24, 43.

²⁷⁶ Mahalle doktorunun ismi Mihalaki veledi Dimitri'dir ve hane no: 64'te ikamet etmektedir. Toplam 613 kuruş geliri vardır. Bunun 500 kuruşu zuhurat geliridir. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06010, s. 50. Defterlerimizde Tabib esnafındandır diye yazılmıştır. Esnaf tabib, tabiplik yapanların tümünün teşkil ettiği sınıfa denilse de bununla genellikle saraya bağlı olmayan serbest olarak çalışan tabip sınıfı kastedilmektedir. Daha detaylı bilgi için bkz.: Ayten Altıntaş & Hanzade Doğan "Osmanlı'da Esnaf Tabip ve Ahilik Teşkilatı İle İlişkisi", **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 132. Haziran 2001, s. 126.

²⁷⁷ Aleksandr veledi Dimitraki'nin oğlu diye kayıtlara geçmiştir. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06010, s. 42.

Tablo 13: Cami Kebir Mahallesi'nde Hıristiyan Meslek Dağılımı

Cami Kebir Mahallesi'nde HIRİSTİYAN Meslekleri			
Meslekler	Meslek ehli	Meslekler	Meslek ehli
Bağcı	20	Kıracı	1
Kiremitçi	13	Eskici	1
Bezîrgân	12	Esir	1
Papuççu	12	Eğerci	1
Fıçıcı	11	Doğramacı	1
Arabacı	10	Keçeci	1
Çoban	9	Amel-Mande	1
Kuyumcu	8	Muytab	1
Yemenici	7	Tüccar	2
Boyacı	7	Boyacı Kalfası	1
Bağcı Amelesi	6	Bezîrgân Kalfası	1
Kasap	6	Bezîrgân Çırağı	1
Mumcu	5	Mektebi-i Tibbiye	1
Dülger	5	Kotraci ²⁷⁸	1
Celep	5	Terzi Kalfası	1
Bakkal	5	Saatçi	1
Abacı	5	Terzi Çırağı	1
Terzi	4	Taşçı	1
Kunduracı	4	Tabip	1
Kahveci	3	Papuççu Kalfası	1
Nalbant	3	Nalbant Çırağı	1
Hizmetkâr	3	Terzi Çırağı	1
Erbab-ı Ziraat	3	Papaz	1
Kürekçi	3	Kürekçi Kalfası	1
Duhancı	2	Kunduracı Kalfası	1
Celep Hizmetkârı	2	Kiremitçi Kalfası	1
Hancı	1	Kâtip	1
Bahçevan	1	Abacı Çırağı	1

Cami-i Kebir Mahallesi'nde bulunan Müslümanlar 26 çeşit meslek ile uğraşmaktadırlar. Mahallede meslek sahibi olan 78 ve meslek hanesi yazılmayan 23 Müslüman bulunmaktadır. Meslek ehli olmayanların üçü dul, ikisi yetimdir. Başka mahallede tahrir olmuş iki hane reisinin de mesleği yazılmamıştır. Mahallede bulunan beş kâtibin dördü Müslüman'dır. Mahallede bir imam²⁷⁹, dört tımarlı sipahi ve ayrıca bir sipahi onbaşısı bulunmaktadır²⁸⁰.

²⁷⁸ Kotra, hayvanların erkeğini, dişisini ve yavrusunu ayrı ayrı bulunduran küçük mandıraya denmektedir. Bkz.: Ayverdi, "Kotra", **a.g.e.**, C. II, s. 1777.

²⁷⁹ Toplam hâsılatı 945 kuruş olan mahalle imamı evvel-i hane no: 36'da sakin Hüseyin bin Mehmet'tir. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06010, s. 12.

²⁸⁰ Hane no: 56'da sakin Mehmet bin Ahmet sipahi onbaşı, toplam 8.875 kuruş geliri vardır, bunun 8800 kuruşu zuhurat geliridir. Tımarlı sipahiler ise hane no:66'da sakin Hacı Ahmet bin Ali, hane no: 81'de sakin Ali bin Ahmet, hane no: 91'de sakin Zaim Ali bin Mustafa, hane no: 93'te sakin Hacı Ahmet Bey'dir. Toplam hâsılatları 3.000-9.000 kuruş arasında değişmektedir. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06010, sırasıyla s. 16, 19, 23, 26.

Tablo 14: Cami-i Kebir Mahallesi Müslüman Meslek Dağılımı

Cami-i Kebir Mahallesi MÜSLÜMAN Meslek Dağılımı					
Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli
Bağcı	11	Helvacı	3	Leblebici	1
Erbab-ı Ziraat	9	Muytap	3	Lüleci	1
Hizmetkâr	6	Nalbant	3	Meshci	1
Debbağ	5	Berber	2	Meşayih	1
Tımarlı Sipahi	4	Eskici	2	Muhzır Mahkeme	1
Arabacı	4	Rençber	2	Sipahi Onbaşı	1
Kâtip	4	Cambaz	1	Tüfenkçi	1
Mellah	4	Hace	1	Yemenici	1
Sekban	4	İmam	1		

Cami-i Kebir Mahallesi'nde Yahudiler yedi çeşit meslekle uğraşmaktadırlar. Meslek sahibi olan Yahudiler 11 hanedir. Mesleği yazılmamış bir hane reisi vardır. Yapakçılık²⁸¹ toplam üç hanenin tercih ettiği bir meslektir. Çerçicilik ve çarıkçılık Yahudilerin Cami-i Kebir Mahallesi'nde yaptıkları mesleklerdendir.

Şekil 15: Cami-i Kebir Mahallesi'nde Yahudilerin ve Çingenerin Meslekleri

Çingenerin uğraştığı meslekler tüm Kırkkilise genelinde olduğu gibi Cami-i Kebir Mahallesi'nde de iki çeşittir. Toplam 13 hanelik nüfusun 12 hane reisi kalaycılık ile meşgulken bir hane reisi beygir sürücülüğü yapmaktadır.

²⁸¹ Kırılmış koyun yünü ticareti yapan meslek türü, bkz.: Ayverdi, "Yapakçı", a.g.e., C. III, s. 3408.

d) Hacı Zekeriya Mahallesi

Hacı Zekeriya Mahallesi'nde icra edilen yaklaşık 60 çeşit meslek arasında en fazla kiremitçilik mesleği ile uğraşılmaktadır. Mahallede 16 meslek erbabı bu meslektendir. Hizmetkârlık, çobanlık, ırgatlık ve rençperlik de yine mahallede en çok tercih edilen meslekler arasındadır.

Mahallede dört imam ikamet etmektedir. Üç imam bu mahalle caminin imam-ı evveli, imam-ı sani ve salisi yani birinci, ikinci ve üçüncü imamlarıdır. İmamlık mesleği, ancak bir camide birden fazla imam var ise bu şekilde ayrılmaktadır. Bu durum mahallenin oldukça büyük bir camii ve kalabalık bir cemaati olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca Kadı Karyesi'nin imamı da bu mahallede ikamet etmektedir. Mahallede bir de İhtisab Didebanı yani gümrük memuru bulunmaktadır²⁸².

Tablo 15: Hacı Zekeriya Mahallesi Toplam Meslek Dağılımı

HACI ZEKERİYA Mahallesi Toplam Meslek Dağılımı					
Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli
Kiremitçi Esnafı	16	Müytâb Şakirdi	3	Ziraat	1
Hizmetkâr	9	Tarla Korucusu	3	İhtisab Didebanı	1
Çoban	8	Bağcı	2	İmam Sani	1
Irgat	8	Kiremitçi Şakirdi	2	Kadayıfçı	1
Rençber	8	Kuyumcu	2	İmam(Kadı Karyesinde)	1
Fiğci Esnafı	6	Kürkçü	2	Kahveci	1
Arabacı	5	Muytab	3	Kazancı	1
Attar	5	Pasban	2	Kunduracı	1
Nalbant	5	Tenekeci	2	İmam-ı Salis	1
Abacı	4	Terzi	2	Mıhçı	1
Bakkal	4	Tüfenkçi	2	Müezzin	1
Berber Şakirdi	4	Asker	1	Nalbant Şakirdi	1
Helvacı	4	Bahçıvan	1	Tarakçı	1
Kalaycı	4	Bekçi	1	Terzi Kalfası	1
Kıracı	4	Boyacı	1	Tımarlı Süvari	1
Pabuççu	4	İmam-ı Evvel	1	Yemenici	1
Bağcı Amelesi	3	Celep	1	Yemişçi	1
Dülger	3	Eskici	1	Zaptiye	1
Kasap	3	Fırıncı	1	Ziraat Müdürlüğü Meclis Üyesi	1

Mahallede dikkat çekici bir durum meslek sahibi olmayanların fazlalığıdır. Meslek hanesi yazılmamış hane sayısı 100'dür ki bu rakam diğer mahallelerle

²⁸² Gümrük memuru İsmail bin Hüseyin'in senelik 381 kuruş geliri vardır ve hane no:14'te oturmaktadır. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06005, s. 6.

karşılaştırıldığında oldukça fazladır. Mahallede yüz kişiden on iki kişi yardım ile geçinmekte dördünün yetim olduğu kaydedilmiştir. Ancak geri kalan 82 hanenin meslek durumu netlik kazanamamıştır. Kâtiplerin meslek hanesini kaydetmeyi unuttuğu veya atladığı durumlar söz konusudur ancak Hacı Zekeriya Mahallesi'nde bu durum unutkanlık veya dikkatsizlik yüzünden gerçekleşemeyecek kadar fazladır. Bu hane reislerinin herhangi bir işi olmağını kabul edersek mahallenin % 40'ının işsiz olduğunu söylemek mümkündür.

Hacı Zekeriya Mahallesi'nde yaşayan gayrimüslimler yaklaşık 30 çeşit meslekle uğraşmaktadır. Hıristiyanların meslek tercihlerinde birinci sırada kiremitçilik daha sonra çobanlık, ırgatlık, fırıncılık ve bakkallık gelmektedir. Mahallede bulunan Hıristiyanların 98'i meslek sahibi ve meslek sahibi olmayan veya meslek hanesi yazılmamış olanlardan, dördü yardım ile geçinmekte üçü ise yetimdir.

Tablo 16: Hacı Zekeriya Mahallesi Hıristiyan Meslek Dağılımı

Hacı Zekeriya Mahallesi HIRİSTİYAN Meslek Dağılımı					
Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli
Kiremitçi	16	Kasap	3	Kazancı	1
Çoban	8	Dülger	3	Kıracı	2
Fıçıcı	6	Hizmetkâr	3	Bahçıvan	1
Irgat	6	Kiremitçi Şakirdi	2	Boyacı	1
Bakkal	5	Terzi	2	Muytab	1
Attar	5	Nalbant	2	Terzi Kalfası	1
Arabacı	5	Kürkçü	2	Kunduracı	1
Abacı	4	Fırıncı	2	Bakırcı	1
Papuççu	4	Rençber	2	Nalbant Şakirdi	1
Yardım ile Geçinen	4	Kuyumcu	2	Celep	1

Hacı Zekeriya Mahallesi'nde yaşayan Müslümanlar ise yaklaşık 30 çeşit meslekle uğraşmaktadır. Mahallede 64 meslek sahibi ve 18 meslek sahibi olmayan kişi vardır. Bunlardan biri yetim, biri hatun, sekizi ise yardım ile geçinmektedir. Mahallede en fazla icra edilen meslekler rençberlik, hizmetkârlık, berberlik ve helvacılıktır. Mahallede bir asker ve bir süvari eri bulunmaktadır. Ayrıca üçü mahallede bulunan caminin, biri de Kadı Karyesi'nde bulunan caminin imamı²⁸³

²⁸³ Hacı Zekeriya Camii Şerifi imam-ı evveli Mustafa bin Ahmet'tir ve toplam Hâsılatı 908 kuruştur. İkinci imamı ise toplam Hâsılatı 327 kuruş olan Ahmet bin Mehmet'tir. Mahallede bulunan üçüncü imam toplam hâsılatı 270 kuruş olan Hüseyin bin Mehmet, Kadı Karyesi'nde bulunan cami imamının

olmak üzere mahallede toplam dört imam vardır. Ahmet bin İbrahim adında bir müezzin de Hacı Zekeriya Mahallesi'nde ikamet etmektedir²⁸⁴. Mahallede ziraat müdürlüğü meclis üyesi olan bir hane reisi de bulunmaktadır²⁸⁵.

Tablo 17: Hacı Zekeriya Mahallesi Müslüman Meslek Dağılımı

Hacı Zekeriya Mahallesi MÜSLÜMAN Meslek Dağılımı					
Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli
Rençber	6	Pasban	2	İmam	1
Hizmetkâr	5	Tenekeci	2	Kahveci	1
Berber Şakirdi	4	Tüfenkçi	2	Kıracı	1
Helvacı	4	Asakiri Mahsusadan	1	İmam-ı Sani	1
Kalaycı	4	Bekçi	1	Mihçî Esnafı	1
Bağcı Amelesi	3	İmam-ı Evvel	1	Muytab	1
Müytâb Şakirdi	3	Eskici	1	Müezzin	1
Nalbant	3	Hizmetkâr ile Eker	1	Tarakçı	1
Tarla Korucusu	3	İhtisab Didebanı	1	Tımarlı Süvari	1
Bağcı	2	İmamı Salis	1	Zaptiye	1
Irgat	2	Kadayıfçı	1	Ziraat Müdürlüğü Meclis Üyesi	1

e) Karaca İbrahim Mahallesi

Karaca İbrahim Mahallesi'nde yaklaşık 45 çeşit meslekle uğraşmaktadır. Mahalle sakinlerinin % 79'u meslek sahibidir. Meslek sahibi olmayanların 9'unun dul, 11'inin hatun, ikisinin yetim ve ikisinin de yardım alan kişiler olduğu tespit edilmiştir²⁸⁶.

Mahallede en çok tercih edilen meslek, kalfa ve çırakları dâhil edersek kiremitçilikdir. Bağ ameleliği, ziraatçılık ve hizmetkârlık tercih edilen meslekler arasında ilk sıralardadır.

ismi ise Ali bin Ahmet'tir ve hiç bir geliri bulunmamaktadır. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06005, sırasıyla bkz: s. 5, 13, 15, 3.

²⁸⁴ Toplam kazancı 127 kuruş olan Müezzin Ahmet bin İbrahim aynı zamanda berber esnafıdır ve hane no: 39'da oturmaktadır. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06005, s. 14.

²⁸⁵ Mehmet bin Mustafa Bey, 1844 yılında Kırkkilise Ziraat Müdürlüğü Meclis üyesidir. Kırkkilise'de Hacı Zekeriya Mahallesi'nde hane no: 8'de ikamet etmektedir. Ziraat erbabı olmadığı ama hizmetkâr ile ziraat yaparak gelir elde ettiği defterlerde yazmaktadır. 3.413 kuruş toplam geliri vardır. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06005, s. 4.

²⁸⁶ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06006.

Tablo 18: Karaca İbrahim Mahallesi Toplam Meslek Dağılımı

KARACA İBRAHİM Mahallesi Toplam Meslek Dağılımı					
Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli
Bağ Amelesi	16	Kuyumcu	3	Bükmeci	1
Erbab-ı Ziraat	13	Müytâb	3	Çoban	1
Kiremitçi	13	Arabacı	2	Doğice Cami Hatibi	1
Hizmetkâr	9	Berber Esnafı	2	Fıçıcı	1
Asker Emeklisi	6	Demirci	2	Selekçi	1
Kıracı	6	Fırıncı Kalfası	2	Kapan Cami İmamı	1
Kiremitçi Çırağı	6	Kahveci	2	Kasap	1
Bahçıvan	4	Papuçcu	2	Kazancı Çırağı	1
Berber Kalfası	4	Rençber	2	Küpçü	1
Kiremitçi Kalfası	4	Saraç	2	Kürkçü	1
Debbağ esnafı	4	Debbağ Kalfası	2	Meşayihden	1
Değirmenci	3	Terzi	2	Müytâb Kalfası	1
Dülger	3	Tımarlı Süvari	2	Müfti-i Kaza	1
Fırıncı Esnafı	3	Bârgir Sürücüsü	1	Nalbant	1
Kazancı	3	Bostancı	1	Sarraflar	1

Kırkkilise Kaza Müftüsü İzzet bin İbrahim Hilmi, Karaca İbrahim Mahallesi'nde oturmaktadır²⁸⁷. Ayrıca mahallede altı asker emeklisi ve iki tımarlı süvari, bir imam ve bir de hatip bulunmaktadır²⁸⁸. Bu mahalle camiinin hatibi ise Karakaş Mahallesi'nde yaşamaktadır²⁸⁹.

Karaca İbrahim Mahallesi'nde, Hıristiyanlar 28 çeşit meslekle uğraşmaktadır. Hıristiyanların % 91'inin meslek sahibi olduğu ve % 9'unun herhangi bir meslekle meşgul olmadığı tespit edilmiştir. Herhangi bir mesleği olmayanlar arasında beş dul hatun bulunmaktadır.

Karaca İbrahim Mahallesi'nde yaşayan Hıristiyanların en çok uğraştıkları mesleklerin başında kiremitçilik gelmektedir. Mahallede bağcı ameleliği ve ziraatçılık tercih edilen meslekler arasındadır. Mahalledeki tüm fırıncılar ve

²⁸⁷ Kaza müftüsü İbrahim Hilmi Bey, Karaca İbrahim Mahallesinde hane no:1'de ikamet etmektedir. Kavaklı köyünde bir malikânesi, Kubat Paşa Medresesi'ne ve Sultan Bayezid Cami Şerifi'ne şartlı verilmiş dükkânları, küpçü kârhanesi, bağ, bahçe, çayır ve hayvanlarından 3843 kuruş toplam geliri vardır ve vergi vermez. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06006, s. 2.

²⁸⁸ İmam Ömer Efendi bin Mustafa, Kapan Camii'nin imamı, Hatip Elhac İbrahim Efendi bin Ahmed ise Doğice Camii'nin hatibidir. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06006, s. 6, 34.

²⁸⁹ Ahmet Efendi bin Numan'dır. Detaylı bilgileri Karakaş Mahallesi'nde verilmiştir.

kuyumcular Hıristiyan'dır. Mahallede Mihail isminde tek bir Hıristiyan kasap bulunmaktadır²⁹⁰.

Tablo 19: Karaca İbrahim Mahallesi Hıristiyan Meslek Dağılımı

Karaca İbrahim Mahallesi HIRİSTİYAN Meslek Dağılımı					
Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli
Kiremitçi Esnafı	13	Kuyumcu Esnafı	3	Hergeleci	1
Bağcı Amelesi	7	Arabacı	2	Kasap	1
Kiremitçi Çırağı	6	Dülger Esnafından	2	Kazancı Çırağı	1
Erbabı Ziraat	5	Fırıncı Kalfası	2	Küpçü	1
Bahçıvan	4	Kıracı	2	Kürkçü	1
Kiremitçi Kalfası	4	Pabuççu	2	Muytab	1
Değirmenci	3	Terzi	2	Rençper	1
Fırıncı Esnafı	3	Bostancı	1	Sarraf	1
Hizmetkâr	3	Boyacı Esnafı	1		
Kazancı	3	Çoban	1		

Karaca İbrahim Mahallesi'nde yaşayan Müslümanlar ise 25 çeşit meslekle uğraşmaktadır. Müslümanların % 69'u meslek sahibidir. Meslek sahibi olmayanların ise yedisi hatun, ikisi yetim, ikisi de yardım ile geçinmektedir. Meslek hanesi yazılmamış olanları, mesleğinden dolayı herhangi bir kazancı olmayan kesim olarak düşünecek olursak, işsizlik oranı bu mahallede de oldukça yüksektir.

Tablo 20: Karaca İbrahim Mahallesi Müslüman Meslek Dağılımı

Karaca İbrahim Mahallesi MÜSLÜMAN Meslek Dağılımı					
Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli
Bağcı Amelesi	9	Demirci	2	Dülger	1
Erbabı Ziraat	8	Kahveci	2	Fıçıcı	1
Asker Emeklisi	6	Muytab	2	İmam	1
Hizmetkâr	6	Saraç	2	Meşayihden	1
Berber Kalfası	4	Debbağ Kalfası	2	Muytab Kalfası	1
Kıracı	4	Tımarlı Süvari	2	Müfti-i Kaza	1
Debbağ	4	Bargirci	1	Nalbant	1
Berber	2	Hatip	1	Rençper	1
				Selekçi	1

Karaca İbrahim Mahallesi'nde bağcı ameleliği ve ziraatçılık Müslümanlar tarafından en çok icra edilen meslekler olmuştur. Mahallede bulunan emekli

²⁹⁰ Mahallenin tek kasabı Stavraki veledi Mihail'in toplam hâsılatı 3185 kuruştur. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06006, s. 38.

askerlerin hepsi Müslüman'dır. Yine mahallede tüm Kırkkilise genelinde olduğu gibi sadece Müslümanlar berberlik ve debbağlık yapmaktadır.

f) Yapraklı Mahallesi

Yapraklı Mahallesi'nde 32 çeşit meslekle uğraşmaktadır. 161 hane reisi meslek sahibi olup, 10 hanede meslek belirtilmemiştir. Mesleği belirtilmeyen 10 haneden birinin yetim olduğu tespit edilmiştir. Mahalle genelinde en çok tercih edilen meslekler arasında kalaycılık, işçilik, attarlık, bakkallık, terzilik ve fiçicilik gelmektedir. Mahallede bir papaz kaydedilmiştir²⁹¹. Mahallenin geneli Hıristiyan'dır. Defterin en başında kaydedilen iki Müslüman hane²⁹² ve bunlardan ayrı kayda geçmiş ve defterin sonunda kaydedilen 24 Çingene hane dışında Müslüman yoktur. Mahallede Müslüman din görevlisine rastlanılmamıştır.

Tablo 21: Yapraklı Mahallesi Toplam Meslek Dağılımı

YAPRAKLI Mahallesi TOPLAM Meslek Dağılımı					
Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli
Kalaycı	24	Kiremitçi	5	Dülger	2
İşçi	16	Boyacısı Esnafı	4	Atar Çırağı	1
Attar	12	Yemenici	4	Balıkçı	1
Bakkal	11	Erbabı Ziraat	3	Bileğci	1
Terzi	11	Fırıncı	3	Boyacı Çırağı	1
Fiçici	10	Korucu	3	Eskici Amel	1
Arabacı	8	Bakkal Çırağı	2	Kasap	1
Abacı	6	Boyacı Esnafı	2	Kiremitçi. Çırağı	1
Çoban	6	Bükmeci	2	Mutaf	1
Eskici	5	Çoban Amelesi	2	Papaz	1
		Papuççu	2	Terzi Çırağı	1

Yapraklı Mahallesi'nde gayrimüslimlerin uğraştıkları 33 meslek çeşidi bulunmaktadır. Mahallede işçilik Hıristiyanların en çok icra ettiği mesleklerdendir.

²⁹¹ Papaz Yani veledi Kostadin'in toplam hâsılatı, 1.856 kuruş olup hane no: 33'te oturmaktadır. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06011, s. 11.

²⁹² Çingene olmayan iki Müslüman hane reisinin meslekleri mutaf ve eskiciliktir. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06011, s. 4.

Attarlık, bakkallık, terzilik, fiçıcılık, arabacılık ve abacılık mahallede Hıristiyanlar tarafından yapılmaktadır.

Tablo 22: Yapraklı Mahallesi Müslüman ve Hıristiyan Meslek Dağılımı

Yapraklı Mahallesi HIRİSTİYAN Meslek Dağılımı					
Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli
İşçi	16	Kiremitçi	5	Dülger	2
Attar	12	Boyacısı Esnafı	4	Atar Çırağı	1
Bakkal	11	Yemenici	4	Balıkçı	1
Terzi	11	Erbabı Ziraat	3	Bileğci	1
Fiçici	10	Fırıncı	3	Boyacı Çırağı	1
Arabacı	8	Korucu	3	Eskici Amelesi	1
Abacı	6	Bakkal Çırağı	2	Kasap	1
Çoban	6	Boyacı Esnafı	2	Kiremitçi Çırağı	1
Eskici	4	Bükmeci	2	Papaz	1
Papuççu	2	Çoban Amel	2	Terzi Çırağı	1
Kalaycı	24	Eskici	1	Mutaf	1

Mahallede bulunan ve Müslüman kabul edilen Çingenerler, kalaycılık mesleği ile uğraşmaktadır. İstinasız 24 Çingene hanenin kalaycı olduğu defterlerde görülmektedir. Çingene olmayan iki Müslüman hane ise defterin başında ilk sırada eskici ve mutaf olarak kaydedilmişlerdir.

g) Hatice Hatun Mahallesi

Hatice Hatun Mahallesi'nde 32 çeşit meslek icra edilmektedir. Meslek hanesi yazılmamış dört Müslüman hane reisi dışında herkes meslek sahibidir. Hizmetkârlık, ziraatçılık ve çobanlık mahallede en çok yapılan mesleklerdir. Mahallede hizmetkârlık ve ziraatçılık Müslüman ve gayrimüslimlerin yaptıkları mesleklerdendir. Ancak temettuat defterlerine göre, tüm Kırkkilise mahallelerinde olduğu gibi bu mahallede de çobanlık sadece Hıristiyanlarca yapılmaktadır. Ayrıca mahallede bir imam²⁹³ ve bir tımarlı süvari bulunmaktadır²⁹⁴.

²⁹³ Hatice Hatun Camii Şerifi'nde imamlık yapan İbrahim bin Salih, hane no:1'de oturmaktadır; toplam 1.413 kuruş hâsılatı olduğu kaydedilmiştir. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06018, s. 2.

Tablo 23: Hatice Hatun Mahallesi Toplam Meslek Dağılımı

HATİCE HATUN Mahallesi Toplam Meslek Dağılımı					
Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli
Hizmetkâr	38	Muytab Kalfası	3	Fırıncı	1
Erbabı Ziraat	20	Bahçivan	2	İkinci İmam	1
Çoban	10	Berber Kalfası	2	Kasap	1
Kiremitçi Kalfası	7	Bozacı	2	Keçeci	1
Demirci	6	Buzcu	2	Kerizci ²⁹⁵	1
Kıracı	5	Kiremitçi Çırağı	2	Muytab Çırağı	1
Bağcı Amelesi	4	Abacı Çırağı	1	Natır	1
Muytab Esnafı	4	Abacı Es.	1	Papuççu Kalfası	1
Meslek Yazılmayan	4	Abacı	1	Semerci Es.	1
Çerçi	3	Dülger Es.	1	Tarakçı	1
		Tımarlı Süvari	1	Zurnacı	1

Hatice Hatun Mahallesi'nde Hıristiyanlar, 19 çeşit meslekle uğraşmaktadır. Mahallede Hıristiyanlar tarafından yapılan mesleklerin başında hizmetkârlık, ziraatçılık ve kiremitçilik gelmektedir. Yine mahallede Hıristiyan olan bir kasap ve bir fırıncı bulunmaktadır.

Tablo 24: Hatice Hatun Mahallesi Hıristiyan Meslek Dağılımı

Hatice Hatun Mahallesi HİRİSTİYAN Meslek Dağılımı					
Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli
Hizmetkâr	23	Buzcu	2	Fırıncı	1
Erbabı Ziraat	14	Kiremitçi Çırağı	2	Kasap	1
Çoban	10	Muytab	2	Fıçıcı	1
Kiremitçi Kalfası	7	Abacı Çırağı	1	Muytab Kalfası	1
Bağcı Amelesi	3	Abacı Esnafı	1	Papuççu Kalfası	1
Çerçi	3	Dülger Esnafı	1	Semerci	1
Bahçivan	2				

Hatice Hatun Mahallesi'nde bulunan Müslümanlar 20 çeşit meslekle uğraşmaktadırlar. Mahallede, Müslümanlar en fazla hizmetkârlık, demircilik ve ziraatçılık mesleklerini icra etmektedir.

²⁹⁴ Hane no: 22'de ikamet eden Sadık bin İbrahim'in 3.213 kuruş geliri bulunmaktadır.

²⁹⁵ Sözlükte lağımıcı veya çalgıcı (çalgılı orta oyunu yapan) olarak iki anlamı vardır. Kırkkilise'de hangi ifade ile kullanıldığı bilinmemektedir. bkz.: Ayverdi, a.g.e., "keriz-kerizci", C. I, s. 1672.

Tablo 25: Hatice Hatun Mahallesi Müslüman Meslek Dağılımı

Hatice Hatun Mahallesi MÜSLÜMAN Meslek Dağılımı					
Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli
Hizmetkâr	15	Muytab	2	Korucu	1
Demirci	6	Muytab Kalfası	2	Muytab Çırağı	1
Erbabı Ziraat	6	Abacı	1	Natır	1
Kıracı	5	Bağcı Amelesi	1	Tarakçı	1
Mesleği yok	4	İkinci İmam	1	Tımarlı Süvari	1
Berber Kalfası	2	Keçeci	1	Zurnacı	1
Bozacı	2	Kerizci	1		

h) Doğice Mahallesi

Doğice Mahallesi'nde 30 çeşit meslek icra edilmekte ve meslek hanesi boş olan bir hane dışında tüm hane reislerinin meslek sahibi olduğu görülmektedir. Ziraatçılık, bağcı ameleliği ve kiracılık Doğice Mahallesi'nde en fazla yapılan mesleklerdendir. Mahallede aynı zamanda Cami-i Kebir'de hatiplik yapan bir imam vardır²⁹⁶. Doğice Mahallesi'nin imamına kayıtlarda rastlanılmamıştır²⁹⁷.

Tablo 26: Doğice Mahallesi Toplam Meslek Dağılımı

DOĞİCE Mahallesi Toplam Meslek Dağılımı					
Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli
Erbab-ı Ziraat	14	Berber Kalfası	2	Değirmenci	1
Bağcı Amelesi	10	Arabacı	2	İmam Evvel ve Hatib	1
Kıracı	9	Terzi	2	Boyacı	1
Çoban	7	Kalaycı	2	Muytab	1
Hizmetkâr	6	Bakkal	2	Dülger	1
Kiremitçi Kalfası	3	Fırıncı çırağı	1	Papuççu	1
Fıçı	3	Hallac ²⁹⁸	1	Semerci	1
Muytab Kalfası	3	Berber	1	Davulcu	1
Bahçıvan	3	Abacı	1	Uncu	1
Kiremitçi	3	Kasap kalfası	1	Yemenici	1

²⁹⁶ Toplam yıllık hâsılatı 800 kuruş olan Emin bin Süleyman hane no: 4'te oturmaktadır. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06025, s. 3.

²⁹⁷ Hatip Elhac İbrahim Efendi bin Ahmed, Doğice Camii'nin hatibidir, ancak Karaca İbrahim Mahallesi'nde oturmaktadır. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06006, s. 34.

²⁹⁸ Pamuk, yün, yatak ve yorgan atan kimselere denmektedir. Bkz.: Merçil, a.g.e., s. 77.

Gayrimüslimlerin Doğice Mahallesi'nde 22 çeşit meslekle uğraşmaktadır. Çobanlık, bağcı ameleliği ve ziraatçılık Hıristiyanlar tarafından en çok tercih edilen meslekler arasındadır. Ayrıca mahallede bulunan bir kasap kalfası ve bir fırıncı çırağı da ustaları gibi Hıristiyan'dır²⁹⁹.

Tablo 27: Doğice Mahallesi Hıristiyan Meslek Dağılımı

Doğice Mahallesi HIRİSTİYAN Meslek Dağılımı					
Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli
Çoban	7	Terzi	2	Kıracı	1
Erbab-I Ziraat	6	Arabacı	2	Boyacı	1
Bağcı Amelesi	6	Bakkal	2	Muytab	1
Bahçıvan	3	Kalaycı	2	Papuççu	1
Fıçı	3	Fırıncı çırağı	1	Semerci	1
Hizmetkâr	3	Abacı	1	Dülger	1
Kiremitçi	3	Kasap kalfası	1	Uncu	1
				Yemenici	1

Doğice Mahallesi'ndeki Müslümanların mesleki durumuna baktığımızda toplam 34 hane reisinden biri hariç tümünün meslek sahibi olduğunu görmekteyiz. Müslümanların en fazla uğraştıkları mesleklerinin ise ziraatçılık ve kiracılık olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 28: Doğice Mahallesi Müslüman Meslek Dağılımı

Doğice Mahallesi MÜSLÜMAN Meslek Dağılımı					
Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli
Erbab-ı Ziraat	8	Hizmetkâr	3	Hallac	1
Kıracı	8	Berber Kalfası	2	Davulcu	1
Muytab Kalfası	3	Değirmenci	1	İmam ve Hatib	1
Bağcı Amelesi	4	Berber	1		

²⁹⁹ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06025, s. 15, 22, hane no: 54, 81.

i) Sultan Bayezıd Mahallesi

Sultan Bayezıd Mahallesi, Kırkkilise genelinde Müslüman Mahallesi olarak kabul edilebilecek tek mahalledir. Mahallede meslek sahibi 76 kişi vardır. Mesleği yazılmamış 20 kişinin 6'sı yetimdir, 11'i ise yardım ile geçinmektedir.

Sultan Bayezıd Mahallesi'nde 29 çeşit meslek ile uğraşılmaktadır. Mahallede Müslümanların yaptığı 28 çeşit meslek mevcuttur. Kasaplık mesleğini ise gayrimüslim bir hane reisi yapmaktadır³⁰⁰. Oldukça ilginç olan bu durum Kırkkilise genelinde karma mahallelerde mevcuttur, ancak tüm halkı Müslüman olan bu mahallede de tek kasabın Hıristiyan olması daha da dikkat çekicidir.

Mahallede Müslümanlarca en çok tercih edilen meslek muytab ustalığı, ırgatlık, bağcılık ve ziraatçılıktır. Ayrıca imam-ı evvel ve imam-ı sani olmak üzere iki imam³⁰¹, bir müezzin ve kayyum vardır³⁰².

Tablo 29: Sultan Bayezıd Mahallesi Müslüman Meslek Dağılımı

Sultan Bayezıd Mahallesi MÜSLÜMAN Meslek Dağılımı					
Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli	Meslek	Meslek Ehli
Muytab Ustası	15	Arabacı	1	Korucu	1
Irgat	12	Ayak Ticareti	1	Hamam Hademesi	1
Bağcı	10	Berber Çırağı	1	Hizmetkâr	1
Erbab-ı Ziraat	10	Davulcu	1	Amele	1
Debbağ	3	Debbağ Kalfası	1	Kilimci	1
Kahveci	2	Demirci Çırağı	1	Müezzin ve Kayyum	1
Orakçı	2	Eskici	1	Sabuncu	1
İmam	2	Sepetçi	1		
Doğramacı	2	Tüfekçi	1	Kasap	1

³⁰⁰ Kasap Nikola, hane no: 84'te oturmaktadır ve toplam hâsılatı 1793 kuruştur. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06014, s. 20.

³⁰¹ Sultan Bayezıd Camii Şerifi'nin imam-ı evveli hane no: 76'da oturan, Katıpzade İbrahim Efendinin toplam hâsılatı 533 kuruştur. Sultan Bayezıd Camii Şerifi'nin ikinci imamı ise hane no: 77'de ikamet eden Osman Efendi Zade Ahmet Efendi'dir ve toplam hâsılatı 2.171 kuruştur. Hâsılatının büyük bir kısmı olan 1.956 kuruşu için "Kavaklı Mevleviyeti'ndendir" şeklinde bir açıklama vardır. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06014, s. 18, 19.

³⁰² Sultan Bayezıd Camii Şerifi müezzin ve kayyumu hane no: 21'de ikamet eden Molla İsmail'dir. Toplam hâsılatı 72 kuruştur. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06014, s. 8.

III. BÖLÜM

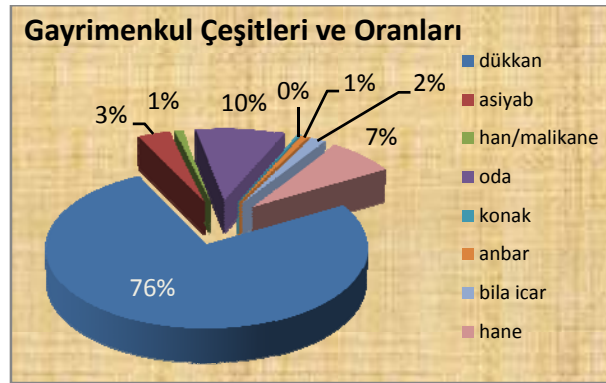
KIRKKİLİSE KAZASI'NDA EKONOMİK HAYAT

A. KIRKKİLİSE KAZASI'NDA GAYRİMENKULLER

1. Gayrimenkul Çeşitleri ve Miktarları

19. yüzyıl ortalarında Kırkkilise'de bulunan gayrimenkul çeşitleri hanlar, haneler, odalar³⁰³, dükkânlar, ambarlar, ahırlar ve değirmenlerdir. Kırkkilise genelinde gelir elde edilen toplam 369 gayrimenkul bulunmaktadır. Ahır ile ambarlar ve mağaza ile dükkânlar birlikte hesaplanmışlardır. Kırkkilise merkez kazada bulunan gayrimenkullerin 285'i (6'sı kira geliri olmayan) dükkân, 36'sı oda, 28'i hane, 13'ü değirmen hissesi, 3'ü ambar, 3'ü malikâne/han ve 1'i konaktır.

Şekil 16: Kırkkilise'de Gayrimenkul Oranları

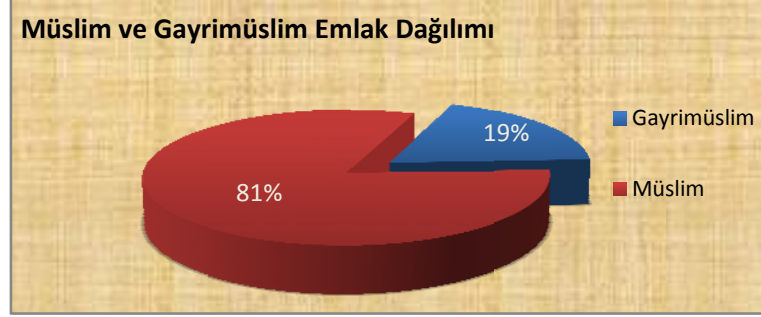

Kırkkilise merkez kazasının genelinde bulunan gayrimenkullerin % 76'sı dükkân, % 10'u kiralık oda, % 7'si kiralık hane, % 3'ü değirmen hissesi, % 2'si kiraya verilmeyen dükkân, % 1'i ambar ve malikânedir.

³⁰³ Bu odalar genellikle hanlarda veya dükkân üstlerinde bulunurdu. Bi-kârcılar bir sanâ't öğreninceye kadar buralarda kalırlardı. Ergin, a.g.e., "İhtisap Ağalığı Nizamnamesi", s. 348-349.

Kırkkilise genelinde Müslümanların ve gayrimüslimlerin emlak dağılımında Müslümanlar % 81 ile öne çıkmaktadır.

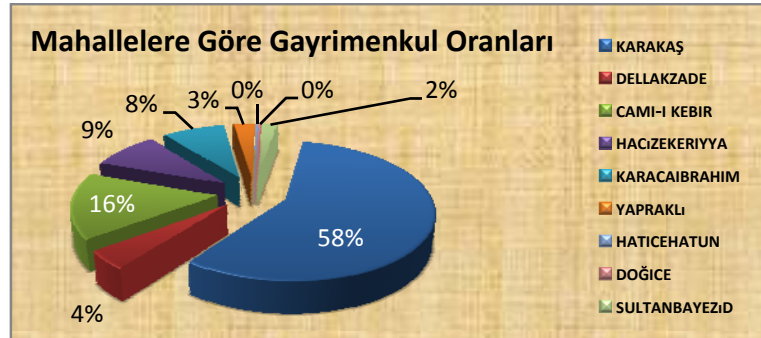
Şekil 17: Müslüman ve Gayrimüslim Emlak Dağılımı

2. Gayrimenkullerin Mahallelere ve Cemaatlere Göre Dağılımı

19. yüzyıl Kırkkilise merkez kazada bulunan gayrimenkullerin mahallelere göre oranları, Müslüman nüfusla paralellik göstermektedir. Karakaş Mahallesi Müslüman nüfusun en fazla olduğu mahalledir. Gayrimenkul oranının da % 58 ile en yüksek olduğu mahalle Karakaş Mahallesi'dir. Cami-i Kebir, Karaca İbrahim ve Hacı Zekeriya mahalleleri "Müslüman nüfusun" diğer mahallelere göre daha kalabalık olduğu mahallelerdir. Gayrimenkul oranları da bu mahallelerde daha yüksektir. Dellakzade Mahallesi, Kırkkilise genelinde en kalabalık ikinci mahalledir. Ancak mahallede Müslüman nüfusun % 9 oranında olması mahalledeki gayrimenkul varlığını da % 4'e düşürmektedir.

Şekil 18: Mahallelerin Gayrimenkul Oranları

Karakaş Mahallesi'nde toplam 213 gayrimenkul bulunmaktadır. Bunlardan 179'u Müslümanlara aittir. Mahallede 5'i vakıf değirmeni olan 8 hisseli değirmen, 1 han, 1 konak, 1 ambar, 21'i vakıf hanesi olan toplam 24 kiralık hane ve 11 kiralık oda ile 132 dükkân bulunmaktadır. Dükkânların 56'sı vakıf dükkânı, 39'u ise Enderun'dan bir zatındır³⁰⁴. Dükkân türlerinden tespit edilenler arasında 1 kahvehane, 2 fırın, 1 küpçü kârhanesi bulunmaktadır. Gayrimüslimler, Karakaş Mahallesi'nde toplam 34 gayrimenkule sahiplerdir. Bunlardan 17'si kiralık oda, 2'si kiralık hane ve 15'i de dükkândır. Dükkânlardan 2'si Yahudilere aittir³⁰⁵, diğer bütün gayrimenkuller Hıristiyanlarındır.

Dellakzade Mahallesi'nde toplam 16 gayrimenkul bulunmaktadır. Gayrimenkullerin 15'i dükkân, 1'i değirmendir. Dükkân sahiplerinden bir Müslüman hariç hepsi Hıristiyan'dır. Defterlerde dükkân türlerinden sadece bir bakkal ve bir kahve dükkânının türü belirtilmiştir³⁰⁶.

Cami-i Kebir Mahallesi'nde toplam 58 gayrimenkul vardır. 40'ı Müslümanlara ait olan gayrimenkullerin ikisi *bil'a icar* yani kiralanmamış dükkân, diğerleri kira geliri olan dükkânlardır. Bu dükkânlardan türü belli olanlar arasında iki mağaza, iki vakıf dükkânı, bir nalbant dükkânı vardır. Diğer dükkânların türleri belirtilmemiştir. Mahallede Hıristiyanlara ait 18 gayrimenkul bulunmaktadır. Bunların ikisi kiralık hane diğerleri dükkândır. Dükkân türlerinden iki mağaza, iki kasap ve bir habbaz³⁰⁷ dükkânı tespit edilmiştir. Cami-i Kebir Mahallesi'nde bulunan Yahudilerin ve Çingenelerin gayrimenkulleri yoktur.

Hacı Zekeriya Mahallesi'nde toplam 33 gayrimenkul bulunmaktadır. Bunlardan 23'ü Müslümanlara aittir. Müslümanlara ait olan bu gayrimenkullerin 15'i dükkân, 8'i kiralık odadır. Dükkânlardan üçünün kira geliri yoktur tespit edilen

---

³⁰⁴ Karakaş Mahallesi'nde hane no:73'te bulunan Şakir Bey ve halilesi Meryem Hanım için "Enderun-u hümayundan mahreç erkân-ı vücuh ve hanedanı memleketten" şeklinde açıklama yapılmıştır. Toplam hâsılatları 24.670 kuruş, sene-i sabıka vergileri ise 600 kuruştur. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06004, s. 23.

³⁰⁵ Karakaş Mahallesi Yahudilerinden olan Mişon veledinin 2 tane dükkânı vardır, biri gediklidir. BOA, ML.VRD.TMT. d., nr. 06004, s. 103.

³⁰⁶ BOA, ML.VRD.TMT. d., nr. 06000, s. 18, 81, hane no: 46, 243.

³⁰⁷ Fırıncılık mesleğiyle ilgili bkz.: Merçil, a.g.e., s. 51.

dükkân türlerinden beşi kiralık mihçi dükkânı, biri muhtab, biri mülk, biri de vakıf dükkânıdır³⁰⁸. Hacı Zekeriyâ Mahallesi'nde Hıristiyanların toplam on gayrimenkulü vardır, bunlardan 2'si asiyap, 8'i dükkândır. Dükkân türünden tespit edilenlerin biri kahvehanedir.

Karaca İbrahim Mahallesi'nde toplam 30 gayrimenkul bulunmaktadır. Bunlardan 26'sı Müslümanlara 4'ü Hıristiyanlara aittir. Müslümanların bir malikâne ve 25 dükkânı vardır. Türü belli olan dükkânların arasında iki küpçü kârhanesi, şartlı vakfedilmiş iki dükkân³⁰⁹, bir keçeci dükkânı, üç muhtab dükkânı, iki kahvehane, iki bakkal dükkânı, bir demirci dükkânı, bir fırıncı dükkânı, altı tabakhane vardır³¹⁰. Mahalledeki gayrimüslim dükkânları arasında ise iki kasap, bir kiremithane, bir kiremit kârhanesi bulunmaktadır.

Yapraklı Mahallesi'nde bulunan gayrimenkullerin hepsi dükkândır. Bu on dükkân da sadece gayrimüslimlere aittir. Dükkân türlerinden üç bakkal, bir boyacı dükkânı tespit edilmiştir³¹¹.

Hatice Hatun Mahallesi'nde dükkânı olan tek bir kişi vardır ve imamlık yapmaktadır³¹². Doğice Mahallesi'nde dükkân sahibi olan tek kişi ise Müslüman bir berber kalfasıdır³¹³.

Nüfusun % 99'unun Müslüman olduğu Sultan Bayezid Mahallesi'nde bütün gayrimenkul sahipleri de Müslüman'dır. Mahallede toplam yedi gayrimenkul bulunmaktadır. Bunlar bir han, bir küpçü kârhanesi, bir ambar, bir ahır, bir hallaç dükkânı, bir börekçi dükkânı ve bir terzi dükkânıdır³¹⁴.

---

³⁰⁸ Hacı Hasan Ağa vakfî dükkânıdır. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06005, s. 5, hane no: 9.

³⁰⁹ Karaca İbrahim Mahallesi'nde mukim kaza müftüsü İzzet Bin İbrahim Hilmi'nin Sultan Bayezid Cami-i Şerifi'ne şartlı olarak verdiği dükkândır. BOA, ML. VRD. TMT. d., nr. 06006. s. 2.

³¹⁰ Sadece Karaca İbrahim Mahallesi'nde 6 tabakhane vardır ve tabaklıkla uğraşanların hepsi Karaca İbrahim Mahallesi'nde oturmaktadır.

³¹¹ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06011.

³¹² BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06018, s. 2.

³¹³ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06025, s. 8, hane no: 21.

³¹⁴ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06014.

Tablo 30: Kırkkilise Merkez Kazası'nın Mahallelere Göre Gayrimenkul Dağılımı

Kırkkilise Merkez Kazası'nın Mahallelere Göre Gayrimenkul Dağılımı									
Mahalleler	Dükkân	Asiyab	Han/Malikâne	Hane	Oda	Konak	Ambar	Bila İcar	Toplam
Karakaş	147	9	1	26	28	1	1		213
Dellakzade	15	1							16
Cami-i Kebir	52	1		2				3	58
Hacı Zekeriya	20	2			8			3	33
Karaca İbrahim	29		1						30
Yapraklı	10								10
Hatice Hatun	1								1
Doğıce Mahallesi	1								1
Sultan Bayezid	4		1				2		7
Toplam	279	13	3	28	36	1	3	6	369

B. KIRKKİLİSE'DE TOPRAK TASARRUFU VE HAYVANCILIK

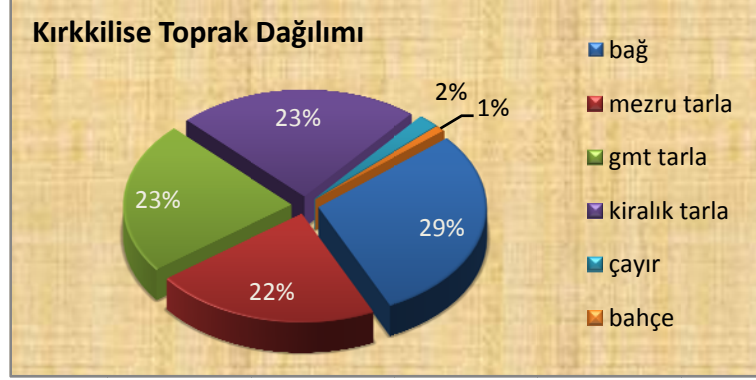
1. Kırkkilise'de Toprağın Kullanım Alanları

Kırkkilise merkez kazasında 1844 yıl sayımlarına göre ekili ve dikili tarla, ziraat yapılmayan tarla, çayır ve kiralık araziler, bağ ve bahçeler dâhil toplam 14.560 dönüm arazi bulunmaktadır. Bu toprakların 6.559,5 dönümü mezru yani ziraat yapılan ekili arazilerdir. Ekili araziler olarak kabul edilen mezru tarlaların 3.401 dönümü aynı zamanda kiralık olarak kullanılmaktadır. Sayım yapılan sene itibari ile ziraat yapılmayan nadasa bırakılmış tarlalara ise gayri mezru tarla denilmektedir³¹⁵. Gayri mezru tarlalar Kırkkilise merkez kazada 3.322 dönüm araziye kaplamaktadır. Bahçe ve çayırlar ise, Kırkkilise'de dönüm olarak görece fazla yer kaplamasa da kira ve hâsılat geliri bakımından oldukça yüksek kazanç sağlamaktadırlar. Kırkkilise'de

³¹⁵ Nadas uygulaması, devamlı ekilip biçilen toprağın azalan verimini yenilemek amacıyla toprağın bir kısmını bir yıl ekmeyip dinlendirerek yapılır. Gelecek sene geçen sene ekilen toprak nadasa bırakılır, nadasa bırakılan toprakta ziraat yapılır. Osmanlı çiftçisi de toprağının verimini kaybetmemesi için, topraklarının bir kısmını iki yılda ya da üç yılda bir nadasa bırakarak ziraat yapmıştır. Kırkkilise Kazası'nda da bu usul geçerli olmuştur. Bkz.: Güran, **19. Yüzyılda Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar**, İstanbul, EREN Yayıncılık, 1998, s. 88-89.

toplam 134 dönüm bahçe ve 292 dönüm çayır bulunmaktadır. Bağcılık ile ün salmış Kırkkilise'nin bağları ise 4.253 dönümlük alanı kaplamaktadır.

Şekil 19: Kırkkilise'de Toprak Dağılımı

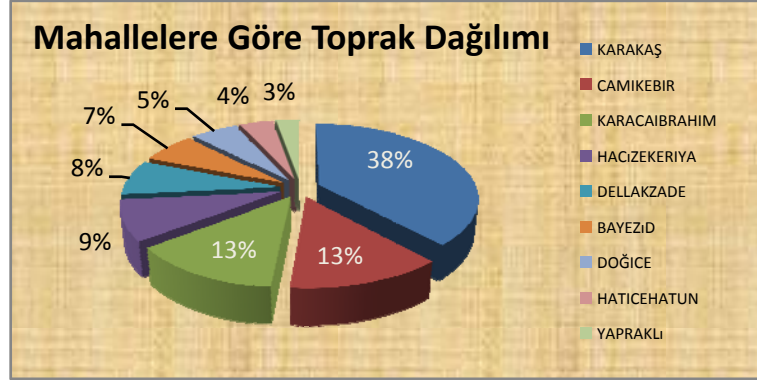
Kırkkilise merkez kazasında ekili dikili alan olan mezru tarlaları, kiralanan tarlalar ile birlikte hesapladığımızda % 45 ile toprağın tasarruf payının en yüksek dilimine karşılık geldiğini görürüz³¹⁶. Bağ dönümleri % 29 ile ikinci sırada yer alırken gayrimezru tarla % 23'lük dilim ile üçüncü sırada bulunmaktadır. Bahçe ve çayırların oranı ise toplam % 3'lük dilim içerisinde.

a) Toprağın Mahallelere Göre Dağılımı

Kırkkilise tarım alanlarının ve arazilerinin mahallelere göre dağılımına baktığımızda Karakaş Mahallesi sakinlerinin 5.570 dönüm ile en geniş toprağa sahip olduğunu görmekteyiz. Camii Kebir Mahallesi 1.924 dönüm ile ikinci sırada, Karaca İbrahim 1.919 dönüm ile üçüncü sırada, Hacı Zekeriya sakinleri 1.284 dönüm ile dördüncü sırada gelmektedir. Dellakzade 1.114 dönüm, Sultan Bayezıd 958 dönüm, Doğıce 805 dönüm, Hatice Hatun 580 dönüm ve Yapraklı Mahallesi sakinleri ise 405 dönüm ile bu sırayı takip etmektedir.

³¹⁶ Kiralanan tarlalar mezru tarla olarak kullanıldığından bu hesaplama katmak uygun olur.

Şekil 20: Mahallelere Göre Toprak Dağılımı

Tablo 31: Toprak Dönümlerinin Mahalle Sakinlerine Göre Dağılımı

Mahalleler	Bağ	Mezru	G.m.t	İcar	Çayır	Bahçe	Toplam
Karakaş	980	1.213,5	1.728,5	1.528	72,5	47,5	5.570
Cami-i Kebir	880,5	249,5	333	318,5	134,5	8	1.924
Dellakzade	627,5	188,5	48	222	23	5	1.114
Karaca İbrahim	352,5	361,5	442	680,5	33	49,5	1.919
Hacı Zekeriya	503,5	266	303	196	16		1.284
Hatice Hatun	207	283,5	22,5	63		4	580
Doğice	133	340,5	141	170,5	11	9	805
Sultan Bayezid	211	224	292	222,5		9	958,5
Yapraklı	358	31,5	12		2	2	405,5
Toplam	4.253	3.158,5	3.322	3.401	292	134	14.560

Kırkkilise’de toplam gayrimenzu tarla sahiplerinin en fazla olduğu mahalle Karakaş Mahallesi ve en az olduğu mahalle Yapraklı Mahallesi’dir. Gayrimenzu tarlaların % 52’si Karakaş Mahallesi’nde, % 13’ü Karaca İbrahim Mahallesi’nde, % 10’u Cami-i Kebir Mahallesi’nde, % 9’u Hacı Zekeriya ve Sultan Bayezid Mahallelerinde, % 4’ü Doğice Mahallesi’nde, % 2’si Dellakzade Mahallesi’nde, % 1’i Hatice Hatun Mahallesi’nde ve % 1’den azı Yapraklı Mahallesi’nde bulunmaktadır.

Kırkkilise’de bağ sahiplerinin en fazla olduğu mahalle Karakaş Mahallesi en az olduğu mahalle ise Doğice Mahallesi’dir. Karakaş Mahallesi’nde toplam bağların % 23’ü, Cami-i Kebir Mahallesi’nde % 21’i, Dellakzade Mahallesi’nde % 15’i, Hacı Zekeriya Mahallesi’nde % 12’si, Karaca İbrahim ve Yapraklı Mahallelerinde % 8’i, Sultan Bayezıd ve Hatice Hatun Mahallelerinde % 5’i, Doğice Mahallesi’nde ise % 3’ü bulunmaktadır.

Mezru tarlaların mahallelere göre dağılımına baktığımızda mezru tarlası olan hane sahiplerinin en fazla Karakaş Mahallesi’nde, en az ise Yapraklı Mahallesi’nde olduğunu söylemek mümkündür. Toplam mezru tarlaların ise % 38’i Karakaş Mahallesi’nde, % 12’si Karaca İbrahim Mahallesi’nde, % 11’i Doğice Mahallesi’nde, % 9’u Hatice Hatun Mahallesi’nde, % 8’i Cami-i Kebir ve Hacı Zekeriya Mahallelerinde, % 7’si Sultan Bayezıd, % 6’sı Dellakzade ve % 1’i Yapraklı Mahallesi’nde bulunmaktadır.

Kıralık tarlaların mahalle sakinlerine göre toplam dağılımında yine Karakaş Mahallesi ilk sırada yer almaktadır. Kırkkilise’de kıralık tarlaların % 45’i Karakaş Mahallesi’nde, % 20’si Karaca İbrahim Mahallesi’nde, % 9’u Cami-i Kebir Mahallesi’nde, % 7’si Sultan Bayezıd Mahallesi’nde, % 6’sı Hacı Zekeriya ve Dellakzade Mahallelerinde, % 5’i Doğice Mahallesi’nde ve % 2’si Hatice Hatun Mahallesi’nde bulunmaktadır. Yapraklı Mahallesi’nde ise kıralık tarlası olan hiç kimse bulunmamaktadır.

Kırkkilise’de bulunan toplam çayırların % 51’i Cami-i Kebir Mahallesi’ndedir. % 18’i Karakaş Mahallesi’nde, % 12’si Karaca İbrahim Mahallesi’nde, % 9’u Dellakzade Mahallesi’nde, % 6’sı Hacı Zekeriya Mahallesi’nde, % 3’ü Doğice Mahallesi’nde ve % 1’i Yapraklı Mahallesi’nde bulunmaktadır. Sultan Bayezıd ve Hatice Hatun mahallelerinde çayır sahibi olarak hiçbir haneye rastlanmamıştır.

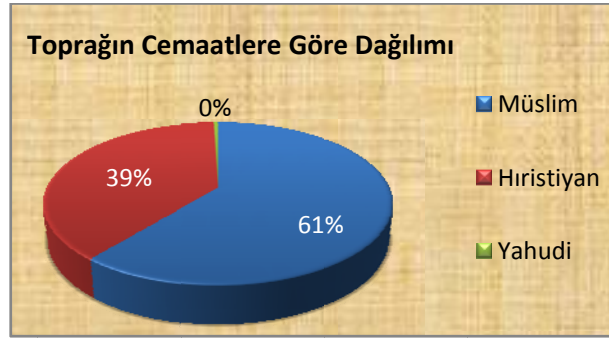
Kırkkilise’de bulunan bahçelerin % 45’i Karakaş Mahallesi’nde, % 31’i Karaca İbrahim, % 7’si Doğice, % 6’sı Sultan Bayezıd, % 5’i Cami-i Kebir, % 3’ü Dellakzade, % 2’si Hatice Hatun ve % 1’i Yapraklı mahallelerindedir. Hacı Zekeriya Mahallesi’nde bahçe sahibi haneye rastlanmamıştır.

b) Toprağın Cemaatlere Göre Dağılımı

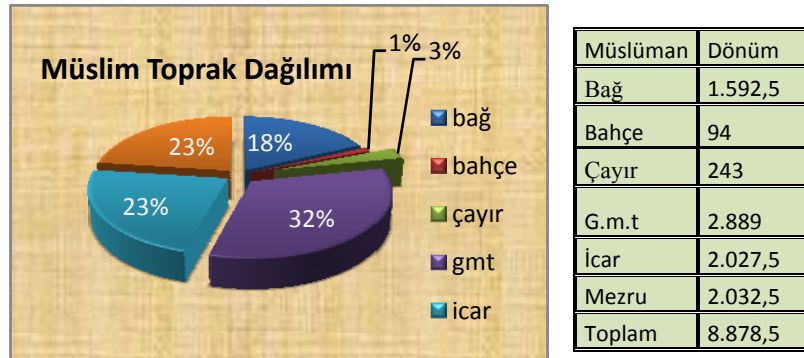
Kırkkilise merkezde bulunan Müslüman ve gayrimüslimlerin ekili-dikili tarla, bağ, bahçe, çayır ve gayrimezru tarlalarının yüzölçümleri değerlendirildiğinde, Müslümanların toplam 8.878,5 dönüm, Hıristiyanların 5.613 dönüm, Yahudilerin ise 69,5 dönüm toprağı bulunduğı görülmektedir. Yerleşik olmayı gerektiren ziraatçılık, Çingenerlerce tercih edilmemiştir. Kırkkilise merkez kazasında hiçbir Çingene toprak sahibi bulunmamaktadır.

Şekil 21: Toprağın Cemaatlere Göre Dağılımı

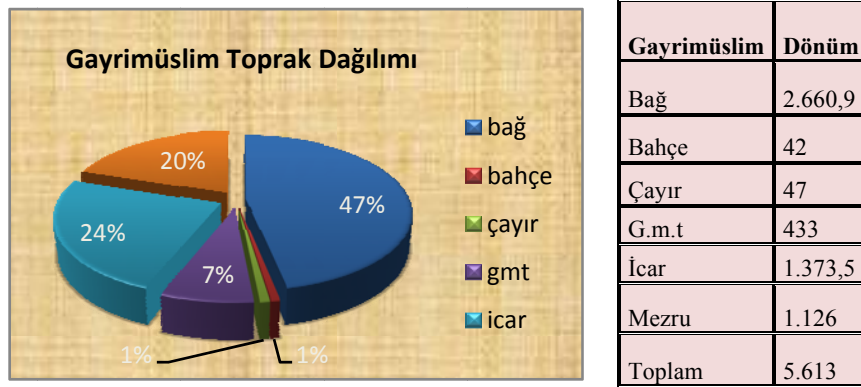
Kırkkilise genelinde Müslümanların sahip oldukları toplam % 61'lik toprak payı içerisinde, tasarruf alanlarının % 32'sinin gayrimezru tarlalara ait olduğu görülmektedir. Müslüman topraklarının % 23'ü mezru tarla ve kiralık tarla tasarrufundayken % 18'i bağdır. Bahçe ve çayır ise Müslümanlar genelinde de düşük bir paya sahiptir. Müslüman topraklarının % 3'ü çayır, % 1'i bahçedir.

Şekil 22: Müslüman Toprakların Dağılımı

Kırkkilise genelinde gayrimüslimlerin sahip oldukları toplam % 39'luk toprak pay içerisinde, tasarruf alanlarından en büyük hisseye sahip olanların bağlar olduğu görülmektedir. Gayrimüslim topraklarının % 47'si bağlardan oluşmaktadır. Bunu % 24 ile kiraladıkları tarlalar, % 20 ile ziraat yaptıkları tarlalar ve % 7 ile gayrimezru tarlalar takip etmektedir. Bahçe ve çayırlar ise % 1'lik dilimdedir.

Şekil 23:Gayrimüslim Toprakların Dağılımı

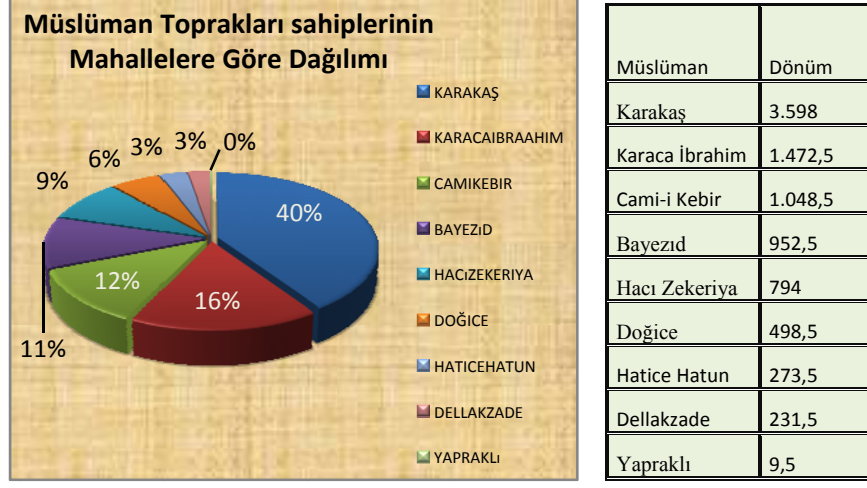

Kırkkilise'de Hıristiyan ve Müslümanlardan başka az miktarda da olsa toprakları bulunan Yahudiler 69,5 dönüm bağa sahiptirler.

Kırkkilise genelinde Hıristiyanlar Kırkkilise bağlarının % 61'ine, Müslümanlar % 37'sine, Yahudiler ise % 2'sine sahiptirler. Kırkkilise genelinde bağlar dışında tüm tarım alanlarının dağılımında Müslümanlar gayrimüslimlerden daha fazla dönüme sahiptirler. Mezru tarlaların % 64'ü Müslümanlara, % 36'sı gayrimüslimlere aittir. Gayrimezru tarla oranlarında da Kırkkilise genelinde Müslümanlar % 87 paya sahip iken, gayrimüslimler % 13 oranında gayrimezru tarlaya sahiptir. Kiralık tarlaların % 60'ı Müslümanların ve % 40'ı gayrimüslimlerin, çayır dönümlerinin % 84'ü Müslümanların, % 16'sı gayrimüslimlerin, bahçelerin ise % 69'u Müslümanların, % 32'si gayrimüslimlerindir.

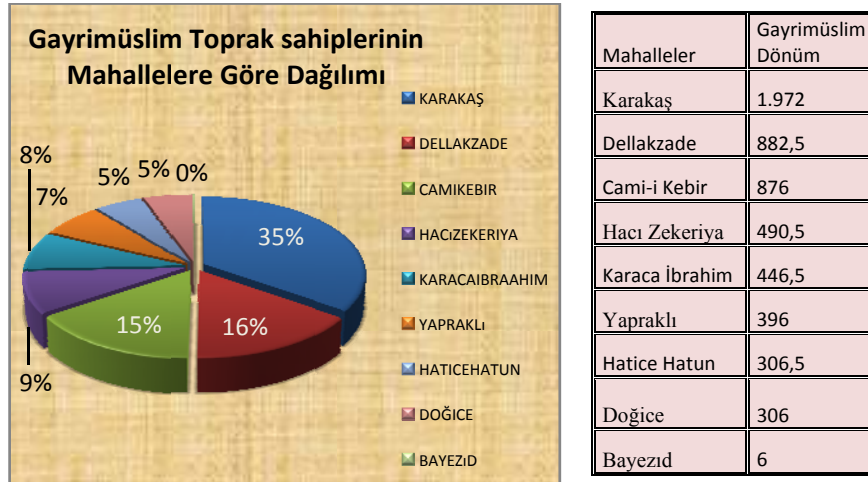
Bu verilerin değerlendirmesinde, bağcılığın yüksek oranda gayrimüslimlerce yapıldığı, ziraat yapılan ve kiralanen tarlaların payının Müslümanlar ve gayrimüslimler tarafından paylaşıldığı, bilhassa gayrimezru tarlaların Müslümanların tasarrufunda bulunduğu görülmektedir.

Şekil 24: Müslüman Toprak Sahiplerinin Mahallelere Göre Dağılımı

Karakaş Mahallesi en fazla Müslüman ve gayrimüslim toprak sahibinin bulunduğu mahalledir. Müslüman toprak sahiplerinin % 40'ı, gayrimüslim toprak sahiplerinin ise % 35'i Karakaş Mahallesi'nde bulunmaktadır.

Şekil 25: Gayrimüslim Toprak Sahiplerinin Mahallelere Göre Dağılımı

2. Kırkkilise’de Yetiştirilen Ürünler

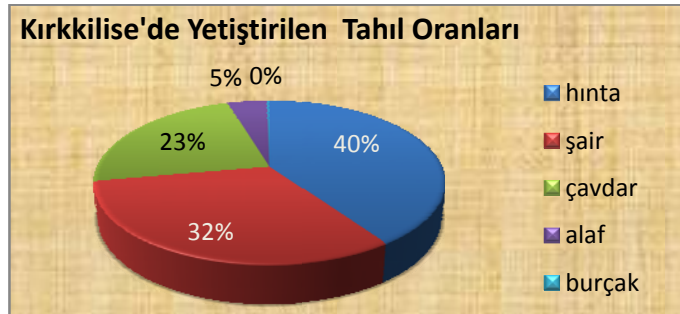
Kırkkilise’de yetiştirilen ürünler üzüm, tahıl ve bahçe ürünleridir. Yetiştirilen üzüm miktarı bağ dönümü üzerinden hesaplandığı için üzüm ile ilgili ayrıntılı bilgi toprağın kullanım alanları bölümünde verilmiştir. Defterlerde tahıl ve bahçe ürünlerinin miktar bakımından değerlendirilmesi ayrı tutulmuştur. Bu bakımdan tahıl ve bahçe ürünleri ayrı başlıkta değerlendirilmiştir.

Bütün mahallelerde ekili alanlar tarım ürünlerine ayrılmıştır. Hububatın kaç dönüm ekildiği ve mahsulden ne kadar alındığına dair bilgi olmasa da aynı olarak alınan öşür vergisinden mahsulün birimi ve birim başına kıymetine dair bilgiler defterlerden edinilmiştir.

a) Tahıl Ürünleri

Bölgede 1844 yılında 1962,6 kıyye³¹⁷ tahıl yetiştirilmiştir. Ürünler içinde 624,7 kıyye arpa, 792,7 kıyye buğday, 454,4 kıyye çavdar, 86,3 kıyye a’lâf ve 4,5 kıyye burçak üretilmiştir. Buğday üretimi toplam tahıl üretiminin % 40’ını, arpa üretimi % 32’sini, çavdar % 23’ünü, yulaf % 5’ini oluşturmaktadır. Arpanın birim fiyatı 5 kuruş, buğdayın 12 kuruş, çavdarın 6 kuruş, yulafın birim fiyatı ise 4 kuruş olarak defterlere kaydedilmiştir.

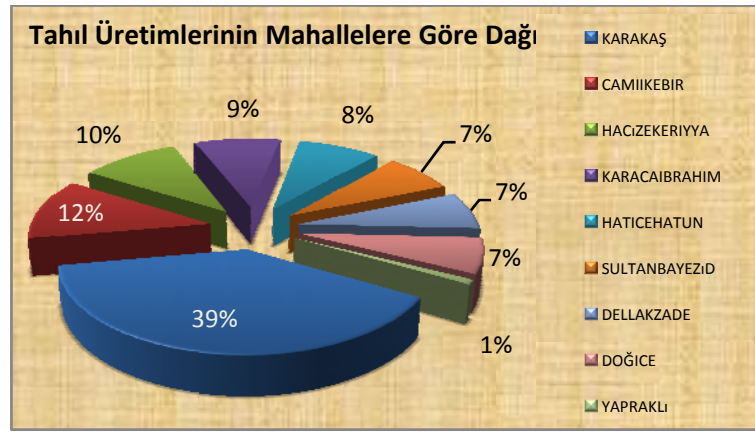
Şekil 26: Kırkkilise’de Yetiştirilen Tahıl Ürünleri

³¹⁷ Kıyye; okka, vukıyye ve vakıyye gibi adlarla da anılan bir ağırlık ölçüsüdür. Okkaya tam anlamıyla bir Osmanlı ölçüsü gözüyle bakılabilir. Kaynaklarda ufak tefek farklılıklar dışında temelde 400 dirhemdir. Bkz.: Ünal Taşkın, “Osmanlı Devleti’nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2005, s. 96.

Bu üretim miktarlarının ürün bakımından mahallelere göre dağılımları incelendiğinde tahıl üretimine en fazla katkısı olan hanelerin Karakaş Mahallesi'nde olduğu görülmektedir. Karakaş Mahallesi tahıl çeşidi ve tahıl üretimi bakımından en zengin mahalledir. Tek başına toplam Kırkkilise buğdayının % 45'i ve arpanın % 44'ü bu mahalle sakinleri tarafından yetiştirilmektedir

Şekil 27: Tahıl Üretiminin Mahallelere Göre Dağılımı

Toplam tahıl üretiminin % 12'si Cami-i Kebir Mahallesi sakinleri tarafından yapılmaktadır. Mahallede en fazla yetiştirilen tahıl ürünü buğdaydır. Toplam buğdayın % 12'si bu mahallede yaşayanlar tarafından yetiştirilmektedir.

Hacı Zekeriya Mahallesi tahıl üretiminde üçüncü sıradadır. Mahalle sakinleri tarafından en çok çavdar üretilmektedir. Karakaş Mahallesi'nden sonra çavdar üretiminde ikinci sıradadır.

Karaca İbrahim, Doğice ve Sultan Bayezid mahallelerinde en çok yetiştirilen ürün buğday iken Hatice Hatun ve Dellakzade Mahallesi'nde çavdar, üretimi en fazla olan tahıl olmuştur. Yapraklı Mahallesi'nin tahıl üretimindeki payı mahallede bulunan toplam toprak dönümüne paralel olarak en düşük seviyededir.

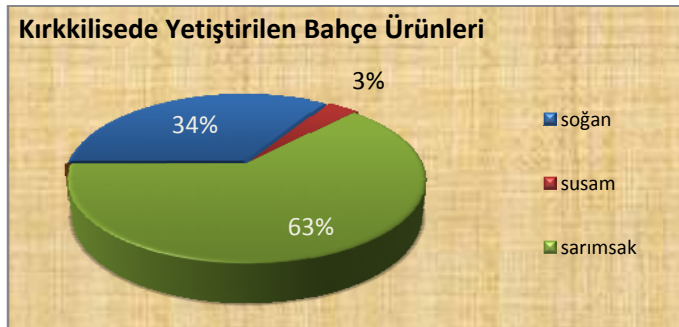
Tablo 32: Mahalle Sakinlerine Göre Tahıl Ürünlerinin Miktarları

Mahalleler	Hınta Kıyye	Şair Kıyye	Çavdar Kıyye	Burçak Kıyye	Alaf Kıyye	Toplam
Karaca İbrahim	73,6	58	37,1		7	175,7
Hacı Zekeriya	63,3	60,7	65,3	2	8,5	199,8
Karakaş	355	272,5	96	1,5	37,5	762,5
Yapraklı	6,5	6	5			17,5
Sultan Bayezid	47,3	44	44		8,3	143,6
Hatice Hatun	61	42,5	53	1	6	163,5
Doğice	45	41,5	37		7,5	131
Dellakzade	48	34,5	52,5		3,5	138,5
Camii Kebir	93	65	64,5		8	230,5
Toplam	792,7	624,7	454,4	4,5	86,3	1.962,6

b) Bahçe ve Bostan Ürünleri

Toplam Kırkkilise genelinde aynı yıllarda yetiştirilen bahçe ürünlerinde en fazla üretimi yapılan soğan ve sarımsak olmuştur. Kırkkilise merkezde bahçe ve bostanlarda toplam 4.860 kilo sarımsak, 2.438,5 kilo soğan, 252 kilo susam yetiştirilmiştir. Bahçe ürünlerinden % 63'ü sarımsak, % 34'ü soğan ve % 3'ü susamdır.

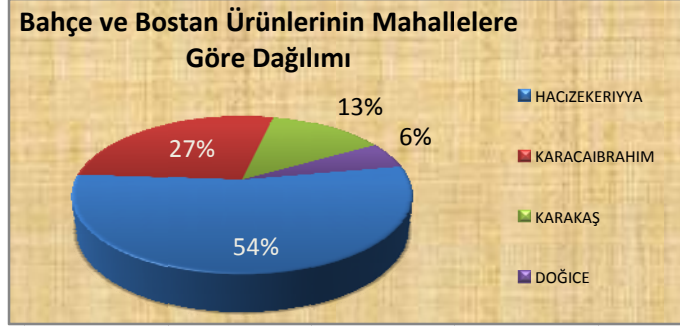
Şekil 28: Kırkkilise'de Yetiştirilen Bahçe ve Bostan Ürünleri

Kırkkilise'de bahçe ve bostan ürünlerinin % 54'ü Hacı Zekeriya Mahallesi'nde yetiştirilmektedir. Hacı Zekeriya Mahallesi'nde en çok yetiştirilen

bahçe ürünü sarımsaktır. Kırkkilise’de bulunan toplam sarımsağın % 84’ü bu mahalle sakinleri tarafından yetiştirilmektedir.

Şekil 29: Bahçe ve Bostan Ürünlerinin Mahalle Sakinlerine Göre Dağılımı

Karaca İbrahim Mahallesi sakinleri için bahçe ürünlerini en fazla yetiştiren ikinci mahalledir. Mahalle sakinleri tarafından en çok soğan üretimi yapılmaktadır. Kırkilise Kazası’nda üretilen toplam soğanın % 64’ü Karaca İbrahim Mahallesi sakinleri tarafından yetiştirilmektedir. Bahçe ve bostan ürünlerinin % 13’ü ise Karakaş Mahallesi tarafından yetiştirilmektedir. Soğan, sarımsak ve susam bu mahalleli tarafından yetiştirilen ürünler arasındadır. Doğice Mahalle sakinleri ise % 6 oranında soğan ve susam yetiştirmektedir.

Kırkkilise genelinde yüzde dilimlerine girmeyen azlıkta ürünler de yetiştirilmektedir. Genel tablo içerisinde bu ürünlerin listesi ve kilo birimlerinden karşılıkları tablo 33’te ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 33: Bahçe ve Bostan Ürünlerinin Miktarları

Mahalleler	Nohut Kıyye	Fasulye Kıyye	Kabak Kıyye	Mercimek	Susam	Toplam
Karaca İbrahim	1	4			1,5	6,5
Hacı Zekeriya	2	2				4
Karakaş		10	0,5		41	51,5
Hatice Hatun				1,5		1,5
Doğice	1				210	211
Toplam	4	16	0,5	1,5	252,5	274,5

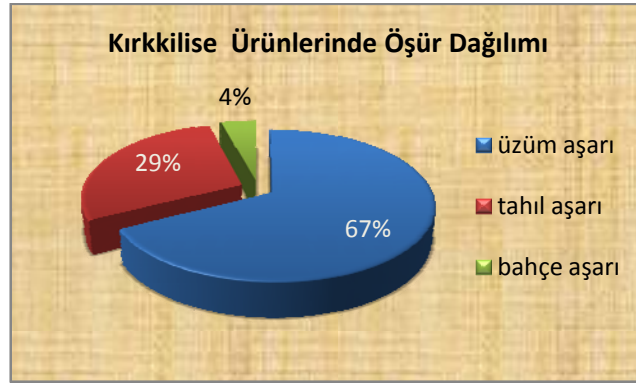
c) Yetiştirilen Ürünlerin Öşür Miktarları

Birim fiyatları ile kilolarının çarpımı sonucu çıkan öşür hesaplamalarında bir kısım üzüm öşrü ile hububat öşrü defterlerimizde ortak toplamda verilmiştir³¹⁸. Hububat kaydının tutulmadığı hanelerde üzüm öşrü toplam öşre dâhil edilmemiştir. Bu bakımdan yaptığımız çalışmada hububat ve üzüm öşrünü her mahalle için ayrıca hesaplayarak en sağlıklı sonuca ulaşmayı öngördük.

Kırkkilise’de yetiştirilen ürünlerden alınan toplam üzüm, tahıl ve bahçe ürünlerinden alınan öşür vergisi toplam 55.211,7 kuruş olarak hesaplanmıştır. Sadece üzümünden alınan öşür vergisi 37.202,7 kuruştur.

Tahıllardan alınan öşür vergisi, 15.716 kuruşken bahçe ve bostan ürünlerinden toplam 2.293 kuruş öşür vergisi alınmıştır.

Şekil 30: Kırkkilise Ürünlerinde Öşür Dağılımı

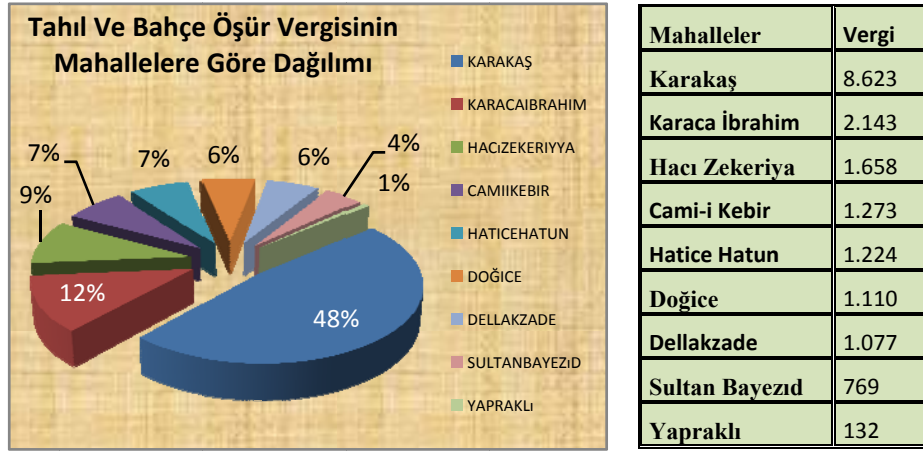

Kırkkilise’de tahıl ve bahçe ürünlerinden alınan öşür miktarı, yetiştirilen ürünle doğru orantılı olarak Karakaş Mahallesi’nde en yüksek seviyededir. Toplam 9 mahallede yetiştirilen ürünlerin yarısını tek başına üretmesi bakımından Karakaş Mahallesi, ziraatçılığın Kırkkilise’de kalbi durumundadır.

³¹⁸ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06004, s. 7, hane no: 18.

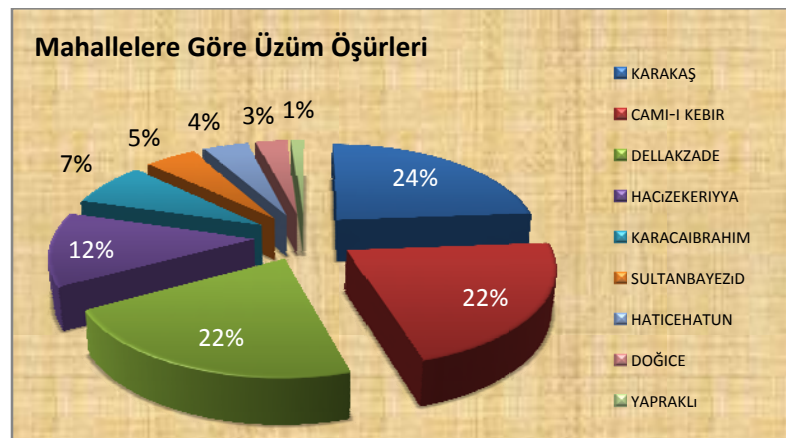

Şekil 31: Tahıl ve Bahçe Öşür Vergisinin Mahallelere Göre Dağılımı

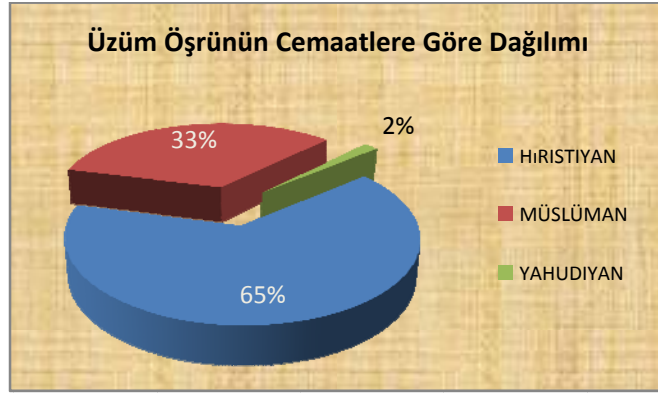
Kırkkilise genelinde üzüm öşürleri değerlendirildiğinde ise üç büyük mahallenin toplam Kırkkilise öşürlerinin 3/5'ünü ödediklerini görmekteyiz. Kendi aralarında oranları neredeyse eşit paylaşan Karakaş, Cami-i Kebir ve Dellakzade mahalle sakinleri en fazla üzüm yetiştiren mahallelerdir. Toprağın kullanım alanlarında bahsettiğimiz toplam bağ dönümlerinin % 23'ünün Karakaş Mahallesi'ndeki hane sahiplerinin, % 21'inin Cami-i Kebir Mahallesi'ndeki hane sahiplerinin, % 15'inin Dellakzade Mahallesi'ndeki hane sahiplerinin olduğu hatırlanacak olursa öşür oranları ile bağ dönümlerinin paralellik gösterdiği görülmektedir.

Şekil 32: Mahallelere Göre Üzüm Öşürleri

Kırkkilise’de toplam üzüm öşürlerini cemaatlere göre hesapladığımızda Hıristiyanların 24.194,5 kuruş, Müslümanların 12.447 kuruş, Yahudilerin ise 561 kuruş üzüm öşrü ödemekte olduklarını görmekteyiz. Öşür miktarlarındaki oran sahip olunan bağ dönümleri ile orantılıdır. Üzüm öşrünün cemaatlere göre yüzde dağılımları değerlendirildiğinde Hıristiyanların % 65, Müslümanların % 33, Yahudilerin % 2 oranında ödeme yaptıkları görülmektedir. Hıristiyanlar bağcılık alanında Kırkkilise’de önemli bir paya sahiptirler.

Şekil 33: Üzüm Öşrünün Cemaatlere Göre Dağılımı

3. Kırkkilise’de Hayvancılık

Hayvancılık 16. yüzyıldan itibaren Kırkkilise’de gelişmiştir. Özellikle hayvan bolluğu ve kalitesi bakımından Vize, Midye, Kırkkilise gibi bölgelerden tedarik edilen hayvanlar İstanbul iâşesi için kullanılmıştır³¹⁹. 19. yüzyılın ortalarında da Kırkkilise merkezde hayvancılık önemli geçim kaynağıdır. Osmanlı genelinde olduğu gibi Kırkkilise özelinde de hayvancılığın kullanım alanlarını etinden sütünden, derisinden, gücünden ve değerinden faydalanma olarak sınıflandırabiliriz.

³¹⁹ Kala, “İstanbul’un Et İhtiyacının Temini İçin Kurulan Kasap ve Celep Teşkilatları”, s. 4-5.

a) Hayvan Çeşitleri ve Miktarları

Toplam 14.742 hayvan bulunan Kırkkilise’de her hanenin en az bir hayvanı bulunmaktadır. Kırkkilise genelinde ana başlık altında toplam 19 çeşit hayvan bulunmaktadır. Alt başlıklar altında oldukça detaylı hayvan listesi çıkaran kâtipler vergi mükellefiyetini belirlemek adına hayvan birim fiyatlarının tespiti için çok fazla detay vermişlerdir.

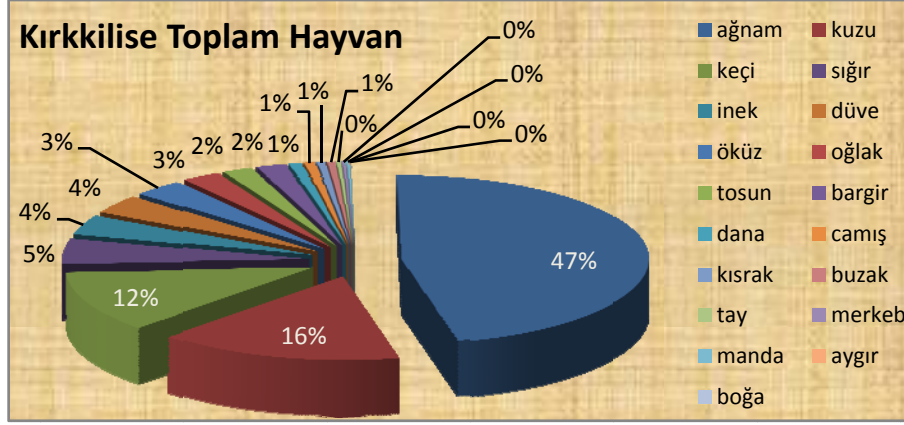
Karasığır inek, kısır karasığır, sağmal ağnam, cmus dveği gibi detaylar bu örneklerden bazılarıdır. Ancak bu detaylar hesaplamalarda kullanılmayıp genel olarak bölgenin hayvan potansiyelini ölçebileceğimiz başlıklarla toplamlar yapılmış ve değerlendirilmiştir.

Tablo 34: Kullanım Alanlarına Göre Hayvan Dağılımı

Küçükbaş Hayvan							TOPLAM
(Etinden Sütünden Ve Derisinden)	Ağnam	Kuzu	Keçi	Oğlak			11.361
	6.869	2.372	1.747	373			
Büyükbaş Hayvan	Sığır	İnek	Tosun	Buzak	Düve	Dana	3.381
(Etinden Sütünden Derisinden)	719	564	292	77	538	125	(2.315)
(Gücünden Faydanılan)	kz	Cmus	Manda	Boğa	Aygır		
	476	107	33	1	1		(618)
(Taşımacılıhta Kullanılan)	Bargir	Merkep	Kısarak	Tay			
	284	37	83	44			(448)
Genel Toplam							14.742

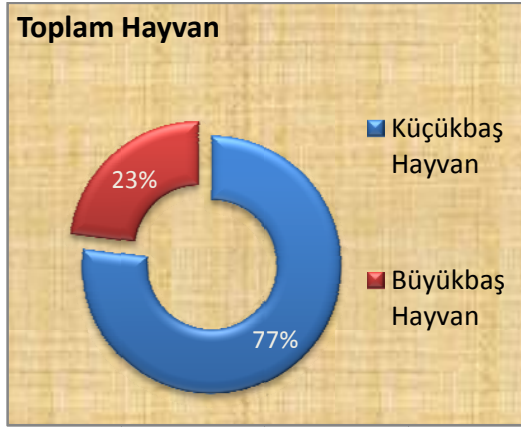
Kırkkilise genelinde bulunan hayvanların % 47’si koyun, % 16’sı kuzu, % 12’si ise keçidir. Bu durum bölgede küçükbaş hayvancılığın ön planda olduğunu göstermektedir. Büyük baş hayvanların % 5’i sığır, % 4’ inek ve dve, % 3’ öküz ve oğlak, % 2’si tosun ve beygirdir. Dana, cmus, kısarak ve buzakların toplamı % 4’lk dilimdedir.

Şekil 34: Kırkkilise’de Hayvan Dağılımı

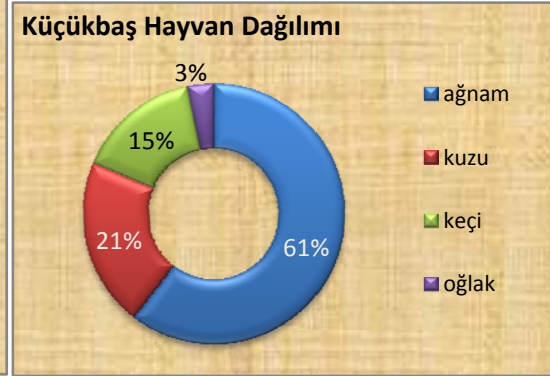

Kırkkilise genelinde 11.361 küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Bölgedeki hayvanların % 77’si küçükbaş, % 23’ü büyükbaş hayvandır. Küçükbaş hayvanların ise % 61’i koyun, % 21’i kuzu, % 15’i keçi ve % 3’ü oğlaktır.

Şekil 35: Büyükbaş ve Küçük Baş Hayvanlar

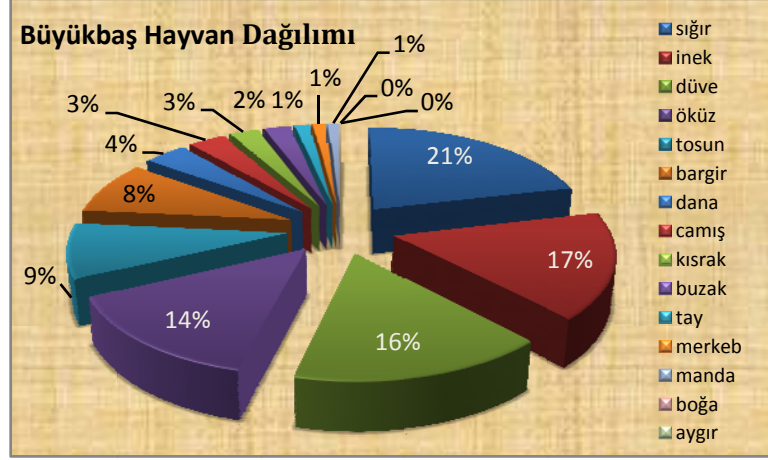

Şekil 36: Küçükbaş Hayvan Dağılımı

Büyükbaş hayvanların ise oldukça fazla çeşidi bulunmasına rağmen sayıları 3.381’dir. Bu sayı bölgedeki toplam hayvan sayısının % 23’üne tekabül etmektedir. Büyükbaş hayvanların başında yüzde oranı en fazla olan hayvan % 21 ile sığır, % 17 ile inek, % 16 ile düve ve % 14 ile öküzdür. Büyük baş hayvanların % 9’u tosun, % 8’i beygir, % 4’ü dana, % 3’ü ise câmus gelmektedir.

Şekil 37: Büyükbaş Hayvan Dağılımı

b) Hayvanların Cemaatlere ve Mahallere Göre Dağılımı

Ele aldığımız dönemde Kırkkilise’de bulunan hayvanların % 91’i Hıristiyanlara aittir. Hayvan sahibi Müslümanlar bu payın sadece % 9’unu oluşturmaktadırlar.

Hayvan sayısının azlığı bakımından yüzde oranlarına dâhil edilemeyen Çingenelerin toplam 50 hayvanı bulunmaktadır ve bunların istisnasız hepsi taşımacılık için kullanılan beygirdir.

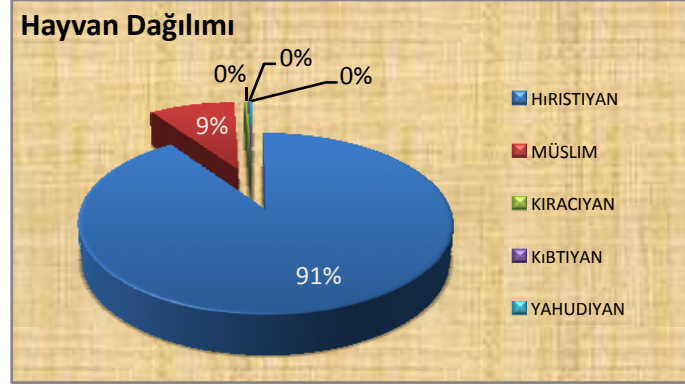
Yahudilerin sahip olduğu hayvan sayısı 10’dur. Bu hayvanların türleri ise kısır inek ile câmus düvesidir.

Kiracıyanın ise 50 hayvanı vardır. Aralarında bir çobanın bulunması nedeniyle bu sayıya ulaştıkları malumdur³²⁰.

³²⁰ Sahip oldukları hayvanlar taşımacılığa yatkın hayvanlar değildir. Hayvan sahibi olan haneler ise çobanlık yapmaktadır. Kiracıyanın kiraladığı herhangi bir tarla ve arazi yoktur. Bu bakımdan araba veya tarla kiracısı olma ihtimalleri de yoktur. Cami-i Kebir Mahallesi’nde hane no: 5’te bulunan Çoban Yanço veledi Pavlo’nun 45 hayvanı vardır. BOA, ML. VRD. TMT. d., nr. 06010, s. 89.

Belirtilmesi gereken bir husus da Çingene ve Yahudilerce edinilen hayvanların, vergilendirmeden muaf olan hayvanlar olmalarıdır.

Şekil 38: Cemaatlere Göre Hayvan Dağılımı

Kırkkilise’de bulunan 9 mahalle arasında hayvan sayısı bakımından en zengin olan mahalle 4.650 hayvanı ile Cami-i Kebir Mahallesi’dir. Cami-i Kebir Mahallesi’ni 2.811 hayvan ile Hacı Zekeriya Mahallesi takip etmektedir. Karakaş Mahallesi’nde 2.199, Dellakzade’de 1.828, Karaca İbrahim’de 1.119, Hatice Hatun’da 900, Yapraklı’da 714, Doğice’de 314 ve Sultan Bayezid Mahallesi’nde 207 hayvan bulunmaktadır. Hayvanlardan elde edilen gelir üzerinden alınan vergiler, “sağmal” ve “kısır” olarak ayrılmaktadır. Genellikle gelir getiren hayvanlar sağılan hayvanlardır.

Şekil 39: Hayvan Oranlarının Mahallelere Göre Dağılımı

Tablo 35: Tüm Mahallelerin Hayvan Dağılımı

Mahalleler	Sultan Bayezid	Doğice	Yapraklı	Hatice Hatun	Karaca İbrahim	Dellakzade	Karakaş	Hacı Zekeriya	Cami-i Kebir	Toplam
Ağnam	39	154	413	528	112	1010	1150	1443	2020	6869
Aygır									1	1
Bargır	17	6	53	6	37	23	9	90	43	284
Boğa									1	1
Buzak									77	77
Câmus		3	3	5	12	2	55	10	17	107
Dana			18	3	4		71	10	19	125
Düve	16	8	16	21	157	47	116	67	90	538
İnek			47	36		113	165		203	564
Keçi	43	32	11	171	3	33	128	324	1002	1747
Kısrak	1		1	1	5	3	18	17	37	83
Kuzu	8	15	130	32	55	528	323	610	671	2372
Manda	15					9			9	33
Merkep	6				30	1				37
Oğlak									373	373
Öküz	21	66	6	75	39	56	133	56	24	476
Sığır	29	30		22	523			115		719
Tay			1		14		6	10	13	49
Tosun	12		15		128	3	25	59	50	292

C. KIRKKİLİSE’NİN GELİR KAYNAKLARI VE VERGİLERİ

1. Kırkkilise Kazası’nda Gelir Dağılımı ve Toplam Gelirler

Temettuat defterlerimizde bulunan Kırkkilise Kazası’ndaki gelirlerin miktarları ve türleri, bölgenin ekonomik potansiyelini ölçmek için faydalı bilgiler sunmaktadır. Defterlerde hâsılatlar, yani gelir türleri; *hâsılatından*, *zuhuratından*, *sanâ’atından* ve *zeametinden* şeklinde dört gruba ayrılmıştır ve bu şekilde toplamları alınarak hesaplamalar yapılmıştır. Ancak kâtipler kendi sınıflarında ayrı olarak hesaplama yapmamışlardır.

Mükellefin sahip olduğu veya tasarrufunda bulunan bir menkul, gayrimenkul veya hayvan servetinin bir yıl içinde sağladığı gelire *hâsılat* geliri denilmektedir. Hesaplamalarda geliri bulunan her türlü tarla, bağ, bahçe, hayvan ve gayrimenkul çeşidi bu gruba yazılmıştır. Bu bakımdan hâsılatları ayrı değerlendirmek için sonuçlar hem toplam hâsılat, zuhurat ve san’atından şeklinde tasnif edilerek hesaplanmış hem de *hâsılat* grubundaki sonuçlar, zirai hâsılat, gayrimenkul hâsılat ve hayvan hâsılatı şeklinde değerlendirilerek hesaplama yapılmıştır.

Sözlüklerde, “birden oluveren, hesapta olmayan, gerçekleşeceği düşünülmeyen” manasında kullanılan *zuhurat* kelimesi, defterde kaynağı tam olarak gösterilmeyen veya gösterilemeyen gelirleri karşılamak amacıyla kullanılmaktadır³²¹. Buradan da anlaşılacağı üzere; düzenli bir geliri nitilemediği gibi miktarı tam olarak kestirilemeyen ve şartlara bağlı olarak değişebilen, günümüzde serbest meslek erbabı olarak tanımladığımız kişilerin gelir kaynaklarını ifade etmektedir. Buna göre bu gelir bölümü kişilerin mesleki hâsılatını ihtiva edebileceği gibi, o yıl satmış olduğu bir menkulünden kazandığı parayı veya mesleği dışında yapmış olduğu işe karşılık, almış olduğu yevmiyelerin toplamını da ifade edebilmektedir. Böylece zuhurat gelirini, yıllık kazancın net ve düzenli olmayan gelirleri olarak görmek mümkündür³²².

³²¹ Ayverdi, a.g.e., C. III, s. 3559.

³²² Mübahat Kütükoğlu, a.g.m., s. 410.

Sanâ'atından temettuatı, defterlerimizde özellikle başka bir hâsılatı olmayan yani bağ, bahçe, tarla, hayvan ve gayrimenkul olarak hiçbir gelir getiren malı olmayan veya kayda geçmeyecek kadar cüzi olan, hatta mesleğini yapacak dükkânı bile bulunmayan, el işçiliğine dayalı kalaycı, terzi, demirci ve yine meslek sahibi çeşitli çırak ve kalfalar için kullanılmıştır³²³.

“*Zeametinden*” şeklinde kaydedilen gelirler, Osmanlı Devleti’nin bazı askeri görevlilerine, geçimlerini sağlamak veya hizmetlerine karşılık olmak üzere verilen topraktan elde ettiği gelirdir³²⁴. Defterlerimizde zeamet hâsılatı kaydedilenler süvari zabiti, süvari sipahi takayyütü, kürkçü³²⁵ gibi devlet hizmetinde bulunmuş kimselerdir³²⁶.

Kırkkilise Kazası’nda bulunan toplam 1.542.268,6 kuruşluk hâsılatın gruplara ayrılmış miktarlarına baktığımızda birinci sırada 807.561 kuruş geliri ile düzenli ve net olmayan gelirler arasında kabul edilen *zuhurat* gelirleri yer almaktadır ve toplam hâsılatın % 52’sine tekabül etmektedir.

İkinci sırada 656.528,1 kuruş hâsılatı ile arazi hayvan ve gayrimenkul hâsılatlarını da içine alan *hâsılat* temettuatı bulunmaktadır ve toplam gelirlerin % 43’ünü oluşturmaktadır.

Üçüncü sırada geliri 64.211 kuruş olan *sanâ'atından* hâsılatı bulunmaktadır ve % 4’lük dilimde yer almaktadır. % 1’lik dilimde ise 13.968,5 kuruş gelir ile *zeamet* hâsılatı bulunmaktadır³²⁷.

---

³²³ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06000, s. 16, hane no: 39.

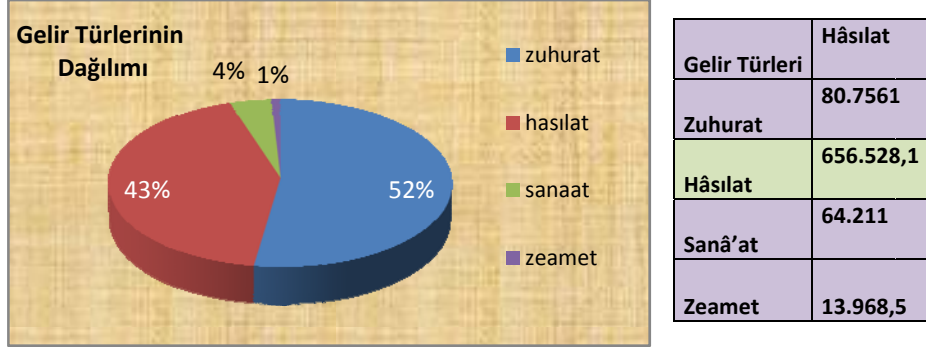
³²⁴ İlhan Ayverdi, **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, Kubbealtı, C. III, 2008, s. 3526.

³²⁵ Muhtemelen devlet erkânına ve askere yapmış olduğu hizmetler karşılığında verilmiştir.

³²⁶ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06004, s. 2, hane no:1.

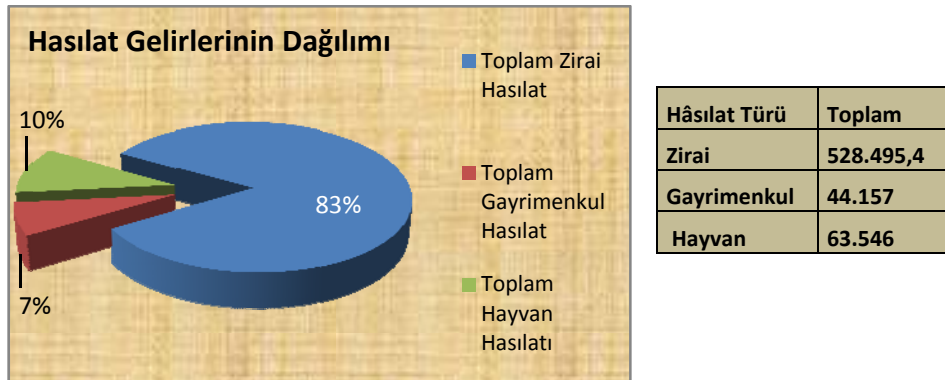
³²⁷ Temettuat defterlerinde toplam hâsılat kâtipler tarafından 1.437.277 kuruş olarak kayıtlara geçmiştir. Bizim hesaplamalarımız (1.542.268) ile kâtiplerinki arasında bu kadar ciddi bir farkın olması bizi şüpheye düşürmüştür. Basit kâtip hatalarından kaynaklanamayacak olan bu fark araştırılarak, defterlerimizdeki bazı gelirlerin hesaplandığı halde dikkatsizlikle “toplam” a yazılmaması gibi unutkanlıklar düzeltilmiş ve tekrar hesaplama yapılmıştır. Farkın en yüksek çıktığı Cami-i Kebir Mahallesi’nde yapılan hatalar düzeltilmeden hesaplama yeniden yapılsa da bu ciddi farkın telafi edilmesi mümkün olmamıştır. Bu durum bize 1840 yılı sayımlarında zimmetlerine para geçiren müdür ve kâtiplerin olduğu iddiasını hatırlatmaktadır. bkz.: Adıyeke, a.g.m. s. 777.

Şekil 40: Gelir Türlerinin Dağılımı

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi *hâsılat* gelirlerini ziraat gelirleri, hayvan gelirleri ve gayrimenkul gelirleri olarak ayrıca hesaplamıştık. Kırkkilise mahalleleri genelinde yapılan bu hesaplamalarda toplam zirai gelirler 528.495 kuruş, toplam hayvan gelirleri 63.546 kuruş ve gayrimenkul gelirleri ise toplam 44.157 kuruştur. Bu durumda Kırkkilise’de toplam “hâsılat gelirlerinin” % 83’ü zirai hâsılatтан elde edilmektedir. Gayrimenkul gelirler “hâsılat gelirlerinin” % 10’unu, hayvan gelirleri ise % 7’sini karşılamaktadır.

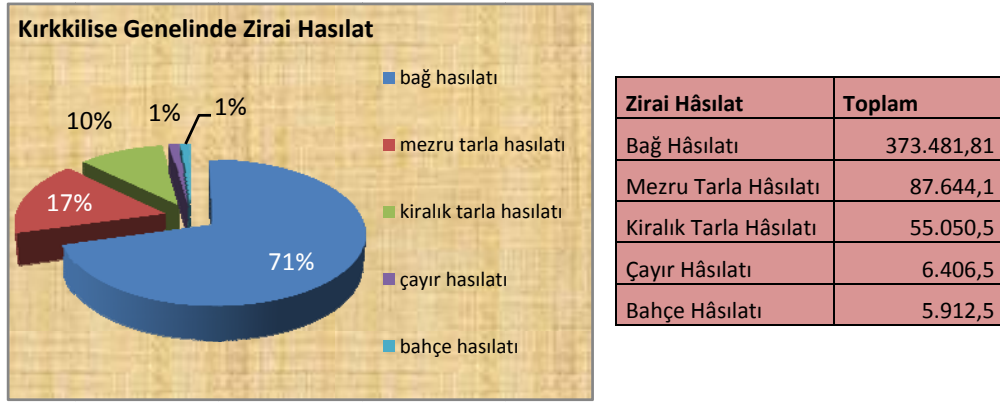
Şekil 41: Hâsılat Gelirlerinin Dağılımı

Zirai gelirler arasında bağ, bahçe, mezru tarla, kiralık tarla ve çayırlar yer almaktadır. Gayrimezru tarla gibi nadasa bırakılmış, o sene için herhangi bir gelir elde edilmeyen tarla türleri gruba dâhil değildir. Kırkkilise genelinde zirai gelirlerin % 71 ile önemli bir payı bağcılıktan elde edilmiştir.

Bağcılıktan elde edilen toplam hâsılat 373.481 kuruştur. Ekili dikili tarla olarak dile getirilen mezru tarlaların hâsılatı ise 87.644 kuruştur ve zirai hâsılatın % 17'sine tekabül etmektedir. Kiralık tarla hâsılatı 55.050 kuruş ile üçüncü sırada yer almaktadır. Kırkkilise'de çayır hâsılatı 6.406 kuruş ve bahçe hâsılatı ise 5.912 kuruştur.

Şekil 42: Zirai Hâsılatın Dağılımı

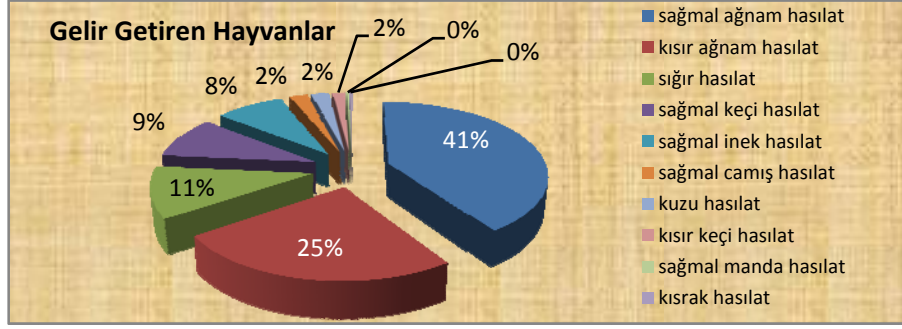
Kırkkilise genelinde gelir getiren hayvanlar ve hâsılatları değerlendirildiğinde ilk sırada, miktarı ile doğru orantılı olarak ağnam gelmektedir. Ağnamdan elde edilen toplam hâsılat 41.619 kuruştur. Bunun 25.801 kuruşu sağmal ağnamın geliri iken, 15.818 kuruşu ise kısır ağnamdan elde edilen gelirdir. Toplam ağnam hâsılatı hayvan gelirleri arasında % 66'lık bir dilime sahiptir. Sığır ve inek hâsılatı birlikte hesaplandığında yine toplam hâsılatın % 20'lik kısmı buradan karşılanmaktadır.

Küçükbaş ve büyükbaş olarak hesapladığımızda ise Kırkkilise'de küçükbaş hayvan gelirleri toplam hayvan gelirleri içinde % 78'lik bir paya sahiptir. Büyükbaş hayvan gelirleri ise % 22'lik dilimde yer almaktadır.

Kırkkilise'de hayvan gelirlerinin birim fiyatlarına bakacak olursak en fazla gelir getiren hayvan 50 para ile manda ve câmus hayvanıdır. Sağmal inek 20, sağmal ağnam 8, kısır ağnam 5, sağmal keçi 6, kısır keçi 1 paradır. Birim fiyatları ile hâsılatlar dikkate alındığında en fazla hayvanın ağnam olduğu ve en fazla gelirin de koyundan kazanıldığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca Cami Kebir Mahallesi'nde ve Karakaş Mahallesi'nde arıcılık yapan birkaç hane vardır ve hepsi gayrimüslimdir. Toplam kovan hâsılatları 142 kuruştur³²⁸.

Şekil 43: Gelir Getiren Hayvanlar

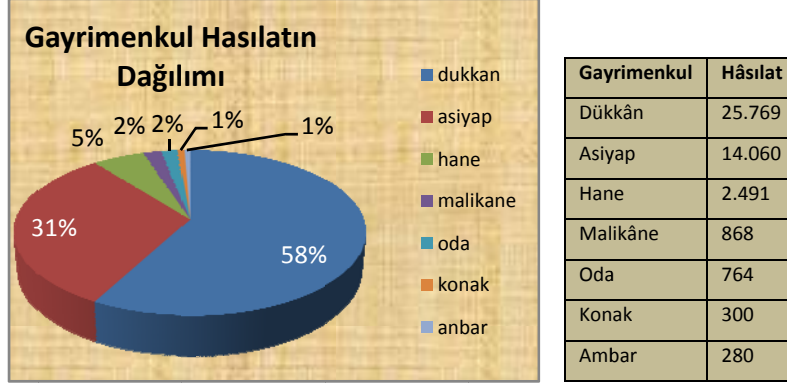
Sağmal Ağnam Hâsılat	Kısır Ağnam Hâsılat	Siğir Hâsılat	Sağmal Keçi Hâsılat	Sağmal İnek Hâsılat	Sağmal Câmus Hâsılat	Kuzu Hâsılat	Kısır Keçi Hâsılat	Sağmal Manda Hâsılat	Kısırak Hâsılat
25.801	15.818	6.969	5.825,5	5.186	1.350	1.326	945,5	210	115

Gayrimenkul gelirleri de defterlerdeki hesaplamalara göre *hâsılat* gelirleri içinde yer almaktadır. Toplam 44.157 kuruş gelir elde edilen gayrimenkulleri 7 gruba ayırmak mümkündür: dükkân, asiyap, hane, oda, malikâne, konak, ambar. Gayrimenkul gelirlerinin % 58'i dükkânlardan elde edilen gelirlerdir. Gayrimenkul gelirlerinin % 32'si değirmenlerden, % 5'i hanelerden, % 2'si ise malikâne ve odalardan elde edilen gelirlerdir.

Kırkkilise'de sayılarıyla da orantılı olarak en fazla gelir elde edilen gayrimenkuller dükkânlar, kıymet bakımından en kıymetli olanlar ise değirmenlerdir. Kırkkilise'de 279 adet dükkândan elde edilen gelir 25.769 kuruş iken sadece 13 değirmen hissesinden elde edilen toplam gelir 14.060 kuruştur. Ortalama bir dükkân kirasından 90 kuruş kazanılırken değirmen hissesinden 1.081 kuruş kazanılmaktadır. Bir haneden ortalama 75 kuruş, bir kiralık odadan ise ortalama 20 kuruş kazanılmaktadır.

³²⁸ Cami-i Kebir Mahallesi'nde biri kuyumcu, biri fiçici olan iki gayrimüslim hane, kovan sahibidir. Karakaş Mahallesi'nde kovan sahibi 4 hane vardır. Kovan sahiplerinin meslekleri ise abacı, işçi ve çobandır. Kovan hâsılatı kovan başına 5 kuruştur. BOA, ML. VRD. TMT. d., nr. 06004. s. 46.

Şekil 44: Gayrimenkul Hâsılatın Dağılımı

a) Gelirlerin Mahallelere Göre Dağılımı

Kırkkilise Kazası'nda elde edilen toplam gelirlerin mahallere göre dağılımı bize ekonomik anlamda mahallelerin durumunu net bir şekilde göstermektedir. Toplam 1.542.268 kuruş gelirin % 24'lük dilimi, nüfusuyla orantılı olarak Karakaş Mahallesi'ne aittir. Toplam gelirlerin neredeyse dörtte biri Karakaş Mahallesi'nde bulunmaktadır. Ancak burada önemli olan, kazanç/nüfus oranı yani kişi başına düşen gelirdir. Mahallelerin bu formül ile refah düzeyi hesaplandığında Karakaş Mahallesi ikinci sıraya düşmektedir.

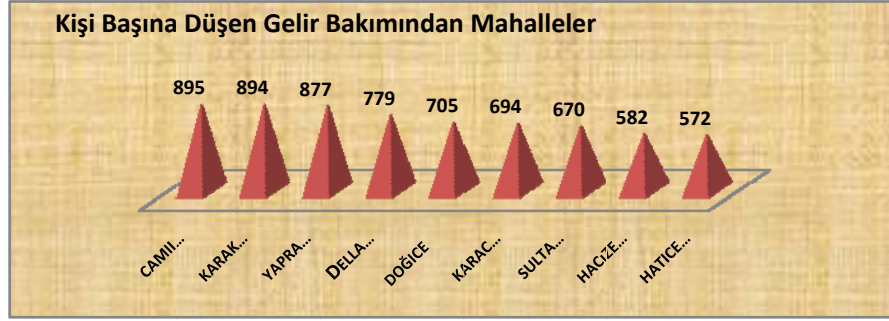
Cami-i Kebir Mahallesi 296.835 kuruşluk hâsılatı ile toplam gelirlerin % 19'lük bölümünü karşılamaktadır. Kırkkilise mahalleleri arasında refah düzeyi en yüksek mahalle Cami-i Kebir Mahallesi'dir. Kişi başına düşen yıllık gelir yaklaşık 895 kuruştur.

Dellakzade Mahallesi 27.266 kuruş toplam geliri ile Kırkkilise genelinde toplanan hâsılatın % 18'lik kısmını karşılamaktadır. Kişi başına düşen gelir bakımından dördüncü sırada yer almaktadır.

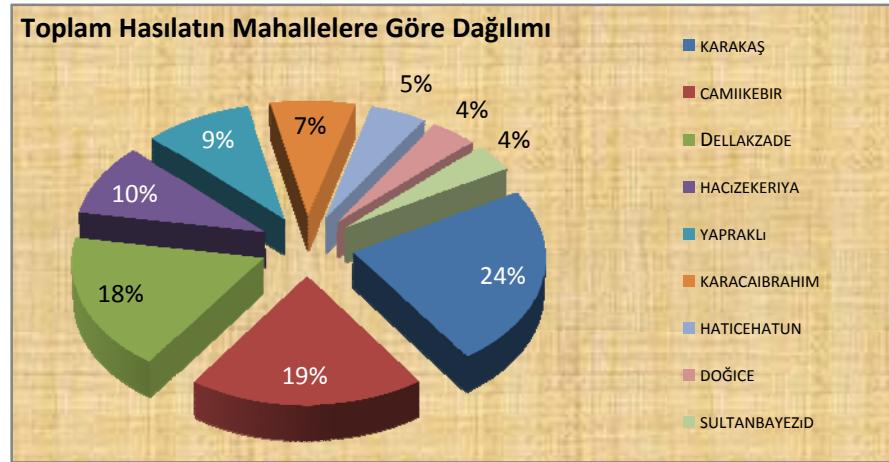
Yapraklı Mahallesi Kırkkilise toplam hâsılatının % 9'lük kısmını karşılamaktadırlar. Ancak Yapraklı Mahallesi şehirde refah düzeyi en yüksek üçüncü mahalledir. Hacı Zekeriya Mahallesi toplam hâsılatın % 10'lük kısmını karşıladığı

halde hane başına düşen gelir bakımından en fakir mahalleler arasındadır. Yıllık gelir hane başına 582 kuruştur. Refah düzeyi en düşük mahalle ise Hatice Hatun Mahallesi'dir. Kişi başına düşen yıllık gelir 572 kuruştur.

Şekil 45: Hane Başına Düşen Gelir Bakımından Mahalleler

Şekil 46: Toplam Hâsılatın Mahallelere Göre Dağılımı

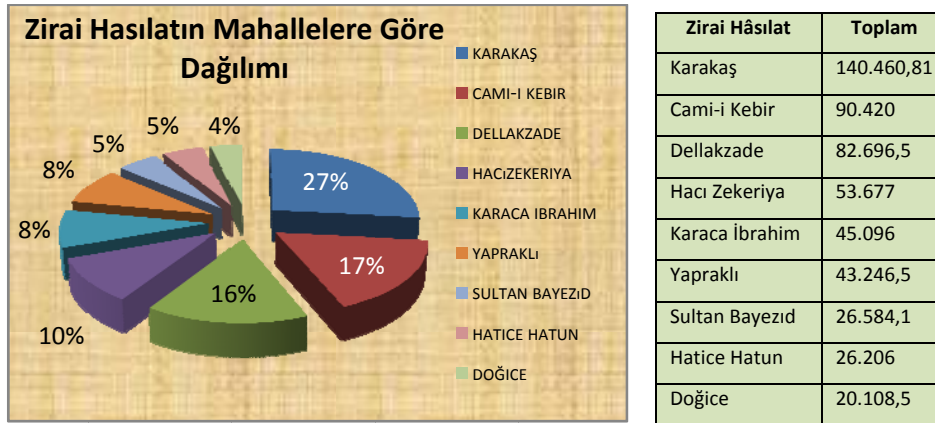
Kırkkilise genelinde gelir getiren hâsılatların detaylı olarak mahallelere göre dağılımı değerlendirildiğinde, zirai hâsılatın en yüksek olduğu mahallenin % 27'lik pay ile Karakaş Mahallesi olduğu görülmektedir. Karakaş Mahallesi'ni Cami-i Kebir ve Dellakzade mahalleleri takip etmektedir. Zirai hâsılatın en düşük olduğu mahalleler ise Sultan Bayezid, Hatice Hatun ve Doğice mahalleleridir.

Tablo 36: Hâsılatların Türlerine ve Mahallelere Göre Dağılımları

Mahalleler	Hâsılat (Zirai-Hayvan- Gayrimenkul)	Zuhurat	Sanâ'at	Zeamet	Toplam
Karakaş	166.022,1	185.965,5		13.968,5	365.956
Cami-i Kebir	127.364	163.221	6.250		296.835
Dellakzade	99.131	148.935	30.200		278.266
Hacı Zekeriya	69.799	75.501	3.200		148.500
Yapraklı	50.925,5	78.695	14.471		144.091,5
Karaca İbrahim	56.818,5	51.630	6.850		115.298,5
Hatice Hatun	33.921,5	39.013	2.700		75.634
Doğice	21.430	39.382	540	0	61.353
Sultan Bayezid	31.116,5	25.218,5			56.335
Toplam	656.528,1	807.561	64.211	13.968,5	1.542.268,6

Zirai hâsılatın % 72'sini karşılayan bağ hâsılatının mahallelere göre dağılımında Karakaş Mahallesi ilk sırada yer almaktadır. Karakaş Mahallesi çayır hâsılatı hariç Kırkkilise genelinde tüm zirai hâsılatı en fazla olan mahalledir. Bağ hâsılatı en düşük mahalle ise Doğice Mahallesi'dir. Bu bilgiler ışığında tarım kısmında detaylı olarak verdiğimiz bağ, bahçe ve tarla dönümleri ile hâsılatlarının paralellik gösterdiğini söylemek mümkündür. Mezru tarla, kiralık tarla, çayır ve bahçelerin dönümlerinin de hâsılatları ile doğru orantılı olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 47: Zirai Hâsılatın Mahallelere Göre Dağılımı

Tablo 37: Zirai Hâsılâtın Toprak Türlerine ve Mahallelere Göre Dağılımı

MAHALLELER	Bağ Hâsılâtı	Mezru Tarla	Kiralık Tarla	Çayır Hâsılâtı	Bahçe Hâsılâtı	Toplam Hâsılât
Karakaş	78.258,31	28.388,5	30.217,5	1.066	2.530,5	140.460,8
Cami-î Kebir	72.650	9.146	6.324	2.100	200	90.420
Dellakzade	73.043,5	5.090,5	3.730	732,5	100	82.696,5
Hacı Zekeriya	41.807,5	9477	1.722,5	670		53.677
Karaca İbrahim	25.821	7.389,5	9.590,5	1.250	1.045	45.096
Yapraklı	41.528,5	951		50	717	43.246,5
Sultan Bayezid	16.471	6.853,1	2.742	98	420	26.584,1
Hatice Hatun	14.253,5	11.552,5			400	26.206
Doğice	9.648,5	8.796	724	440	500	20.108,5
Toplam	373.481,8	87.644,1	55.050,5	6.406,5	5.912,5	528.495,4

Kırkkilise genelinde hayvan hâsılâtının miktarı 63.546 kuruştur. Hâsılât payı arasında % 10'luk bir dilime sahiptir. Kırkkilise genelinde hayvan hâsılâtları değerlendirildiğinde hayvan miktarları ile doğru orantılı olarak Cami-i Kebir Mahallesi'nin gelir miktarı bakımından da ilk sırada olduğu görülmektedir. En fazla hayvan sayısına sahip olan Cami-i Kebir Mahallesi aynı zamanda 4.650 hayvan ile en fazla hâsılata sahip mahalledir. Elbette bu hayvanlar içinde gelir getirmeyen hayvanlar da sayılmıştır. Bu ayrıntı dikkate alınarak toplam hayvan hâsılâtının 17.792 kuruş olduğu söylenebilmektedir.

Yine Hacı Zekeriya ve Karakaş mahalleleri hayvan gelirlerinin 10.000 kuruşun üzerinde olduğu mahallelerdir. Hayvan gelirlerinin 10.000 altında olduğu mahalleler ise 8.855 kuruş ile Dellakzade, 5.750 kuruş ile Hatice Hatun, 4.459 kuruş ile Karaca İbrahim, 3.191 ile Yapraklı, 1.646 kuruş ile Doğice, 909 kuruş hâsılât ile Sultan Bayezid mahalleleridir. Hayvan sahiplerinin % 91'inin gayrimüslim olduğunu hatırlayacak olursak mahallelere bölünen hâsılâtın gayrimüslim nüfusla doğru orantılı olduğunu görmüş oluruz.

Tablo 38: Hayvan Hâsılâtının Türlerine ve Mahallelere Göre Dağılımı

Mahalleler	Kısır ağnam	Sağmal ağnam	Sağml manda	Sağmal inek	Sağml câmus	Sağmal keçi	Kısır keçi	Kuzu	Sığır	Kısrk	Toplam
Cami-i Kebir	4.819	7.183	50	1.880	350	2.907	603,5				17.792,5
Hacı Zekeriya	3.501	4.738			180	1.143	128		910		10.600
Karakaş	2.448	4.328		2.041	750	622	83	51		20	10.343
Dellakzade	1.956	4.232				119	34	675	1.839		8.855
Hatice Hatun	1.380	2.724		540		734	52	320			5.750
Karaca İbrahim	300	416				18			3.630	95	4.459
Yapraklı	1.028	1.276		725		16,5	16	130			3.191,5
Doğice	330	704			70	144	8	150	240		1.646
Sultan Bayezid	56	200	160			122	21		350		909
Toplam	15.818	25.801	210	5.186	1.350	5.825,5	945,5	1.326	6.969	115	63.546

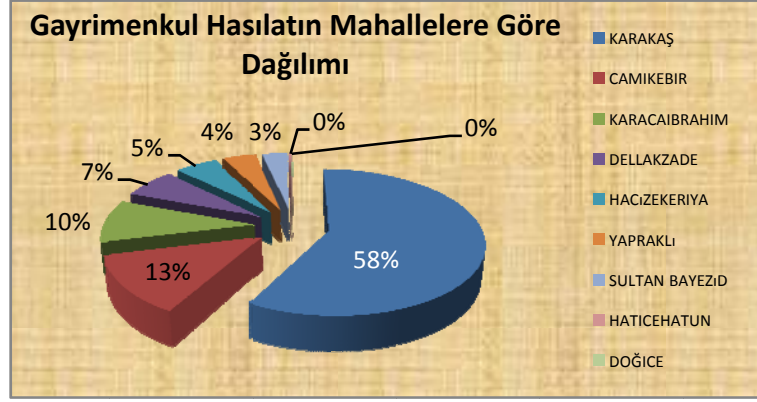
Kırkkilise Kazası'nda gayrimenkul hâsılatlarını mahallelere göre değerlendirildiğinde, % 81'i Müslümanlara ait olan gayrimenkullerin, hâsılatlarının da aynı oranda Müslümanlara ait oldukları görülmektedir. Gayrimenkullerden kazanılan toplam hâsılat 44.532 kuruştur. Bu hâsılatın 25.849 kuruşu Karakaş Mahallesi'nin hâsılatıdır. Karakaş Mahallesi'nin gayrimenkul hâsılatı, gayrimenkul varlığı ile orantılı olarak ilk sırada yer almaktadır.

Kırkkilise'de % 58'lik pay ile gayrimenkul hâsılatın yarısından fazlasını tek başına Karakaş Mahallesi karşılamaktadır.

Gayrimenkul açısından en fakir mahalle Doğice ve Hatice Hatun mahalleleridir. İki mahallede de birer dükkân vardır. Doğice Mahallesi'ndeki dükkânın hâsılatı senelik 25 kuruş, Hatice Hatun Mahallesi'ndeki dükkânın hâsılatı ise senelik 100 kuruştur³²⁹.

³²⁹ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06025, s. 8; 06018, s. 2.

Şekil 48: Gayrimenkul Hâsılatın Mahallelere Göre Dağılımı

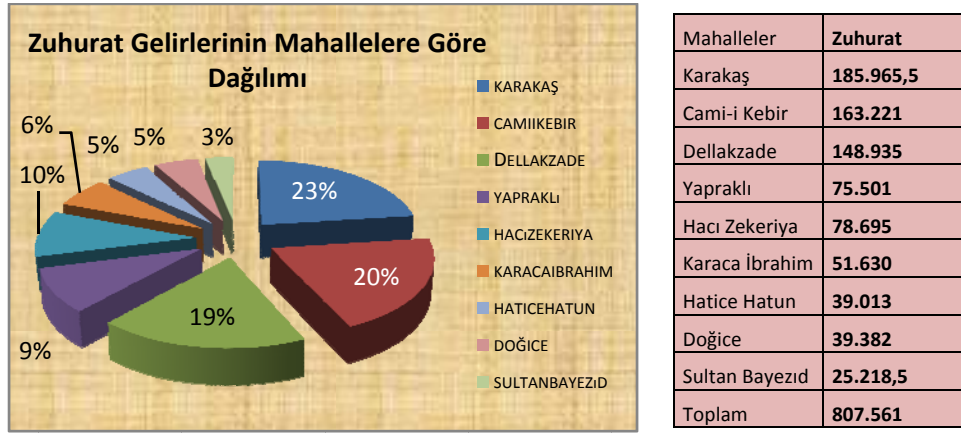
Tablo 39: Gayrimenkul Hâsılatın Türleri ve Mahallelere Göre Dağılımı

Mahalleler	Hane	Dükân	Asiyap	Malikâne	Oda	Anlar	Konak	Toplam
Karakaş	1.066	11.239	12.620		424	200	300	25.849
Cami-i Kebir	250	5.584						5.834
Karaca İbrahim		3.395		868 ³³⁰				4.263
Dellakzade	375	1.770	800					2.945
Hacı Zekerîya		1.696	280		340			2.316
Yapraklı		1.480	360					1.840
Sultan Bayezîd	800	480				80		1.360
Hatice Hatun		100						100
Doğice		25						25
Toplam Hâsılat	2.491	25.769	14060	868	764	280	300	44.532

Kırkkilise genelinde toplam gelirleri hâsılat, zuhurat, sanâ'at ve zeamet gelirleri diye ayırmıştık. Hâsılat gelirleri sayılan ziraat, hayvan ve gayrimenkul gelirlerinin detaylı dağılımı incelendikten sonra toplam Kırkkilise gelirlerinin % 52'sini oluşturan zuhurat gelirlerinin de mahallere göre miktarları şu şekilde gösterilebilir: Zuhurat gelirlerinin % 23'ü Karakaş Mahallesinden, % 20'si Cami-i Kebir ve % 19'u Dellakzade Mahallesi'nden elde edilmektedir. Zuhurat gelirleri en az olan mahalleler % 5 ile Hatice Hatun, Doğice ve % 3 ile Sultan Bayezîd mahalleleridir.

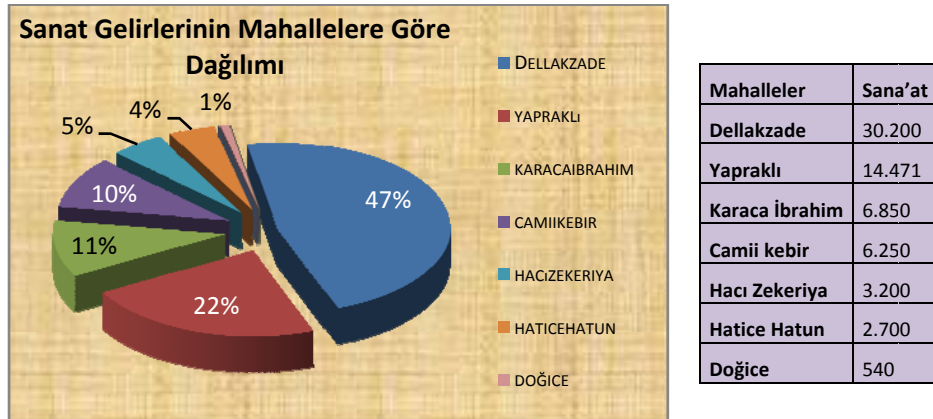
³³⁰ Kaza müftüsüne ait Kavaklı karyesinde bulunur. BOA, ML. VRD. TMT. d., nr. 06006, s. 2.

Şekil 49: Zuhurat Gelirlerinin Mahallelere Göre Dağılımı

Sanâ't gelirleri toplam gelirlerin % 4'ünü karşılamaktadır ve Kırkkilise merkez kazada mahallere göre dağılımı şu şekildedir. Dellakzade Mahallesi'nden sanâ't gelirlerinin yarısına yakın miktarı karşılanmaktadır. Sanâ'tından temettuatı şeklinde gelirleri belli olanların herhangi bir zuhurat ve hâsılattan gelirleri yoktur. Sanâ't gelirlerinin % 47'si Dellakzade Mahallesi'nden elde edilmektedir. Karakaş ve Sultan Bayezid mahallelerinde sanâ't gelirleri ile ilgili veriye rastlanılmamıştır.

Şekil 50: Sanâ't Gelirlerinin Mahallelere Göre Dağılımı

Toplam hâsılattan % 1'lik diliminde bulunan zeamet hâsılatı sadece Karakaş Mahallesi'nde kayıtlara geçmiştir. Sadece üç hanenin gelirleri arasında sayılan zeametinden hâsılatı, devlet erkânından olanlardan veya süvari zabıtlarından alınmıştır³³¹.

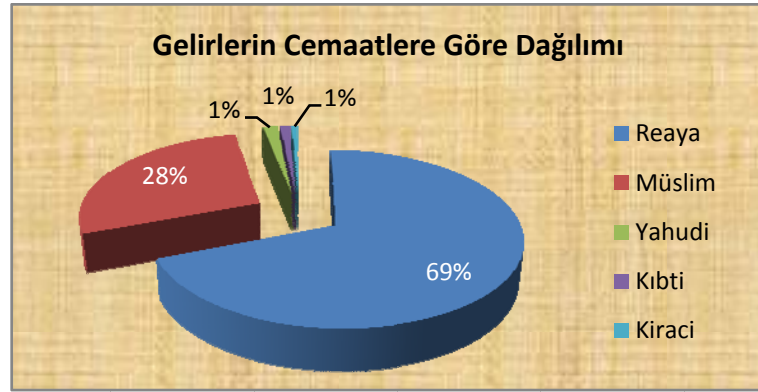
³³¹ BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06004, s. 22-33.

b) Gelirlerin Cemaatlere Göre Dağılımı

Kırkkilise’de gelirlerin cemaatlere göre dağılımına baktığımızda % 69 ile en fazla geliri olan grubun Hıristiyanlar olduğu görülmektedir. Müslümanlar toplam gelirlerin % 28’ine sahipken, Yahudi ve Çingeneler toplam hâsılatın % 1’ini elde etmektedirler.

Müslümanlardan alınan vergilerin daha düşük olmasına ve Müslümanlardan devlet hizmetinde olanların hâsılatları hesaplamaya katılıp, vergilerinin hesaba katılmamasına rağmen, Hıristiyanlar ciddi bir farkla hâsılatın büyük payına ortaklardır. Bu durum nüfusla doğru orantılıdır.

Şekil 51: Gelirlerin Cemaatlere Göre Dağılımı

c) Gelir Durumu En Yüksek Olan Meslekler

Kırkkilise’de meslekleri kazançlarına göre değerlendirdiğimizde geliri 5000 paranın üzerinde olan mesleklerin -her zaman olmamakla birlikte- tımarlı sipahi, onbaşı, süvari, bağcı, papaz, celep, bezirgân ve bakkal oldukları görülmektedir. Geliri 3000 para üzeri olan meslek sahipleri attar, bağcı, kâtip, ziraatçı, müftü ve meclis üyesi gibi mesleklerdir. Geliri 2.000 üstü olan meslek sahipleri bahçıvan, sarraf, abacı, kuyumcu, kasaplardır Geliri 1000 üzeri olan meslek sahipleri ise kahveci, fiçici, imam, hancı ve debbağdır.

Tablo 41: Gelir Seviyesi En Yüksek Olan Mesleklerden Örnekler

5000 Üzeri Meslekler		3000 Üzeri Meslekler		2000 Üzeri Meslekler		1000 Üzeri Meslekler	
Enderun'dan	24.670,5	Attar	4.707	Attar	2.945	Bahçıvan	1.973,5
Tımarlı Sipahi	8.966	Celep	4.421	Ziraat	2.917	Kahveci	1.856
Sipahi Onbaşı	8.875	Bağcı	4.338	Sarraf	2.810	Fıçı	1.845
Bileğici	6.425	Kâtip	4.200	Bahçıvan	2.734,5	Kasap	1.793
Bağcı	6.095	Ziraat	3.947	Celep	2.671	Ziraat	1.665,5
Ziraat ehli	5.871	Müfti-i Kaza	3.843	Abacı	2.586,5	İkinci İmam	1.413
Papaz	5.596	Bakkal	3.710	Kuyumcu	2.577	Hancı	1.405
Celep	5.490	Tımarlı Sipahi	3.590	Kasap	2.503	Debbağ	1.297
Bezirgân	5.288	Meclis Üyesi	3.412	Terzi	2.352		

2. Kırkkilise Kazası'nda Vergiler

19. yüzyılda merkezileştirilmiş bir vergi sisteminin kurulması ihtiyacı hissedilmeye başlanmıştı. Vergilerin aynı ve bölgeci sistemden nakdi ve merkeziyetçi sisteme göre toplanma gerekliliği Tanzimat dönemi ıslahatları arasında vergi düzenlemelerini de ilave etmişti. Tanzimat, vatandaşın vergi yükümlülüğü konusunda çok önemli bir ilke getirmişti. Bu ilkeye göre emlak arazi ve temettu sahipleri istisnasız vergi yükümlüsü olmaktadır. Bu ilke ile askeri zümre mensuplarının vergi muafiyetleri de kalkmış oluyordu³³². Ancak bunun gerçekleşmesi Osmanlı Devleti'nin daha önce olmadığı gibi bir vergi devleti olmasını gerektirmekteydi. Vergi devleti demek, iktisadi anlamda devletin gittikçe artan bir şekilde vergi gelirlerine dayanması demektir³³³.

Temettuat defterlerinde vergiler, hane reisinin adının üst kısmında sağdan sola, dikine olacak bir şekilde yazılmıştır. Kırkkilise Kazası temettuat defterlerinde

³³² Yavuz Cezar, "Tanzimata Doğru Osmanlı Maliyesi", **Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul, C. IV, 1985, s. 932.

³³³ Kenan Bulutoğlu, **Türk Vergi Sistemi**, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1970, s. 1-2.

de olduğu gibi “sene-i sabıkada virgü-i mahsusadan bir senede virmiş olduğu” ifadesi ile kaydedilmiştir. İmamlar, hatipler, müezzin ve kayyumlar, müftüler kısacası din görevlileri, iane ile geçinenler, dullar, yalnız ve yaşlı olanlar, öğrenciler ve yetimler bu vergiyi ödememişlerdir³³⁴.

24 Ocak 1840 yılında uygulanmaya konulan fermanla vergi reformu uygulanmaya başlanmıştı. Ancak kent ve kasabalarda yeni vergilerin yürürlüğe sokulup toplanması kolay olmuş ama kırsal alanda yaşanan zorluklar ve Kırım Savaşı yüzünden hassas kadastro çalışmaları yapılamamıştır³³⁵.

Virgü-i senevî ve virgü-i mahsusa da denilen ancemaatin vergisi 20 yıl uygulamadan sonra -aşamalı olarak- 1860 tarihinde kaldırılmış. yerine nisbi nitelikli emlak arazi ve temettu vergileri getirilerek daha ileri bir sisteme geçilmiştir³³⁶.

a) Vergi-i Mahsusanın Kırkkilise’de Dağılımı

1844 yılında Kırkkilise’de bulunan 9 mahalleden toplam 111.786 kuruş vergi toplanmıştır. En fazla vergi, en fazla hâsılatla doğru orantılı olarak Karakaş Mahallesi’nden toplam verginin neredeyse dörtte biri olan 25.947 kuruş vergi alınmıştır. Dellakzade Mahallesi’nden 20.388 kuruş, Cami-i Kebir Mahallesi’nden 19.387 kuruş, Hacı Zekeriya Mahallesi’nden 1.354 kuruş, Yapraklı Mahallesi’nden 10.254 kuruş, Karaca İbrahim Mahallesi’nden 8.719 kuruş, Hatice Hatun Mahallesi’nden 5.888 kuruş, Doğice Mahallesi’nden 4.334 kuruş, Sultan Bayezid Mahallesi’nden 3.818 kuruş vergi-i mahsusa alınmıştır.

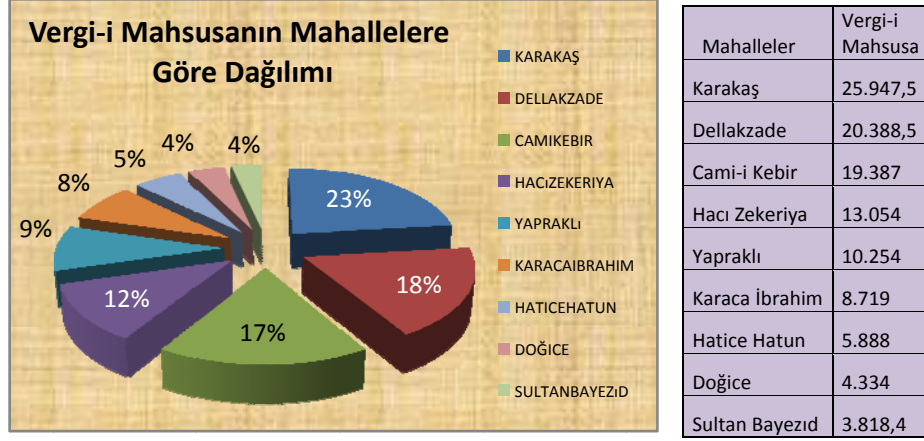
---

³³⁴ Tanzimat’tan önce gayrimüslim din görevlilerinin de vergiden muaf olduğu bilinmektedir. Ancak Tanzimat döneminde defterlerimizdeki kayıtlardan da anlaşılacağı üzere papazlar vergiden muaf edilmemişlerdir. Bkz.: Ziya Kazıcı, **Osmanlılarda Vergi Sistemi**, İstanbul, Şamil Yayınevi, 1977, s. 168.

³³⁵ Shaw, “Tanzimattan Sonra Osmanlıda Vergi Sistemi”, **Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul, C. IV, 1985, s. 935.

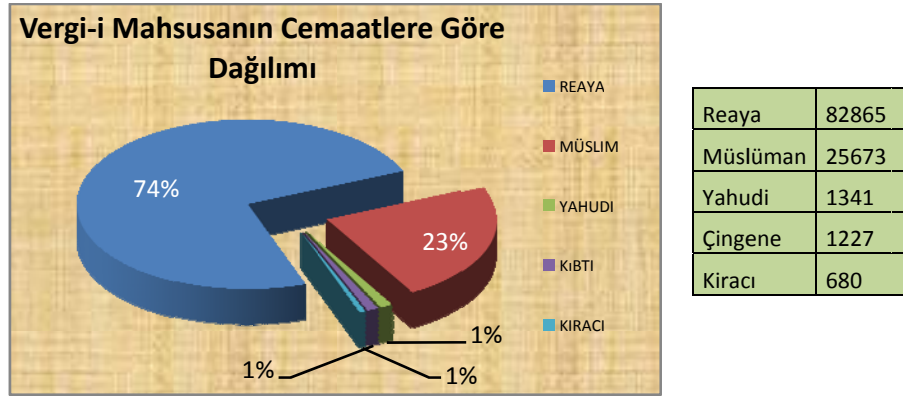
³³⁶ Şener, **a.g.e.**, s. 104.

Şekil 52: Vergi-i Mahsusanın Mahallelere Göre Dağılımı

Kırkkilise’de toplanan vergilerin cemaatlere göre dağılımına baktığımızda gelirlere oranla vergilerinde büyük payının reayaya ait olduğunu söylemek mümkündür. Reaya dediğimiz Hıristiyanlar Kırkkilise’de toplam verginin % 74’ünü ödemektedirler. Müslümanlar ise vergi-i mahsusanın % 23’ünü ödemişlerdir. Yahudi, Çingene ve kiracıların da vergi miktarları % 1’lik dilimdedir.

Şekil 53: Vergi-i Mahsusanın Cemaatlere Göre Dağılımı

Mahallelere göre cemaatlerin ödedikleri vergiler incelendiğinde, en fazla vergi ödeyenler Müslümanlar ve Yahudilerin Karakaş Mahallesi’nde, en fazla vergi ödeyen Hıristiyanların Dellakzade Mahallesi’nde, en fazla vergi ödeyen Çingenerin Yapraklı Mahallesi’nde oldukları görülmektedir. En az vergi ödeyen Müslümanlar Yapraklı Mahallesi’nde, en az vergi ödeyen Yahudi ve Çingener Cami-i Kebir Mahallesi’nde, en az vergi ödeyen Hıristiyanlar ise yine nüfuslarına oranla Sultan Bayezid Mahallesi’nde bulunmaktadır. Kırkkilise’de 9 mahalleden toplanan vergi-

i mahsusa miktarı 111.786 kuruştur. Bunun 82.865'i Hıristiyanlardan, 25.673'ü Müslümanlardan, 1.341'i Yahudilerden, 1.227'si Çingenerden ve 680 kuruşu kiracılardan alınmıştır³³⁷.

Tablo 42: Vergi-i Mahsusa'nın Cemaatlere ve Mahallelere Göre Dağılımı

Mahalleler Vergi	Müslüman	Çingene	Kiracı	Yahudi	Hıristiyan	Toplam
Cami-i Kebir	4.413	517	73	352	14.031	19.386
Dellakzade	1.040				19.348	20.388
Doğice	1.482				2.852	4.334
Hacı Zekeriya	2.735				10.319	13.054
Hatice Hatun	1.713				4.175	5.888
Karaca İbrahim	3.546				5.173	8.719
Karakaş	6.991		607	989	17.359	25.946
Sultan Bayezid	3.653				164	3.817
Yapraklı	100	710			9.444	10.254
Toplam	25.673	1.227	680	1.341	82.865	111.786

1844 yılı Kırkkilise merkez kaza genelinde 1.542.268 kuruş olan toplam hâsılat üzerinden alınan vergi-i mahsusa, 111.786 kuruştur. Toplam hâsılatın % 7'si Vergi-i Mahsusa olarak verilmektedir.

Ayrıca Osmanlı Devleti, sürülerini başka bir tımar sahibinin toprağında otlatan veya miri topraklarda yaylatan sürü sahiplerinden, göçebe kabileler ve gezici Yörüklerden yılda bir defaya mahsus olmak üzere; bazı yerlerde aynî, bazen nakdî olarak Otlakiyye vergisi almaktadır³³⁸. Kırkkilise'de Cami-i Kebir Mahallesi'nde 8.770 kuruş, Karaca İbrahim Mahallesi'nde 2.652 Kuruş, Karakaş Mahallesi'nde 1.200 kuruş, Hacı Zekeriya Mahallesi'nde 890 Kuruş olarak kayıtlara geçmiştir.

³³⁷ Temettuat defterlerine göre tüm mahallelerde vergi-i mahsusa toplamı 111.637 kuruştur. Elektronik ortamda yapmış olduğumuz hesaplama ile aralarında sadece 149 kuruşluk fark bulunmaktadır. Bu durum kâtiplerin hesap işlerinde son derece iyi olduklarını göstermektedir.

³³⁸ Bu verginin tahsilâtı *yaylak*, *kışlak*, *resm-i mera*, *yatak resmi* ya da *resm-i çerâgâh* adıyla yapılırdı. Otlakiyye resmi tımar sahibi veya mültezim tarafından tahsil edilebilirdi. Bazı yerlerde, otlak resminin tahsilâtı esnasında, sürü, hangi tımar sahibinin toprağında bulunuyorsa vergiyi o alırdı. Kırkkilise'de de bu şekilde olmuş, toprak sahibi olan kişi vergisini de almıştır. Güler Yarcı, "Osmanlı Maliyesinde Toprak Bastı Vergisi", *Kültürümüzde Toprak*, *Acta Turcica*, Yıl IV, S. 1, Ocak 2012, s. 346, 347. (cevrimiçi) http://www.actaturcica.com/sayi7/IV_26.pdf

b) Cizye Vergisinin Kırkkilise’de Dağılımı

İslam hukukunda cizye, İslam devletinin himayesine girmiş olan gayrimüslimlerden alınan himaye ve emniyet vergisinin adıdır. Cizye vergisinin mükellefi gayrimüslim tebaanın erkekleridir³³⁹. Osmanlı terminolojisinde cizye mükellefleri *ala*, *evsat* ve *edna* derecelerine ayrılıyordu. 19. yüzyıl ortalarına kadar cizye miktarı tedricen artış göstermiştir. 1834 yılı kayıtlarında “ala” derecesi 60 kuruş, “evsat” derecesi 30 kuruş, “edna” derecesi 15 kuruş olarak kayıtlara geçmiştir³⁴⁰. Temettuat defterlerimize göre, yardıma muhtaç olanlardan, yetimlerden, kadınlardan cizye vergisi alınmamıştır.

Dikkat çekici bir husus papazların temettuat kayıtlarına göre cizye vergisinden muaf olmamalarıdır. Kırkkilise’de tüm papazlardan cizye alınmaktadır ve hepsi cizye sınıflandırmasında “ala” derecesinden cizye ödemektedirler³⁴¹.

Gayrimüslimler cizye mükellefi iken, Müslüman oldukları takdirde bundan muaf tutulmuşlardır. Ancak Müslüman olan Çingenerden cizye tahsiline devam edilmiştir. Bu durum Osmanlı Devleti’nin, Çingenerin Müslümanlığı seçme nedenleri konusundaki tereddütlerinden kaynaklanabilir. Hayvan seçimi, meslek tercihi ve mal edinme konularında vergi vermemeyi gözeterek tercih yapan Çingenerin vergi ödememe gayretleri dikkate alınacak olursa Osmanlı Devleti’nin Çingener konusunda izlediği cizye politikası anlam kazanabilir.

Defterlerimizde bulunan Çingenerin cizye sınıfları “evsat” yani orta sınıftır. Tahsil edilme yöntemi ise reayadan kocabaşılar aracılığıyla olduğu gibi Çingenerin cizyelerinin ise çeribaşılıarı tarafından topluca alınması şeklindedir³⁴².

Yüzyıllarca yürürlükte olan cizye uygulaması Kırım Harbi sırasında 1855 yılında İngiltere ve Fransa baskısı ile sessiz sedasız ilga edilmiştir³⁴³. Cizye

³³⁹ Boris Christoff Nedkoff, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Cizye”, Çev. Şinasi Altındağ, Belleten, C. VIII, S. 32. Ankara 1944, s. 623.

³⁴⁰ Halil İnalçık, **Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi**, İstanbul, İSAM, 2011, s. 62. Bu eserde ufak bir hata ile evsat değeri edna değerine yazılmıştır; tezimizde düzeltilerek verilmiştir.

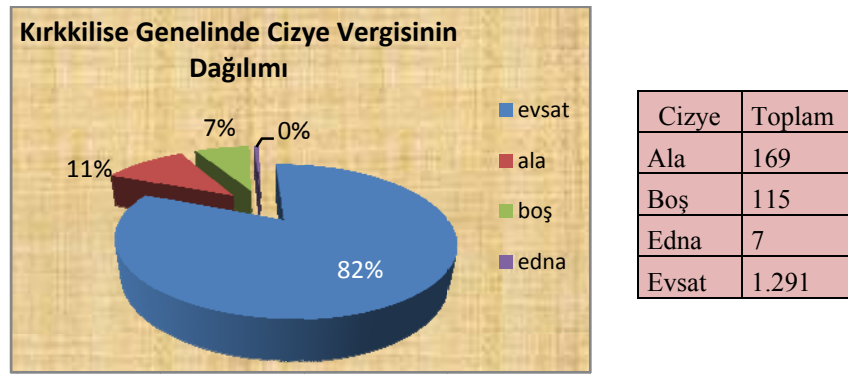
³⁴¹ Yapraklı Mahallesi’nde hane no:33’sakin Papaz Yani Veledi Kostadin’in cizye durumu ala’dır. Bkz.: BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06011, s. 11.

³⁴² Kaynar, **a.g.e.**, s. 245.

vergisinin kalkmasına karşılık, bedeli askeri denilen yeni bir vergi gündeme gelmiş cizye vergisi mahiyet değiştirerek 1907 yılına kadar varlığını sürdürmüştür³⁴⁴.

Kırkkilise merkez genelinde toplanan cizye miktarı, bize gayrimüslimlerin ekonomik durumu ile ilgili genel bir bilgi vermektedir. 19. yüzyıl ortalarındaki tasnif ile ekonomik sınıfları, orta sınıf, üst sınıf, alt sınıf şeklinde değerlendirecek olursak, gayrimüslimlerin % 82 ile orta sınıf cizye grubundan olduğunu söyleyebiliriz. Gayrimüslimlerin % 11'i üst sınıf cizye grubuna mensupken % 8'inin belirsiz ve alt cizye grubunda yer aldıkları tespit edilmiştir.

Şekil 54: Cizye Vergisinin Derecesine Göre Dağılımı

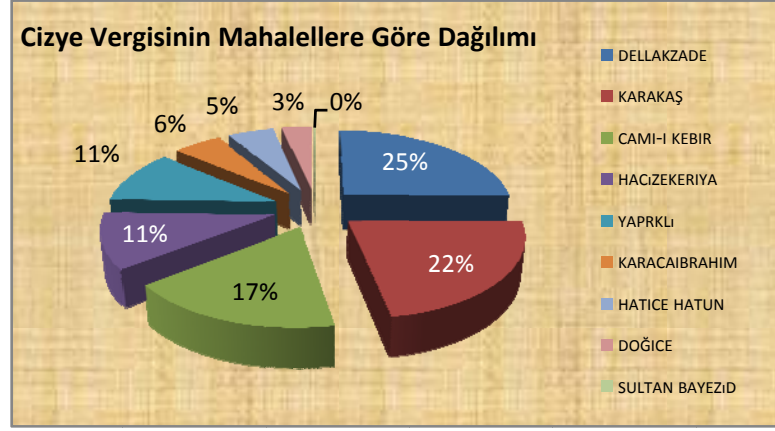

Cizye vergisi gayrimüslimlerden alındığına göre cizye vergisinin en fazla olduğu mahalle de gayrimüslim nüfusun en kalabalık olduğu mahalledir. Dellakzade Mahallesi, nüfus kısmında ele aldığımız bilgiler ışığında gayrimüslim halkın en fazla bulunduğu mahalledir. Cizye mükelleflerinin ¼'ü sadece Dellakzade Mahallesi'nde bulunmaktadır. Gayrimüslim nüfus bakımından en kalabalık ikinci mahalle olan Karakaş Mahallesi'nde toplam cizye mükelleflerinin % 22'si bulunmaktadır. En fazla cizye mükellefi bulunan üçüncü mahalle % 17 ile Cami-i Kebir Mahallesi'dir.

³⁴³ Ufuk Gülsoy, *Cizyeden Vatandaşlığa: Osmanlı'nın Gayrimüslim Askerleri*, İstanbul, Timaş, 2010, s. 60.

³⁴⁴ İnalçık, *a.g.e.*, s. 67.

Şekil 55: Cizye Vergisinin Mahallelere Göre Dağılımı

Tablo 43: Cizye Vergisinin Derecesine ve Mahallelere Göre Dağılımı

Mahalleler	Evsat	Ala	Boş	Edna	Toplam
Cami-i Kebir	187	51	37		275
Doğice	48	2		2	52
Hacı Zekeriya	144	14	17	1	176
Hatice Hatun	76	1	3		80
Karaca İbrahim	74	5	7		86
Karakaş	287	33	28	3	351
Yapraklı	133	35			168
Dellakzade	342	27	24		394
Sultan Bayezid		1			1
Toplam	1291	169	116	7	1583

Kırkkilise merkez kazada toplam 1.583 cizye mükellefi bulunmaktadır³⁴⁵. Bunun 1.291'i yani % 82'si evsat, 169'u % 11'i ala, % 7'si edna dereceden cizye ödemektedir. Cizye durumu belirsiz olan 116 hane bulunmaktadır. Cizye durumu “ala” olanların mesleklerine bakacak olursak en fazla cizye ödeyen mükelleflerin bakkal, boyacı, attar, celep, kasap, bezirgân ve abacı olduklarını söylemek mümkündür. Kırkkilise mahalleleri içerisinde “Edna” yani alt sınıf kategorisinde sadece 7 hanenin olması gayrimüslimlerin ekonomik durumunun orta halli olduğunu göstermektedir.

³⁴⁵ Aynı hanede birden fazla cizye mükellefi bulunabilmektedir. Örneğin Hacı Zekeriya Mahallesi'nde 105 numaralı hanede bulunan Nikola veledi Yorgi ve kiracısı İvan veledi Yorgi aynı hanede oturmakta ve ayrı ayrı vergi vermektedir. BOA, ML.VRD.TMT.d., nr. 06005, s. 59.

SONUÇ

19. yüzyıl temettuat kayıtları Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomik hayatını kısmen resmeden birincil kaynaklardır. 1839'da Tanzimat'ın ilanından hemen sonra girişilen temettuat sayımlarının öncelikli amacı Tanzimat reformlarının temelini oluşturan mali düzenlemelerin yapılabilmesi ve ekonomik potansiyelin tam olarak bilinmesi ihtiyacıdır. Bu çerçevede, ilk adımda yeni vergi düzenini sistemleştireceği düşünülen bu sayımların, uzun dönemde diğer mali reformlar için de veri oluşturacakları öngörülmektedir.

Tanzimat dönemi reformlarının etkisi ile tutulmuş olan temettuat defterlerinde, bölgenin sosyal ve ekonomik potansiyeli ile ilgili detaylı bilgiler bulunmaktadır. Bu defterler, Müslüman ve gayrimüslim cemaatin 19. yüzyılda sosyal ve ekonomik durumlarını karşılaştırmalı olarak değerlendirme imkânı da sunmaktadır.

Bu tez kapsamında incelenmeye çalışılan Kırkkilise, Bizans hâkimiyetinde iken, Osmanlı paşası Timurtaş tarafından 770/1368 yılında fethedilmiştir. Kırkkilise ilk fütuhât anlarından itibaren Rumeli için teşkil edilmiş Rumeli beylerbeyliğinin üç sancağından biri haline getirilmiştir. "Kırkkilise" ismi, şehrin fethinden önce de aynı ifade ile Osmanlılar tarafından kullanılmıştır. Bu durum Kırkkilise isminin Rumca isminden tercüme edildiğini ve bu şekilde kullanılmaya devam edildiğini göstermektedir. Kırk kelimesinin çokluk ifade eden manada kullanıldığı ve çok fazla kilisenin bulunması dolayısıyla bölgenin bu isim ile anıldığı düşünülmektedir. Osmanlı hâkimiyeti boyunca kullanılan Kırkkilise ismi, Cumhuriyetin ilanı ile Kırklarili'ne dönüştürülmüştür.

Osmanlı tarihi boyunca Kırkkilise'nin idari hayatı da, sancak, liva, kaza gibi farklı idari birimler ile adlandırılmıştır. Kırkkilise Sancağı'nın idari taksimatta yaşadığı belirsizlik, Osmanlı idari teşkilatının hızlı değişiminden ve kavramların da bu değişimle farklılaşmasından kaynaklanmaktadır. Tanzimat döneminde bir idari birim olarak kullanılan "kaza" tabiri, Tanzimat öncesi adli statüde kullanılmıştır.

Tanzimat sonrası Osmanlı idare düzeninde eyalet sisteminden vilayet sistemine geçilmiş, 19. yüzyılın ortalarında Kırkkilise de Edirne Vilayeti'ne bağlı Vize Sancağı'nda bir kaza statüsüne getirilmiştir. 1844-1845 tarihli temettuat tahrirlerine göre de Kırkkilise, Edirne Vilayeti'ne bağlı Vize Sancağı'nın kazası durumundadır. Kırkkilise 1867, 1870, 1876 ve 1877 tarihli Edirne salnamelerine göre ise, Edirne Vilayeti dâhilinde Edirne merkez sancağına bağlı bir kaza durumundadır.

19. yüzyılda Kırkkilise'de toplam dokuz mahalle bulunmaktadır. Bunlar; Karakaş, Dellakzade, Cam-i Kebir, Hacı Zekeriya, Karaca İbrahim, Hatice Hatun, Yapraklı, Sultan Bayezid ve Doğice mahalleleridir. Arşiv tasnifi sırasında Kırkkilise mahallelerinden iki mahallenin farklı idari birimler içinde ve üç mahallenin de farklı isimler ile kaydedildiği tespit edilmiştir. Sultan Bayezid *Köyü* diye tasnif edilmiş olan Sultan Bayezid Mahallesi'dir. *Doğancı köyü* diye tasnif edilen defter ise Doğice Mahallesi'ne aittir. Dilanzade Mahallesi olarak tasnif edilen defter, Dellakzade Mahallesi'nin, Bayramlı olarak tasnif edilen defter ise Yapraklı Mahallesi'nin defteridir.

19. yüzyıl ortalarında dinsel farklılıklar hariç her sınıf ve statüden olan tebaa aynı mahallede birlikte yaşayabilmişlerdir. Temettuat defterlerimizde aynı mahallede yaşayan ve kayıt altına alınan tebaanın aynı mahalle sınırları içinde, ancak inanca göre gruplaştıkları düşünülmektedir. Kırkkilise'de "Müslüman Mahallesi", sayılabilecek tek mahalle olan Sultan Bayezid Mahallesi hariç, 19. yüzyıl mahallelerinin hepsi karma bir yapıya sahiptir. Gayrimüslimler ve Müslümanlar aynı mahalle sınırları dâhilinde yaşamış, ortak işlerde çalışmış, birbirlerine ev-dükân ve tarlalarını kiralamışlardır. Kırkkilise'de incelediğimiz dönem itibari ile hiçbir Müslüman kasap ve fırıncıya veya hiçbir gayrimüslim berbere rastlanılmaması bize Müslümanların ve gayrimüslimlerin aynı kasaptan et ve aynı fırından ekmek aldıklarını veya aynı berberde tıraş olduklarını göstermektedir. Mahalle halkının güvenliğinden sorumlu mahalle bekçilerinin tamamının Müslüman olması da Müslüman ve gayrimüslimlerin birbirlerinden emin olarak yaşadıklarının göstergesi kabul edilebilir. Örneklerini çoğaltabileceğimiz bu durumlar, 19. yüzyıl Kırkkilisesi'nde Müslüman ve gayrimüslimlerin sosyal ve iktisadi hayatı aynı mahallelerde paylaştıklarını yansıtmaktadır.

Kırkkilise mahalle isimleri varlıklarını 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar muhafaza etmişlerdir. Ancak 20. Yüzyıldan itibaren şehrin isminin değiştirilmesi gibi mahalle isimleri de değiştirilmiştir. Sınırları kesin hatlarla çizilememesine rağmen, *Yapraklı Mahallesi* Yayla Mahallesi'ne, *Cami-i Kebir Mahallesi* Demirtaş Mahallesi'ne, *Hacı Zekeriya Mahallesi* Doğu Mahallesi'ne, *Dellakzade* ve *Doğice* mahalleleri Akalar Mahallesi'ne, *Sultan Bayezid* ve *Hatice Hatun* Kocahıdır Mahallesi sınırları içine dâhil edilmiştir. İsmi 16. yüzyıldan itibaren muhafaza eden mahalle *Karaca İbrahim Mahallesi*, ismini 17. yüzyıldan itibaren muhafaza eden mahalle ise *Karakaş Mahallesi*'dir.

Temettuat defterlerinde gördüğümüz kayıtlarda etnik ayrım yapılmadan, dini aidiyet esas alınarak bir sınıflandırmanın söz konusu olduğu görülmektedir. Hıristiyanlar için *Reaya* veya *Zimmiyan*, Museviler için *Yahudiyan*, Çingeneler için ise *Kıbtiyan* denilmektedir. Osmanlı politikası Çingeneleri, Müslüman olmalarına rağmen ayrı bir kategori içinde değerlendirmiştir. Osmanlı Devleti Çingeneleri Müslüman olmalarına rağmen tamamen vergiden muaf etmemiş, gayrimüslimlere göre daha azını, ancak sonuç itibarıyla bir kısmını almıştır. Bu durum Çingenelerin etnik ayrımına göre değil *dini-vergi* statüsüne göre Müslümanlarla aynı dilimde olmamalarının sebebini açıklamaktadır. Bu bakımdan vergilendirme usulüne göre statüsü belirlenen zümreler içinde Çingeneler ayrı bir konuma sahiptir.

19. yüzyıl ortalarında Kırkkilise merkez kazasında gayrimüslimlerin, Müslüman nüfustan fazla olduğu tespit edilmiştir. Merkezinde % 68'i gayrimüslim olan Kırkkilise'nin % 32'si Müslüman'dır. Kırkkilise mahalleleri genelinde 633 Müslüman ve 1.353 gayrimüslim hane tespit edilmiştir. Kıbtiyan olarak ayrı bir millet kabul edilen Çingeneler Kırkkilise genelinde Müslüman'dır ve nüfusun % 2'lik kısmını teşkil etmektedir. Kırkkilise merkez kazasında bulunan dokuz mahallenin toplam nüfusu yaklaşık 10.000'dir.

Karakaş Mahallesi Kırkkilise'nin en kalabalık mahallesidir. Nüfusu en düşük olan mahalle Sultan Bayezid Mahallesi'dir. 1844 yılı kayıtlarında Kırkkilise toplam hane sayıları ve nüfusu için bulduğumuz yaklaşık sonuçlar ile bundan 26 yıl sonra Devlet Salnamelerinde karşımıza çıkan sonuçlar genel olarak paralellik arz etmektedir. Gayrimüslim nüfus 1870 yılında da Müslümanlara göre çoğunluktadır.

Ancak temettuat sayımları ile karşılaştırıldığında bu yılda nüfusun Müslüman yüzdeliğinin azaldığı, gayrimüslim yüzdeliğinin ise arttığı tespit edilmiştir.

Kırkkilise bilindiği üzere Rumeli ticaret yolu üzerinde bulunan bir kenttir. Kırkkilise’de canlı bir ekonomik yaşam söz konusudur. Kentin ekonomik yapısının temelini de bu anlamda ticaret oluşturmaktadır. Kırkkilise’de halkın % 82’si meslek sahibidir. Cemaatlere göre bu duruma baktığımızda meslek sahibi olanların % 57’si Hıristiyan, % 21’i Müslüman, % 2’si Yahudi, 2’si Çingene, Meslek sahibi olmayanların ise % 10’unun Hıristiyan % 7’sinin ise Müslüman, % 1’inin ise Yahudi olduğu görülmektedir.

Şehirde en fazla tercih edilen mesleklerin başında kiremitçilik, bağcılık, ziraatçılık, hizmetkârlık, ayakkabıcılık, bakkallık, çobanlık, arabacılık, işçilik, terzilik ve abacılık gelmektedir. Kırkkilise genelinde yaklaşık 130 çeşit meslek vardır. Kırkkilise’de inşaat ve ziraat alanında çalışanlar toplam meslek sahiplerinin yaklaşık % 40’ını temsil etmektedirler. Meslek sahiplerinin % 20’si çeşitli hizmet sektörlerinde, % 17’si deri ve kumaş sektörü ile ilgili mesleklerde, % 13’ü gıda alanında hizmet veren mesleklerde, % 7’si hayvancılık ile ilgili mesleklerde ve % 6’sı madencilik ile ilgili alanlarda çalışmaktadır.

Kırkkilise genelinde sadece gayrimüslimlerin ve sadece Müslümanların icra ettikleri meslekler bulunmaktadır. Örneğin; kiremitçilik, bakkallık, kasaplık, çobanlık, terzilik, abacılık, dülgerlik, fıçıcılık, kuyumculuk, attarlık, boyacılık gibi meslekler sadece gayrimüslimlerin yaptığı meslekler arasındadır. Sadece Müslümanların yaptıkları meslekler ise berberlik, debbağlık, demircilik, bekçilik gibi mesleklerdir. Sadece Yahudilerin yaptığı meslekler bezirgânlık, çerçilik, duhancılık ve çarıkçılık iken, yalnız Çingenerin uğraştığı meslekler ise kalaycılık ve beygir sürücülüğüdür. Müslüman ve gayrimüslimlerin ortak yaptıkları meslekler arasında ise ziraatçılık, bağcılık, arabacılık, hizmetkârlık, ırgatlık, koruculuk gibi mesleklerin olması, bölgede sanâ’at ve ticaret hayatında cemaatlere göre belli bir iş bölümünün olduğunu ancak hizmet ve ziraat sektöründe böyle bir ayrımın söz konusu olmadığını göstermektedir. 19. yüzyıl Osmanlı geneli için cemaatler arası meslek tercihlerini kesin hatlarla belirlemek uygun olmasa da, Kırkkilise örneğinde cemaatlerin mesleki

karakterinin kısmen belirlendiğini söylemek mümkündür. Bu doğal ayırım/paylaşım yine çırak kalfa hiyerarşisi ile kendiliğinden oluşmuş bir yapı özelliği taşımaktadır.

Kırkkilise’de meslekleri kazançlarına göre değerlendirdiğimizde geliri en fazla olan mesleklerin genelde tımarlı sipahilik, onbaşılık, süvarilik, bağcılık, celeplik, bezirgânlık ve bakkallık olduğunu söylemek mümkündür.

Kırkkilise genelinde gelir elde edilen toplam 369 gayrimenkul bulunmaktadır. Gayrimenkullerin 285’i dükkân, 36’sı oda, 28’i hane, 13’ü değirmen hissesi, 6’sı kiraya verilmemiş dükkân, üçü ambar, üçü malikâne/han ve biri konaktır. Kırkkilise’de bulunan gayrimenkullerin % 81’i Müslümanlara, % 19’u ise Hıristiyanlara aittir. Gayrimenkul olarak Yahudilere ait ise sadece iki dükkân vardır. Kırkkilise genelinde herhangi bir gayrimenkul sahibi Çingene bulunmamaktadır.

Kırkkilise merkez kazasında temettuat sayımlarına göre bağlık, bahçelik, ekili ve dikili tarla, ziraat yapılmayan tarla, çayır ve kiralık araziler dâhil toplam 14.560 dönüm arazi bulunmaktadır. Bu toprakların 6559,5 dönümü mezru yani ziraat yapılan ekili arazilerdir. Kırkkilise merkez kazasında ekili dikili alan olan mezru tarlalar, kiralanan tarlalar ile birlikte % 45’lik bir dilime sahiptir. Bağ dönümleri % 29 ile ikinci sırada yer alırken gayrimezru tarlalar % 23’lük dilim ile üçüncü sırada bulunmaktadır. Bahçe ve çayırların oranı ise toplam % 3’lük dilim içerisindedir.

Gayrimüslimler Kırkkilise’de bağcılık alanında ön plana çıkmaktadır. Toplam bağların % 61’i Hıristiyanlarındır. Bölgede, bağcılığın yüksek oranda gayrimüslimlerce yapıldığı, ziraat yapılan ve kiralanan tarlaların payının Müslümanlar ve gayrimüslimler tarafından eşit paylaşıldığı, bilhassa gayrimezru tarlaların Müslümanların tasarrufunda bulunduğu görülmektedir.

Kırkkilise’de yetiştirilen ürünler üzüm, tahıl ve bahçe ürünleridir. Bölgede 1844 yıllarında buğday üretimi toplam tahıl üretiminin % 40’ını, arpa üretimi % 32’sini, çavdar % 23’ünü, yulaf % 5’ini oluşturmaktadır. Arpanın birim fiyatı 5 kuruş, buğdayın 12 kuruş, çavdarın 6 kuruş, yulafın birim fiyatı ise 4 kuruş olarak defterlere kaydedilmiştir.

19. yüzyılın ortalarında Kırkkilise merkezde hayvancılık önemli geçim kaynaklarından. Toplam 14.742 hayvan tespit edilen Kırkkilise’de neredeyse her

hanenin en az bir hayvanı bulunmaktadır. Hayvanların % 47'si koyun, % 16'sı kuzu, % 12'si ise keçidir. Bu durum bölgede küçükbaş hayvancılığın ön planda olduğunu göstermektedir. Kırkkilise genelinde hayvan sahipleri cemaatlere göre değerlendirildiğinde hayvan sahibi olanların % 91'inin Hıristiyan, % 9'unun ise Müslüman oldukları görülmektedir.

Kırkkilise'de gelirlerin cemaatlere göre dağılımında % 69 ile en fazla geliri olan grubun Hıristiyanlar olduğu tespit edilmiştir. Müslümanlar toplam gelirlerin % 28'ine sahipken, Yahudi ve Çingeneler toplam gelirlerin % 1'lik diliminde yer almışlardır. Gelirlerin % 7'si vergi-i mahsusa olarak verilmektedir.

Cizye mükelleflerini, 19. yüzyıl ortalarındaki tasnif ile -orta sınıf, üst sınıf, alt sınıf şeklinde- değerlendirecek olursak, gayrimüslimlerin % 82'sinin orta sınıf cizye grubunda olduğu, % 11'inin üst sınıf cizye grubunda olduğu, % 8'inin ise belirsiz ve alt cizye grubunda olduğu görülmektedir. Kırkkilise mahalleleri içerisinde *edna* yani alt sınıf kategorisinden cizye ödeyenlerin sadece yedi hane olması, gayrimüslimlerin ekonomik durumunun orta halli olduğunu göstermektedir. Defterlerimizde bulunan Çingenelerin cizye sınıfları da “evsat” yani orta sınıftır.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında özellikle Tanzimat dönemi Osmanlı sosyo-ekonomik tarihinin anlaşılmasına katkı sağlayan bu defterler, Kırkkilise örneğinde görüldüğü gibi mikro (hane) düzeyden hareketle makro (şehir) düzeyi okumada önemli bir perspektif sağlayarak tüm sosyal bilimciler için elverişli bir saha görünümü çizmektedir. Temettuat defterleri üzerine yapılan tüm çalışmalar tamamlandığında, söz konusu bölgelerin karşılaştırmalı değerlendirmesi, Tanzimat dönemi Osmanlı sosyal ve ekonomik hayatına dair genel resmin ortaya çıkmasını da sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ BELGELERİ

- BOA, A.MKT. 26/42.
- BOA, A.MKT. 26/48.
- BOA, A.AMD. 94/86.
- BOA, C.EV. 351/17816.
- BOA, HH. 43027.
- BOA, HRT. 0198.
- BOA, İ.MMS. 00061/2890.
- BOA, İ.MSM. 58/5.
- BOA, ML. VRD. TMT. d., 06000.
- BOA, ML. VRD. TMT. d., 06004.
- BOA, ML. VRD. TMT. d., 06005.
- BOA, ML. VRD. TMT. d., 06010.
- BOA, ML. VRD. TMT. d., 06011.
- BOA, ML. VRD. TMT. d., 06014.
- BOA, ML. VRD. TMT. d., 06018.
- BOA, ML. VRD. TMT. d., 06025.
- BOA, ML. VRD. TMT. d., 06006.
- BOA, MVL. 64/27.
- BOA, ŞD. 1922/16.
- BOA, TŞF. 58/1.
- BOA, Y.EE. 64/1.

SALNAMELER

- **Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye**, Defʼa III, Tabhâne-i Âmire, 1265.
- **Sâlnâme-i Edirne**, Defʼa I, Edirne, Edirne Vilayet Matbaası, 1287.
- **Sâlnâme-i Edirne**, Defʼa II, Edirne, Edirne Vilayet Matbaası, 1288.
- **Sâlnâme-i Edirne**, Defʼa XIX, Edirne Vilayet Matbaası, 1309.

KİTAP VE MAKALELER

- Adıyeke, Nuri: “Temettuat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri” **OTAM**, Ankara, S. 11, 2000.
- Afyoncu, Erhan: “Türkiye’de Tahrir Defterlerine Dayalı Olarak Hazırlanmış Çalışmalar Hakkında Bazı Görüşler”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C. I, S.1, 2003.
- Akbal, Fazıla: “1831 Tarihinde Osmanlı İmparatorluğu’nda İdari Taksimat ve Nüfus”, **Belleten**, C. XV, S. 59, Temmuz 1951.
- Akbayar, Nuri: “Tanzimat’tan Sonra Osmanlı Devleti Nüfusu”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul, C. V, 1986.
- Akgündüz, Ahmet: **Darende Temettuat Defterleri**, Somuncu Baba Araştırma ve Kültür Merkezi Yayınları, C. I, İstanbul, 2002.

- Akın, Veysi: “Kırklareli Adının Tarihçesi”, **PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi**, S. 2, 1997.
- Akyol, İbrahim Hakkı: “Tanzimat’ta Coğrafya ve Jeoloji”, **Tanzimat**, İstanbul, Maarif Matbaası, 1940.
- Ali Cevad: “Kırkkilisa” , **Memalik-i Osmaniye’nin Tarih ve Coğrafya Lügatı**, Kasbar Matbaası, C. II, İstanbul, 1316.
- Ali Çavuş, Sofyalı: **Sofyalı Ali Çavuş Kanunnamesi: Osmanlı İmparatorluğu’nda Toprak Tasarruf Sistemi’nin Hukuki ve Mali Müeyyede ve Mükellefiyetleri,1653**, Haz. Midhat Sertoğlu, İstanbul, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, 1992.
- Altıntaş, Ayten: “Osmanlı’da Esnaf Tabip ve Ahilik Teşkilatı İle İlişkisi”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 132. Haziran 2001.
- Altunan, Sema: “XVIII. yy’da Silistre Eyaletinde Haberleşme Ağı: Rumeli Sağ Kol Menzilleri”, **OTAM**, S. 18.
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/23/76.pdf>
- Ardel, Ahmed: “Kırklareli”, **İ.A.**, İstanbul. C. VI.
- Aydın, Mahir: “Tatarpazarcığı”, Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına, **Globus Dünya Basımevi**, İstanbul, 2008.
- Ayn-i Ali Efendi: **Kavanin-i Ali Osman Der Hülasa-i Mezamini Defteri Divan**, İstanbul, Kalem Yayınları,1979.

- Ayverdi, İlhan: **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, Kubbealtı, C. III, 2008.
- Barkan, Ömer Lütfi: **Osmanlı Devletinin Sosyal ve Ekonomik Tarihi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, C. II, 2000.

“Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi” , **Türkiyat Mecmuası**, C. X, 1953.
- Batmaz, Eftal: “İltizam Sisteminin XVIII. Yüzyıldaki Boyutları”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. XVIII, S. 29, 1996.
- Bayartan, Mehmet: “Osmanlı Şehrinde Bir İdari Birim Mahalle”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi**, S. 13, İstanbul, 2005.
- Bayramoğlu, Adalet: **Osmanlı Şehrinde Mahalle**, İstanbul, Sümer, 2008.
- Behar, Cem: “Osmanlı Nüfus İstatistikleri ve 1831 Sonrası Modernleşmesi”, **Osmanlı Devleti’nde Bilgi ve İstatistik**, Haz. Halil İnalçık & Şevket Pamuk, Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000.
- Bektaş, Cengiz: **Koruma Onarım**, Yem Yayınevi, 1992.
- Bergen, Lütfi: “Osmanlı Mahallesinin Hususiyetleri”, <http://www.derinkulis.com/yazi/osmanli-mahallesinin-hususiyetleri-2637.htm>. 2011.
- Beyazıt, Yasemin: “Tanzimat Devri Şeyhülislâmlarından Meşrebzâde Arif Efendi ve Kadılık

Kurumundaki İstihdam Sorunu”, **Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, 2010.

<http://yayinlar.yesevi.edu.tr/files/article/387.pdf>.

- Beydilli, Kemal: **Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü**, İstanbul, TATAV, 2001.
- Bozkurt, Fatih: “Temettuat Defterlerine Göre Gördes Kazası’nın Sosyal ve Ekonomik Durumu”, Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Manisa, 2003.
- Bozkurt, Gülnihal: **Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu, 1839-1914**, Ankara, TTK, 1989.
- Bulutoğlu, Kenan: **Türk Vergi Sistemi**, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1970.
- Büyük Larousse,
_____ “Kırklareli”, İstanbul, C. XI, 1986.
“Yemeni”, İstanbul, C. XX, 1986.
- Castellan, Georges: **Balkanların Tarihi 14-20. Yüzyıl**, Çev. Ayşegül Yaraman Başbuğu, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1993.
- Cem Büyük Ansiklopedi, “Kırklareli”, İstanbul, C. VIII, 1984.
- Cezar, Yavuz: “Tanzimat’a Doğru Osmanlı Maliyesi”, **Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul, C. IV, 1985.

- Cin, Halil: **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması**, Konya, Selçuk Üniversitesi Basımevi, 1992.
- Çadırcı, Musa: “Türkiye’de Kaza Yönetimi (1840-1876)”, **Bellekten**, C. LIII, S. 206, 1989.

“Türkiye’de Muhtarlık Teşkilatının Kurulması Üzerine Bir İnceleme, **Bellekten**, C. XXXIV, S. 135, Temmuz 1970.

Tanzimat Sürecinde Türkiye Ülke Yönetimi, Ankara, İmge Kitabevi, 2007.

Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, TTK, Ankara, 1991.
- Çakar, Enver: “Kanunu Sultan Süleyman Kanunnamesine Göre 1522 Yılında Osmanlı İmparatorluğu’nun İdari Taksimatı”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. XII, S. 1, 2001.
- Çakmacıoğlu, Seda: **Koçi Bey risaleleri: Sultan IV. Murad’a Devlet Yönetimindeki Bozukluklar İle Alınması Gereken Tedbirler Hakkında Sunulan Risale ve Sultan I. İbrahim’e Osmanlı Devlet Teşkilatı Hakkında Sunulan Risale, 1051/1640**, Kabalcı Yayınevi, 2008.
- Dağlı, Yücel: **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, C. V, 2001.
- Decei, Aurel: “Dobruca”, **İ.A.**, C. III, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı, 1993.

- Demiraco, Selahattin: **Trakya**, Edirne, Bellek Yayınları, 2008.
- Demirtaş, Metin: **Osmanlı'da Fırıncılık 17. Yüzyıl**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2008.
- Devellioğlu, Ferit: **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara, 1970.
- Dingeç, Emine: "XVI. Yüzyılda Osmanlı Ordusunda Çingeneler" **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 20, Aralık 2009.
- Diyarbakırlıoğlu, M. Ali: **Kayıbolan Meslekler ve Son Ustalar**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası, 2010.
- Doğan, Hakan: "Osmanlı Devleti'nin Rumeli'nin İskânında Uyguladığı Yöntem ve Stratejiler", **Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Reşat Genç Özel Sayısı-I, Ankara, C. XXIX, 2009.
- Doktor Ahmet Hamdi: **Türkiye'nin Sıhhi Ve İctimai Coğrafyası Kırkkilise "Kırklarili Vilayeti"**, Anonim, 1925.
- Duman, Hasan: **Osmanlı Yıllıkları (Salnameler ve Nevsaller)**, İstanbul, IRCICA, 1982.
- Dursunkaya, Ali Rıza: **Kırklareli Vilayetini Tarih, Coğrafya, Kültür ve Eski Eserleri Yönünden Tetkik**, Kırklareli, Yeşilyurt Basımevi, C. I, 1948.
- Efe, Ayla: "Muhassıllık Teşkilatı", Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Mayıs 2002.

- _____ “Osmanlı Devleti’nde Mali Sistem Arayışının Getirdiği Yerel Yönetim Uygulamaları: Muhassıllık Örneği”, **Tarih Dergisi**, S. 49 (2009/1), 2010.
- _____ “Tanzimat’ın Eyalet Reformları 1840-64: Silistre Örneği”, **Karadeniz Araştırmaları**, C. VI, S. 22, Yaz 2009.
- Elibol, Numan: “Osmanlı İmparatorluğu’nda Nüfus Meselesi ve Demografi Araştırmaları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, C. II, S. 2, 2007.
  - Emecen, Feridun: “Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Osmanlı Tahrir Defterleri”, **Tarih ve Sosyoloji Semineri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991.
  - Ercan, Yavuz: “Osmanlı İmparatorluğu’nda Gayrimüslimlerin Ödedikleri Vergiler ve Bu Vergilerin Doğurduğu Sosyal Sonuçlar”, **Bellekten**, C. LV, S. 213, 1991.
  - Ergenç, Özer: “Osmanlı Şehrinde Mahalle’nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, **Osmanlı Araştırmaları**, İstanbul, S. 4, 1984.
  - Ergin, Osman Nuri: **Mecelle-i Umur-ı Belediye**, “Erbab-ı Sanat ve Ticarete Verilen İsim”, İstanbul, Matbaa Osmaniye, C. I, 1338.
  - Erhan, Semra: “Osmanlı İmparatorluğu’nda İlk Nüfus Tahrirleri ve Cumhuriyet Devrinde Yapılan

- Nüfus İstatistikleri”, İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yakınçağ
Tarihi Kürsüsü, Mezuniyet Tezi, 1973.
- Erkal, Mehmet: “Cizye”, **DİA**, İstanbul, C. VIII, 1993.
  - Eryılmaz, Bilal: **Osmanlı Devletinde Millet Sistemi**, İstanbul,
Ağaç Yayıncılık, 1992.

_____ **Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılanması**,
İstanbul, Birleşik Yayıncılık, 1997.

_____ **Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın
Yönetimi**, İstanbul, Risale Yayınları, 1990.
  - Faroqhi, Suraiya: **Geç Osmanlı İmparatorluğu**, İstanbul, Kitap
Yayınevi, C. III, 2011.

_____ **Osmanlı’da Kentler ve Kentliler**, Çev. Neyyir
Kalaycıoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları,
İstanbul, S. 72, 1993.
  - Fekete, Lajos: “Türk Vergi Tahrirleri”, **Bellekten**, Çev.
Sadrettin Karatay, C. XI, S. 42, 1947.
  - Feraizizade, M. Said: **Tarih-i Gülşen-i Maarif 1251/1835**, İstanbul,
C.I, Dârü’t-Tıbbâti’l-Âmire, 1836.
  - Feridun Ahmet Bey: **Mecmua-i Münşeat, 991/1583**, İstanbul,
Dârü’t-Tıbbâti’l-Âmire, C. I, 1858.
  - Feyzioğlu, H. Sezer: “Tanzimat Arifesinde Kadılık-Naiblik
Kurumu”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, S.
24(38), 2005.
  - Genç, Mehmet: “İltizam”, **DİA**, İstanbul, C. XXII, 2000.

- Gökbilgin, Tayyib: “Kanuni Sultan Devri Başlarında Rumeli Eyaleti Livaları Şehir Ve Kasabaları”, **Belleten**, S. 20/78, 1956.

“Tanzimat’ın Osmanlı Müesseselerine Etkisi”, **Belleten**, C. XXXI, S. 121, Ocak 1967.

Edirne ve Paşa Livası, İstanbul, Üçler Basımevi, 1952.

Rumeli’de Yürükler, Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan, İstanbul, Osman Yalçın Matbaası, 1957.
- Gökçe, Turan: “Osmanlı Nüfus ve İskân Tarihi Kaynaklarından “Mufassal- İcmal” Avarız Defterleri ve 1701 1709 Tarihli Gümülcine Kazası Örnekleri”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C. XX, S. 1, Temmuz 2005.
- Göyünç, Nejat: “Hane”, **DİA**, C. XV, İstanbul, 1997.
- Gülsoy, Ufuk: **1828-1829 Osmanlı Rus Savaşında Rumeli’den Rusya’ya Göçürülen Reaya**, İstanbul, 1993.

Cizyeden Vatandaşlığa Osmanlının Gayrimüslim Askerleri, İstanbul, Timaş, 2010.
- Güran, Tevfik: **19. Yüzyılda Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar**, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1998.

“19.Yüzyıl Temettuat Tahrirleri”, **Osmanlı Devleti’nde Bilgi ve İstatistik**, Haz. Halil

- _____ İnalçık & Şevket Pamuk, Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000.
- _____ “Ondokuzuncu Yüzyıl Ortalarında Ödemiş Kasabası’nın Sosyo-Ekonomik Özellikleri, **İÜİF**, Ömer Lütfi Barkan’a Armağan Özel Sayısı, İstanbul 1985.
- _____ “Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi”, **İÜİF Mecmuası**, 60.Yıl Özel Sayısı, İstanbul, C. XLIX, 1998.
- Hacısalihoglu, Neriman Ersoy: “Textile Trade in Bulgaria in the Mid-Nineteenth Century and the Gümüşgerdan Family”, **Living in the Ottomoan Ecumenical Community**, Ed. Vera Constantini & Markus Koller, Leiden, Brill, 2008.
- Hasol, Doğan: **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**, İstanbul, Yapı Endüstri Merkezi, 1979.
- Hazerfan, Ahmet: **17.-20. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nde Esnaf**, Ankara, İstanbul Esnaf Ve Sanatkârlar Odaları Biriliği Yayınları, 1999.
- _____ “Bulgarlar”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. II.
- Hoca Sadedin Efendi: **Tacü’ttevarih 1008/1599**, Çev. İsmail Parmaksızoğlu, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1979.
- Işın, Ekrem: **İstanbul’da Gündelik Hayat**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1999.

- İnalçık, Halil: “Osmanlılarda Cizye”, **DİA**, İstanbul, C. VIII, 1993.

“Tımar”, **DİA**, İstanbul, C. XLI, 2012.

“Tanzimat’ın Uygulanması ve Sosyal Tepkiler”, **Belleten**, C. XXVIII, S. 112, Ekim 1964

Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi, İstanbul, İSAM, 2011.
- İnbaşı, Mehmet: “Balkanlarda Osmanlılar”, **Balkanlar El Kitabı**, Haz. Osman Karatay& Bilgehan Gökdağ, Ankara, Vadi Yayınları, C. I. 2006.
- İnciciyan, L.: “Osmanlı Rumelisi’nin Tarih ve Coğrafyası”, **Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, S. 4-5, 1975-76.
- İpşirli, Mehmet: “Bezirgân”, **DİA**, C. VI, İstanbul, 1992.
- Kala, Ahmet: “Gediklerin Doğuşu ve Gedikli Esnafı”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S. 67, 1990.

“İstanbul’un Et İhtiyacının Temini İçin Kurulan Kasap Ve Celep Teşkilatları”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Fakültesi Türk İktisat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1985.
- Karaca, Yusuf: “Kırklareli”, **Tarih Ansiklopedisi**, Berikan, C. VI, Ankara, 2002.
- Karaçam, Nazif: **Efsaneden Gerçeğe Kırklareli**, Belediye Yayını, Kırklareli, 1995.

- Karal, Enver Ziya: **Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831**, Ankara, T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1943.
- Karataş, Ali İhsan: “XVII. Yüzyılda Bursa’nın Nüfus Yapısı”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. IX, S. 9, 2000.
<http://home.uludag.edu.tr/users/ucmaz/PDF/ilh/2000-9%289%29/htmpdf/M-43.pdf>
- Karpat, Kemal: **Osmanlı Nüfusu (1830–1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri**, İstanbul 2003.
- **Kavanin Mecmuası**: Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, Ankara, C. III, 1341/1925.
- Kaymaz, Oya Esin: “Kırklareli Şehri”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Edebiyat Fakültesi Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1994.
- Kaynar, Reşat: **Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1985.
- Kazıcı, Ziya: **Osmanlılarda Vergi Sistemi**, İstanbul, Şamil Yayınevi, 1977.
- Kılıç, Orhan: **18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti’nin İdarî Taksimatı-Eyalet ve Sancak Tevcihatı**, Elazığ, Ceren Matbaacılık, 1997.
- Kınay, Ali: “Karasu Kazasının Temettuat Defterleri Ve Sosyo- Ekonomik Açından Tahlili” Sakarya Üniversitesi Yakınçağ Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004.

(çevrimiçi)

http://www.karasu.gov.tr/ortak_icerik/karasu/Dosyalar/Karasu%20Temettuat%20Defterleri.pdf

- Kırpık, Cevdet: “Osmanlı Devletinde İşçiler Ve İşçi Hareketleri”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, Isparta, 2004.
- Koçoğlu, Zekai: “XVI. Yüzyılda Kırkkilise Sancağı ile Köylerinin Nüfus ve Hâsılatı”, 1547, Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Kütüphanesi, Mezuniyet Tezi, , İstanbul, 1970.
- Koçu, Reşat Ekrem: **Tarihte İstanbul Esnafı**, İstanbul, Doğan Yayıncılık, 2002.

“Attar, Attarlar”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C. III, 1959.
- Koyuncu, Miyase: “Debbağlık”, **Turkish Studies: International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic**, C. IV. S. 8, Sonbahar 2009.
- Koz, Sabri: “Abacılık”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. I. 1993.
- Kunt, Metin: **Sancaktan Eyalete**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1978.
- Küçük, Cevdet: “Osmanlılarda Millet Sistemi ve Tanzimat”, **Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, C. IV, 1986.

- Küçüköglu, Murat: “Türkiye’de Livaların Vilayete Dönüştürülmesi”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları**, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâpları Tarihi Enstitüsü, 5.yıl, S. 10, Güz 2009.
- Kütükoğlu, Mübahat: “Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri”, **Bellekten**, C. LIX, S. 225, Ağustos 1995.
- Mansel, Arif Müfid: **Trakya’nın Kültür ve Tarihi**, İstanbul, Ay Matbaası, 1938.
- Merçil, Erdoğan: **Türkiye Selçukluları’nda Meslekler**, Ankara, TTK, 2000.
- Meriç, Ümit: **Braudel’e Göre Tarih ve Sosyoloji**, Tarih ve Sosyoloji Semineri –Mayıs 1990- Bildiriler, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1991.
- Mert, Özcan: “Kırklareli Kitabeleri”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, S. 25, İstanbul 1971.

“Tanzimat Döneminde Çeşme Kocabaşları”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. XXII, S. 35, 2003.

“XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu’nda Kocabaşı Deyimi, Seçimleri ve Kocabaşılık İddiaları”, **Hakkı Dursun Yıldız Armağanı**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, 1995.

- Nedkoff, Boris Christoff: “Osmanlı İmparatorluğu’nda Cizye”, Çev. Şinasi Altındağ, **Bellekten**, C. VIII, S. 32, 1944.
- Oğuz, Süleyman: “Osmanlı Vilayet İdaresi ve Doğu Rumeli Vilayeti”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yeniçağ Tarihi Kürsüsü, Doktora Tezi, Aralık 1979.
- Okuroğulları, Naciye: “Kırklareli’nde Şehirleşme Olayı”, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Mezuniyet Tezi, İstanbul, 1981.
- Orhonlu, Cengiz: “Kırk Kilise”, **Encyclopedie De L’Islam**, C. V.
- _____ **Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskân Teşebbüsü**, İstanbul, İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1963.
- Ortaylı, İlber: **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2000.
- _____ **Tanzimat’tan Sonra Mahalli İdareler**, Ankara, Türkiye Ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, nr.142, 1974.
- _____ **Türkiye İdare Tarihi**, Ankara, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, nr.180, 1979.
- _____ **Osmanlı Toplumunda Aile**, İstanbul, Pan Yayıncılık, 2000.
- Örenç, Ali Fuat: “ Mutasarrıf ” **DİA.**, C. XXXI, 2006.

- Öz, Mehmet: “Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler”, **Vakıflar Dergisi**, S. 22, 1991.
- Özbay, Deniz Rahmi “19. Yüzyılda Osmanlıda Devletin Emek İstihdamı”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2003.
- Özburun, Serkan: **Kayıbolan Meslekler**, İstanbul, Majestic, 2006.
- Özel, Oktay: “Avarız ve Cizye Defterleri”, **Osmanlı Devleti’nde Bilgi ve İstatistik**, Haz. Halil İnalçık & Şevket Pamuk, Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000.
- Özey, Ramazan: “19. Asırda Edirne Vilayeti Coğrafyası”, İstanbul, **Marmara Coğrafya Dergisi**, S. 6, Temmuz-2002.
- Özkaya, Yücel: “Muhassıl”, **DİA**, İstanbul, C. XXXI, 2006.
“XVIII. Yüzyılın Sonlarında Tevzi Defterlerinin Kontrolü”, **Bellekten**, C. LII, S. 203, Ankara, 1988.
- Öztürk, Said: “Temettuat Tahrirleri”, **Akademik Araştırmalar Dergisi**, S. 4-5, 2000.
- Pakalın, M. Zeki: **Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, MEB. C. I, 1983.
- Sabahattin Zaim: **Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı**, İstanbul, İşaret Yayınları, C. II, 2005.
- Sahillioğlu, Halil: “Avarız”, **DİA**, İstanbul, C. IV, 1991.

- Sâmi, Şemseddin: **Kamusu'l-Â'lam**, Mihran Matbaası, İstanbul, C. V, 1314.

- Sevinç, Pervin: **Kâmus-ı Türkî**, Dersaadet, Akdam Matbaası, 1318
“Osmanlı Beylerbeyi ve Sancakbeyleri Tevcih Defteri”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1994.
- Sezen, Tahir: **Osmanlı Yer Adları**, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri, 2006.
- Shaw, Standfort J.: “Local Administrations in the Tanzimat”, **150. Yılında Tanzimat**, Haz. Hakkı Dursun Yıldız, Ankara, TTK, 1992.

- Sudi, Süleyman: **Defter-i Muktesid**, İstanbul, Şirketi Mürettibiye Matbaası, C. I. 1307.
- Şahin, Musa & Esra Işık: “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Mahalle Yönetimi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 30, Ağustos 2011.
- Şahin, İlhan: “Sancak”, **DİA**, İstanbul, C. XXXVI, 2009.
- Şener, Abdullatif: **Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi**, İstanbul, İşaret Yayınları, 1990.
- Tan, İzzet: “19. Yüzyıl Başlarında Osmanlı İdari Tarihçesine Ait Bir Risale”, İstanbul

Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
Mezuniyet Tezi, Haziran 1971.

- Taner, Engin: **Osmanlı Esnafı Ticari ve Sosyal Hayat**, Ankara, Halk Bank, 2009.
- Tanyeli, Uğur: **Mimarlığın Aktörleri Türkiye 1900-2000**, Garanti Galerisi, İstanbul, 2007.
- Taşkın, Ünal: “Osmanlı Devleti’nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Tekin, Zeki: “Osmanlı Devletinde Kürk Ticareti”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. X, 2002.
- Telci, Cahit: “Osmanlı İktisat Literatüründe Bulunan ve Günümüzde Hala Yaşayan Bir Kavram: Rençber”, **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yayınları, C. X, 2002.
- Pakalın, Mehmet Zeki: **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri**, İstanbul, MEB, C. III, 1983.
- Todorov, Nikolay: “19.Yüzyılın İlk Yarısında Bulgaristan Esnaf Teşkilatında Bazı Karakter Değişimleri”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. XXVII, S.1-2, 1969.
- Toprak, Zafer: “Sosyal Tarih Alanı ve Türkiye Gerçeği”, **Toplum ve Bilim**, S. 54/55, Güz 1991.
- Torun, Fatih Sadık: “Tanzimat’tan Meşrutiyete Türkiye’de Kaza Yönetimi”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005.

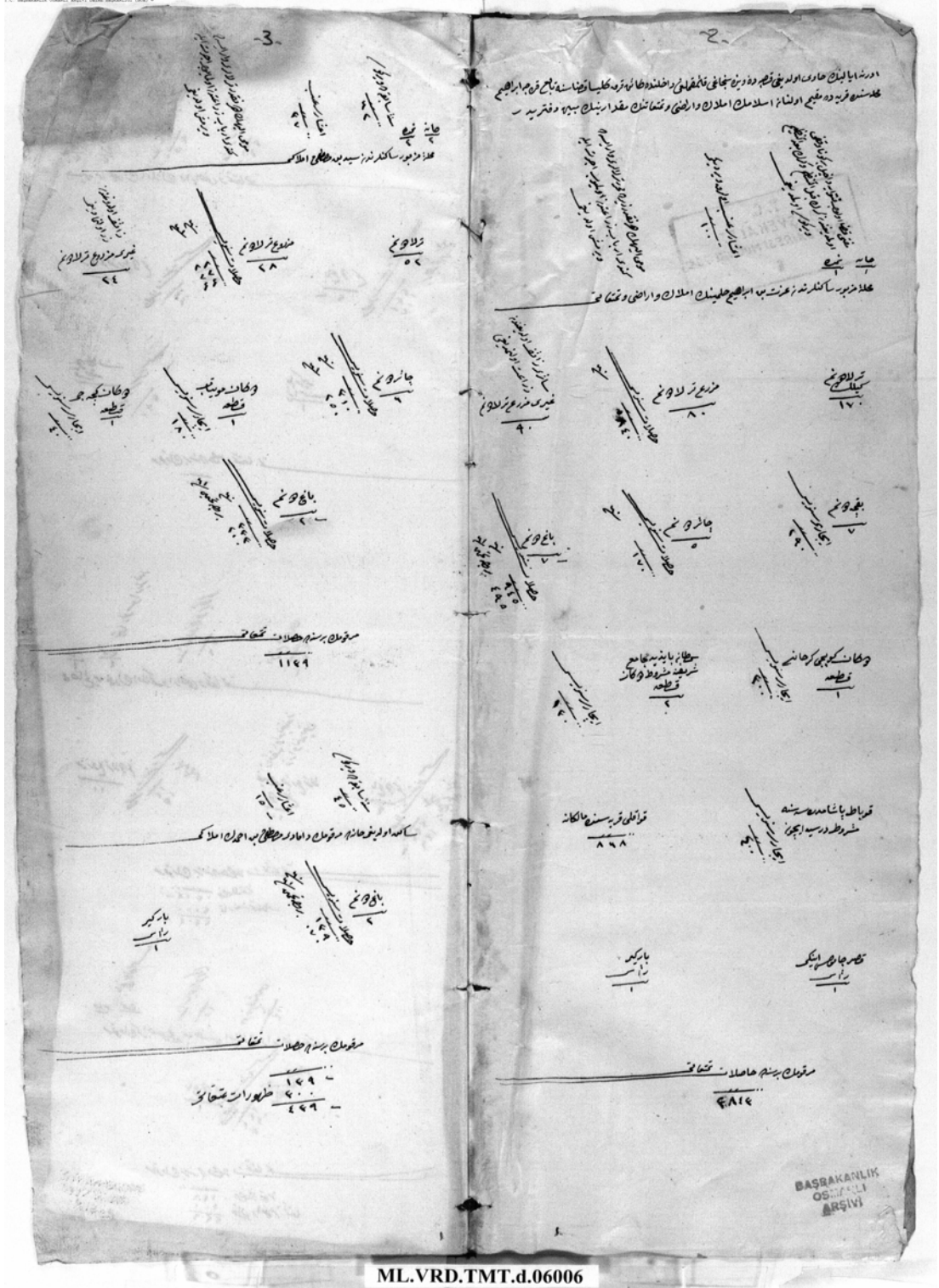
“Osmanlı Taşra İdaresinin Yeniden Yapılanma Süreci (1842-1876)”, **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, S. 32, Kış 2012.

- Tuncel, Metin: “Kırklareli”, **DİA**, Ankara, C. XXV, 2002.
- Turan, Şerafettin: “XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun İdari Taksimatı”, **Atatürk Üniversitesi 1961 Yıllığı**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1963.
- Turna, Nalân: “19. Yüzyılın İlk Yarısında İstanbul’da Berber Olmak Berber Kalmak”, **İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarih Enstitüsü Yakın Dönem Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. V, S. 9, 2005.
- Türk Ansiklopedisi, “Kırklareli”, Ankara, **MEB**, C. XXII, 1975.
- Ubcini, Henry A.: **Osmanlı’da Modernleşme Sancısı**, Çev.Cemal Aydın, İstanbul, Timaş Yayınları, 1998.
- Umar, Bilge: **Türkiye’deki Tarihsel Adlar**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1993.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: **Osmanlı Tarihi**, Ankara, TTK. C.I,1982.
- Vefik, Abdurrahman: **Tekâlif Kavaidi**, Maliye Bakanlığı, Ankara, 1999.

- Veinstein, Gilles: “Balkan Eyaletleri (1606-1774)”, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Çev. Server TANİLLİ, İstanbul, Say Yayınları, C. I, 1991.
- William A. Haviland: **Kültürel Antropoloji**, İstanbul, Çev. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu, Kaknüs Yayınları, 2008.
- Yağlıkçızade Ahmed Rıfat Efendi: **Lügat-ı Tarihiye ve Coğrafiye 1312/1894**, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, C. V.
- Yalnız, Tevfik: “Kırklareli Tarihi ve Tarihi Eserleri”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Umumi Türk Tarihi Kürsüsü, Mezuniyet Tezi, 1970.
- Yarcı, Güler: “Osmanlı Maliyesinde Toprak Bastı Vergisi”, Acta Turcica, Yıl IV, Sayı 1, “Kültürümüzde Toprak”, Ocak 2012.
http://www.actaturcica.com/sayi7/IV_26.pdf
- Yavuz, Şerif: “Eskiçağda Kırklareli Bölgesi ve Vize”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Tarihi Kürsüsü, Mezuniyet Tezi, 1979.
- Yelmen, Hasan: “Debbağlık”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C. III, İstanbul, 1994.
- Yılmaz, Zülküf: **Kırklareli 2000**, Kırklareli, Kırklareli Valiliği, 2000.
- Yurt Ansiklopedisi, “Kırklareli”, İstanbul, C. VII, 1982.
- Zeren Ebru: “Osmanlı Minyatürlerinde Kasaplık”, ActaTurcica, Yıl III, S. 2, Temmuz 2011.

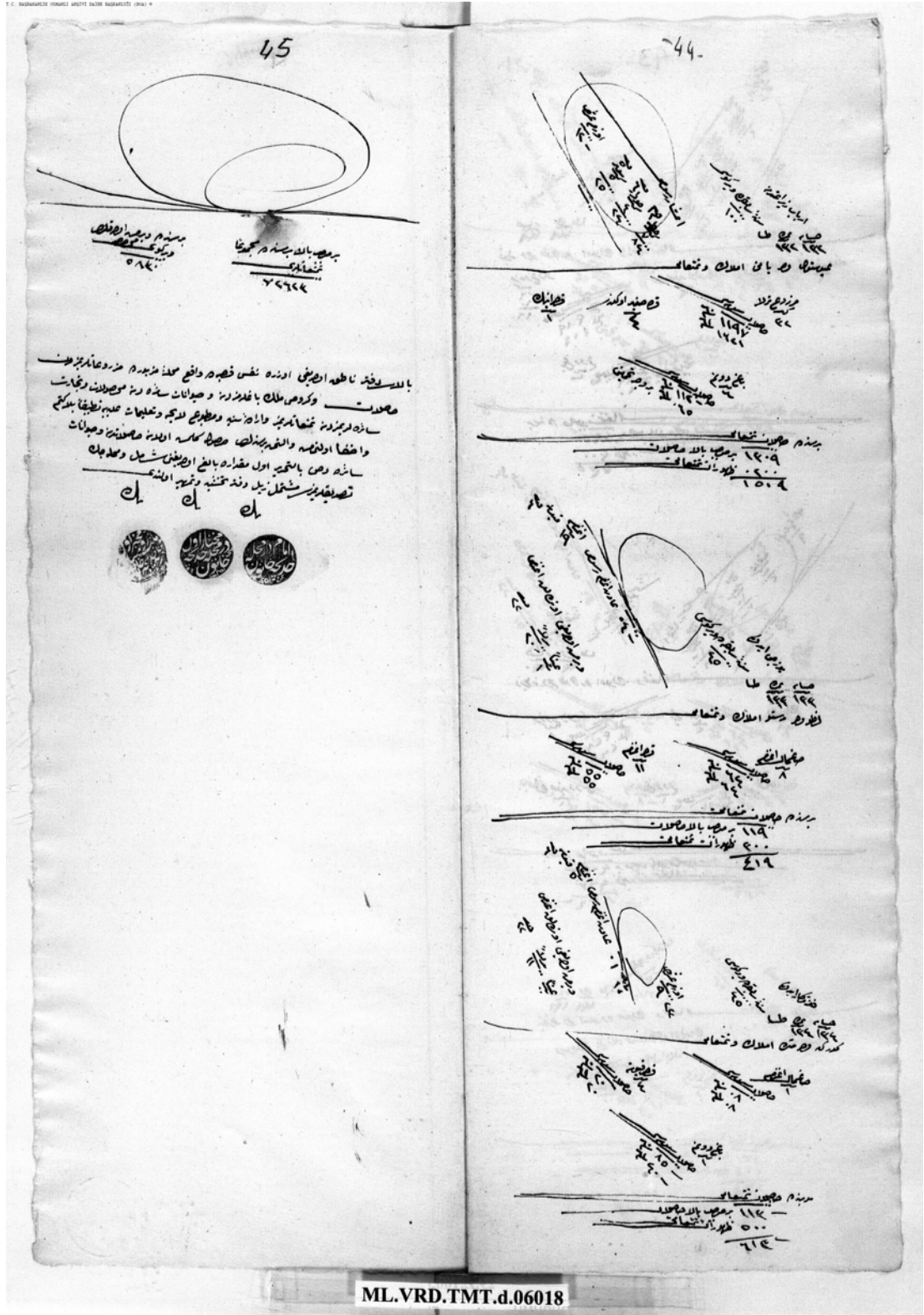
EKLER

Resim 5: Karaca İbrahim Mahallesi Temettuat Defteri İlk Sayfa

ML.VRD.TMT.d.06006

Resim 6: Hatice Hatun Mahallesi Temettuat Defteri Son Sayfa

Resim 7: 1879 Yılı Kırkkilise Sancağı'nın Kazaları

هـ

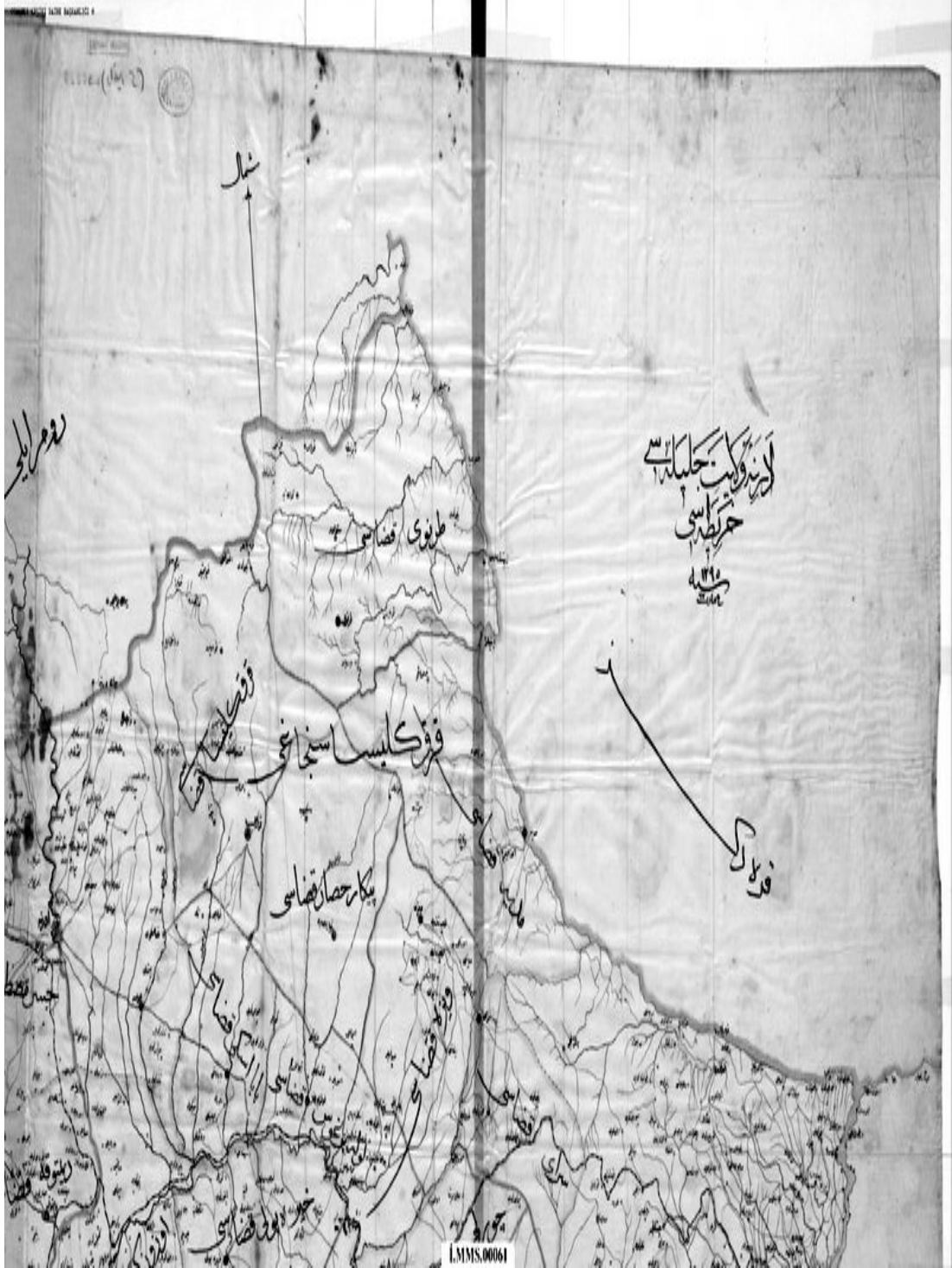
<p>ایچو معادنره مای مریکی ظیفیرس عیون اییجه کی</p>	<p>معاونه لئا شو افسدکی معاونه رشید افسدکی معاونه قشک افسدکی معاونه انطون افسدکی معاونه قوتیار افسدکی معاونه اهرشاکب افسدکی</p>	<p>محمود بک آنتس افسدکی اهر سرد افسدکی محمود رشید افسدکی عیون نسیه بک شیالی بک افسدکی</p>	<p>لکونوی قضا س قاضی مدیا قضا س قاضی یکجا حصا قضا س قاضی بابا اسک قضا س قاضی ویزه قضا س قاضی لور بورخان قضا س قاضی</p>	<p>قرو کلیسا شیخ مشرفی جادویا معاونی اشدوب بک مماسیه منی تخریات میری سلیمان افسدکی</p>
			<p>خیره بک قضا س قاضی سای قضا س قاضی ارکای قضا س قاضی چورلی قضا س قاضی</p>	<p>نظردن غن شیخ مشرفی عبیدول معاونی منی مماسیه منی تخریات میری</p>
	<p>معاونه دیزاکه افسدکی معاونه شمس افسدکی معاونه الستیبه اکیارس افسدکی معاونه بیایه سزاد افسدکی</p>	<p>صفوتیه بک یاور افسدکی فرع افسدکی مصطفی کتد بک</p>	<p>اوزوب کورپی قضا س قاضی صفوتیه قضا س قاضی اورت کوی قضا س قاضی ده ده اعجاز قضا س قاضی</p>	<p>دینوز شیخ مشرفی جودیه باش معاونی علی شوکتیه بک مماسیه منی تخریات میری صفوتیه افسدکی</p>
	<p>معاونه اشدوب اکیارس افسدکی معاونه میماش اکیارس افسدکی</p>	<p>عکافه افسدکی امیه بک</p>	<p>معهقه قضا س قاضی کشانه قضا س قاضی شاکوی قضا س قاضی ایونس قضا س قاضی</p>	<p>کلیمون شیخ مشرفی یار باش معاونی منی مماسیه منی تخریات میری</p>
			<p>لاری ده قضا س قاضی باشا قاضی نام دیکرا شیخ تراکانه اسکچر قضا س قاضی قوشقوانه قضا س قاضی</p>	<p>کولمجه شیخ مشرفی معاونی منی مماسیه منی تخریات میری</p>
	<p>معاونه امیه افسدکی</p>	<p>مطرزه قوشقوانه میرلوا محمد باشا بک کور دیمیتری مانجیدی افسدکی</p>	<p>جسر مطرزه باشا قضا س قاضی موصر قضا س قاضی</p>	<p>طوخ خیریه طوخ خیریه وکیل ووشیا افسدکی قالانه</p>

i.mms-61/2890

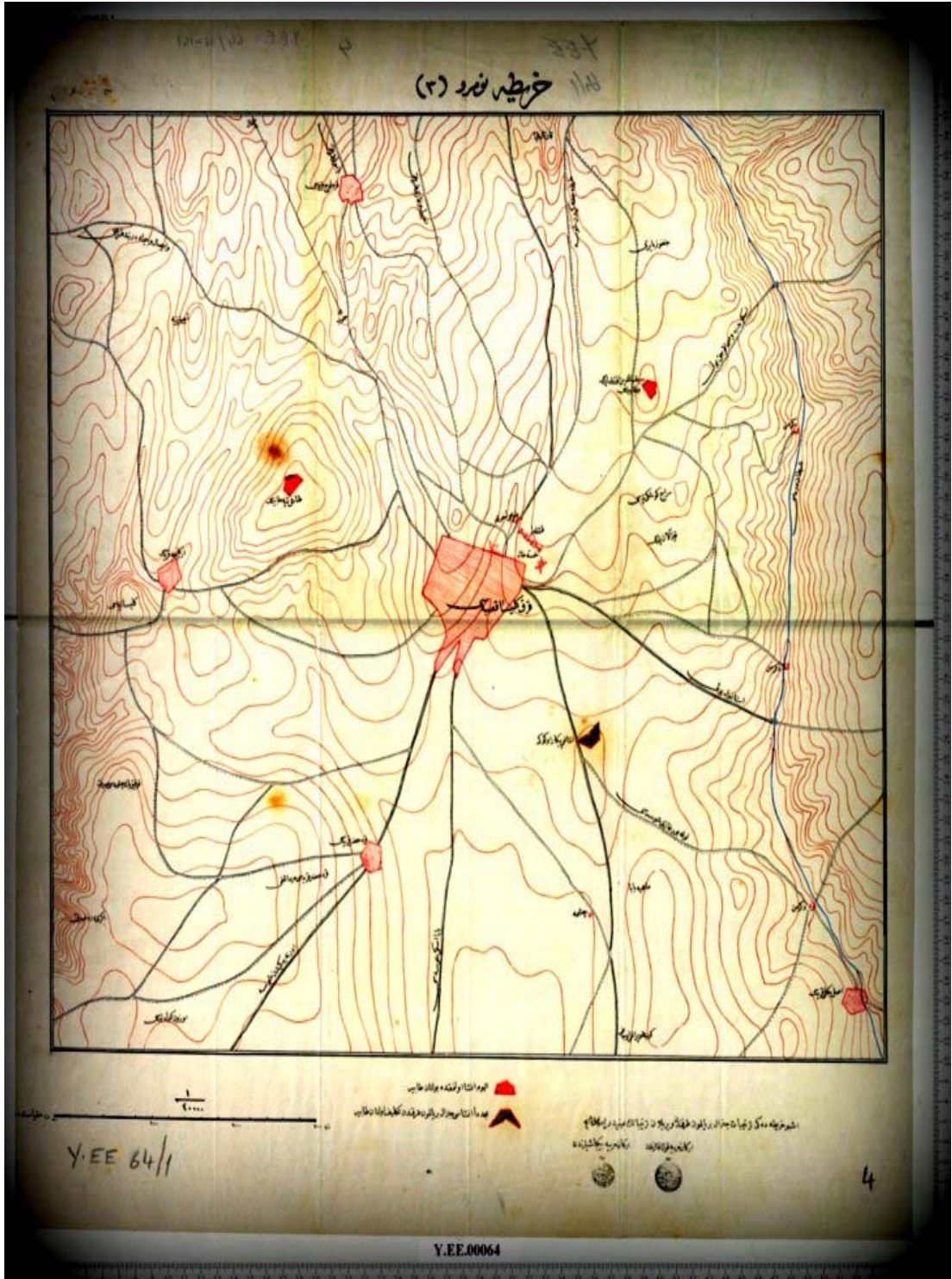
I.MMS.00061

HARİTALAR

Resim 8: Kırkkilise Haritası

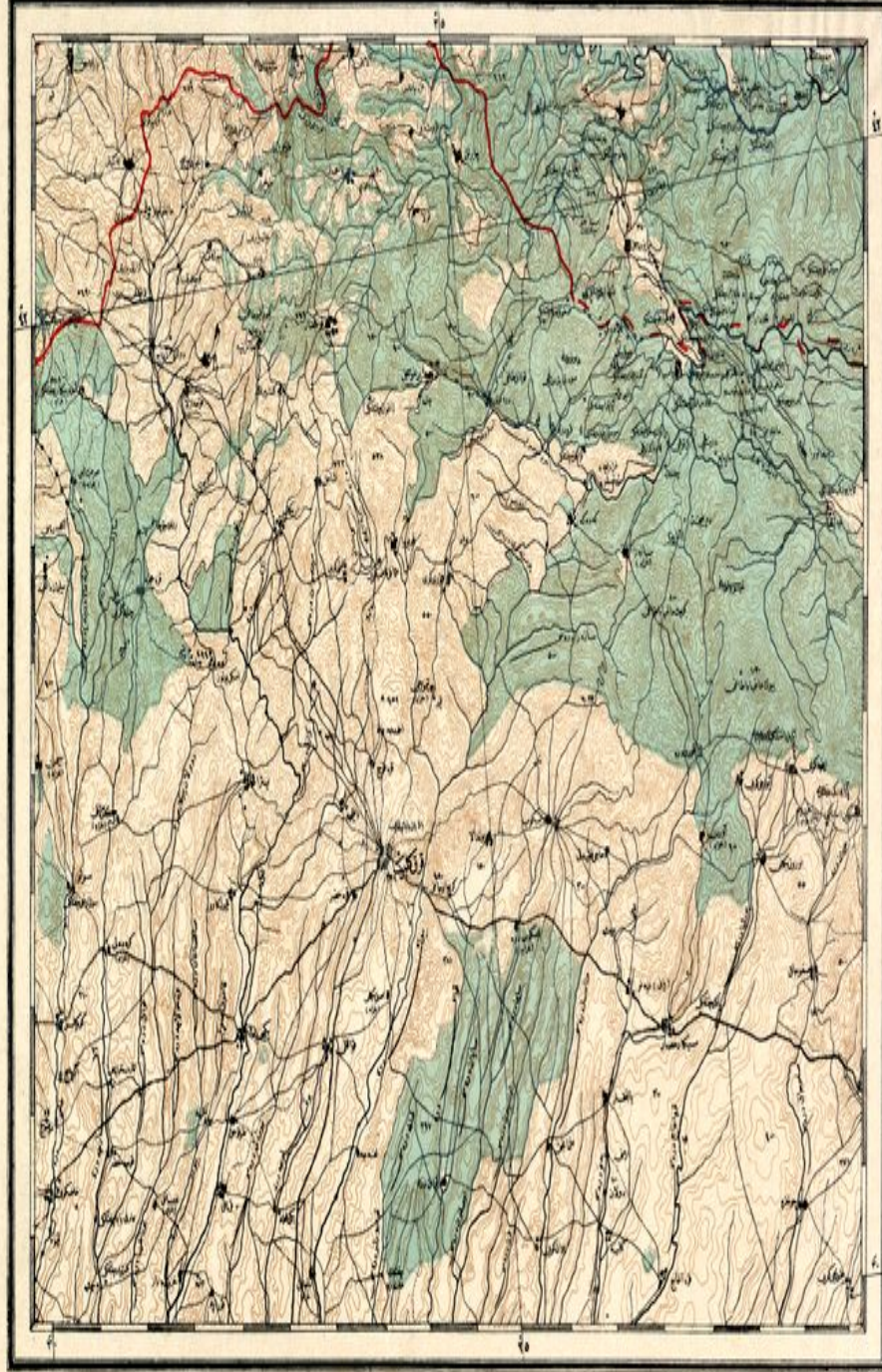

Resim 9: 1293 Tarihli Kırkkilise Haritası

Resim 10: 19.yüzyıl Kırkkilise Haritası

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

HRT.0198